

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ОСТРОГРАДСЬКОГО
ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК
«ПОЛЕ ПОЛТАВСЬКОЇ БИТВИ»
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ І.П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи,

**МАТЕРІАЛИ
У ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,**

**присвяченої
90-річчю Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
та
30-річчю створення кафедри українознавства, культури та
документознавства**

25 листопада 2020 року

м. Полтава

УДК 002: 004.01(477(06))

Рекомендовано до друку Вченою радою гуманітарного факультету Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (протокол № 10 від 10 грудня 2020 р.)

Редакційна колегія:

Передерій І. Г. – д. і. н., проф., завідувач кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

Гомотюк О. Є. – д. і. н., проф., декан соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету;

Сидоренко В. О. – директор Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

Чередник Л. А. – к. філол. н., доц., доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

Дерев'янюк Л. І. – к. філол. н., доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»;

Нарадько А. В. – к. і. н., доц., доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Д 34 Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи : матеріали V Всеукраїн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 25 листопада 2020 р. / редкол. : І. Г. Передерій, О. Є. Гомотюк та ін. Полтава, 2020. 401 с.

Збірник укладено на основі матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи». До збірника ввійшли статті й тези доповідей, у яких розглянуто актуальні проблеми сучасного документознавства, інформаційної діяльності, соціальних комунікацій, прикладні аспекти застосування інформаційних технологій, а також соціокомунікативні аспекти безпеки інформаційного простору держави та суспільства.

Для науковців, фахівців-практиків, аспірантів, студентів,

Матеріали конференції опубліковано в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність фактичних даних, власних імен і цитат несуть автори публікацій.

© Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2020 рік

ЗМІСТ

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО Й ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Оксана Гомотюк

СПОМИН ЯК ДЖЕРЕЛО СТУДІЮВАННЯ ІСТОРІЇ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОГО
ТА АРХІВОЗНАВЧОГО ОСЕРЕДКУ НАУКОВИХ СТУДІЙ.....15

Лариса Грінберг

КОНСОЛІДАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ – ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ.....22

Ірина Петренко

СПОГАДИ МІРРИ МІРЗА-АВАКЯН «ХЛЕБ И КАМЕНЬ: ИСТОРИЯ
ОДНОЙ СЕМЬИ» ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО І
НАУКОВОГО ШЛЯХУ ІСТОРИКА НАТАЛІЇ МІРЗА-АВАКЯНЦІ.....28

Ольга Мізіна

ЕВОЛЮЦІЯ ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ДОКУМЕНТ» ВІД
АНТИЧНОСТІ ДО СЬОГОДЕННЯ.....33

Василь Фазан

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ДУХОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
ПРАВОСЛАВНИХ ЛАВР УКРАЇНИ (XVIII – ПОЧ. XIX СТ.).....40

Тетяна Фазан

ТРАДИЦІЇ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПРИ
ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРЯХ ПОЧ. ХХ СТ.....51

Дар'я Захарченко

КОПІЇ ТА ВИТЯГИ З ДОКУМЕНТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ.....61

Ірина Штепуляк

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНОЇ СИСТЕМИ В
ЕЛЕКТРОННОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ
ОСВІТИ.....63

**ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА,
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОБЛЕМ ПЕРЕКЛАДУ**

Алла Болотнікова, Світлана Безноса

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО
СТИЛЮ.....70

Лілія Бондурівська

СЛУЖБОВИЙ ДОКУМЕНТ ЯК КРЕОЛІЗОВАНИЙ ТЕКСТ.....75

Лариса Богиня

ТРАФАРЕТНІ ТЕКСТИ В ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....79

Людмила Дерев'янюк ЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЧАСУ В ТЕКСТІ СУЧАСНОГО ДОКУМЕНТА.....	83
Світлана Литвинська, Альона Калініченко УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС У РЕДАКЦІЇ 2019 РОКУ В ДОКУМЕНТОЗНАВЧІЙ ГАЛУЗІ.....	86
Галина Лукаш МОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ: МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	91
Тетяна Савицька ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСНОВ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ – ІНОЗЕМЦЯМИ.....	97
Наталія Токуєва ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМЦІВ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ІЗ СУЧАСНОГО ДІЛОВОДСТВА.....	104
Людмила Чередник ДОКУМЕНТАЛЬНО-ОФІЦІЙНА МОВА ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ: МОВА ДЕКЛАРАЦІЙ, ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМ, МОВА ПЕРЕКОНАННЯ.....	109

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ Й СИСТЕМИ У СФЕРІ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Дарина Донець

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО
ДОКУМЕНТООБІГУ.....118

Катерина Дяченко

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У ДІЯЛЬНОСТІ
САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ: СЬОГОДЕННЯ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ.....123

Оксана Зеленська

ВІРТУАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД УДОСКОНАЛЕННЯ
«МУЗЕЙНОЇ КУЛЬТУРИ» ОСОБИСТОСТІ В ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩІ.....130

Анна Петрусьова

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
СИСТЕМІ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ.....133

Дарія Поливода

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ.....136

Олеся Стовбун

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ.....141

Ольга Сидорина, Наталія Самсоненко

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ШАБЛОНІВ ДОКУМЕНТІВ У
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ.....145

Тетяна Устименко

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
НАСЕЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ.....148

Анатолій Головань

ВИЗНАЧЕННЯ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ WEB-САЙТУ.....155

**БІБЛІОТЕЧНА, АРХІВНА ТА МУЗЕЙНА ГАЛУЗІ В УМОВАХ
РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Леся Біловус

ЗАГАЛЬНОДОСТУПНА БІБЛІОТЕКА ЯК ЧАСТИНА
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.....159

Юлія Вакуленко

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СТРУКТУРІ АРХІВНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ.....166

Олена Вдовіна

АРХІВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК КОМПОНЕНТ АРХІВОЗНАВСТВА
ТА НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ.....172

Людмила Власенко

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОСЛУГ: НА ПРИКЛАДІ
ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ ІМ. І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО.....178

Вікторія Вощенко, Ірина Денисовець

БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ
РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ.....182

Галина Герасимчук

КАРТА СТРАТЕГІЧНИХ ГРУП БІБЛІОТЕК ВІННИЧЧИНИ.....185

Станіслав Денбновецький

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....192

Ірина Денисовець, Вікторія Вощенко

СУЧАСНІ ПРИКЛАДНІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ В МУЗЕЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....195

Вікторія Добровольська

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ ДЛЯ ОЦИФРУВАННЯ.....201

Галина Комликова

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ СЕРВІС БІБЛІОТЕКИ
СУМСЬКОГО НАУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.....208

Вікторія Копанєва

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС
РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКИ.....211

Наталія Ландарєва

НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ
КОНДРАТЮКА»: ІСТОРІЯ У ДЗЕРКАЛІ ОСОБИСТОСТЕЙ.....216

Андрій Нарадько, Олег Белько

ПРИВАТНА ІНІЦІАТИВА У СПРАВІ ЗАСНУВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ
МУЗЕЇВ В УКРАЇНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ.....228

Ірина Панченко

АРХІВНА ГАЛУЗЬ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА.....231

Ірина Передерій, Жанна Вертій

«СПРОМОЖНІ» АРХІВИ ЯК СТРАТЕГІЧНА МЕТА РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНОЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ: КОНЦЕПЦІЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....237

Олена Поденко

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ: ЩО ЧЕКАЄ НА БІБЛІОТЕКАРІВ
ЦИФРОВОЇ ДОБИ Й МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ПОШУКУ РІШЕНЬ.....243

Олександр Каденюк, Василь Сажко АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921-1939 РР.).....	249
Галина Салата ІНФОРМАЦІЙНІ НАУКИ ТА КУЛЬТУРА: ШТРИХИ ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ.....	254
Сисова Юлія ФАНДРЕЙЗИНГ ЯК НАПРЯМ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ.....	257
Ірина Передерій, Любов Стороженко ІННОВАЦІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНТЕРАКТИВНІСТЬ У ПРАКТИЦІ МУЗЕЙНОЇ ГАЛУЗІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	261
Катерина Тімофєєва ЕПІСТОЛЯРІЙ П. КУЛША ЯК НЕВІД'ЄМНЕ ДЖЕРЕЛО НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ.....	268
Оксана Тур СИСТЕМА РОБОТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ЩОДО ПІДТРИМКИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	278
Марйам Фаражалла ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА ЯК СПОСІБ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА.....	282

Людмила Чередник, Валентина Сидоренко
БІБЛІОТЕКА ЯК ВІДКРИТИЙ ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР.....288

Галина Шишова, Ольга Боровик
ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ УМСА
З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЧИТАННЯ.....292

Тетяна Оніпко
ДИСТАНЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ
БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19:
СВІТОВИЙ ДОСВІД.....299

ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Лілія Бондурівська
ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ НА ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ
ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ.....305

Волошин Дмитро
КОМУНІКАЦІЙНА СКЛАДОВА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ АГЕНЦІЇ.....308

Галина Гуменюк, Галина Микитенко
ВИКОРИСТАННЯ ПРОВІДНИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ ІЗ КАДРОВИХ
ПИТАНЬ У ПРАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ...312

Анастасія Катуніна
SMM-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ.....314

Інна Кірчук

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ДОКУМЕНТАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ HR-МЕНЕДЖМЕНТУ.....319

Анастасія Лазаренко

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КАДРОВОЇ РОБОТИ З
ДОКУМЕНТАЦІЄЮ В УСТАНОВІ.....322

Людмила Москалець

ВЕБСАЙТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ
РЕКЛАМУВАННЯ КОМПАНІЇ.....327

Галина Пристай

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕДІАОСВІТИ.....332

Юлія Сизова

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ
РОЗРОБОК.....339

Ірина Трішина, Юлія Трішина

ІНТЕГРОВАНІ МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ.....344

Анастасія Федоренко

ІНФОРМАЦІЙНА СВІДОМІСТЬ ЯК НОВЕ ПОНЯТТЯ В
ІНФОРМАЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ.....351

Наталія Яблонська

БЛОГОСФЕРА ЯК ОСОБЛИВИЙ ДИСКУРС МЕРЕЖЕВОЇ
КОМУНІКАЦІЇ.....356

**ІНФОРМАЦІЙНІ ТА КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАХИСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ
ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

Ірина Передерій

МАНІПУЛЮВАННЯ МАСАМИ ЯК ОСНОВНИЙ МЕХАНІЗМ
РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ.....361

Руслан Гула

КОНЦЕПЦІЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ВІЙНИ В ПАРАДИГМІ ГІБРИДНОГО
ПРОТИСТОЯННЯ (ЗА ДОСВІДОМ ЛОКАЛЬНИХ
КОНФЛІКТІВ ХХІ СТ.).....369

Дарина Демченко, Тетяна Купенко

СУЧАСНИЙ СТАН ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....374

В'ячеслав Кудлай, Сергій Цебро

КОМУНІКАТИВНИЙ ДОСВІД СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА-НАТО.....376

Олександр Лук'яненко

ВІЗУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ
СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ.....383

Тарас Найдено

ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ

НАТО В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.....388

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....395

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО Й ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Оксана Гомотюк

м. Тернопіль

СПОМИН ЯК ДЖЕРЕЛО СТУДЮВАННЯ ІСТОРІЇ ДЖЕРЕЛОЗНАВЧОГО ТА АРХІВОЗНАВЧОГО ОСЕРЕДКУ НАУКОВИХ СТУДІЙ

У кожної людини є рубіжні сторінки життєпису, що формують свідомість, інтелект, чесноти, зрештою, знання та уміння. Зазвичай, випускник закладу вищої освіти корелює набуття складників професійної діяльності із навчанням. А бути випускниками Київського національного університету імені Тараса Шевченка – це велика відповідальність. Навіть після закінчення навчання молоді люди залишаються частиною великої академічної спільноти, оскільки в Університеті їм довелося прийняти чимало важливих рішень, відчутти на своїх плечах вагу відповідальності та подорослішати. Це чималий виклик і значні можливості. Дух великих науковців дав поштовх випускникам Університету до творення нових досліджень, повноцінної самореалізації. Серед вихованців – відомі у світі та в Україні державні діячі, керівники, провідні фахівці й вчені.

Будучи випускницею Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1985-1990 рр. навчання), зокрема кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, з плином часу усвідомлюєш вагу і значення рідного осередку освіти і науки. Насамперед, чітко розумієш, що університетське минуле, його традиції, переплітаються з теперішнім і заповідають майбутнє. Згадаймо, що саме з ХІХ ст. вчені Київського університету, наукових товариств переважали у становленні української

історичної науки. Саме новітню наукову концепцію окремішності українців утверджено в середовищі вчених Львова, Києва, Харкова та інших міст під впливом ідей Тараса Шевченка. Своїми науковими дослідженнями, педагогічною і громадською діяльністю М. Максимович, М. Костомаров, В. Антонович та ін. сприяли обґрунтуванню самотності історії українського народу, її тяглості. Становленню науки сприяла просвітницька діяльність інтелігенції, розширення кола видань, популяризація знань шляхом публічних лекцій. Велике значення у створенні документальної бази науки відіграли Київська тимчасова комісія для розбору давніх актів, Київський архів давніх актів, Історичне товариство ім. Нестора Літописця, історико-філологічні товариства при Київському університеті та інших містах. Перші курси лекцій на джерелознавчу, згодом архівознавчу проблематику зароджувалися у стінах Київського університету. Ці традиції інновацій, високої культури викладання, толерування духу академічного наукового дослідження стануть візитівкою нашої кафедри. Я. С. Калакура, джерелознавець, архівознавець, історіограф і педагог, чиє ім'я добре відоме у науково-педагогічних колах України та світу, «...посідає помітне місце у сузір'ї заслужених професорів університету» [1], доктор історичних наук, професор, заслужений працівник вищої школи України, завідувач кафедри з листопада 1994 року по грудень 2002 року, (мій науковий консультант і «науковий батько»), підкреслює, що «усі генерації викладачів кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки,, незважаючи на зміни в її назві, завжди вважали себе спадкоємцями кращих традицій історичного джерелознавства, архівознавчих та історіографічних досліджень, започаткованими в Університеті св. Володимира Михайлом Максимовичем, Миколою Костомаровим, Миколою Іванишевим, Володимиром Іконниковим, київською науковою школою істориків-документалістів, яка сформувалася навколо Володимира Антоновича» [2].

XX та XXI століття презентують імена нових корифеїв архівознавчої та джерелознавчої думки. Своїми справами вони підняли на новий рівень освіту, тісно поєднавши її з практикою життя, інтегруючи наукові здобутки в організацію навчального процесу. На всіх етапах становлення Української суверенної держави, громадянського суспільства діяльність кожного вченого була наповнена високим змістом і шляхетністю, невтомною працею на добро народу України.

Середина 80-х років XX ст., позначена «горбачовською перебудовою», рухом за суверенітет, а відтак – відновлення державної незалежності України, справили глибокий вплив на всі сфери суспільного життя, охоплюючи і розвиток історичної науки, її спеціальних галузей, архівної справи та архівознавства. В. О. Замлинський, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри з серпня 1982 року по грудень 1993 року, кандидати історичних наук, доценти С. Ф. Павленко, О. В. Долинський, А.М.Іваненко, А. М. Зубко, асистент, нині – доктор історичних наук, професор І. Н. Войцехівська, доцент, нині – доктор історичних наук, професор Ю. М. Сорока відповідали на спрагли знань запити молоді, формуючи атмосферу максимального розкриття здібностей та талантів, твердо вірячи, що здобуті знання, принципи, духовний досвід, громадянську та інтелектуальну відвагу ми зможемо застосувати у своєму житті, зробимо вагомий внесок у суспільний, економічний, політичний поступ нашого народу, країни, цілого світу.

Саме у студентській аудиторії ми змогли ознайомитися із першоджерелами, невідомими до того часу для широкого загалу. Серед них доповідь М. Хрущова на XX з'їзді КПРС, епістолярій та інші документи особового походження Нестора Махна, українська джерельна спадщина Галицько-Волинської, Литовсько-Руської, козацької держави, науково-публіцистична діяльність М. П. Драгоманова та багато іншого. Професор В.О. Замлинський своїми ґрунтовними лекціями спонукав до наукового пошуку,

формував етику молодого науковця, подавав зразки високої академічної культури. Наші перші наукові роботи були саме під його керівництвом: курсові роботи, наукові дослідження, дипломні роботи, написання наукових статей, виступи на наукових конференціях та участь в олімпіадах тощо. У процесі такої наукової комунікації кристалізувалося розуміння методів і принципів наукового дослідження. А його пророчі слова мені та М.Г.Палієнко: «Ви ще прийдете до нас у науку...» – після написання анотації для шифрування конкурсної роботи із джерелознавства справдилися. Нині М.Г. Палієнко, доктор історичних наук, професор продовжує славетні традиції кафедри, формує профіль архівіста, документознавця у цифровому суспільстві, готує його до викликів глобалізованого світу. Щедро ділилася з нами досвідом практичних аспектів організації архівної справи Л. З. Гісцова (до речі, сьогодні у системі координат закладу вищої освіти активно обговорюємо участь стейкхолдерів у підготовці фахівців, їхньої участі у виробленні стратегії розвитку освітньо-професійних програми).

Своєрідні майстер-класи із практичного застосування аналізу і синтезу, проблемного підходу, історико-хронологічного, історико-ситуаційного, порівняльного, ретроспективного, біографічного, типологізації, класифікації, періодизації ми отримували під час проведення практичних і семінарських занять із фахових дисциплін. Дуже часто сучасні студенти практикують прийти на заняття, прочитавши лише лекційний матеріал. Академічна культура кафедри не дозволяла нам зробити щось подібне. Чітко структуровані теми семінарських занять із зазначеними для прочитання джерел інформації: першоджерел, монографічної літератури спонукали нас до руху у напрямку історичної бібліотеки на території Києво–Печерської лаври. Невелике приміщення поміщало таку чисельну когорту істориків із різних курсів! А мало не запис на отримання наукової літератури з метою підготовки до семінарського заняття у бібліотеці Червоного корпусу, мабуть, би викликав нерозуміння багатьох

нинішніх студентів. Особливого тону у процесі освоєння нового і невідомого додавали регулярні колоквиуми із дисциплін. Можливо, тоді це у нас не викликало особливого захоплення, але нагородою ставали позитивні оцінки на іспитах та успішні захисти дипломних робіт перед Державною екзаменаційною комісією, яку очолював відомий вчений, доктор історичних наук, професор Ф. П. Шевченко.

Нового імпульсу відродженню рідної мови надало прийняття у жовтні 1989 р. Закону «Про мови в Українській РСР», згідно з яким проголошувався державний статус української мови. Звісно, це позначалося на мові викладів лекційного матеріалу на історичному факультеті, але слід зауважити, що і до прийняття цього Закону кадровий склад кафедри працював із студентами українською, відкриваючи нам нові імена, презентуючи нові джерела (за відсутності підручників, лекції йшли під ретельний запис). Джерельна спадщина князів Ярослава Мудрого, Данила Галицького, видатних діячів козацької доби Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, науковців Михайла Максимовича, Володимира Антоновича, Михайла Драгоманова, політиків і вчених ХХ ст. започатковувала новий етап розвитку науки.

Активну державницьку позицію займало студентство, яке вдавалося до різних політичних заходів, спрямованих на дальшу демократизацію суспільного життя. Найбільш пам'ятною акцією була його участь у голодуванні студентів у Києві, яке тривало з 2 до 17 жовтня 1990 р. Головними вимогами голодуючих до Верховної Ради були: відмова від підписання нового союзного договору, відставка уряду, оголошення нових парламентських виборів на багатопартійній основі, заборона відбування військової служби громадянами України за її межами, націоналізація майна КПРС та ВЛКСМ на території республіки. Однією із організацій, створеної на хвилі національного відродження в 1990 р., став Народний рух України. Молоді серця запалювали демократичні сили. В.

Яворівський, один із засновників Народного руху України, очолював Оргкомітет Руху, з 1989 року – голова Київської координаційної ради Руху, був серед частих гостей академічної спільноти історичного факультету.

Зі здобуттям Україною незалежності з'явилися широкі можливості та свобода у навчальній, виховній, науковій, громадській діяльності. Взято курс на вдосконалення, розширення й оптимізацію мережі кафедр, нових навчальних і науково-дослідних підрозділів. Передусім, замість викладання предметів, побудованих на ідеологічних засадах, впровадили нові, що відповідали вимогам демократичного суспільства.

Університет, історичний факультет, кафедра сформувала у мене розуміння, що заклад вищої освіти є співтовариством і життєвим діалогом студентів і професорів, об'єднаних спільними цінностями, науково-освітніми та духовно-культурними інтересами. Регулярні зустрічі декана (спочатку А. Ф. Кізченка, згодом А. Г. Слюсаренка), адміністрації факультету із студентським товариством давало змогу дуже швидко реагувати на запити молоді та долучати юне покоління до вироблення стратегічних пріоритетів майбутнього. Молодь позиціоновано як партнера та генератора ідей, нестандартних рішень на факультеті, на кафедрі, а співпраця адміністрації та студентства забезпечувала якісне навчання та власне зростання й розвиток особистості молодих людей поза навчальним процесом. (Мабуть, маркером розуміння студентським співтовариством наданої свободи й уваги, ставав урочистий «виніс на кріслі» декана історичного факультету на сцену актової зали під час святкування урочистостей з нагоди Дня історика). Формування студентів як зрілих особистостей і носіїв місії Університету, здатних до громадського лідерства та служіння Українській державі, виховання емоційно, духовно і фізично здорових молодих людей відбувалось шляхом створення динамічного і гнучкого навчального середовища. Зразком такої співпраці, інтегрованої уже на той час у європейський простір, була поїздка до

університету в м. Брно на історичний факультет під керівництвом кандидата історичних наук, доцента, а нині – доктора історичних наук, професора Миколи Григоровича Щербака, який завжди був «всенародним» студентським улюбленцем та авторитетом. Ініціативу підбору кандидатур сфокусовано на студентське співтовариство і шляхом відкритого голосування у третій групі історичного факультету найбільшу кількість голосів набрала староста групи О. Паньків. Рішення студентів закріплено відповідними нормативними документами адміністрації факультету, що й дозволило набути першого досвіду академічної мобільності. Доволі насичена програма у контексті обміну навчальним досвідом, задоволення науково-просвітницького інтересу слугувала підставою для подальшого розвитку і саморозвитку.

У підсумку, хочеться зазначити, що уже стільки років поспіль колектив кафедри мудро і натхненно розвиває освітньо-науковий джерелознавчий та архівознавчий осередок, консолідуючи студентські, наукові колективи. Висока методологічна та методична планка числених праць дає відповіді на поставлені запитання як попередніх, так і нинішнього покоління.

Джерела та література

1. Губерський Л.В. Гордість Alma-mater// Ярослав Степанович Калакура: біобібліографічний довідник/Упорядн. І.Н.Войцехівська, М.Г.Палієнко та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2012. С.5.
2. Калакура Я.С. Архівознавчий осередок Шевченкового університету. *Архіви України*, 2008. № 1–2. С. 158–169. URL:http://shron1.chtyvo.org.ua/Kalakura_Yaroslav/Arkhivoznavchyi_oseredok_Shevchenkovoho_universytetu.pdf
3. Калакура Я.С., Щербак М.Г. 70 років архівознавчій кафедрі Київського університету. *Архіви України*, 2014. № 4–5. С.338–345

КОНСОЛІДАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ – ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ

Створення і організація доступу до інформаційних ресурсів є одним із важливих завдань інформаційної підтримки сучасної науки. На часі найбільш ефективним способом розв'язання цієї проблеми є організація інформації в інформаційні системи, електронні публікації й колекції, представлені у формі електронних бібліотек, архівів та музеїв.

Усвідомлення глобальної ролі інформатизації та впливу міжнародного досвіду на всі сфери життя українського суспільства актуальними є застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій і прагнення досягти нового рівня інтелектуалізації фахівців інформаційного профілю [6].

Формування і використання інформаційних ресурсів лежить в основі створення єдиного інформаційного простору України. Н Тарасенко зазначає, що розвитком інформатизації обумовлені «нові технологічні умови функціонування бібліотек і засади для перетворення цих наукових установ з пасивного інформаційного посередника на продуктивну систему управління знаннями» [2].

Сучасні бібліотеки – це потужні центри інтеграції, систематизації та опрацювання інформації, забезпечення нею зростаючих потреб освіти, науки, культури, економічного та державного життя. Визначаючи бібліотечну складову у розвитку інформаційного суспільства, Н Тарасенко ґрунтовно аналізує зміни сформованих стереотипів відносин між бібліотекою й суспільством та різноманіття комунікативних практик сучасної бібліотеки в контексті формування суспільства знань [2].

Нині нової якості набуло бібліотечно-інформаційне виробництво, одним з головних напрямів якого стало продукування інноваційних інформаційних продуктів – бібліотечних сайтів, представництв у соціальних мережах, блогів, створення яких зумовлено впровадженням технологій Web.2.0 у середовище бібліотеки [1].

Концепцією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни в бібліотеках для сталого розвитку України» визначені ключові сфери розвитку бібліотечної справи в Україні, зокрема: вдосконалення нормативної бази діяльності бібліотек та гармонізацію національних бібліотечних та інформаційних стандартів до міжнародних; забезпечення професійного розвитку інформаційно-бібліотечного персоналу, оновлення системи бібліотечно-інформаційної освіти та підвищення кваліфікації; модернізацію матеріально-технічної бази та трансформацію інформаційно-технологічної інфраструктури бібліотек тощо [7].

Створення високоякісного інформаційного продукту можливе лише на основі наукових знань, у зв'язку з чим роль бібліотеки посилюється, по-перше, для накопичення, зберігання та надання необхідної інформації відповідним структурам; по-друге, фактично, для виробництва інформації та її просування в глобальну інформаційну мережу.

Бібліотеки забезпечують користувача інформацією, ефективно використання якої сприяє створенню нових знань, здатних надати потрібного імпульсу розвитку державі є важливим елементом суспільної бази інформаційних ресурсів, здатної стати теоретичним і науковим підґрунтям суспільного розвитку та ефективним інструментом подолання проблем у різних сферах життєдіяльності суспільства [3].

Бібліотеки покликані допомагати громадянам користуватися перевагами інформаційного суспільства, реалізуючи їхнє право на доступ до інформації і знань, забезпечуючи можливості для суспільної комунікації. Надаючи

універсальний і переважно безкоштовний доступ до інтелектуального суспільного продукту, бібліотеки тим самим реалізують ідею доступності інформації – одну з базових у постіндустріальному суспільстві [4].

Концепція якісних змін бібліотек пріоритетними визначає такі напрями бібліотечної діяльності, як «консолідацію суспільства, дотримання європейських цінностей, інтеграцію у європейське співтовариство, підвищення якості життя, рівний доступ до інформації, знань та культурних надбань» [7].

Нові техніко-технологічні умови функціонування бібліотек, визначені розвитком інформатизації, створили засади для зміни традиційного бібліотечно-бібліографічного обслуговування на нові форми передачі інформації з більш вираженими аналітико-синтетичними можливостями щодо першоджерел. Усе більшої уваги бібліотеки приділяють створенню фактографічних баз даних із соціальних, правових, економічних питань, а також з проблем функціонування системи науки, місцевого самоврядування, екології, культурного життя, підприємницької діяльності. Застосовуються метаінструменти переробки інформації (аналітичні довідки, інформаційні дайджести, прес-кліпінг тощо).

Електронні технології дають змогу реалізувати комплексний підхід до вирішення інформаційних завдань, у результаті яких користувач може отримати інформаційні матеріали певної тематики з різних джерел, включаючи мережеві та інтернет-ресурси з певного питання [5].

Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв спільно з кафедрами університету забезпечує формування, організацію і надання доступу до колекції електронних ресурсів, маючи ряд переваг в плані ефективного забезпечення інформаційного освітнього простору, формування якого з використанням інформаційно-комунікаційних технологій може бути передумовою інтеграції в єдине інформаційно-освітнє середовище з

метою оптимізації розподіленого доступу до інформаційних ресурсів, прискорення обміну освітньою та науковою інформацією.

Пошук шляхів забезпечення готовності майбутніх фахівців до творчої праці, освоєнню і впровадженню інноваційних технологій, сталого розвитку й наукового світогляду є найбільш ефективним способом організації інформації в інформаційні системи, електронні публікації й колекції, представлені у формі електронних бібліотек.

З 2020 року на кафедрі інформаційних технологій було вперше введено до навчального плану підготовки бакалаврів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» навчальну дисципліну «Електронні бібліотеки та архіви», метою якої є формування системи теоретичних, емпіричних, методичних знань про різні види е-ресурсів, структуру, процеси, операції організації та управління е-бібліотекою та е-архівом, набуття практичних умінь і навичок створення е-документів, їх організації в е-бібліотеку та управління ними.

Кафедра інформаційних технологій Київського національного університету культури і мистецтв спрямовує свої зусилля на засвоєння студентами гуманітарних засад інформаційно-комп'ютерних технологій, інформаційно-документного пошуку і набуття професійних компетентностей використання сучасних інформаційно-пошукових систем, а також готовності до опанування додатковими знаннями, уміннями й навичками та самостійного виконання професійних завдань.

З огляду на сучасний стан і потенціал розвитку цифрового сектора України є можливість створення «Єдиної цифрової платформи в освіті», оскільки формування сучасного інформаційно-освітнього середовища є важливою передумовою успішного реформування інформаційно-освітнього простору й потребує педагогічно виваженого супроводу до консолідації

інформації, удосконалення системи підготовки й підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, керівних кадрів освіти.

На думку Н. Кунанець, «... діяльність інформаційно-аналітичних служб, які функціонують в Україні, потребує координації та кооперації, зокрема для спільного формування й використання джерельної бази, що створюється в процесі аналітико-синтетичної обробки інформації. [7; 8]

Для ефективної роботи інформаційних менеджерів та аналітиків консолідованої інформації необхідне знання різноманітних джерел інформації:

1) характеристик інформаційних масивів: розпорошення інформації, старіння інформації, актуальності інформації;

2) оцінювання характеристик інформації: якісних (достовірність, об'єктивність, однозначність, своєчасність, релевантність, пертинентність, актуальність); кількісних (повнота, достатність); ціннісних.

Отже, формування професійної компетентності студентів є основою підвищення ефективності підготовки кадрів. Вирішення цього питання лежить у площині освоєння і впровадження у навчальний процес інноваційних технологій і сприяє забезпеченню готовності майбутніх фахівців до творчої праці, сталого розвитку наукового світогляду.

Джерела та література

1. Бібліотеки у формуванні національного інформаційного простору: міжнародна наукова конференція «Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України». *Бібліотечний вісник*, 2006. № 6. С. 4–5.

2. Тарасенко Н. Бібліотечна складова у розвитку інформаційного суспільства. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3249:biotechna-skladova-u-rozvitku-informatsijnogo-suspilstva&catid=81&Itemid=415 (дата звернення: 17.09.2020).

3. Голодрига Є. Роль бібліотечних установ у державній політиці безпеки національного інформаційного простору в умовах глобалізації // *Наукові праці Національної бібліотеки імені В.Вернадського*. 2008. Вип. 21. С. 36–43.

4. Горовий В. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації : монографія / В. М. Горовий ; відп. ред. О. С. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. 284 с.

5. Блажкевич А. Реформування українських бібліотек: урядова стратегія розвитку. URL:http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3481:reformuvannya-ukrajinskikh-bibliotek-uryadova-strategiya-rozvitku&catid=81&Itemid=415

6. Концепція якісних змін бібліотек задля забезпечення сталого розвитку України (до 2025 року). URL : <https://ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-uba/3089-kontseptsiia-iakisnykh-zmin-bibliotek-zadlia-zabezpechennia-staloho-rozvytku-ukrainy-do-2025-roku>.

7. Кунанець Н. Е. Консолідація інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв: світовий досвід // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія* : наук. журн. Київ : [НАКККиМ], 2016. № 3. С. 11–19.

8. Кунанець Н. Е. Консолідація інформації – новий напрям інформаційної діяльності бібліотек. URL : <http://www.lsl.lviv.ua/wp-content/uploads/Z/Z2009/JRN/PDF/29.pdf>.

**СПОГАДИ МІРРИ МІРЗА-АВАКЯН «ХЛЕБ И КАМЕНЬ: ИСТОРИЯ
ОДНОЙ СЕМЬИ» ЯК ДЖРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄВОГО І
НАУКОВОГО ШЛЯХУ ІСТОРИКА НАТАЛІЇ МІРЗА-АВАКЯНЦ**

У 2014 році була опублікована моя монографія «Історик Наталія Мірза-Авакянц (1888–1940?): життя і наукова спадщина» [1]. Її присвячено Наталії Юстівні Мірза-Авакянц – українському історику, педагогу, методисту, професору Полтавського, Харківського й Донецького (м. Луганськ) інститутів народної освіти, завідувачці кафедри історії України Київського державного університету.

Життєвий і науковий шлях Наталії Юстівни Мірза-Ава-кянц були досить типовими для українських істориків 20–30-х років ХХ ст. Стрімкий зліт наукової активності жінки-історика, який співпав із піднесенням самої історичної науки в Україні 1920-х рр., був перерваний із утвердженням радянської ідеології. Протягом тривалого часу ім'я її репрезентантки Наталії Мірза-Авакянц було просто викреслено із офіційного дискурсу.

Історик ніколи не мусить ставити крапку у своїх дослідженнях. Навіть інколи здається, що все вже сказано, досліджено, виявлено, висновки зроблено, підсумки підведено. З часом відкриваються нові архівні документи, знаходяться нові факти, спогади, світлини, і все починається знову. Історик завжди мусить тримати руку на пульсі, йти в ногу з часом, реагувати на нові виклики. Доводити будь-яке дослідження до кінця – це гарний тон і вияв професійності історика-дослідника. Зрештою, це обов'язок перед суспільством, громадою, наукою і майбутніми поколіннями дослідників.

На початку січня 2016 року сталася подія, яка зобов'язала мене повернутися до моєї праці «Історик Наталія Мірза-Авакянц (1888–1940?): життя і наукова спадщина». Я познайомилася з онучкою моєї героїні Н. Мірза-Авакянц Сусанною Володимирівною Мірза-Авакян, котра нині мешкає в Іспанії.

Сусанна розповіла, що тема життя і трагічної смерті Нати (так у колі рідних називали Наталію Юстівну Мірза-Авакянц) – була як кровоточива рана в їхньому домі, її ім'я як історика, вченої було стерто, а праці були розкидані, знищені і ніхто з учених радянського періоду в своїх роботах не посилався на її наукові розробки. Сусанна ніколи не бачила свою бабусю, але про неї багато розповідала її матір Мірра Мірза-Авакян (193-1993) – відома українсько-вірменська вчена-філолог.

Знайомство з Сусанною Мірза-Авакян дало змогу ліквідувати прогалини в моїх дослідженнях. Вона передала мені великий домашній архів, який тривалий час зберігався в родині і був недоступним дослідникам. Це листи, спогади, світлини, документи, неопубліковані праці Наталії Мірза-Авакянц тощо. Сусанна зробила велику справу, опублікувавши у 2017 році першу частину спогадів своєї матері Мірри Леонівни Мірза-Авакян [2]. Саме наявність цих виявлених джерел спонукало мене знову повернутися до моєї першої монографії. Назріла потреба зробити друге видання моєї книги – уточнене і доповнене, врахувавши всі нововиявлені дані.

У жовтні 2023 року виповнюється 105 років від дня заснування Історико-філологічного факультету в Полтаві (який у квітні 1921 року був об'єднаний з педагогічним інститутом в Полтавський інститут народної освіти – попередник Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка). Наталія Мірза-Авакянц працювала в Полтаві протягом 1918-1924 років і першим місцем її роботи був Полтавський учительський інститут, згодом ще і

Історико-філологічний факультет. Звісно, це і визначає та посилює актуальність другого видання праці.

Мірра Мірза-Авакян протягом свого життя ретельно зберігала родинний архів, документи, листівки, листування, неопубліковані праці своєї матері. Наприкінці свого життя вона написала кілька книг спогадів, прагнучи відновити дух епохи, очевидцем якої вона була. Одна з книг є автобіографічною повістю, яку Мірра назвала «Хлеб и камень: история одной семьи» – книга пам'яті, родовід для наступних поколінь читачів.

У передмові Мірра Мірза-Авакян писала: «...Я не писатель, а лишь живой свидетель времени. Наверное, писатель лучше меня осветил бы мой жизненный опыт и образы людей, воспитавших меня. Но я, а не он, была свидетелем многих событий, на моем пути, а не его, встретились эти замечательные люди. И я чувствую потребность, даже долг, рассказать о том, пока я не ушла из жизни и моя память сохраняет их живые голоса. С надеждой, что мне удастся воскресить прошлое и рассказать о моей матери, передавшей мне свой символ веры, я и приступаю к этим запискам...» [2, с. 6].

Книга Мірри Мирза-Авакян «Хлеб и камень: история одной семи» складається з 13 розділів. Починається вона з історії родини – прашурів, їх походження, служби, участі у війнах, придбання маєтків і отримання різних державних нагород. Дівоче прізвище Наталії Мірза-Авакянц було Дворянська, її прашурами був козацько-старшинський рід Дмитрашко, пізніше – Ілляшенко.

Прадід Наталії Мірза-Авакянц Петро Петрович Ілляшенко прожив 100 років і був живою історією цілої епохи. Він був військовим, отримав російське дворянство, одружився з гречанкою на ім'я Аглая, придбав маєток с. Хоцьки Переяславського повіту Полтавської губернії, де ї проживав із родиною.

Мірра Мірза-Авакян надзвичайно колоритно описала життя в родинному маєтку Ілляшенків, сімейні традиції, спілкування з селянами, близьке оточення тощо.

Бабуся Мірри Олександра Петрівна Ілляшенко-Дворянська вийшла заміж за лікаря, учня Сергія Боткіна, Юста Дворянського. Мірра детально описала життя молодого подружжя, цей шлюб був проти волі батька Петра Ілляшенка. Тому молоде подружжя поїхало жити в Санкт-Петербург, потім – Лейпциг, де Олександра закінчила медичний університет. Врешті-решт, помирившись із батьком, Олександра Петрівна з чоловіком, переїхала жити в с. Хоцьки, де лікували хворих.

У подружжя було кілька дітей, однією з них була Наталія Дворянська (Мірза-Авакянц в заміжжі), героїня моєї книги. Наталія отримала добру освіту, навчаючись в Київській гімназії, потім на Вищих жіночих курсах в Києві, навчання закінчила у Московському університеті. У Москві вона почала друкувати свої перші праці. Вийшла заміж за юриста Леона Мірза-Авакянц проти волі матері. Шлюб виявився нещасливим і коротким, у ньому народилася єдина дочка Мірра.

Мірра детально описала життя родини у вирі випробувань початку ХХ століття: дві революції в Російській імперії, війни, реформи, гоніння проти українського слова. На тлі цих подій Мірра описала роз'єднаність родини, яка все ж зберегла патріотизм, український дух. Наталія, будучи революційно налаштованою, поринула у вир подій, підтримувала революційні ідеї, вважала, що вони принесуть оновлення, зміни на краще. Олександра Петрівна Дворянська завжди стримувала революційних дух доньки, аналізуючи зміни, пов'язані з революцією – втрата і пограбування маєтку в с. Хоцьки, поневірвання родини, вимушений переїзд в Полтаву.

Після кількох робіт у Києві, Наталія з донькою Міррою і матір'ю Олександрою Петрівною опинилася в Полтаві. Наталія влаштувалася на роботу доцентом в Історико-філологічний факультет. З березня 1920 р. зосередилася на роботі професора Полтавського історико-філологічного факультету товариства «Просвіта», в якому працювала з 1918 по 1921 р. Після злиття Історико-

філологічного факультету з Педагогічним інститутом в Полтавський інститут народної освіти (ПІНО) з квітня 1921 року по червень 1924 року викладала в ньому курси історії України і Полтавщини. Була одним із фундаторів Центрального пролетарського музею Полтавщини (нині – Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського).

Мірра реалістично описала поневіряння родини в Полтаві, відсутність умов для проживання і коштів, що змушувало обмінювати на базарі родинні речі на продукти харчування. У Полтаві на початку 1920-х років опинилося багато біженців, представників колишніх дворянських і поміщицьких родин, а також представників творчих процесів, які опинилися без роботи і засобів для життя. Через долі цих людей, Мірри Мірза-Авакян вдалося показати трагізм революції, негативні її наслідки, втрату спадкоємності поколінь.

З боєм Мірра описує другий шлюб своєї матері Наталії з Андрієм Браташевським, який очолював полтавську міліцію.

Книга Мірри Мірза-Авакян закінчується на «полтавському періоді» життя і праці Наталії Мірза-Авакянц. У 1924 році родина переїхала до Харкова, де Наталія почала працювати на науково-дослідній кафедрі історії української культури, яку очолював професор Дмитро Багалій. Олександра Петрівна з Міррою на деякий час переїхали жити з Золотоношу до родичів, а звідки переїхали в Харків до Наталії і Андрія Браташевського.

Книга Мірри Мирза-Авакян «Хлеб и камень: история одной семи» містить багато фото з родинного архіву, які ілюструють багато подій. Вона написала російською мовою, Мірра добре розуміла і знала українську мову, але жила і працювала за межами України, тому в зрілому віці майже її забула.

Книга є не просто історією родини, а й свідченням цілої епохи. У ній міститься багато відомих імен в історії України, адже родина пересікалася з ними в житті і діяльності.

Отже, спогади Мірри Мирза-Авакян «Хлеб и камень: история одной семи» дає змогу доповнити багато прогалин в біографії українського історика Наталії Мірза-Авакянц, побачити її найближче оточення, родину, колег, зрозуміти причини її вчинків. На жаль, життя вченої обірвалося трагічно, вона потрапила в маховик сталінських репресій, була закатована в Лук'янівській в'язниці в Києві. Навіть точно невідома дата її смерті.

Джерела та література

1. Петренко І. М. Історик Наталія Мірза-Авакянц (1888–1940?): життя і наукова спадщина : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2014. 181 с.
2. Мирза-Авакян М. Хлеб и камень: история одной семьи. Липецк : Издательство «Гравис», 2017. 211 с.

Ольга Мізіна
м. Полтава

ЕВОЛЮЦІЯ ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНА «ДОКУМЕНТ» ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СЬОГОДЕННЯ

За тривалий історичний період значення поняття «документ» постійно змінювалося. І дотепер застосовуються визначення, які то додають йому найширший смисл, то звужують його розуміння до якогось виду документа, тільки одне залишається незмінним – документ являє собою єдність інформації й матеріального носія.

«Документ» є базовим терміном в терміносистемах таких наук і наукових дисциплін, як історія, джерелознавство, археографія, архівознавство, документознавство. За своїм місцем у термінологіях і за складністю розуміння

суттєвих ознак цього феномена воно мало чим поступається мовознавчому терміну «слово».

У дослідження історії виникнення та еволюції тлумачення терміна «документ» значний внесок зробили Г. Арнтц, В. Кашепов, С. Кулешов, Н. Кушнаренко, Н. Леміш, К. Мітяєв, А. Суски, Г. Швецова-Водка та інші.

Як зазначає Н. Леміш, аналітико-синтетичний метод дослідження застосовувався ще давньогрецькими логографами в VI ст. до нашої ери для написання так званих логосів (історій) на основі опрацювання міських та храмових хронік. Грецький філософ Геродот вивчав офіційні документи канцелярії Ахеменідів, перекладені на грецьку мову й поширені в полісах Малої Азії. Арістотель, учитель А. Македонського, цікавився не тільки семантичною характеристикою творів, а і їхньою структурою, внутрішньою формою і впливом на читача. У другій половині III ст. до нашої ери александрійськими вченими часів античності зроблені висновки щодо архетипу текстів класичних художніх творів, створені й відредаговані їхні варіанти [1, с. 86].

Етимологія терміна «документ» досить неоднозначна. Зокрема, китайці на нього кажуть «веньцзянь», японці – «бунсьо», євреї – «місмах», араби – «васіка». Більш-менш однаково говорять про документ слов'янськими, романськими та германськими групами мов, котрі сприйняли та адаптували латинське слово «documentum», хоча останнім часом зустрічається й термін «record».

Досить глибоку аналітичну й дослідну роботу над походженням терміна «документ» й подальшим розвитком його значень провів польський вчений Анджей Сускі (Andrzej Suski). На його думку, корені цього терміна слід шукати в індоєвропейській прамові, яка існувала приблизно за дві тисячі років до н.е. Слово «dek» у ній означало жест протягнутих рук, пов'язаний із передаванням, прийманням або одержанням чогось.

Інший дослідник проблеми походження документа німецький учений Гельмут Арнтц пояснює, що цей термін походить від слова «delc» (або «dec»),

від якого утворилося число «десять», оскільки на двох руках людини 10 пальців, звідси перша частина складного слова «дека...», що означає теж «десять» (наприклад: «декада» – десять днів, «декатрон» – десятиборство), або «деци...», що в складних словах відповідає поняттю «десята частина» (наприклад, «дециметр» – 1/10 метра, «децилітр» – 1/10 літра).

Поступово корінь «dec» унаслідок чергування голосних був замінений на «doc» у слові «doces» – учу, навчаю, від якого були утворені слова «doctor» – учений, «doctrina» – вчення, «documentum» – той, що навчає, повчальний приклад. У цьому значенні слово «документ» використовувалося Цезарем і Цицероном. Значно пізніше воно набуло юридичного звучання і стало означати «письмовий доказ», «доказ, отриманий з книжок, який підтверджує записи офіційних актів». На думку істориків, влаштовуючи обмін відомостями, люди давнини передавали один одному як свідчення відповідні записи про події або факти, такі предмети й почали називати «документами». Уже в античні часи у юридичній практиці визнавалася важливість оригінальності документів, їх захист від підробок.

На думку А. Булатової, у значенні письмового свідчення слово «документ» вживалося від середньовіччя до XIX ст. З латинської воно було запозичено в усі європейські мови. У російську слово «документ» у значенні письмового свідчення прийшло в часи Петра I як запозичене з польської та німецької. На початку XX століття воно мало два значення: 1) будь-який папір, складений у законному порядку і здатний слугувати доказом прав на щось (майнових, на вільне проживання) або на виконання якихось зобов'язань (умови, договори, боргові зобов'язання); 2) взагалі будь-яке письмове свідчення [2].

До другої половини XIX ст. у довідкових виданнях деяких країн світу з'являються терміни, похідні від слова «документ», а саме: «документація» – у значенні «підготовки і використання документів, які слугують доказами і мають певні повноваження»; «документний» – «той, що стосується документа», «документаційний» – «той, що стосується сукупності документів» тощо.

Наприкінці XIX ст. спостерігається тенденція до звуження поняття «документ»: спочатку воно розглядається як будь-яке письмове свідчення, що слугує виникненню, доказу й виконанню прав або володіння певними правами. Документ виконував одну з трьох функцій: 1) затвердження нового правового положення (акт дарування, продажу і т.п.); 2) засіб доказу перед судом (письмові свідчення сторін); 3) перенесення повноважень з однієї особи на іншу (вексель, акція тощо).

Отже, наприкінці XIX століття простежується тенденція до звуження меж поняття «документ»: спочатку воно розглядалося як будь-який предмет, що потрібен для повчання і доказу, а потім переважно в юридичному значенні, як письмове свідчення, що підтверджує певні правові відносини.

З початку XX століття в терміносистему вводиться нове, більш широке розуміння терміна «документ». Історія його становлення пов'язана з іменами бельгійських учених Поля Отле та Анрі Лафонтена – засновників «документації» як практичної діяльності. Широке значення, у якому термін «документ» почали використовувати Поль Отле та Анрі Лафонтен, забезпечує збереження, пошук і використання документів з метою видобування інформації, яка міститься в них. Пізніше навіть їхні послідовники відмовились від такого широкого трактування поняття «документ», але багато думок Поля Отле та Анрі Лафонтена було сприйнято позитивно, в тому числі й розуміння документа як засобу передавання інформації в суспільстві.

У «Трактаті про документацію» (1934) Поль Отле вперше застосував комплексний підхід до типологічної класифікації документів, враховуючи зміст і форму документа. Усю сукупність документів вчений поділив на три основні класи: 1) бібліографічні документи – тексти, які традиційно вважають витворами писемності й друку. Серед них – монографії, трактати, інструкції, енциклопедії, словники, періодичні видання тощо. Окрім цього переліку до бібліографічних документів відносились і тексти особового походження (листи), офіційні

повідомлення, облікові книги, журнали, а також лозунги, квитки та інші документи; 2) інші графічні документи – нетекстові документи: картографічні, образотворчі, нотні. Серед образотворчих перелічені: іконографічні, фотографії, документи, які сприймаються за допомогою проєкційних пристроїв. Як особливий різновид виділені: надписи, монети, медалі, штампи. До графічних документів Поль Отле відносив: «манускрипти» – рукописні книги, архівні (управлінські) документи, старовинні й сучасні; 3) документи-замінники книг: диски, фонограми, кінофільми, радіомовлення, телебачення, фотографія. Особливе місце в цьому класифікаційному ряді зайняли «документи трьох вимірів»: природні (мінерали, рослини, тварини) і штучні, створені людиною (матеріали, продукти, технічні об'єкти, а також медалі, макети, рельєфи). До них віднесені також наукові інструменти, дидактичні матеріали, наочні посібники, а також витвори архітектури і скульптури.

Таким чином, Поль Отле першим не тільки увів у науковий обіг базове поняття «документ», але й розкрив його широке значення. Концепція Поля Отле розглядає документ як носій соціальної інформації, проте у довідкових виданнях того часу продовжує існувати й вузьке тлумачення цього значення: крім юридичного, вводиться поняття «історичний документ» (фіксоване свідчення про будь-яку епоху, особу і т.д.), «рахунковий документ» (служує основою для господарчих дій – приймання та видачі цінностей).

Починаючи з 1950-х рр. в офіційній термінології слово «документ» трактується у вузькому, широкому й більш широкому значеннях. Вузьке значення обмежувалося діловим офіційним документом, письмовим посвідченням, історичним джерелом. У широкому значенні поняття про документ було поширене у 1960–1970-х рр. У загальному вигляді воно було зафіксоване в «Большой советской энциклопедии», «Українській радянській енциклопедії», в енциклопедичних словниках. Наприклад, у БСЭ документ визначається як

матеріальний об'єкт, що містить інформацію для її поширення у просторі і часі (в тому числі й тривимірні твори мистецтва – архітектуру та скульптуру).

У 1980-х – на початку 1990-х рр. використовується й більш широке тлумачення, згідно з яким, документом можна вважати будь-який матеріальний об'єкт, що є носієм інформації: від письмового документа, грамплатівок і кінофільмів до творів мистецтва (архітектурних споруд, графіки, живопису, скульптури), від зразків мінералів, гербаріїв, історичних реліквій до виробів промисловості та техніки (годинник, автомобіль, гвинтівка) і т.д. Межі поняття стали розмиті, що ускладнило його використання. За образним висловом О. Соколова, документом почали називати навіть «слона у зоопарку».

Таким чином, визначення поняття «документ» пройшло довгий шлях від найширшого до досить вузького. Нині на міжнародному рівні найбільш узагальненим є визначення документа як записаної інформації, що може бути використана як одиниця у документаційному процесі, що розроблено й затверджено Міжнародною організацією по стандартизації (ISO) за участі Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій, Міжнародної федерації документації, Міжнародної ради з архівів, Міжнародної організації з інтелектуальної власності. Відповідно до стандарту ISO, інформація може бути записана у будь-який спосіб фіксування будь-яких відомостей, тобто за допомогою не тільки знаків письма, а й зображення, звуку тощо. Таке визначення дозволяє відносити до документів всі матеріальні об'єкти, включаючи експонати музеїв, архітектурні пам'ятники, зразки порід тощо.

Нині в Україні існує чотири визначення поняття документ, зафіксовані ДСТУ: 1) ДСТУ 2392–94: «Документ – записана інформація, яка може розглядатися як одиниця у ході здійснення інформаційної діяльності» [3]; 2) ДСТУ 2732–94: «Документ – матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у заведеному порядку і має відповідно до чинного законодавства юридичну силу» [4]; 3) ДСТУ 3017–95: «Документ –

матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом, для її передачі в часі та просторі» [5]; 4) ДСТУ 2732:2004: «Документ – інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі» [6].

Отже, за тривалий історичний період значення поняття «документ» постійно змінювалось. І дотепер використовуються визначення, які то розширюють, то обмежують його значення. Для розв'язання теоретичних і практичних завдань, оперуючи поняттям «документ», необхідно постійно уточнювати, яке саме значення мається на увазі.

Джерела та література

1. Леміш Н.О. Дослідження документологічної термінології (на прикладі дефініції «документ»). *Науково-методична конференція викладачів, співробітників і студентів* : тези доповідей, Конотоп, 29 березня 2012 р. / Відп. за вип. В.В. Бібик. Суми : СумДУ, 2012. Ч.1. С. 86–87.
2. Булатова А.Т. Документоведение. URL: <http://window.edu.ru/resource/067/19067/files/metod637.pdf>
3. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення [Текст]: ДСТУ 2392–94. К : Держстандарт України, 1994. 53 с.
4. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення [Текст]: ДСТУ 2732–94. К. : Держстандарт України, 1994. 34 с.
5. Видання. Основні види. Терміни та визначення [Текст]: ДСТУ 3017–95. К. : Держстандарт України, 1995. 47 с.
6. Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять. [Текст]: ДСТУ 2732:2004. К. : Держспоживстандарт України, 2005. 33 с.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ДУХОВНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ПРАВОСЛАВНИХ ЛАВР УКРАЇНИ (XVIII – ПОЧ. XIX СТ.)

Проаналізовано освітній процес в духовних навчальних закладах Лавр. Охарактеризовано передумови становлення просвітницької діяльності Лавр в Україні та її вплив на освіту суспільства.

Ключові слова: Лаври, богослов'я, освітній процес, духовні освітні заклади, колегіуми.

Сучасні глобалізаційні процеси вмотивовують утворення світової освітньої мережі, визначають роль освіти як одного із основоположних факторів розвитку суспільства. Перспективним структурним складником національної системи освіти виступає просвітництво Лавр. Працюючи на засадах національного виховання, дитиноцентризму, воно спрямоване на впровадження технологій диференційованого, профільного навчання, індивідуальних освітніх траєкторій розвитку учнів.

Метою дослідження є аналіз організації і структури освітнього процесу в навчальних закладах Лавр на території України.

Зауважимо, що освітні установи (колегіуми) засновувалися за ініціативи настоятелів та єпископів великих монастирів і Лавр України і входили до числа навчальних закладів Православної Церкви. Колегіуми України були створені на кшталт Києво-Могилянської академії, де навчальний процес будувався за системою класів. Кожен клас мав назву за провідним предметом викладання, наприклад, граматики, риторика тощо. У цілому ж слід відмітити тенденцію схожості організації навчального процесу в академії та колегіумах з

артистичним факультетом західноєвропейських університетів. Це, зокрема, система лекцій та диспутів, читання публічних лекцій, самостійна робота щодо опрацювання першоджерел, прилюдний захист авторських наукових робіт. У колегіумах вивчали характерні для освітніх закладів Західної Європи „сім вільних наук”: trivium – граматики, поетика, риторика (діалектика) і quadrivium – арифметика, геометрія, астрономія, музика, а також предмети, що становили вищий курс, superiogra – філософія та богослов'я. Наприкінці першої половини XVIII ст. існувало вісім класів, повний курс навчання тривав у середньому 12 років. До основних класів належали: нижчі граматичні (фара, інфіма, граматики, синтаксима), вищі граматичні (поетика, риторика), вищі: філософія та богослов'я. Для граматичних класів термін навчання становив один рік, для старших (вищих) класів філософії та богослов'я – два й чотири роки відповідно.

Слід звернути увагу на тенденцію індивідуальної траєкторії навчання, коли час на засвоєння окремої дисципліни визначався колегіантом особисто. Тобто залежно від можливостей та індивідуальної мети студенти могли визначати термін свого перебування в окремих класах: чи залишатися кілька років в одному класі, чи після закінчення старших класів переходити в молодші для закріплення матеріалу. Аналіз архівних джерел дає змогу стверджувати, що найпопулярнішим серед студентів був курс риторики [6, 35]. Терміни навчання в цьому класі могли досягати 2–3 років. Є всі підстави вважати, що стійкою тенденцією було тривале перебування в класі риторики та його популярність серед вихованців.

Іншою загальною тенденцією є вивчення курсів риторики й поетики в усіх вищих навчальних закладах Європи та України, і колегіуми не були винятком. Спільною рисою можна також вважати наявність міжнародних зв'язків колегіумів з навчальними закладами Європи, що зумовило збільшення кількості дисциплін, зокрема, іноземних мов. Так, набула популярності методика паралельного вивчення іноземних мов, коли декілька мов вивчали в одних

хронологічних рамках. Особливістю навчального процесу в колегіумах є створення вищих класів – філософії та богослов'я. Навчальний рік у колегіумах розпочинався у вересні, закінчувався в перших числах липня і мав три вакації (канікули): літні, різдвяні та великодні [1. 1904, № 1, с. 34]. Слід зазначити характерну тенденцію асинхронності, яка виявлялася у відсутності регулювання термінів навчання, дати вступу та закінчення колегіуму. Тобто на навчання приймали протягом усього навчального року, починаючи з вересня і закінчуючи травнем. Прибулий учень повинен був пройти співбесіду з префектом, котрий зараховував його до певного класу залежно від рівня підготовки, зазначаючи у відомості полк, єпархію та місце проживання учня. Указувалося прізвище, ім'я та соціальний стан батька, вік учня, дата його вступу в колегіум (число, місяць, рік), рівень знань. Наприкінці року знання учнів оцінювали. Відповідні записи були лаконічними і не відрізнялися різноманітністю – „понятен”, „непонятен”, „средственен”, інколи „туп” [5, с. 57]. Щодо віку студентів, то архівні джерела наводять дані щодо різновікового контингенту студентів (10, 13, 14, 16 і навіть 18 років). Дітей від 7 до 10 р. рекомендувалося навчати початковій грамоті вдома чи в парафіяльній школі, що підтверджується архівними справами – указами про підготовку дітей грамоті для навчання. У передостанньому класі риторики здобували освіту студенти в основному у віці 17-20 років. У класі філософії – середній вік становив 22-24 роки, проте трапляються вихованці віком 16 і 29 років. Закінчення навчання в дорослому віці (близько 28–29 років) можна вважати ще однією тенденцією.

Активізації навчального процесу сприяли також певною мірою й екзамени, які проводилися тричі на рік. У кінці року викладачі готували звіти про успішність учнів з характеристикою та рівнем їх здібностей. За дослідженими атестатами, що мали установлену форму та підписувались префектом колегіуму, можна зробити висновок, що вони видавалися після завершення бажаного для студента терміну навчання, наприклад після

закінчення курсу філософії або, найчастіше, риторики. Це надало демократичності курсу навчання. Випускники мали скласти присягу на вірність імператорській особі. В атестатах вказували рік початку навчання, курси, які випускник опанував у колегіумі, із зазначенням успішності, та констатувався факт складання випускниками присяги [7, арк. 50].

Аналіз принципів діяльності колегіумів дає змогу стверджувати про доступність знань для всіх верств населення. До колегіумів приймали дітей з різних прошарків тогочасного суспільства, ставлення до учнів із багатих та бідних родин не відрізнялося, вихованці відзначалися не за походженням, а за успіхами в навчанні. Отже, наявним був принцип всестановості.

Ще однією тенденцією, притаманною всім колегіумам, було студентське самоврядування. На допомогу префектам та обмеженій кількості викладачів, залучалися кращі студенти, які контролювали підготовку домашніх завдань, поведінку учнів. Вони мали почесні звання аудиторів, інспекторів, цензорів, винагороджувалися за успіхи в навчанні. Отже, відбувалося делегування префектом та вчителями частини своїх функцій учням. Простежується чітка система контролю за навчанням та поведінкою спільними зусиллями викладацько-учнівського колективу. Посаду аудитора надавали здібному вихованцю, в обов'язки якого входив контроль за підготовкою домашніх завдань, перевірка вивчених уроків. Перевіривши виконані завдання, аудитор фіксував їх результати відповідно до рівня знань. Слід звернути увагу на особливий вид оцінювання, коли зазначались не оцінки, а характеристика знань учня, наприклад, „знає”, „не знає”, „помилився”, „не весь урок знає”, „зовсім не знає”, „не здавав уроку” [8, арк. 42]. Потім із відміткою учнівські зошити здавалися учителеві. У відомості знання учнів оцінювали так: „надежен”, „острого ума”, „туп”, „ясного ума, но несдержан” [8, арк. 43]. У суботу аудитор та вчитель перевіряли вивчені уроки за весь тиждень. Помічником вчителя у класі був також цензор, який призначався з учнів. У його обов'язки входило

стежити за дисципліною, порядком та чистотою в класі, відзначати відсутніх, передавати учнівські класні й домашні роботи вчителю.

Крім помічників вчителя у класі, існувала також система інспекторів, які контролювали навчання та поведінку студентів у позааудиторний час, тобто в бурсі та на квартирах. Учням, котрі вступали до колегіумів, призначався інспектор із старшокурсників, що успішно навчалися. Їх завданнями було допомагати учням молодших класів вивчати латинську мову, пристосовуватися до нових умов та вимог колегіумського життя, стежити за поведінкою. Так, у Чернігівському колегіумі на 1736 р. налічувалося 33 інспектори [9, арк. 155 зв.]. Традиційно, інспектори призначалися ректором (у Харківському колегіумі) та префектом (у Чернігівському й Переяславському). Взаємоконтроль учнів за успіхами в навчанні передбачав і застосування так званого „калькулюса” [3, с. 430]. Цей метод взаємоконтролю використовувався для спонукання вихованців розмовляти латиною не тільки на заняттях, а також і в позаурочний час. У той період це були листи, що зберігалися в дерев'яному футлярі, де записували ім'я учня, який розмовляв не латиною [2, с. 254]. Як бачимо, інспектори допомагали вчителям здійснювати контроль над засвоєнням пройденого матеріалу, а також поведінкою та дисципліною учнів, котрі проживали на квартирах і в бурсі. У Харківському колегіумі діяла Інструкція для інспекторів (1796 р.), у якій були прописані їх обов'язки. У свою чергу студенти старших класів набували навичок педагогічної, виховної роботи. У справі навчання та виховання учнів у колегіумах значна роль належала студентському гурту, його самоуправлінню, що сприяло вихованню самостійності та відповідальності молоді вже з учнівської лави. Про це насамперед свідчить система керівництва бурсами, значну роль у якій відігравали самі студенти, а також діяльність студентської конгрегації колегіуму.

Малозабезпечені студенти, котрі проживали в бурсі (гуртожитку), теж

перебували під опікою старших студентів. Так, наприклад, у Чернігівському колегіумі діяв статут „Учреждения о содержании бурсы”, в основу якого були покладені бурсацькі традиції, що склалися протягом століття. У ньому зазначалися питання щодо організації бурсацького життя та системи контролю за учнями, котрі проживали в бурсі [1, 1904, № 4, с. 151-158]. Як засвідчує статут, на чолі бурси стояв суперінтендант, який здійснював загальне керівництво вихованцями, що мешкали в бурсі. Ця посада була виборною з учителів нижчих класів. Йому допомагав сеньйор бурси, а також директори, котрі слідкували за порядком і дисципліною в навчальному закладі та на квартирах, де проживали учні колегіуму, доповідаючи про цей стан суперінтенданту. В обов’язки останнього також входив розгляд скарг від студентів і на них, крім того, він мав право особисто карати учнів молодших класів, приймати рішення щодо покарань студентів старших класів, а також призначати та звільняти сеньйорів і директорів бурси, здійснював контроль за відвідуванням занять та церкви. Сеньйор стежив за чистотою та порядком у бурсі, її опаленням тощо. У коло його обов’язків входили також контроль за інспекторами, які навчали учнів молодших класів, та нагляд за дисципліною бурсаків. Статутом передбачалися штрафи за порушення. [1, 1904, № 4, с. 152 – 156]. Усе це засвідчує факт глибокої співпраці та суб’єкт-суб’єктні відносини між викладачами і студентами в організації навчально-виховного процесу в колегіумах.

Велику роль у системі виховання учнів колегіумів відігравали студентські конгрегації. У перекладі з латинської *congregatio* – це об’єднання, спілка. Учні, що ставали членами конгрегацій, присягали у вірній службі студентському зібранню та давали обіцянку допомагати йому як морально, так і матеріально. Тут виховували відданість колегіуму та самій конгрегації. Традиційно різноманітні заходи зміцнювали позицію навчального закладу: серед них урочистий вступ до конгрегації, під час якого студенти присягалися на вірність

Богоматері, зібранню в урочистій обстановці, що супроводжувалося цілуванням хреста та Євангелія, крім того, діяла спільна каса, яка формувалася за рахунок пожертв [2, с. 125]. Було традицією урочисто відзначати свято студентської конгрегації, у цей день архієреєм відправлялася Божественна Літургія, запрошувалися меценати колегіумів та гості міста, яких частували святковим обідом. Такі свята мали велике значення як для вихованців колегіумів, так і для міста, де розташовувалися ці навчальні заклади, коли мешканці міста залучалися до подібних подій, відчувалася велика роль колегіумів у розповсюдженні „наукового настрою” серед місцевих жителів [2, с. 251].

Отже, студентські конгрегації поширювали просвіту й культуру в регіонах, визнавали роль меценатської підтримки в освіті, саме це в майбутньому спонукало випускників колегіумів займатися просвітницькою діяльністю, засновуючи нові заклади освіти. Феномен конгрегації зберігався до реорганізації колегіумів у духовні семінарії на початку XIX ст. У колегіумах, як і в Києво-Могилянській академії, на рівні зі студентськими конгрегаціями діяли також професорські корпорації, члени яких дбали про питання просвітництва, наукову і викладацьку діяльність, приділяючи увагу прищепленню вихованцям особливої культури колегіумського співтовариства, залучення студентів до творчої літературної діяльності, складання од та наукових трактатів, проведення диспутів, дебатів, святкових урочистих процесів, все це відбувалося на зразок західноєвропейських університетських студентських та викладацьких корпорацій.

Численні позааудиторні заходи мали велике значення для виховання студентства колегіумів. Одним із поширених видів діяльності, водночас найпродуктивнішим, слід вважати проведення диспутів і дебатів. Особлива роль відводилася випускним диспутам, під час яких студенти дискутували між собою на заздалегідь оголошену тему, що сприяло закріпленню вивченого матеріалу, вдосконаленню навичок диспуту, а також мало велике виховне значення. Заходи

проведення диспутів у місті відбувалися дуже урочисто, із музичним супроводом та запрошенням почесних гостей.

Ще однією тенденцією слід вважати регулярну участь учнів у всіх святах, урочистостях, які проходили в місті, колегіанти виступали з вітальними промовами, віршами, проводили диспути з різних питань, що також сприяло залученню їх до громадського життя. Феноменом виховної роботи слід вважати такий вид організації дозвілля, як травневі рекреації, коли учні разом з викладачами виїздили на відпочинок. Варто зазначити факт наявності цих заходів в усіх трьох закладах. Прикладом реалізації принципу співтворчості слід вважати спільну з викладачами поезії підготовку до цих подій, під час якої готувалися п'єси, діалоги, сценки, вірші, музичні виступи, рухливі ігри тощо [4]. Такий вид відпочинку був досить популярним. Однак варто вказати на суперечливість системи виховання в колегіумах. З одного боку, вона базувалася на проявах гуманізму та доброзичливого ставлення до учнів, а з іншого – частими були фізичні покарання (різками, палицями, навіть стоянням навколішки) за відсутність успіхів у навчанні та пропуски занять. Так, у Чернігівському та Переяславському колегіумах проводилася так звана „суботня секуція”, тобто загальне шмагання різками усіх учнів класу в суботу після уроків, не як покарання, а з „профілактичною метою” [2, с. 46–47]. Це може бути свідченням того, що виховний процес здебільшого мав на меті підтримку дисципліни та порядку. Водночас слід зауважити, що, крім покарання, використовували різні форми заохочення та відзнак. Потяг до навчання стимулювався принципами усвідомлення його необхідності, самостійності людини у своєму виборі та демократизму. Серед прийомів заохочення слід також назвати різні форми відзнак учнів, так, наприклад, ті, що краще навчалися, займали перші місця в класах, їм присвоювали назву „Senatus”, найгірші сиділи на останніх лавах тощо. Особливою відзнакою Харківського колегіуму (з липня 1813 р. за клопотанням М. Румянцева) було нагородження

кращих учнів срібними медалями. Правила вручення медалі змінювалися кілька разів, нею нагороджували не тільки після закінчення всього курсу навчання, а й після закінчення класів риторики, філософії та богослов'я. Вручення медалей проходило публічно, у святковій атмосфері, у присутності видатних осіб міста. Медалістів рекомендували на більш почесні посади, і в подальшому це відкривало додаткові можливості для просування по службі [3, с. 230].

Варто зазначити, що основним принципом організації освітнього процесу колегіумів слід вважати всестановість. Так, для цих освітніх закладів характерною була відсутність суворого контролю та регламентації щодо різних аспектів їх діяльності: жодного вікового, майнового чи станового обмеження під час зарахування учнів на навчання. Багато вихованців колегіумів походили із малозабезпечених сімей і здобували освіту за казенний кошт, хоча більшість дітей перебувала на власному утриманні.

Отже, можемо засвідчити однакову структуру освітнього процесу в усіх трьох колегіумах. Класи поділялися на нижчі граматичні (фара, інфіма, граматика, синтаксема), вищі граматичні (середні) (поетика, риторика), а також вищі (філософія та богослов'я). На всіх рівнях викладалися іноземні мови. Велике значення мали уведені в 1768 р. у Харківському колегіумі „додаткові класи”. Характерними слід вважати тенденції асинхронності та індивідуальної траєкторії навчання.

Висновки. Відомим є той факт, що виховання ґрунтувалося на релігійно-моральних принципах. Так, характерна єдність релігійного та світського складників у системі виховання в колегіумах. З одного боку, вважалося необхідним дотримуватися церковних традицій: відвідувати Службу Божу в церкві, читати молитви, відзначати релігійні свята [3, с. 436–437], з іншого – спостерігається яскраво виражений світський компонент освітнього процесу, зокрема виховного, у формах організації відпочинку, таких як рекреації. Виховні принципи ґрунтувалися на методах як морального впливу, так і

фізичного покарання, а також заохочення та взаємоконтролю учнів. До порушників застосовувалися фізичні покарання. Кращих учнів заохочували призначенням їх на відповідальні „посади” (аудиторів, інспекторів). До відзнак можна віднести право виступу учня під час святкових подій у колегіумах, на публічних іспитах перед публікою. Здібних вихованців направляли для продовження навчання за кордон або до Києво-Могилянської академії. Серед заохочень слід відмітити факт нагородження срібними медалями кращих учнів у Харківському колегіумі. Проаналізувавши в компаративному аспекті структуру освітнього процесу в колегіумах та Києво-Могилянській академії, можемо говорити про ідентичність структури управління в цих навчальних закладах. Одним із визначальних критеріїв щодо належності навчальних закладів до вищих чи до середніх закладів освіти є наявність вищих класів – філософії та богослов'я, що давало право закладу іменуватися вищою школою. Враховуючи факт створення колегіумів на кшталт Києво-Могилянської академії, наближеність їх систем навчально-виховного процесу до академічних та наявність класів філософії і богослов'я, але відсутність документально підтвердженого статусу вищої школи, можемо стверджувати, що Чернігівський, Харківський та Переяславський колегіуми мали статус освітніх закладів підвищеного типу у православному просвітництві.

Джерела та література

1.Благовещенский М. Извлечение из материалов по истории Черниговской семинарии / М. Благовещенский // Чернигов. епархиал. изв. : часть неофиц. – 1903. – № 22. – С. 769–783; № 24. – С. 872–886; 1904. – № 1. – С. 21–35; № 3. – С. 106–120; № 4. – С. 143–158.

2.Болховітінов Є. А. Вибрані праці з історії Києва / Митрополит Євгеній; упоряд., вступ. ст. та дод. Т. Ананьєвої. – К. : Либідь : ІСА, 1995. – 483 с.

3.Левицкий П. Прошлое Переяславского духовного училища /

П. Левицкий // Киев. старина. – 1889. – № 2. – С. 424–444.

4. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года : в 45 т. Т. VI : № 3718, (1720–1722 гг.) – СПб. : Тип. II отделения собственной Его Император. Величества канцелярии, 1830. – 815 с.

5. Травкіна О. І. Чернігівський колегіум (1700–1786) / О. І. Травкіна. – Чернігів : Нова хвиля, 2000. – 120 с.

5. Центральный державный исторический архив Украины, м. Київ. Ф. 1973 Харківський колегіум. 1729–1817 рр. Оп. 1. Спр. 7. Указ из келейной конторы архиепископа Петра Белгородского ректору училищного монастыря о присылке ведомостей с обозначением, кто из учеников обучился и каким наукам и кто еще обучается, 1737 г., 2 арк.

6. Центральный державный исторический архив Украины, м. Київ. Ф. 1973 Харківський колегіум. 1729–1817 рр. Оп. 1. Спр. 1929. Черновик увольнительного билета ученика Харьковского училища школы грамматики Даниила, сына попа Василия из села Липцы, 1736 г., 1 арк.

7. Центральный державный исторический архив Украины, м. Київ. Ф. 990 Переяславско-Бориспольская духовная консистория. 1729–1799 гг. Оп. 1. Спр. 1709. Ведомости об учениках Переяславской духовной семинарии, священниках и церковнослужителях Переяславско-Бориспольской епархии и их детях, 1784 г., 268 арк.

8. Российский государственный исторический архив (г. Санкт-Петербург). Ф. 796 Канцелярия Синода. 1721–1918 гг. Оп. 18 . Д. 32. По Синодальному определению, о донесении в Святой Синод обстоятельных ведомостей о тех школах. Учреждённых по силе Духовного Регламента при архиерейских домах, Т.3 (1740-1741 гг.), 603 л.

ТРАДИЦІЇ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ПРИ ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРЯХ ПОЧ. ХХ СТ.

Анотація. Українське монастирсько-християнське виховання це є національне виховання, мета якого є служба Богу та Україні, є тісно пов'язана з православ'ям. Це зумовлено тим, що суспільство в Україні, починаючи від хрещення Русі, здебільшого було і є християнським. Мета такого монастирського виховання є розкриття індивідуальності дитини. Покладаючись на віру, потрібно дати дитині простір, так як вона сама по собі є доброю. Для християнської педагогіки основною метою виховання є розкриття образу Бога в дитині

Ключові слова: духовно-моральне виховання, християнська педагогіка, монастирська традиція, образ Божий.

Актуальність. Основною метою виховання в нашому суспільстві є гармонійно розвинена й суспільно активна особистість. Вона повинна володіти науковим світоглядом, високоморальним потенціалом, бажати і вміти працювати, бути багатою духовно і добре сформованою фізично. Іншими словами, бути наближеною до досконалості. У різних народів ідеали досконалості дуже схожі, вони поєднують в собі якості, які характеризують всебічно і гармонійно розвинену людину: розум, красу, високі моральні чесноти, фізичну силу, витривалість тощо. Тобто, всебічно розвинена людина – це та, в якій добре розвинені всі її сторони. Формування такого виховного ідеалу відбувалося під впливом багатьох факторів, які були актуальними в тій

чи іншій місцевості. Саме вони зумовлювали виховні ідеали. Український ідеал у вихованні має джерелом християнство та його культуру.

Основний зміст. Християнство, яке прийшло на зміну греко-римській культурі в Європі, не відкинуло її педагогіку, а використавши, переробило в дусі євангельської науки [2, с. 23]. Воно внесло значні зміни в розуміння ідеалу людини, створеної на Образ і Подобу Бога. Педагогіка, беручи до уваги Царство Боже, як мету життя християнина, отримала сотеріологічний характер [5, с. 13]. В перші століття християнська педагогіка відійшла не тільки від грецького розуміння, а й взагалі від виховного ідеалу гармонійно розвиненої особистості. Це можна пояснити жорстокими переслідуваннями християн. На ґрунті цього розвивався строгий аскетизм, а відтак і педагогічні ідеї, в яких витіснилась фізична сторона розвитку людини. Ситуація не зазнала суттєвих змін і тоді, коли воно стало домінуючою релігією. В цей час утворюються два різні виховні ідеали: лицаря, основною чеснотою якого була мужність, і монаха, який прагнув бути високо освіченим [5, с. 15]. Але по суті в християнстві завжди прагнули до ідеалу гармонійно розвиненої особистості на християнській основі. Представником цього ідеалу в світській педагогіці був Я. Коменський. Його послідовники, серед яких і Ж. Руссо, і надалі розвивали цю ідею. Особливо яскраво ідеї всебічно і гармонійно сформованої людини розвивав Й. Песталоцці. Він, як і Ж. Руссо, велику увагу приділяв трудовому вихованню. Наші українські педагоги писали, що всяке вдосконалення повинно включати в себе фізичну і духовну сторони дитини. Духовне життя вони зводили до мислення, почуттів і волі, тобто розумової, естетичної і моральної сфери. Вони вважали, що всі вони повинні складати одну гармонійну цілісність, доповнюючи одне одного.

У моральному вихованні монастирсько-християнська педагогіка опирається на раціональне і таємне, які переплітаються між собою. Беручи початок із пізнання, воно мусить супроводжуватись вірою у відповідні ідеали,

яке не повинне бути сліпим. Генератором розумової дії є душа. Тому поведінка людини, згідно православної педагогіки, залежить не так від того, як вона мислить, як від того, в якому стані її душа. Адже внутрішня сутність людини втілює в собі діалог раціонального й духовного. Тому педагогіка повинна долучатися до цього діалогу, відповідно приміряючи до нього свій виховний інструментарій [7, с. 122].

У монастирському фізичному вихованні православна педагогіка виходить з того, що тіло є храмом Святого Духа. Воно має воскреснути та бути прославленим у Небі. Тіло в єдності з душею і духом є рівноцінною складовою частиною людини, тому не можна його занедбувати. А навпаки, будь-яке вдосконалення людини повинно розпочинатися від плекання її фізичної природи, що створює фундамент для духовного розвитку. Хоч люди з кволим тілом при сильній волі багато чого можуть досягти, але довга та витривала праця, більш доступні здоровим і сильним. Для християнського світогляду, активність людини є не тільки прийнятною, а й похвальною. Однак будь-яка діяльність людини повинна мати моральну ціну, націленість на добро, яке повинно діяти через людину. Праця, в такому розумінні, буде вільною та узгодженою з християнською мораллю, діяльністю, на яку людина зважається у зв'язку з необхідністю досягнення тієї чи іншої людської мети в житті. Вона є необхідною умовою як для повноцінного тілесного життя і розвитку сил людини, так і для духовного. Це все лежить в основі християнського бачення трудового виховання [7, с. 123].

У монастирському виховному розумінні «гармонія» включає не тільки погодженість людини самої в собі, а і з природою, Богом, суспільством, передбачаючи взаємну відповідальність, рівновагу, порядок та пропорційність різних предметів і явищ [4, с. 72]. Для християнства ця погодженість тісно пов'язана з любов'ю яка означає взаємну єдність як з кожною частиною цілості в самій людині, так і усвідомлення нею того, що вона є частиною

більшої цілості. Любити себе – не означає надавати перевагу якомусь одному виміру, а бачити значення кожної деталі у зв'язку зі всією особою [4, с. 72]. Те саме стосується і любові до іншого. Вона виражається через любов до Бога, який своєю любов'ю створив і відкупив увесь світ. Любити Бога – означає зустрітися в Ньому з кожною особою на землі. Така любов повинна поширюватися на природне довкілля, як Божий дар, до якого потрібно ставитись із пошаною. Як бачимо, саме любов у християнському розумінні забезпечує гармонійний розвиток людини та співіснування людини з цілим світом. Таким чином, ми побачили, що ідеал гармонійно розвиненої особи, зокрема дитини, формувався та корегувався під впливом історичних обставин, світогляду людей, їх культурного рівня, духовного та розумового розвитку. Тому, в залежності від цих чинників виховання і мало різний характер і ставило перед собою специфічні цілі і характерні для них завдання [4, с. 73].

Недільні школи, проповідь священника, хоч і дають знання, однак основну роль відіграє сім'я [5, с. 22]. В ній день за днем закладається фундамент, який згодом добудовує Церква. Таким чином сім'я відіграє роль «домашньої Церкви» [5, с. 22]. Мета, зміст і методи виховання в сім'ї мусять узгоджуватися з християнськими та носити педагогічний характер. Даючи життя, батьки поділяють творчу дію Бога, а виховуючи дітей – стають учасниками Його педагогіки [7, с. 170]. Тому ніхто не зможе замінити батьків у вихованні дитини. Вони багаті на винятковий виховний потенціал. В особливий спосіб вони знають своїх дітей, їхню неповторну ідентичність. А завдяки своєму досвіду знають секрети і можливості правдивої любові.

Метою монастирсько-християнського виховання є ширше значення, а саме воно дуже залежить від етносу, суспільно-політичного устрою держави. Українське виховання це є національне виховання, мета якого є служба Богу та Україні, є тісно пов'язана з православ'ям [5, с. 41]. Це зумовлено тим, що

суспільство в Україні, починаючи від хрещення Русі, здебільшого було і є християнським. Мета такого монастирського виховання є розкриття індивідуальності дитини. Покладаючись на віру, потрібно дати дитині простір, так як вона сама по собі є доброю. Для християнської педагогіки основною метою виховання є розкриття образу Бога в дитині [5, с. 42]. Однак потрібно пам'ятати, що хоч людина у своїй природі є доброю, первородний гріх зробив свій негативний відбиток на ній, тому не варто просто йти за природою дитини, а розкривати ті дари Божі, що сприяють виявленню образу Божого в ній. Крім того, головною ціллю для кожного християнина має бути Царство Боже [4, с. 75]. Він мусить прикладати максимум зусиль для реалізації цього Царства на землі і приготування до нього на небі. А найвищим взірцем для цього є Ісус Христос. На цих засадах стояв і видатний чеський педагог Я. Коменський. Визнаючи за мету життя «блаженство з Богом», та не відкидаючи цінність земного життя, він вважає його підготовкою до Небесного [2, с. 67]. Виконати своє призначення людина може лише тоді, коли буде справжньою людиною, а це можливе тільки через виховання, яке розпочинається з так званої материнської школи. Навчання і виховання мають бути в ній не тільки на теоретичному рівні, а в першу чергу нести наочний характер. Завдання й основи сімейного виховання тісно пов'язані з загально педагогічними. Найперші навички всього знання і мистецтв повинні прививатися дитині ще в перші роки життя. А все наступне виховання й освіта є тільки розширенням закладеного в сім'ї. Метою ж християнського виховання в родині повинно бути закладання фундаменту поступового постійного переходу дитини до вищого духовного рівня життя. Воно має здійснюватися разом з батьками. Таке виховання зовсім не означає однобічний розвиток тільки духовної сфери дитини, а й решти, в тому числі й фізичної. І саме таке виховання включає в себе гармонійний розвиток особистості, стремління до ідеалу, яким є Ісус Христос. Мета монастирсько-

сімейного виховання зумовлює відповідний зміст та методи. Таке виховання повинно здійснюватись в трьох основних напрямках: розумовому, фізичному й моральному кожен з яких буде мати свої цілі, зміст та методи. Розмірковуючи про таке виховання, зустрічаємось із питанням: як виховувати, щоб зусилля вихователя-наставника дали бажаний результат?

Особливістю сучасної педагогіки є те, що на неї ще досі впливають авторитарні підходи колишнього Радянського Союзу. Навіть саме поняття «виховання» дотепер протиставляли поняттю «навчання» і визначали як цілеспрямований вплив на дитину, який був виключно діяльністю вчителя [7, с. 138]. Виховання для життя в умовах свободи передбачає розвиток душі та плекання сумління в людині [5, с. 44]. Це неможливо зробити без участі її самої та поза причетністю її до духовного. Крім того, виховання не обмежується взаємодією двох суб'єктів – вихователя-наставника та вихованця [3, с. 74]. В ньому беруть участь і зовнішні чинник. А в різних випадках вони відіграють різну роль та посідають в процесі виховання не однакове місце. О. Вишневський у книзі «Теоретичні основи педагогіки» подає деякі методи у педагогіці.

Метод навчання цінностей. Хоч знання духовно-моральних норм дитиною не забезпечує ще моральної поведінки, самі ці знання все-таки необхідні. Навчання цінностей може бути наперед продуманим і організованим, складаючи певну систему, яка передбачає їх послідовне вивчення. В практиці монастирсько-сімейного виховання системне навчання посідає важливе місце. Батьки-наставники, скажімо, навчаючи молитви, можуть одночасно вчити дітей християнських, національних чи інших цінностей, а також допомагати слабшим, любити ближніх, рідну землю та природу і т.д. Сутність принагідного навчання цінностей полягає в тому, що вони подаються не в «чистому виді», а в контексті реальних життєвих ситуацій. Перші три-чотири роки життя дитини воно має стихійний характер.

У трохи старшому віці, їй, не нав'язуючи спеціальних розмов, а в процесі розповіді якоїсь біблійної історії, гри чи стосунків між членами родини, можна пояснити, хто такий Бог, як і чому Він нас любить, розповісти про минуле нашого народу, звичаї, мову тощо [3, с. 159].

Метод приучування. Його суть полягає в тому, що наставники намагаються прищепити певний елемент поведінки, спонукаючи вихованця якнайчастіше переживати його в процесі діяльності. Сюди належать звички дитини правильно поводитись за столом, казати «дякую» чи «будь ласка», молитися перед їжею, акуратно і вчасно виконувати домашнє завдання тощо. Цей метод орієнтує на якнайглибше засвоєння цінностей на рівні звичок, які характеризуються стійкістю і надійністю [3, с. 159]. Нерви людини, як вважає К.Ушинський, прагнуть навиків і звичок. А гарна звичка – це моральний скарб. Починати збирати його треба, коли дитина ще мала тоді дія легше переростає у звичку. Особливо сприятливі умови для цього – в сімейному вихованні, де існують широкі можливості для різних звичок [6, с. 133].

Метод схвалення й осудження. Цей метод означає позитивну або негативну оцінку поведінки чи якостей вихованця, висловлену особисто, без свідків. Публічне схвалення може мати позитивне значення, а осудження при свідках – переважно негативне. У всіх випадках реакція вихователя повинна бути обдуманною і обґрунтованою. Ні в якому разі не можна піддавати осуду вчинок, не з'ясувавши мотивів. Застосовувати цей метод треба обачно й нечасто. Негативним є як зловживання ним (крайні форми авторитарної педагогіки), так і цілковите нехтування [3, с. 163].

Метод виховання прикладом. Кожна людина свідомо чи не свідомо обирає якийсь приклад чи об'єкт для наслідування. Він служить орієнтиром для поведінки. Завдання наставників полягає в тому, щоб, з одного боку, стати зразком для наслідування, а з іншого, стимулювати пошук через ознайомлення з життям, вчинками та поведінкою інших людей. Цей метод

виховання є найефективнішим. Демонстрування батьками тих поглядів і віри, які вони проповідують, найбільш сприятливо впливає на дитину. Так само негативно впливає на дитину лицемірне проповідування батьками моральних принципів, яких самі не дотримуються. Це призводить дитину до розчарувань. Батьки не мають права вимагати від дітей кращої поведінки, ніж власна [3, с. 165].

Це все загально-педагогічні методи виховання в родині. Вони тісно переплітаються з методами християнського виховання. Характерною ознакою у ньому є те, що до вихователя, дитини й зовнішніх чинників, які беруть участь у вихованні, долучається. Божественна благодать дії Святого Духа. Без неї неможливе жодне християнське виховання. Вона проникає в такі глибини людського духу, в які ні жоден вихователь, ні різні зовнішні чинники, ні навіть сама дитина у своєму самовихованні не можуть сягнути. В основі усіх зовнішніх методів християнського виховання стоїть внутрішній – «оберігання серця» [4, с. 156]. Деякі Святі Отці називали його «очищення серця», «внутрішнє або душевне творення» [7, с. 198]. Суть цього методу полягає в зосередженні на підсвідомості з метою протистояти негативним проявам з початку їх розвитку, і таким чином приготувати місце для дії Святого Духа. Всі інші методи у стосунку до цього відіграють службову роль. До них належать:

Молитва. Як фізичне життя припиняється із зупинкою дихання, так і духовне життя завмирає з опущенням молитви... Щоб завадити цьому, потрібно починати і розвивати молитву із самого раннього віку немовляти і безупинно підтримувати і поглиблювати її. Вона може проявлятися у формі домашніх правил (щоденні молитви), у участі у Богослужіннях. В ранньому віці можна навчити дитину робити на собі знак Святого Хреста, як однієї з форм молитви. У вихованні дуже корисний є вечірній іспит сумління, який добре впорядковує духовне життя дитини, а також розважання, яке поглиблює

духовність. Важливим у цьому методі є те, щоб батьки не тільки навчили дитину молитись, а й самі молилися за неї [7, с. 200].

Піст. Святитель Ігнатій писав, якщо главою чеснот є молитва, то основою їх є піст. Він є початком боротьби з гріхом. Зосередження розуму на внутрішньому світі є початковим етапом морального розвитку. Для цього, в основному, і служить піст. Він виховує смирення, оскільки спонукає до самопізнання. Цей метод призводить до вивільнення розуму з-під влади тілесності і підпорядковує волі та серцю. В сім'ї піст діти сприймають в першу чергу з прикладу батьків. Не можна дозволяти дитині постити, якщо це може принести шкоду для її здоров'я. Батьки мусять пам'ятати, що піст повинен бути добровільним, тому не можуть до нього заставити дитину [7, с. 210].

Духовне читання. Сюди можна віднести також духовні бесіди, і таке інше, що може складати духовну поживу дитини. Читання Святого Письма, історій про життя святих та іншої духовно літератури збуджує ревність до морального вдосконалення. У віці, коли дитина ще не вмє читати, наставники можуть розповідати їй біблійні історії, щось про Бога, святих тощо. Ціллю цього методу повинно бути внутрішнє засвоєння релігійних істин, що проникають у глибину душі. Дитина повинна відчувати Божу присутність в оточуючому світі і в собі [7, с. 214].

Участь у Святих Тайнах та інших Богослужіннях Церкви (храмове дійство). Святі тайни становлять собою педагогічну програму, яка охоплює все життя людини, всі її життєві обставини та випадки. Батьки ще немовлям приносять дитину в храм, де вона отримує очищення від первородного гріха в тайні св. Хрещення та особливу благодать під час Миропомазання. Приступаючи до Причастя, вона приймає самого Бога; вплив якого на душу дитини незрівнянно глибший за будь-яку педагогіку. На особливу увагу у вихованні заслуговує Таїнство Сповіді. Воно спонукає до постійного

духовного поступу, даючи можливість людині виправитися. Сповідь не тільки звільняє від гріха, а й оберігає від нього. Серед численних виховних засобів, якими послуговується храмове дійство, треба ще згадати про церковне мистецтво, основна функція якого є настановлення людини на добро і виховування моральності, що у християнстві завжди асоціюється з прекрасним, позитивні емоції духовної радості якого пов'язані з моральним змістом [7, с. 218].

Висновки. Завдяки проведеному аналізу видно, що метою монастирського виховання є гармонійно розвинена особистість, оскільки людська особа є багатогранною. Необхідно ствердити, що надзвичайно важливим у виховному завданні наставників є те, щоб вони переглянули свої засади, яких притримуються, чи дійсно ті узгоджуються з християнством. Головною ціллю для християнина є Царство Боже, тому християнська родина повинна ставити собі за мету, допомогти дитині прямувати до нього, обожествлюючись та духовно зростаючи при цьому.

Джерела та література

1. Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори / Г.Ващенко – Дрогобич, 1997. – 213 с.
2. Вихрущ В., Карагодін В., Тхоржевська Т. Основи християнської педагогіки / В. Вихрущ, В. Карагодін, Т. Тхоржевська – Тернопіль, 1999. – 167 с.
3. Вишневський О. Людина в концепції традиційно-християнського виховання // Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України: Наукові записки. – Т.ІІІ. – Острог, 2000. – 639 с.
4. Зеньковский В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / В. Зеньковский – Москва, 1996. – 272с.

5. Пестов Н. Православное воспитание детей / Н. Пестов – Санкт-Петербург, 1999. – 152 с.
6. Ушинский К. Труд в его психическом и воспитательном значении. Семейное воспитание. Хрестоматия / К.Ушинский – Москва, 2001. – 408 с.
7. Шестун Е. Православная педагогіка / Е. Шестун – Самара, 1998. – 576 с.

Дар'я Захарченко

Наук. керівник – викладач Гуменюк Г.Ф.

м. Полтава

КОПІЇ ТА ВИТЯГИ З ДОКУМЕНТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ

Працівникам кадрової служби час від часу доводиться оформлювати копії, витяги та виписки із різних документів: наказів, протоколів, розписок, посадових інструкцій та ін.

Копія – це точне відтворення оригіналу, має у верхньому правому кутку позначку “Копія” і завірена у певному порядку. Розрізняють такі види копії: відпуск, витяг і дублікат. Копія документа повинна відповідати оригіналу, тобто повністю відтворювати інформацію оригіналу і всі його зовнішні ознаки або їх частину [1].

У Кодексі законів про працю України згадуються такі поняття, як «копія» та «виписка», однак у ньому немає відповідних визначень, а таке поняття як «витяг» не згадується взагалі. Тому аби краще зрозуміти, про які саме документи йдеться у відповідних випадках та чим конкретно вони відрізняються один від одного, слід звернутися до відповідних нормативно-правових документів сфери діловодства, зокрема до Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах

місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 18 червня 2015 р. № 1000/5 [2].

Провідний науковий співробітник відділу документознавства Українського НДІ архівної справи та документознавства, кандидат історичних наук Олена Загорецька у своїх публікаціях щодо питання копій та витягів пропонує звернутися до Збірника уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів.

Як зазначено у Збірнику, форми видів документів розроблено з урахуванням усталеного складу реквізитів та порядку їх розташованості, а також відповідно до традицій оформлення документів.

Наприклад, особливість оформлення витягу з наказу полягає у відтворенні тексту. Констатуючу частину тексту переносять до витягу повністю, а з розпорядчої беруть лише потрібний пункт або кілька пов'язаних між собою пунктів і при цьому залишають порядкові номери цих пунктів без змін [3].

Говорячи про витяги з документів, варто звернути увагу на протоколи. Так як і у випадку з наказами, особливість оформлення витягу з протоколу полягає у оформленні текстової частини. Майже всю вступну частину тексту протоколу переносять до витягу цілком, лише у порядку денному зазначають один потрібний пункт або кілька пунктів і при цьому залишають порядкові номери цих пунктів без змін.

Необхідно зауважити, що під час засвідчення службових документів оформляють реквізит «Відмітка про засвідчення копії», яка є обов'язковою при оформленні витягу з протоколу. Підпис особи, яка оформила відмітку про засвідчення витягу із протоколу має бути засвідчений відбитком простої круглої печатки організації (як правило, печатки служби діловодства, служби кадрів або іншого структурного підрозділу, в якому працює відповідна службова особа [3].

Джерела та література

1. Клименко О. Копії та витяги з документів: оформлюємо правильно // *Консультант кадровика*. 2017. № 5. С. 14.
2. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : затв. наказом Міністерства юстиції України від 18 червня 2015 р. № 1000/5 // Верховна Рада України : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення 15.11.2020)
3. Збірник уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів / Укрдержархів. УНДІАСД; Уклад. О. М. Загорецька. — К., 2015. — 100 с

Ірина Штепуляк

Наук. керівник – канд.мист., доцент Спрінсян В.Г.

м. Одеса

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНОЇ СИСТЕМИ В ЕЛЕКТРОННОМУ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито складову документаційного менеджменту - інформаційно-комунікативну систему та особливості її функціонування в електронному документознавстві Розглянуто вимоги до неї. Подано визначення поняття "документаційний менеджмент". Охарактеризовано структуру інформаційної системи управління документами у ЗВО.

Ключові слова: *документаційний менеджмент, електронне документознавство, інформаційно-комунікативна система, інформація, засоби комунікацій, ЗВО.*

The article reveals the component of documentation management - information and communication system and features of its functioning in electronic document management. The requirements to it are considered. The definition of "documentation management" is given. The structure of the document management information system in Higher Educational Institutions is characterized.

Keywords: *documentation management, electronic document science, information and communication system, information, means of communication, university.*

Вступ. Актуальність теми зумовлена тим, що на сьогодні для ефективної роботи Вищих Навчальних Закладів (далі ВНЗ), української системи освіти загалом необхідно мати організовану систему електронного документаційного забезпечення, а також кваліфікований персонал. Питанням управління документацією присвячено низку публікацій українських, а саме: С. Г. Кулешова [5], В. Г. Спринсян [6], С. П. Шапошник [7]

Метою статті є розгляд сутності інформаційно-комунікативної системи документаційного менеджменту й обґрунтування її місця в електронному документознавстві ВНЗ.

Термін «документаційний менеджмент» (від англ. document management-управління документацією) зародився в Сполучених Штатах Америки [5].

«Документаційний менеджмент»- це новий термін, який ми пропонуємо розглядати як самостійний напрям документознавства, що покликаний розробляти теоретико-методичні засади функціонування й розвитку складної динамічної документно-комунікативної системи, яка забезпечує керівництво документацією, документними структурами, процесами та технологіями, а також працівниками, які їх здійснюють [1].

Документаційний менеджмент ґрунтується на принципах економічності та ефективності, на широкому використанні нових інформаційних технологій, що

забезпечують якісний менеджмент щодо документації організації як повноцінного ресурсу управління.

Термін «документаційний менеджмент» досить часто ототожнюють з терміном «управління документацією». Документаційний менеджмент своєрідно поєднує в собі прикладну та теоретичну частини роботи з документом, адже являє собою не лише ефективну технологічну систему роботи з документами, а й певну філософію управління підприємством, яка, у свою чергу, є результатом еволюції роботи з документацією [1]. Звернемося до складової документаційного менеджменту-інформаційно-комунікативної системи у ЗВО.

Так, інформаційна система – це вся інфраструктура закладу, задіяна в процесі управління всіма інформаційно-документними потоками, до складу якої входять: інформація, правила роботи з даними й підтримки системи, кадри з роботи з інформацією, підтримки та розвитку інфраструктури університету, інструментарій тощо [6].

Інформаційна система має на меті виробництво професійної інформації, пов'язаної з певною професійною діяльністю. Інформаційні системи забезпечують збір, зберігання, обробку, пошук, видачу інформації, необхідної в процесі прийняття рішень у будь-якій сфері. Їх завдання – допомагати в аналізі проблем і створювати нові продукти [6].

Комунікативна система призначена для управління процесами передачі інформації між іншими системами. Система впорядковує всі потоки інформації, що надходять і переміщуються по ВНЗ, а також проводить розподіл вхідної й вихідної документації на підприємстві.

Розглянемо вимоги до інформаційної системи, серед яких:

- повнота інформації для кожної ланки системи управління. Повнота визначається як відношення отриманої інформації до запитуваної або необхідної для управління. Оскільки наші знання відносні, домогтися 100%

повноти інформації не вдається. Крім того, слід враховувати, що прагнення до збільшення повноти інформації призводить до зростання витрат на менеджмент і знижує його оперативність;

- корисність і цінність інформації. Як ми вже зазначали, дані тільки тоді цінні для керівника, коли інформацію використовують для прийняття управлінських рішень. Тому інформаційні потоки в системі управління мають бути направлені за конкретними, адресами, тобто конкретним керівникам, фахівцям і службовцям управлінського апарату;

- точність і достовірність інформації. Прийняття рішень на основі недостатньо точних або недостовірних даних збільшує ризик зробити помилку, прийняти хибне рішення;

- своєчасність надходження інформації. Якщо інформація не надходить вчасно, тоді орган управління буде бездіяльним саме в той момент, коли об'єкт управління особливо потребує управлінської дії;

- актуальність інформації. В умовах ринкової економіки, безперервного технологічного оновлення інформація застаріває все більш швидкими темпами. Тому при прийнятті рішень необхідно враховувати вік інформації та її актуальність для конкретних управлінських рішень.

Крім того, інформаційна система, як відомо, має задовольняти низку технічних вимог, з-поміж яких варто назвати такі:

- швидкодія- швидкість при вводі, пошуку, обробці інформації;
- надійний захист від несанкціонованого доступу до даних;
- реєстрація дій персоналу.

Інформаційні системи поділяються на кілька категорій, кожна з яких займає певну нішу у виробничому (життєвому) циклі, виконуючи необхідні дії з інформаційним забезпеченням учбового закладу [4]. Серед них:

- **EDMS (англ. Electronic Document Management)** - система управління документами підприємства. Завдання цих систем – журнал роботи, складування

та архівування в одному місці якомога більшої кількості документів, щоб потрібна інформація не губилася в життєвих циклах підприємств. Подібні системи призначені для оптимізованого пошуку введеної інформації. EDMS-систему можна порівняти з електронним архівом, з початковими задатками Workflow. Паралельно EDMS вирішує масу інших завдань, забезпечуючи управління версіями документів, розмежування прав доступу, реплікацію на інші бази даних і подібні системи;

- **Workflow (англ. Business Process Management (BPM))** систем відповідає за документообіг підприємства в комплексі, починаючи від доручення до кінцевих маршрутів і версій використовуваних документів. Досліджувана система оптимізована під існуючі правила електронного документообігу. Доручення в цих системах складеться з його опису, термінів виконання, списку відповідальних співробітників, приєднаних файлів та інших властивостей цього доручення.

- **Collaboration** - система, що відповідає за електронну взаємодію співробітників, але не формалізована, як система Workflow, і не "архів", як система EDMS;

- **HRM-системи**, це автоматизована комплексна система, управління персоналом. Порівняно з іншими системами автоматизації кадрового обліку та розрахунку зарплати, HRM-система володіє розширеною функціональністю.

Отже, інформаційна система ЗВО містить всю інфраструктуру учбового закладу, задіяну в процесі управління інформаційно-документними потоками. Якісні інформаційні системи здатні зробити роботу з документацією більш зручною й продуктивною.

Сучасні засоби комунікації, які використовуються у ЗВО – це електронна пошта, голосова пошта, телеконференція, відеоконференція, електронний обмін даними.

Сучасні електронні комунікації здійснюються за допомогою комп'ютера, підключеного до мережі.

На сьогодні ділове листування здійснюється завдяки різноманітним засобам електронного зв'язку, під час якого відбувається обмін документами, файлами та повідомленнями з колегами за допомогою мережевої системи електронної пошти, при цьому використовують одну або декілька інформаційних служб для контактів з партнерами.[2] Електронна пошта надає різні можливості залежно від використовуваного програмного забезпечення. Заклад, який приймає рішення про впровадження електронної пошти, може придбати власне технічне й програмне забезпечення та створити власну локальну мережу комп'ютерів, що реалізовує функцію електронної пошти.[3]

Аудіоконференція – це голосове спілкування кількох осіб, які знаходяться в різних географічних точках, за допомогою використання системи комунікацій, комп'ютерних технологій або телефона, що дає змогу уникнути непотрібних витрат на відрядження [3].

Відеоконференція – система з двосторонньою передачею відеозображень. У процесі відеоконференції її учасники, віддалені один від одного на значну відстань, можуть бачити на телевізійному екрані себе та інших учасників. Відеоконференції дають можливість скоротити транспортні витрати, та вирішення питання з відокремленими, чи віддаленими підрозділами закладу.

Останнім часом, враховуючи епідеміологічну ситуацію в світі, аудіо та відео конференції набули більш широкого значення, та використовуються для проведення занять дистанційно, аби не зупиняти навчальний процес, але вберегти персонал та учнів від ризику зараження.

Отже, інформаційно-комунікативні системи становлять основу документаційного менеджменту в електронному документознавстві ЗВО. Інформаційні системи дають змогу покращувати якість прийняття рішень завдяки повноті накопиченої інформації й швидкому доступу до даних, здатних

зробити роботу з електронною документацією зручною та продуктивною. Серед них виділяють такі, як: EDMS, Workfow, Collaboration, HRM-системи.

Комунікативні системи призначені для управління процесами передачі інформації між іншими системами. Нині обмін службовими документами, ділове та особисте листування, та навіть навчання здійснюються завдяки різноманітним засобам електронного зв'язку (електронна й аудіопошта) і факсимільному зв'язку (аудіоконференції та відеоконференції).

Джерела та література

1. Архіви України: оф. ком. архівів України URL:<https://archives.gov.ua/ua/>
2. Боряк Т. Г. Електронний ресурс "Архіви України" як інструмент доступу до національної документної спадщини. Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: зб. матеріалів конф., Одеса, 12-14 вересня 2013 р. Одеса. Сімекс-Принт. С. 45-56.
3. Документна комунікація. Види комунікацій в організації URL: vinirina-prof.ucoz.ru/index/
4. Класифікація електронних систем підприємств URL: <http://www.fossto.ru/klassifikacija-informacionnyh-sistem>.
5. Спринсян В.Г. Документаційний менеджмент у роботі з персоналом: сучасні аспекти розвитку. Держава а регіони. Серія соціальні комунікації. Запоріжжя. 2015. С.147-152
6. Шапошник С. П. Управління документацією в організації. Державне управління та місцеве самоврядування.. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010.Вип. 3.С. 167.

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСНОВИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОБЛЕМ ПЕРЕКЛАДУ

Алла Болотнікова

Світлана Безноса

м. Полтава

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

Сучасний стан розвитку суспільства пов'язаний з употужненням міжнародних зв'язків і співпраці, які призводять до необхідності своєчасного і безпомилкового обміну інформацією, що дозволяє зменшити економічні витрати, здійснити ефективну міжкультурну комунікацію, координацію спільної діяльності на міжнародному рівні. А.Б.Шевнін виокремлює дві основні особливості офіційно-ділового стилю: «зміст, що передається офіційно-діловим стилем, з огляду на його важливість, повинен виключати будь-яку двозначність й різночитання; офіційно-діловий стиль характеризується обмеженим колом тем» [3, с. 13]. Крім того, офіційно-діловий стиль, на думку вченого, характеризується:

- 1) високою регламентованістю мови (визначений запас засобів вираження і способів їх побудови);
- 2) офіційністю (строгість викладу: слова вживаються звичайно в своїх прямих значеннях, образність, як правило, відсутня, тропи дуже рідкі);
- 3) безособовістю (офіційно-ділова мова уникає конкретного й особистого)» [Там само].

Така стильова риса офіційно-ділового стилю мови як точність реалізується передовсім у вживанні спеціальної термінології. Використання

фразеологічних сполучень, кліше і штампів є характерною рисою ділових документів. Фразеологічні сполучення і терміни зустрічаються в звітах, статутах, законах, нотах, причому кожна сфера має свою специфічну термінологію. Наприклад, у ділових документах фінансово-економічного характеру зустрічаються такі терміни: *liability to profit tax* (обов'язок платити податок на прибуток), *extra revenue* (додатковий дохід); у дипломатичній термінології: *to ratify an agreement* (ратифікувати угоду), *memorandum* (дипломатична нота, меморандум), *treaty* (договір, пакт); у юридичних документах зустрічаються такі терміни: *judicial organ* (судовий орган), *the international court of justice* (Міжнародний суд), *summary procedure* (сумарне судочинство), *to hear a case* (слухати справу), *right of appeal* (право апеляції).

В офіційно-діловому стилі фразеологізми використовуються в канцелярських, юридичних і дипломатичних документах. У діловому мовленні їм властивий рівень стандартизації. Фразеологізми вживаються в прямому і точному значенні, що не допускає двоякого трактування.

Для мови ділових документів характерна традиційність засобів вираження, яка лежить в основі іншої риси стилю англійських офіційних документів, а саме – наявність значної кількості архаїчних слів і виразів: *henceforth* (з цього часу, надалі); *aforesaid* (вищевикладений, вищесказане, вищезгаданий); *beg to inform* (повідомляти, сповіщати).

Загальним для всіх різновидів ділового стилю є наявність скорочень, аббревіатур, складноскорочених слів: *HMS* (*His Majesty's Steamship*), *MP* (*Member of Parliament*), *UN* (*United Nations*), *govt* (*government*), *parl* (*Parliament*), *DAS* (*Department of Agriculture, Scotland*), *ANC* (*African National Congress*), *BE* (*Bank of England*), *EEC* (*European Economic Community*), *EU* (*European Union*), *NATO* (*North Atlantic Treaty Organization*); *AIC* (Автоматична інформаційна система), *ККД* (коефіцієнт корисної дії), *МВФ* (Міжнародний валютний фонд), *НБУ*

(Національний банк України), ТОВ (товариство з обмеженою відповідальністю).

Для офіційно-ділового стилю характерне використання латинізмів, які отримали свого роду термінологічне забарвлення в мові дипломатичних документів: *Ad honores* (лат.) – заради пошани або честі; без оплати; *Ad litteram / Ad verbum* (лат.) – дослівно, буквально, слово в слово; *Cito* (лат.) – швидко, терміново і так далі; *Et cetera / Etc.* (Лат.) – і тому подібне. За допомогою цієї лексики досягається однорідність стилістичного забарвлення ділової письмової мови.

У текстах документів не допускається вживання лайливих слів і зниженої лексики, розмовних виразів і жаргонізмів, проте, в мову ділового листування потрапляють професійні та жаргонні слова: *кадровик, платіжка* тощо.

С.І.Влахов і С.П.Флорін відзначають, що можливість досягнення повноцінного перекладу фразеологічної одиниці залежить від співвідношень між одиницями вихідної мови і мови перекладу:

1) фразеологічна одиниця має в мові перекладу точну, яка не залежить від контексту, повноцінну відповідність (сміслову значення + конотації), тобто фразеологізм вихідної мови рівний фразеологізму мови перекладу, перекладається еквівалентом.

2) фразеологічні одиниці можна перекласти мовою перекладу тим чи тим відповідником, зазвичай з деякими відхиленнями від повноцінного перекладу, тобто фразеологізм вихідної мови, приблизно рівний фразеологізму перекладної мови, перекладається варіантом (аналогом).

3) фразеологічна одиниця не має в мові перекладу ні еквівалентів, ні аналогів, тобто фразеологізм вихідної мови, нерівний фразеологізму мови перекладу, перекладається іншими, нефразеологічними засобами» [2, с. 190].

Основним способом перекладу фразеологічні одиниці, що мають міжмовні відповідники, є переклад за допомогою еквівалента (повного або часткового), аналога. Під міжмовних фразеологічними еквівалентами розуміють

різномовні семантично еквівалентні фразеологічні одиниці, які характеризуються однаковою структурно-граматичної організацією і компонентним складом.

Слідом за О.Ф.Арсентьєвою розрізняємо два типи еквівалентності: «*повна еквівалентність*, тобто повна відповідність плану вираження і плану змісту фразеологічної одиниці, тотожність фразеологічного значення, структурно-граматичної організації та компонентного складу зіставних одиниць; *часткова еквівалентність*, яка характеризується незначними відмінностями в плані вираження фразеологічної одиниці тотожної семантики» [1].

До повних еквівалентів зараховують фразеологічні одиниці англійської та української мов, які характеризуються тотожністю сигніфікативно-денотативного і конотативного макрокомпонентів значення, ідентичною структурно-граматичною організацією і компонентним складом: *numerical superiority* – *чисельна перевага*, *all the essential conditions of a contract* – *усі істотні умови договору*, *black market* – *чорний ринок*.

До часткових фразеологічним еквівалентів зараховують семантично еквівалентні фразеологічні одиниці української та англійської мов, що характеризуються певними відмінностями в плані вираження, які можуть носити компонентний або морфологічний характер. У більшості випадків відмінності стосуються лише компонентного складу фразеологічної одиниці: фразеологізм *to balloon prices* (букв. *роздувати ціни*) – *роздувати ціни* в значенні підняти вартість. Компонентний склад обох фразеологічних одиниць збігається, структурна організація така ж, але очевидна різниця в значеннях дієслівних компонентів *роздувати* і *balloon*. Проте, обидва дієслова означають процес збільшення, що вказує на їх приналежність до подібного семантичного значення.

Під безеквівалентний фразеологічними одиницями прийнято розуміти фразеологічні одиниці, що не мають відповідності (еквівалента) в словниковому

складі іншої мови. Основними способами перекладу таких одиниць є калькування, описовий переклад і комбінований переклад.

Калькування або дослівний переклад фразеологізмів при наявності повного або часткового еквівалента. Незважаючи на наявність повного або часткового еквівалента, стійкі поєднання слів іноді доводиться перекладати дослівно: *administrator with the will annexed* - букв. *адміністратор спадщини із доданим заповітом; особа, призначена для виконання обов'язків душеприкажчика.*

Описовий переклад фразеологічної одиниці зводиться до перекладу не самого фразеологізму, а його тлумачення, як це часто буває з одиницями, що не мають еквівалентів в мові перекладу. Це можуть бути пояснення, порівняння, описи, тлумачення: *action of the first impression* - букв. *дія першого подання; розгляд справи за відсутності прецеденту.*

Отже, процес перекладу фразеологічних одиниць не зводиться до підбору «еквівалентних мовних відповідників», а є складним процесом, у якому крім власної майстерності перекладача, важливими є лінгвокультурні знання, характер взаємин контактуючих культур. Фразеологічні одиниці, що використовуються в текстах офіційно-ділового стилю, здебільшого нейтральні. Однак зрідка для створення необхідного ефекту можуть використовуватися емоційно-оціночні та експресивно-образні засоби, з-поміж них ідіоматичні вирази, що втратили свою образність згодом.

Джерела та література

1. Арсентьева Е.Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц, семантически ориентированных на человека, в русском и английском языках и вопросы создания русско-английского фразеологического словаря: дис. ... д-ра филол. наук./ Е.Ф.Арсентьева. Казань, 1993.

2. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереваемое в переводе. М., 2009.

3. Шевнин А.Б. Официально-деловой стиль. Матрица переводческих проблем: учебное пособие. Екатеринбург, 2010.

Лілія Бондурівська

Наук. керівник – д. філол. н., професор Лукаш Г.П.

м. Вінниця

СЛУЖБОВИЙ ДОКУМЕНТ ЯК КРЕОЛІЗОВАНИЙ ТЕКСТ

Креолізовані тексти – це складні текстові утворення, що поєднують вербальні та невербальні елементи [1, С.14]. Такі тексти набувають усе більшого поширення в сучасній комунікації і є одним із найбільш успішних засобів досягнення ефективної передачі інформації. Усвідомлення зростання значущості креолізованих текстів в інформаційному фонді суспільства, потреба більш повного здобування з тексту як вербальної, так і невербальної інформації для підвищення ефективності мовленнєвої комунікації стають найважливішими чинниками у вивченні та описанні інвентарю засобів, які утворюють креолізовані тексти [4,С.167].

Метафоричний термін «креолізовані тексти» належить психолінгвістам Ю. Сорокіну та Є. Тарасову, які стверджують, що «це тексти, фактура яких складається з двох негомогенних частин (вербальної мовної (мовленнєвої) та невербальної (яка належить до інших знакових систем, аніж до природної мови)» [7,С. 180-181]. Подальші дослідження було спрямовано переважно на вивчення креолізованих текстів у галузях реклами, публіцистики, кіномистецтва, менше – у науковій та навчальній галузях. Наше завдання – з'ясувати, якою мірою креолізація текстів постає в сучасних службових документах. Зазначимо, що у нашому дослідженні ми спираємося на таке визначення службового документа: «Службовий документ – офіційно

zareєстрований службою діловодства або відповідним чином засвідчений документ, що одержаний чи створений установою у процесі її діяльності та має відповідні реквізити» [4,С.164].

Зображення різною мірою бере участь в організації тексту. Функціонуючи та взаємодіючи в єдиному інформаційному просторі, вербальний і невербальний компоненти забезпечують цілісність і зв'язність креолізованого тексту. Разом вони впливають на автора документа та реципієнта, створюючи таким чином систему образів, які реалізують зміст інформації, що передається.

Сучасні вчені [3-5] пропонують класифікації креолізованих текстів, беручи за основу різні критерії (табл. 1):

Таблиця 1– Критерії класифікації креолізованих текстів

Критерії класифікації креолізованих текстів	Типи креолізованих текстів
За мірою злитості вербальних і невербальних компонентів	-гомогенні вербальні/іконічні тексти, паралінгвально активні тексти, тексти з частковою/повною креолізацією
За характером іконічного компонента	-статичний/динамічний, двомірний і Тривимірний
За характером вербального компонента	-усний/письмовий; такий, що містить знаки однієї або кількох природних мов
За співвідношенням обсягу інформації, яка передається різними знаками, і за роллю зображення	-репетиційні, адаптивні, видільні, опозитивні, інтеграційні, образотворчо-центричні
За характером зв'язків, що об'єднують вербальний і образотворчий компоненти	-експліцитно виражені/експліцитні невиражені (імпліцитні)
За соціокультурною орієнтованістю	-інтеркультурно орієнтовані, транскультурно орієнтовані

Досліджуючи ступінь креолізації в службових документах, ми виділяємо документні тексти з частковою та повною креолізацією. Серед можливих

способів креолізації найчастіше використовують фотографії, малюнки, інфографіку, діаграми, графіки, схеми, малюнки, карти та ін., отже, повна креолізація може відбуватися тоді, коли наведені тексти становлять додатки до документів. У креолізованих документних текстах із частковою креолізацією вербальні й невербальні компоненти перебувають в автосемантичних відносинах, коли словесна частина є головною і відносно автономною, а ілюстративні – факультативною. Звернення автора тексту до тих чи інших засобів обумовлене комунікативною настановою, характером і функціональним призначенням тексту. Характеризуючи дану проблему, слід навести кілька прикладів щодо її дії. Так, текст наукового спрямування (звіт), науково-технічного образотворчого ряду має пізнавальне призначення. До цих елементів входять зокрема: формули, символічні зображення, графіки, таблиці, технічні рисунки, геометричні фігури. Тому без цих засобів текст втрачає свою пізнавальну сутність і мету документа – максимально точно й інформативно передати зміст певних статистичних даних. Вербальний текст у таких випадках стає лише своєрідною рамкою тобто вставною ланкою (рис. 1).

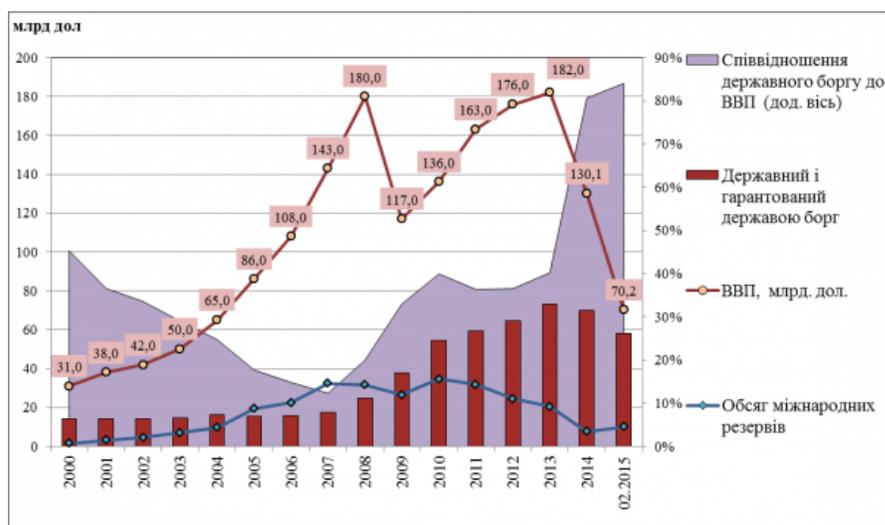

Рисунок 1 – Креолізований текст з інформацією про співвідношення боргових зобов'язань України, міжнародних резервів та ВВП [file:///C:/Users/Admin/Downloads/128467-277213-1-PB.pdf].

У службових документах часто вдаються до такого засобу паралінгвальної креолізації, як використання різного шрифту [<https://dsa.court.gov.ua/dsa>], додавання ілюстративних елементів тощо (наприклад, дипломи, грамоти, атестати).

Виділяють три аспекти графічної неоднорідності тексту: 1) шрифтове варіювання; 2) нелітерна графіка; 3) графічний образ текстового елементу, який сприймається візуально [3,С.228]. У текстах часткової креолізації ми спостерігаємо тенденцію до трансформації вербальних засобів у невербальні. Тоді важлива інформація в документі може дублюватися і вербальними, і невербальними засобами. Це стосується, зокрема, реквізитів, що мають певну вербальну позначку або випадків, коли потрібно додати графіки та діаграми, формули або технічні рисунки.

Таким чином, взаємодія креолізованих (паралінгвальних) і лінгвальних засобів передачі інформації не тільки надає тексту документа більш наочного характеру і супроводжує його засобом уніфікації і лаконічного представлення. Вона сприяє посиленню рівня його інформативності, і тому для письмової форми офіційно-ділового спілкування креолізація стає дедалі усе більш вживаною ознакою.

Джерела та література

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. М.: Academia, 2003. 128 с.

2. Державна судова адміністрація. Наказ «Про затвердження Інструкції з діловодства в Державній судовій адміністрації України» від 19.10.2017 № 980. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/>.

3. Драган-Іванець Н. Паралінгвістичні засоби креолізованого інтернет-тексту. *Стиль і текст: науковий збірник / за ред. В.В. Різуна ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2014. Вип. 15. С. 223-230.*

4. Завадська О. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження: Зб.наук. Праць ХНПУ ім. Г. Сковороди, 2016. №43. С.163-169.*

URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/1354>

5. Івасишин М.Р. Шрифт як паралінгвістичний засіб у коміксах. *Сучасні філологічні дослідження: комунікативно-культурний аспект. 2017 р. С. 62-65.*

6. Оцінка стану бюджетної безпеки України.

URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/128467-277213-1-PB.pdf>.

7. Сорокин Ю. А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов. *Оптимизация речевого воздействия. М., 1990. С.180-196.* URL: <https://docplayer.ru/27286171-7-sorokin-yu-a-tarasov-e-f-kreolizovannye-teksty>

Лариса Богиня

м. Полтава

ТРАФАРЕТНІ ТЕКСТИ В ПРАКТИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Інтерес іноземних громадян до здобуття фахової освіти в Україні в останні десятиліття продовжує зростати. Успішність процесу навчання залежить від рівня володіння мовою, яку іноземні здобувачі вищої освіти починають вивчати на етапі підготовки до вступу у ЗВО України. Головним завданням початкового етапу вивчення мови є формування комунікативної компетенції.

Мета статті – проаналізувати структурні особливості трафаретних текстів, актуальних для інофонів першого року навчання та їх інтерпретацію в іншомовній аудиторії.

Умови навчання й проживання в новому соціокультурному середовищі вимагають від іноземних здобувачів вищої освіти вміння працювати з документами, зокрема анкетами, бланками тощо.

Практична спрямованість знань, органічне поєднання навчання мови й мовлення забезпечуються текстоцентричною навчальною технологією.

Текстоцентричний підхід уможливорює розвиток мовленнєвих навичок завдяки застосуванню різноманітних завдань для роботи з текстом, адже саме на основі тексту інокомуніканти засвоюють знання з мовних тем, опановують навички продукування власних висловлювань у конкретній комунікативній ситуації. Трафаретні тексти, як один із видів текстів для навчання іноземних здобувачів вищої освіти, сприяють формуванню навичок стандартизованого спілкування в офіційних установах щодо паспортних даних, мети перебування в Україні, місця проживання, отримання послуг тощо.

Трафаретний текст – це формалізований текст, в якому заздалегідь передбачена типова ситуація спілкування в межах якої використовуватиметься документ і мовна форма, в якій ця ситуація відображається [1].

Здебільшого для запису трафаретних текстів використовуються бланки. Постійна частина бланку виготовляється друкарським способом, а для змінної частини передбачені графи, що їх заповнює респондент [2]. Для забезпечення успішного продукування змінної частини трафаретного тексту інокомуніканти має володіти навичками читання друкованих лексем та навичками письмового оформлення власних висловлювань. Іноземні здобувачі вищої освіти найчастіше мають необхідність заповнювати анкети.

Анкета, як і будь-який текст, обмежений у часі й просторі, має відповідні параметри:

цілісність, тобто сукупність змістової, комунікативної й структурно-граматичної єдностей;

членованість – кожне запитання анкети відображає одну з характеристик особи, що її заповнюватиме;

лінійність – запитання йдуть послідовно одне за іншим;

інформативність – анкета накопичує інформацію і є каналом її передавання:

завершеність – відповіді носять відносно завершений характер як на формальному, так і на змістовому рівнях.

Анкету ми розглядаємо як визначений стандартизований перелік питань, який передбачає відповіді у типових ситуаціях спілкування: оформлення банківського рахунку, паспортної частини медичної картки, читацького абонементу, форми для поселення у готелі тощо. Питання й відповідь у анкеті - два пов'язаних за змістом самостійні речення. Навчаючи інофонів правилам оформлення анкети, варто звернути їхню увагу на граматичні форми запитань для найменування ознак, що характеризують його як об'єкт, і виражені іменником у називному відмінку (прізвище, ім'я) або словосполученням (рік народження, місце проживання).

Текст анкети розташовується по вертикалі, наприклад:

Прізвище _____

Ім'я _____

По батькові _____

Рік, число і місяць народження _____

Місце народження _____

Домашня адреса _____

Освіта _____

Роботу з таким текстом варто починати після вивчення алфавіту й формування навичок читання й письма вже у перші тижні вивчення української

мови. Письмове заповнення змінної частини анкети зазвичай не викликає труднощів у інокомунікантів, тоді як усне спілкування з представниками різних установ за анкетними даними на першому етапі навчання не завжди буває успішним.

Для подолання психологічного й мовного бар'єру під час спілкування іноземних громадян з представниками установ та організацій під час вивчення мови пропонуємо ряд вправ:

- трансформація називного відмінку запитання анкети в питальне речення;
- читання анкети, яку заповнили одногрупники й продукування розповіді про друга на основі анкетної інформації;
- письмові відповіді на усні запитання викладача щодо анкетних даних;
- рольові ігри «У банку», «В реєстратурі поліклініки», «У деканаті», «У бібліотеці» тощо.

З досвіду роботи зазначимо, що успішність комунікації залежить від багатьох факторів, тому різноманітність тренінгових завдань, розширення кола питань у процесі вивчення граматичних категорій, синтаксичних та стилістичних аспектів мови протягом першого року навчання дозволяють іноземним здобувачам вищої освіти оволодіти навичками роботи з трафаретними текстами на достатньому для спілкування рівні.

Подальші розвідки науковців та методистів щодо використання трафаретних текстів можуть відбуватися у напрямках інтерпретації текстів інструкцій, зокрема з безпеки життєдіяльності, в іншомовній аудиторії.

Джерела та література

1. Борко Т.М. Аспекти лінгвістики тексту в формуванні професійної компетентності майбутніх документознавців. Молодий вчений. Миколаїв, 2017. С. 10-14
2. Подберезька Г. Г., Волинець І. М. Лінгвістичні основи документознавства. Київ: Знання, 2008. 351 с.
3. Пізнюк Л.В. Документна лінгвістика. Київ, 2018. 174 с.

Людмила Дерев'янка

м. Полтава

ЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЧАСУ В ТЕКСТІ СУЧАСНОГО ДОКУМЕНТА

Відомо, що документи є основним видом офіційно-ділового стилю. Їх створюють для збереження інформації, тобто найрізноманітніших даних, відомостей, знань, призначених для передавання у процесі комунікації. Необхідність зафіксувати інформацію є причиною укладання документа. «Увага до мовних параметрів інформації особливо актуалізувалася в умовах глобальних світових змін, що призвели до зростання сфер функціонування мови й розширили коло мовних явищ, які потребують спеціального мовного вивчення» [1, с. 60].

Час у лінгвістиці інтерпретують як відображення реально-темпоральної моделі в мові. О. В. Тарасова у зв'язку з цим слушно зауважує, що неможливо глибоко розкрити поняття темпоральності, не враховуючи характер перцепції часових відношень людською свідомістю та оформлення їх засобами мови. Темпоральність у мові належить до тих категорій, за допомогою яких

установлюють антиномію між лінгвальною та екстралінгвальною діяльністю людини. На думку цієї дослідниці, час належить до понять, які не лише описані засобами мови, а й експліковані в ній самій, у її словниковому складі та граматичному ладі [2, с. 24].

Час і простір відносять до абстракцій найвищого рівня, які розкривають певний порядок організації соціуму. Вони тісно переплітаються, і мовна картина категорії темпоральності пов'язана з уявленнями про переміщення «часу» (як певного фізичного явища) в просторовому вимірі, наприклад, у службових листах: *На Ваш лист № 32-1/20 від 12.10.2020 повідомляємо, що проспекти, календарі та візитні картки буде виготовлено до кінця жовтня 2020 року* (Лист-відповідь).

Для вираження часових відношень у мові використовують низку засобів – «граматичних (морфологічних і синтаксичних), лексичних, а також комбінованих (лексико-граматичних, граматико-контекстуальних тощо)» [3, с. 5]. Здійснений лінгвістичний аналіз текстів документів, що належать до різних груп за ознаками класифікації, дає підстави стверджувати, що в текстах документів на морфологічному рівні з-поміж темпорально маркованих одиниць наявні слова, що належать до різних лексико-граматичних розрядів, або частин мови. Регулярно вживаються іменники. Репертуар субстантивів темпорального значення формують лексеми – назви пір року (*зима, весна, літо, осінь,*), місяців (*січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, вересень, жовтень, листопад, грудень*), днів тижня (*понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя*), назви конкретних вимірів часу (*година, день, доба, тиждень, декада, місяць, квартал, рік, вік, століття, тисячоліття*), напр.: *Для участі в конференції просимо надіслати до 1 листопада 2020 року заявку, у якій зазначити тему доповіді й інформацію про автора* (Інформаційний лист); *Починаючи з 2016 року, кафедра працює над науковою темою «Документно-інформаційні комунікації в умовах сучасних глобалізаційних викликів»* (Звіт).

З-поміж прикметників із часовою семантикою є: а) лексеми, що номінують точні темпоральні рамки стосовно події чи явища (*вчорашній, тижневий, десятиденний, місячний, річний, сьогоднішній, нинішній, завтрашній, столітній, тисячолітній*); б) ті, які утворені від іменників – назв пів року, місяців, днів тижня, частин доби (*зимовий, весняний, літній, осінній, січневий, березневий, червневий, вересневий, понеділковий, суботний, недільний, буденний, ранковий, денний, обідній, вечірній, нічний*); в) власне-часові лексеми (*теперішній, минулий, майбутній, попередній, наступний*), напр.: **У десятиденний термін** подати пропозиції щодо пропонуваної вартості навчання за спеціальностями гуманітарного факультету (Розпорядження). **У зв'язку з настанням осінньо-зимового періоду** здійснити прибирання території університету до 20 листопада 2020 року (Розпорядження).

У текстах документів активно функціонують прислівники зі значенням часу на взірць *сьогодні, завтра, раніше, пізніше, насамперед, терміново* тощо, напр.: *Просимо Вас терміново оплатити рахунок № 0004328725 у Полтавському відділенні АБ «Альфа-банк»* (Службовий лист).

Отже, аналіз засобів вираження темпоральності в українському документному тексті дає підстави стверджувати, що вони є продуктивним інструментом оформлення часової семантики. З огляду на те, що однією з вимог до тексту документа є точність, яка виявляється в умінні оформляти й виражати думки адекватно предметові або явищу дійсності, завдання укладача документа полягає в тому, щоб з усіх наявних мовних ресурсів вибрати найдоречніші та найпридатніші саме для цієї комунікативної ситуації.

Джерела та література

1. Лукаш Г. Документний текст: мовні параметри часу і простору. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації* : матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Полтава, 22 листопада 2018 року / редкол. : І. Г. Передерій, О. Є. Гомотюк та ін. Полтава : ПолтНТУ, 2018. С. 60 – 65.
2. Тарасова Е. В. *Время и темпоральность*. Харьков : Основа, 1992. 136 с.
3. *Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность*. А. В. Бондарко [отв. ред.] и др. Ленинград : Наука, 1990. 264 с.

Світлана Литвинська

Альона Калініченко

м. Київ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС У РЕДАКЦІЇ 2019 РОКУ В ДОКУМЕНТОЗНАВЧІЙ ГАЛУЗІ

У 2019 році з метою забезпечення конституційного положення статусу української мови як державної та уніфікації правописних норм було затверджено нову редакцію Українського правопису [5]. Нова редакція вищезазначеного правопису створена на основі українських правописних традицій з урахуванням положень «харківського правопису» і новітніх мовних явищ, що набули поширення в різних сферах діяльності народу України, й кодифікує засадничі, поширені або спірні орфографічні правила.

Усі новації Українського правопису в редакції 2019 року умовно можна розділити на власне зміни у написанні слів, що вже остаточно репрезентують саме таке написання слів (*проект, проєкція*), та варіантні доповнення до чинної норми, що дозволяють вибір написання слова (*ефір – етер; Афіни – Атени*). Ці зміни треба враховувати в написанні документів, зокрема в оформленні їхніх

реквізитів. Зокрема у звертаннях тепер потрібно писати іменники у кличному відмінку *Ігорю, Олегу і Олеже, Ілле, Лазарю*, перекладати з російської мови прізвища *Трубецкой – Трубецький, Степовой – Степовий, Лановой – Лановий* тощо. Це відображає національну традицію, адже в розмовному мовленні вже давно вживалися форми *Ігорю* й *Олеже*, але це вважалося помилкою, порушенням нормативності літературної мови.

Щодо перекладу прізвищ із закінченням *-ой*, то це приклад зросійщеного перекладу українських прізвищ, адже вимагалось перекладати на російську мову *Лановий – Лановой* (а не *Лановий*). Відомий український композитор, продовжувач традицій М. Лисенка, один з основоположників української композиторської школи – Я. Степовий офіційно забороняв записувати своє прізвище російською мовою як *Степовой*, а лише *Степовий*. Адже питома українські прізвища зросійщували і в Російській імперії, а ще більше за часів радянської влади, коли змінювали *Сало* на *Салов*, *Король* на *Корольов*, *Коритний* на *Коритнов*, *Сірко* на *Серков* і т. п.

Особливу увагу потрібно звернути на вимоги до оформлення звертання, наприклад, під час офіційного листування. Згідно з новими вимогами у кличному відмінку треба записувати форми, що складаються із загальних назв (*пане ректоре*), із загальної назви та імені (*студенте Ігорю, колего Василю Петровичу*), із загальної назви та прізвища (*пане Федорчуку*), з двох власних назв (*Миколо Івановичу, Ларисо Григорівно*). Навіть допускається «поєднання форми кличного відмінка іменника загальної назви та форми кличного відмінка прізвища, однакової з формою називного відмінка» [5, с. 124], наприклад: *друже Скіф, пане Іване Цимбал*. Це ще більш посилює вживання кличного відмінка, який був вилучений у 1930-х роках під час насильницької русифікації українського правопису.

Наразі широко обговорюють таку новацію правопису, як офіційне запровадження фемінітивів. Це прописано в розділі «Правопис суфіксів»: «За

допомогою суфіксів *-к(-а)*, *-иц(-я)*, *-ин(-я)*, *-ес(-а)* та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі» [5, с. 39]. Наприклад: *директорка, ректорка, студентка, професорка, лікарка, депутатка, завідувачка, інженерка, верстальниця, кравчиня, майстриня* тощо. Також рекомендовано використовувати рідковживаний суфікс *-ес(-а)*: *поетеса, дяконеса, деканеса* і т. п.

Слід відзначити, що вживання в розмовній українській мові фемінітивів має давню традицію. Фемінітиви – це слова жіночого роду, що позначають назви за сферою діяльності, соціальним станом, професією. Вони є альтернативними або парними словами до аналогічних слів чоловічого роду (маскулізмів). Ця категорія слів нині активно розвивається в українській мові. Такі процеси зумовлені динамічним розвитком суспільства, підвищенням ролі жінок у сучасному світі. В Україні жінки мають рівні права з чоловіками. Мова активно реагує на запити суспільства ХХІ століття, зміна мовної норми є природною. У міру набуття жінками нових професій (не лише *ткаля, кухарка*) з'являються нові назви – *президентка, громадська діячка, дизайнерка, директорка, підприємниця, посадовиця, виборчиня* тощо. Тепер в Українському правописі в редакції 2019 року фемінітиви затверджені до вживання. Це стало поштовхом до активного використання фемінітивів у розмовному публіцистичному й художньому стилях.

У науковому й офіційно-діловому стилях фемінітиви вживаються обмежено. На появу в Українському правописі фемінітивів Міністерство економіки відреагувало своєрідно. 18 серпня 2020 року було внесено зміни до національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій» [3] (далі – Зміна № 9). Так, Зміною № 9 передбачено, що у Класифікаторі професій професійні назви робіт наводяться у чоловічому роді, окрім назв, які застосовуються виключно у жіночому роді (економка, нянька, покоївка, сестра-господиня, швачка).

За потребою користувача, при внесенні запису про назву роботи до кадрової документації окремого працівника, професійні назви робіт можуть бути адаптовані для означення жіночої статі особи, яка виконує відповідні роботи (відповідно до п. 4 параграфа 32 Українського правопису) [2]. *Наприклад, інженер – інженерка, верстатник широкого профілю – верстатниця широкого профілю, соціолог – соціологиня.*

Однак зміни було внесено по-іншому і це тільки спонукало до появи нових (узаконених) маскулізмів. Раніше у правописі були слова-назви жіночого роду *головна медична сестра, санітарка*, а тепер додалися маскулізми *головна медична сестра – головний медичний брат, санітарка – санітар* тощо.

Це свідчить про те, що фемінітиви поки що не потрапили у Класифікатор професій [3]. Тому потрібно в офіційно-діловому і науковому стилях продовжувати називати і записувати у реквізитах назви професій, посад лише в чоловічому роді (*директор Беляєва Г.П.*). Необхідно взяти до уваги положення Закону України «Про пенсійне забезпечення», в якому записано, що основним документом, що підтверджує **стаж роботи**, є трудова книжка. Тому, **записи у трудовій книжці** беруть до уваги під час призначення пенсії, здійсненні виплат за вислугу років, а також для призначення інших пільг [1]. Записи про **найменування** роботи, **професії** або посади, на яку прийнято працівника, виконуються відповідно до **найменування професій** і посад, зазначених у **Класифікаторі професій** ДК 003:2010 та відповідно до Інструкції про порядок ведення трудових книжок працівників [4].

Отже, найменування посади в трудовій книжці має відповідати Класифікатору професій. Наразі фемінітиви лише обмежено потрапили в науковий і офіційно- діловий стилі. Однак ситуація буде поступово змінюватися. Цьому сприятиме активне вживання фемінітивів у розмовному, художньому і публіцистичному стилях. Для цього потрібно:

- активно вживати фемінитиви, щоб оточуючі звикали до звучання нових слів;
- підтримувати успішних жінок;
- виправити наслідки історичної несправедливості, проводити роз'яснювальну роботу. Зазначити той факт, що українська мова має в своєму арсеналі 16 активних суфіксів, а російська мова – лише 4, більшість з яких має негативну конотацію;
- шанувати й розвивати рідну мову, пишатися нею, а головне – розмовляти українською.

Щодо інших правописних нововведень, то також уваги потребують варіанти написання слів. Оскільки дозволена варіативність, кожен наразі може обрати одне із запропонованих слів. Однак треба пам'ятати, що в усіх реквізитах документа повинно звучати одне слово, точніше однакова форма слова (*ефір / етер; Афіни / Атени*). Важливо розуміти сутність правописних змін, вміти (спираючись на правила) пояснити кожному новий правопис українських слів.

Таким чином, зміни в Українському правописі базуються на історичному досвіді, відображенні сучасних мовних змін і потреб суспільного розвитку.

Джерела та література

1. Закон України «Про пенсійне забезпечення». Відомості Верховної Ради України. № 1788-ХІІ. Чинний від 05.11.1991. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text> (дата звернення – 16.10.2020).

2. Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 18.08.2020 № 1574. *Офіційний вебсайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. URL:

<https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c1108c0b-54f2-4e12-b196-efe22f195e05&title=NakazMinekonomikiVid18-08-2020-1574-proZatverdzhenniaZmini9-DoNatsionalnogoKlasifikatoraDk003-2010> (дата звернення – 16.10.2020).

3. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення – 16.10.2020).

4. Інструкція про порядок ведення трудових книжок працівників. Затверджена наказом Мінпраці, Мін'юсту, Мінсоцзахисту населення України від 29.07.1993 р. № 58. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0110-93#Text> (дата звернення – 16.10.2020).

5. Український правопис. Київ, 2019. 392.

Галина Лукаш

м. Вінниця

МОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ: МОВА ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Державна мова є потужним безпековим чинником, основними ознаками якого є утвердження єдиної національної ідентифікації та консолідація українського суспільства на базі єдиного мовно-культурного простору; усвідомлення окремішності, самостійності та самодостатності своєї нації-держави, піднесення патріотизму, обмеження можливостей і ефективності поширення негативних інформаційно-культурних впливів «руського мира» [6]. Мова – один з китів української державності, головна ознака нації, її інформаційний код. Сучасні соціологічні дослідження, здійснені у провідних країнах світу, свідчать, що представника нації визначають переважно за мовою [3].

До основних чинників національної безпеки належать: інформаційний, освітній (де відбувається захист українського інформаційного та українського освітнього простору від стороннього впливу), науковий (підтримка й розвиток національних наукових структур), культурний (забезпечення розвитку національної культури), релігійний (забезпечення безперешкодного функціонування української церкви) та мовний, що передбачає забезпечення безперешкодного функціонування української державної мови в усіх сферах суспільного життя [7, с. 39].

У вступному слові на установчій конференції Товариства української мови імені Тараса Шевченка Олесь Гончар наголошував: «XX сторіччя принесло нашій мові й культурі високі злети і найскладніші випробування. Ми знали український Ренесанс 20-х років, але ж потім знали й терор сталінського «великого перелому», коли українська мова в нещадні ті зими пакувалася в спецпереселенські вагони разом із тужливим волянням мільйонів людей, відірваних зі своїми сім'ями від рідної землі, від рідних вод і від ясних українських світанків. Почуло цю мову Заполяр'я, крайсвіття, топили її в океанських баржах, заганяли слово Тарасове в тундру й тайгу» [5, с.8]. У радянські часи російська мова посіла місце першої й основної (мова верхівки партії, мова з'їздів, міжнародного спілкування народів колишньої імперії), обґрунтовуючи те тим, що російська мова мала розвинену термінологію, була придатна у будь-яких сферах застосування. Російська мова просувала не явище культури, а засіб нової ідеології, що засвідчувала культурна революція у 30-х роках XX століття.

Офіційне введення у радянську політичну мову поняття «нової історичної спільноти» зумовлювало поширення однієї мови на всій території країни. Російська мова забезпечувала мовну та ідеологічну уніфікацію. Кампанія боротьби з «українським буржуазним націоналізмом» 70-х років активізувала витіснення української мови з вищої освіти, зі сфери наукового спілкування.

Поширювалася практика двомовності. Різко скорочувалася система україномовних загальноосвітніх шкіл. Стимулювалася відмова учнів, студентів вивчати українську мову.

Мовні та світоглядні проблеми не зникли впродовж останніх десятиліть. Нинішня мовна проблема держави Україна «коріниться в деформаціях її мовної ситуації, успадкованих від колоніального минулого, – зауважує Л. Масенко. – Російській мові вдалося витіснити і замінити українську на значній території її поширення у головній функції, яку виконує мова – функції засобу спілкування між людьми... Викривлена мовна ситуація країни блокує реалізацію іншої надзвичайно важливої ролі національної мови – об'єднавчої» [2,с.5].

Загалом при дослідженні відношень мови й ідеології виокремлюються два основні кола проблем: вивчення процесів, які відбуваються в мові під впливом певної політичної ідеології, та визначення мовних засобів, за допомогою яких можна найефективніше впливати на формування ідеології носіїв мови. Зв'язок між певною системою політичних цінностей і мовою, яка відображає і в деякій мірі приписує людям ці цінності, найбільш активно досліджували німецькі вчені. Г. Клаус, зокрема, зазначає, що при зміні політичних ідей, характеру влади завжди змінам піддавалася й мова.

Кожна нова ідеологія прагне змінити мову, пристосувати її до своїх цілей, «регулювати питання мови в інтересах своєї політики». Чия мова – того і влада, – говорили давні римляни. Г. Мюллер на прикладі нацистської Німеччини продемонстрував, наскільки потужно впливає на мову ідеологія, конкретна соціально-політична ситуація. Він показав, як робилися спроби регулювати й пристосовувати мову до цілей нацистської політики: було створено особливу ідеологізовану мову – мову Третього рейху, для якої було характерним введення багатьох змін і нових слів, вилучення або надання нового змісту старим загальноприйнятим поняттям і термінам, пристосування їх до духу й форм фашистської ідеології. Те, що саме німецькі вчені особливу увагу приділяли

проблемам взаємодії мови й ідеології, зумовлювалося соціально-політичною ситуацією, в якій опинилась німецька мова. Внаслідок впливу двох різних ідеологій, у німецькій мові, яка функціонувала в НДР і ФРН, виникли суттєві відмінності. Після об'єднання Німеччини дослідження в цьому напрямі продовжилися. Демократичні перетворення, які відбувалися в СРСР, дали поштовх і для нових досліджень політичної мови. В умовах політичних змін питання взаємодії мови й політики набули нового бачення [4, с. 60].

П. Рікер у праці «Торжество мови над насиллям» писав, що насилля може бути не тільки фізичним – засобом насилля може бути й мова. При цьому він мав на увазі внесення смуту, спокуси й усі способи отримувати перевагу зі своєї мовної зверхності над тими, хто володіє меншою мовною потугою. У функціональному плані мовне насилля, яке здійснюється владою, опосередковує політичне насилля і підкріплюється авторитетом осіб, які перебувають при владі. Засновником наукового напрямку, присвяченого ролі слова в пропаганді, вважається Г. Лассуелл, який розробив методи вивчення використання тих чи інших слів для передачі змісту або його спотворення. Він вибудував цілу систему, в основу якої лягли принципи створення політичного міфу за допомогою підбору відповідних слів [4, с. 65].

Уперше закон про державну мову в Україні було прийнято ще в часи радянської перебудови у 1989 році. Цей закон став першою перемогою національно-демократичних сил, які продовжували боротьбу за державну незалежність України від тоталітарного Радянського Союзу. Тоді ж такі закони було ухвалено у Грузії і країнах Балтії. Частина положень закону 1989 року втратили чинність після розпаду Радянського Союзу.

З прийняттям цього закону розпочався серйозний рух до здобуття повної державної незалежності. Розуміючи це, Росія робила різноманітні спроби скасувати закон. Це вдалося 3 липня 2012 року, коли у часи Януковича Верховна Рада ухвалила так званий закон «Ківалова-Колесніченка», суть якого

полягала в тому, що якщо на якійсь території України живе 10 % населення, що спілкуються мовою меншин, ця мова може бути «регіональною» на цій території і використовуватися на правах державної мови. Нинішня російсько-українська війна розпочалася саме з прийняття цього антиукраїнського закону, який став підготовчим до введення збройних сил на територію Криму та окуповані території Донецької та Луганської областей. Цей закон було скасовано Конституційним Судом України 28 лютого 2018 року. Отже, саме мовний фактор Росія використала як головний привід до агресії – пояснивши її потребою захисту російськомовних громадян в Україні. Можна скільки завгодно заперечувати це й доводити, що Росія могла б вигадати будь-який інший привід для анексії Криму та розпочати війну на Донбасі, або й узагалі зробити це без приводу, але вона використала саме цей привід. Отже, він був для Росії найбільш зручним та ефективним.

16 липня 2019 року в Україні набрав чинності закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Низка положень мовного закону уже чинні, але окремі норми впроваджуватимуть поступово упродовж наступних років. Водночас в Україні знову спалахнула дискусія навколо мовного закону: його критики намагаються протиснути зміни до документа. Нагальна потреба законодавчого врегулювання мовного питання зумовлена справді загрозливим становищем української мови та національної безпеки країни. На цьому слушно наголошує й А. Маляр: «На сьогодні помилково може здаватися, що закон про державну мову не на часі, бо в країні війна. Але наша мова – це фактор нашої безпеки. І війна прийшла в наш дім через зросійщення та занедбаність української мовної політики» [1].

Підміна понять і спекуляції на вигаданій тезі про те, що закріплення у законодавстві статусу української мови як державної розділяє суспільство, є маніпулятивними, за геббельсівською технологією. Адже абсурдно стверджувати, що польська мова розділяє польське суспільство, французька –

Францію, шведська – Швецію, російська – Росію, а англійська – США. Хоча, у кожній з цих країн відсоток представників національних меншин значно більший, ніж в Україні. Українські заробітчани, про яких так часто говорять антиукраїнські опозиціонери, спокійно вивчають польську, німецьку та італійську мови, бо ці мови об'єднують країни, у яких вони тимчасово перебувають. Так і українська об'єднуватиме демократичну українську державу навколо спільних культурних та моральних цінностей.

Таким чином, державна мова є чинником національної безпеки, ознакою суверенітету держави нарівні з такими державними символами, як кордони, герб, гімн. Мовні технології у політичному сенсі є інтегруючим чинником нації, запорукою єдності суспільства, міцності державного організму.

Джерела та література

1. Маляр А. Мова – фактор національної безпеки. URL: <http://oksamyt.org/publik/derzh-spava/1104-160320151>].
2. Масенко Л. Мова і політика. К. : Соняшник, 1999. 100 с.
3. Мова: наріжний камінь ідентичності нації. URL: <https://zbruc.eu/journal/274>.
4. Петренко В. Політична мова як предмет наукового дослідження. *Політичний менеджмент*, 2007, №5, С.60-68. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/petrenko_politychna.pdf
5. Саморозквіт. Вступне Слово Олеся Гончара на установчій конференції товариства української мови імені Тараса Шевченка. *Рідна школа*. New York, травень 1989. Рік XXV, ч. 2(9), С.8-11.
6. Усатенко Т. Державна мова – чинник національної безпеки. URL: <https://ukralmanac.univ.kiev.ua/index.php/ua/article/view/220/204>.
7. Чеховська М.М., Шлапаченко В.П. Мова як чинник національної безпеки. *Держава та регіони*. Серія: Право, 2018, № 3 (61), С.39-46.

**ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ОСНОВ
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ВИВЧЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ - ІНОЗЕМЦЯМИ**

Освітній процес має відповідати практичним та духовним потребам сучасної людини. Потреби міжнародної мобільності й співпраці, а також необхідність подолання перешкод у спілкуванні між фахівцями різних країн зумовлюють розвиток ділової української мови та визначають актуальність її вивчення.

Мовлення як вид людської діяльності завжди зорієнтоване на виконання певного комунікативного завдання і в процесі навчання виражається здебільшого у текстовій формі. Сучасний етап розвитку лінгвістики тексту інтегрує досягнення нових теорій і галузей знань, орієнтованих на мовлення, комунікацію. Текст перетворився на складну комунікативну структуру, з допомогою якої комунікація здійснюється автором (зокрема його психологічна, ментальна, соціальна, культурна складові) й адресатом (тобто рівнем його сприйняття) з урахуванням оточуючих обставин (простору та часу).

Для визначення поняття «документна лінгвістика» базовою є дефініція видатного вченого у галузі загальної теорії тексту І.Р. Гальперіна: «Текст – це результат мовотворчого процесу, якому властива завершеність, об'єктивований у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу цього документа, який складається з назви (заголовка) та низки особливих одиниць (надфразових едностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, які мають певну цілеспрямованість і прагматичну установку».

В даному випадку особливу цінність має документний текст, тобто «функціонально, змістовно, структурно і нормативно завершена мовна єдність, що є основним комунікативним компонентом документа, яка є похідною від функціонально-нормативних умов документної комунікації і відповідає уніфікуючим або стандартизуючим правилам» [2, с. 158].

Педагогічний процес у функціональному плані – це взаємодія тих, хто навчається, і тих, хто навчає. Викладання української мови для іноземних студентів в Україні загалом має дві взаємопов'язані та взаємозумовлені цілі. По-перше, формування у студентів мовної компетенції, тобто розвиток у них здібності правильного оформлення мовлення згідно з вивченими зразками. За умови відсутності такої здатності українська мова не може бути для них, ні засобом пізнання середовища, що його оточує, ні тим більше засобом вираження свого ставлення до нього. По-друге, метою викладання української мови є формування комунікативної компетенції, тобто володіння імпліцитними, психологічними, національно-культурними і соціальними правилами, що визначають не лише форми, але й зміст мовлення в конкретному соціальному оточенні, реалізацію професійно-, етно- та лінгвокультурологічних ліній, що можливо на основі спеціально дібраних текстів. Ця компетенція гарантує оволодіння іноземним студентом українською мовою спеціальності, участь у житті й навчанні в умовах українськомовного середовища, сприйняття явищ української культури і національного способу життя.

Основними принципами відбору граматичного мінімуму в навчанні іноземних студентів є: ступінь необхідності граматичного явища для побудування основних мовних одиниць, зразковість, частотність, багатозначність, прогресивність явища, відносна замкнутість явища, його місце у низці синонімів відповідного рівня опису мовної системи; залежність відбору навчального матеріалу, системи і способу його подання від умов і цілей навчання.

У багатьох дослідженнях велике значення надається особливостям засвоєння іноземними студентами української лексики. Одна з основних проблем методики – виявлення характеру труднощів, з якими зустрічаються іноземні студенти у процесі засвоєння української мови і складним співвідношенням української і рідної мови студентів. Дослідження особливостей засвоєння української лексики іноземними студентами дозволяє загалом розглянути такі положення:

I. Більшу частину української лексики студенти засвоюють порівняно легко. Серед труднощів засвоєння української мови слід назвати насамперед деяку обмеженість кругозору значної частини студентів-іноземців, послаблений інтерес до читання, неухвально й невимогливе ставлення до мовлення. Боротьба з цими недоліками є важливим завданням викладачів української мови, тож одна з основних цілей роботи зі збагачення української лексики студентів - активізація спонтанного засвоєння ними української лексики.

II. В процесі навчання особливої уваги потребує робота над лексикою специфічною для української мови, і над словами, що мають як подібність, так і різницю у звуковій та граматичній формі і в обсязі значення. Така робота потребує уваги до спеціально відібраних лексем з урахуванням труднощів, що виникають під час засвоєння іноземними студентами українського словника.

III. Завдання роботи зі збагачення словника іноземних студентів мають бути конкретизовані щодо умов навчання іноземних студентів українського ділового мовлення. На наш погляд, забезпечити цілеспрямоване поповнення їхнього словника спеціально відібраними словами – термінами, досягти вільного і правильного використання засвоєної лексики у ситуаціях професійного спілкування допоможе знайомство зі специфікою писемного ділового мовлення та документом, як основним видом офіційно-ділового писемного мовлення.

Формування практичних навичок з дисципліни «українська мова» на початковому етапі навчання включає також знайомство з українською діловою

мовою, адже перехід до інформаційного суспільства супроводжується зростанням обсягів документованої інформації в усіх сферах людської життєдіяльності. Вже навчаючись на підготовчому відділенні студент стикається з написанням ряду ділових паперів.

На підготовчому відділенні ННЦ ППГ УМСА, незважаючи на відсутність спеціально відведених годин навчального часу, під час вивчення певних лексичних тем розглядаються основи українського ділового мовлення та відбувається знайомство з найпростішими і, в той же час, важливими документами.

Студенти, зазвичай, знайомі з поняттям документ і мають навички його оформлення, але рідною мовою, розуміють функції та його значення. Основним завданням «викладача-мовника» є ознайомлення студентів з основними рисами українського офіційно-ділового стилю мовлення, адже окрім літер українського алфавіту в ньому використовуються різні наукові символи, умовні позначки, атрибути. Писемне мовлення відзначається більш суворою регламентацією, ніж усне, проте написаний текст можна, за необхідності, перечитати, виправити, поліпшити, змінити. Особливо високі вимоги ставляться до мови ділових паперів.

Основними рисами офіційно-ділового мовлення є стандартизованість, нейтральний тон мовлення, чіткість і точність висловлювання; лаконічність, стислість і послідовність викладу фактів; документальність, наявність реквізитів, що мають певну черговість; суворя регламентація тексту, відсутність індивідуальних авторських мовних ознак. Основною класифікаційною ознакою документу є його зміст. У документній лінгвістиці прийнята наступна класифікація текстів: за найменуванням (заява, лист, довідка); за походженням (службові, що створюють організації); за місцем виникнення (внутрішні й зовнішні); за формою (стандартні, що мають однакову форму, заповнюються в певній послідовності й нестандартні).

Основною метою вивчення початків українського ділового мовлення на підготовчому відділенні є формування практичних навичок написання анкети, заяви, пояснювальної записки, доручення, запрошення, оголошення тощо. Знайомство з правилами складання та оформлення документів починається з засвоєння понять: реквізити – це структурні елементи документа, що поділяються на постійні й змінні; сукупність реквізитів, розміщених у встановленій послідовності, називається формуляром; аркуш паперу з відтвореними на ньому реквізитами, що містять постійну інформацію, називається бланком; текст, що розміщується на всю ширину сторінки (текст може складатися зі вступу, доказу та закінчення; обов'язковим реквізитом документів є дата (документи датують днем їх написання або затвердження); підпис (складовими частинами підпису може бути назва посади, організації, сам підпис і розшифрування його; підпис засвідчує законність документа та відповідальність особи за його зміст і наслідки дії); адресат й адресант.

Після знайомства з реквізитами документів викладач звертає увагу студентів на те, що для ділового мовлення характерні розповідні речення з прямим порядком розміщення членів речення. Перевага надається простим реченням. Значною мірою в реченнях представлені конструкції з дієсловом у формі наказового способу, дієслівні звороти, інфінітивні структури.

У якості прикладу, в роботі над знайомством з написанням заяви витрачається 20 хвилин робочого часу, подаються зразки кількох заяв, дається визначення поняття заява, аналізується будова тексту, називаються реквізити й визначається мета оформлення документу. Заява – це документ, який містить прохання особи (особиста заява) або установи (службова заява) щодо здійснення своїх прав або захист інтересів.

Особлива увага студентів звертається на вживання в тексті заяви давального й родового відмінків у відмінюванні чоловічих та жіночих прізвищ. Обов'язково нагадуються приклади імен та прізвища іншомовного походження,

які не змінюються. Далі викладач пропонує записати, вивчити й використовувати на майбутнє деякі усталені форми:

Прошу дозволити мені відпрацювати / перездати / поїхати / перенести ...;

Прошу надати мені ;

Прошу дозволити мені;

Прошу зарахувати / відрахувати мене....

Для самостійного виконання студенти отримують індивідуальні завдання скласти по 2 заяви на ім'я декана та проректора, дотримуючись усіх граматичних і формальних ознак заяви. Навички складання заяв стають у пригоді вже у процесі навчання на початковому етапі. Така робота зі знайомства з початками українського ділового мовлення допомагає студентам підготовчого відділення спокійно без остраху й розгубленості сприймати, відтворювати, редагувати тексти офіційно-ділового стилю.

Першочергове завдання викладачів навчити майбутніх фахівців доречно використовувати в мовленні як науково-термінологічну лексику так і володіти українським діловим мовленням, усним та писемним. Саме вивчення правил побудови та мовного оформлення уніфікованих текстів службових документів додає студентам впевненості у своїх знаннях української, дозволяє розуміти зміст типових адміністративних документів.

Засвоєння елементарних понять лінгвістичних основ документознавства та інформаційної діяльності вже на початковому етапі вивчення української мови покликане надати лінгвістичну підготовку студентам-іноземцям щодо отримання комплексу знань і вмінь з конструювання текстів простих службових документів, що стане в пригоді в подальшому навчанні, надасть змогу покращити спілкування з представниками адміністрації, деканатів факультетів, кафедр.

Таким чином, можна стверджувати, що вивчення української мови вимагає напруженої роботи як викладачів так і студентів. Іноземним студентам

слід пам'ятати, що українську мову, як і будь-яку іншу дисципліну, треба вивчати відповідально та наполегливо. Успішне оволодіння мовою можливе лише тоді, коли засвоєння мовленнєвого матеріалу веде до вироблення у студента-іноземця системного мовлення, коли він може будувати речення відповідно до правил граматичного оформлення і слововживання в акті спілкування, до формування передусім комунікативної компетенції ділового спілкування.

Джерела та література

1. Антонів О. Граматичний матеріал у дистанційному курсі української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2010. Вип. 5. С. 128–136.
2. Борко Т. М. Текст і аспекти його розгляду в контексті лінгвістичних основ документознавства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2018. Вип. 33(1). С. 158–160.
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. М., 1981. С. 18.
4. Кочан І. Нові освітні технології в практиці викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2008. Вип. 3. С. 14–20.
5. Поберезська Г.Г., Волинець І.М. Лінгвістичні основи документознавства та інформаційної діяльності: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 351 с.
6. Прилуцька А. Є. Документ у системі соціальної комунікації. *Гуманітарний часопис*. 2005. № 1. С. 117–121.
7. Лещенко Т.О., Самойленко І.В., Владимірова В.І. Методичні розробки для самостійної роботи іноземних студентів англomовної форми навчання з курсу «Ділова українська мова». Полтава, 2008. 28 с.

ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМЦІВ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМ ІЗ СУЧАСНОГО ДІЛОВОДСТВА

Комунікативна направленість курсу «Українська мова як іноземна» на початковому етапі вивчення визначається синтезом різноманітних принципів відбору мовного матеріалу з метою забезпечення індивідуальних і загальних потреб іноземців: активного використання мови в процесі навчання; писемного й усного обміну знаннями, думками, інформацією і під час занять, і в позанавчальний час, у побуті. Проблему відбору навчального матеріалу з української мови як іноземної прямо чи опосередковано було висвітлено у працях Н. Красницької (в навчанні ділового спілкування), Є. Седьмої, Т. Шилько (під час навчання іноземців мови спеціальності), О. Рощупкіної (для домашнього читання), Н. Черногорської (відбір лексики) та ін.

Метою нашого дослідження є визначення основних принципів відбору навчального матеріалу у системі мовної підготовки іноземців до вивчення основного курсу «Українська мова для іноземців», зокрема, тем із сучасного діловодства.

У методиці викладання української мови в іноземній аудиторії відомий граматичний, або морфологічний підхід до відбору й організації мовного матеріалу, коли головним завданням вважається засвоєння морфологічних форм, а метою навчання – вивчення системи мови. Для мовленнєвої направленості вивчення української мови важлива синтаксична структура і її функціонування в мовленні, функціональний синтаксис, який концентрує увагу

іноземців на змістовій стороні висловлювання, підводячи під комунікативний намір відповідну мовну форму.

Скерованість навчання на комунікацію висуває на передній план функціональність опису мови, який повинен подаватися як спосіб здійснення мовленнєвої діяльності, а його основні одиниці представлені в найважливіших функціях через розкриття їх синтагматичних властивостей. Функціональний підхід до відбору мовного матеріалу припускає таку організацію навчання мовленнєвих засобів, коли в центрі уваги опиняються особливості їх функціонування у взаємодії з елементами різних рівнів, що беруть участь у передачі змісту висловлювання. Щодо змісту матеріалу, як указує І. Андрейкова, то за вимогами модульної системи він повинен бути не дуже простим і не дуже складним у понятійному контексті, враховуючи рівень знань майбутніх фахівців [1, с. 11]. Функціональний підхід відкидає лінійне розташування мовного матеріалу й визначає інший характер його подачі: від змісту до форми вираження під час навчання продуктивних видів мовленнєвої діяльності й від форми до змісту у процесі навчання рецептивних видів. А отже, неодмінною умовою його реалізації є поглиблене вивчення сфер комунікації та комунікативних потреб іноземців і в період навчання, і під час навчальної практики, і в різноманітних життєвих реаліях тощо.

Спосіб і послідовність презентації граматичного матеріалу диктується, з одного боку, вимогами сприяти виконанню завдань певної теми (ситуації), з іншого боку, граматичною сполучуваністю, взаємозалежністю різних частин мови. Тобто функціональний підхід виявляється в тому, що відбір і послідовність вивчення мовних форм не відображає їхні місця в системі мови – їх вибір визначається важливістю для безпосереднього спілкування в межах вибраних тем і ситуацій, мірою складності й комплексності подачі. Такі підходи до відбору мовного матеріалу спостерігаються в основних підручниках з української мови для іноземців (фонетика – лексика – морфологія –

синтаксис), класів слів (іменник – прикметник – дієслово – прислівник та ін.), граматичних значень (називний відмінок – родовий – давальний та ін., інфінітив дієслова – минулий час – теперішній – майбутній). Синтез принципів відбору мовного матеріалу використовуємо і під час підготовки додаткових навчально-методичних посібників з навчання читання, писемного мовлення, аудіювання, монологічного чи діалогічного мовлення тощо. Але, як зазначалося в «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», кожен автор може приймати свої власні рішення щодо змісту, мінімізації та рівня складності навчального матеріалу, «основані на баченні потреб, мотивацій, характеристик і ресурсів тих, хто навчається, у відповідній сфері /-ах, з якими вони стикаються» [2, с. 99].

Отже, можна зробити висновок, що черговість вивчення мовних фактів, їх вибір, поєднання і пояснення залежать від вимог практичного спілкування, тобто для мети навчання будь-якого виду мовленнєвої діяльності зовнішні та внутрішні компоненти акту мовлення, їх властивості і зв'язки між ними розглядаються на рівні їх реального функціонування у мовному процесі. Але необхідно також зазначити, що комунікативний підхід до навчання і системний підхід до роботи з мовними знаннями не виключають один одного, вони узгоджуються, хоча і з явним пріоритетом функціонально-комунікативної (а не лінійно-системної) основи.

Забезпечуючи виконання одного з основних комунікативних завдань навчання української мови на початковому етапі – підготовки іноземців до навчання в українських вишах за різними спеціальностями, велику увагу приділяємо відбору мовного матеріалу з урахуванням їхньої майбутньої навчальної діяльності, за погодженням зі спеціалістами основних факультетів ЗВО. У курсі «Українська мова» для іноземців – здобувачів вищої освіти – презентовано теми з діловодства, до яких заздалегідь готуємо іноземних слухачів підготовчого циклу навчання під час структурування навчальних

лексико-граматичних матеріалів, підготовки навчально-методичних посібників, проведення аудиторних занять та консультацій, студентських конференцій, засідань клубу «Говоримо українською!».

Так, у I концентрі, починаючи з вивчення фонетико-графічного модуля, іноземцям пропонуються теми автобіографічного характеру, які у II і III концентрах переростають у великі за розмірами та складні за структурою та лексико-граматичним наповненням монологічні висловлювання : «Про себе», «Моя родина», «Мої уподобання», «Моє навчання у школі», «Як я вивчаю іноземні мови», «Моя майбутня професія» тощо. Під час занять з української мови, наукового стилю мовлення іноземці працюють із текстами біографічного змісту, де вивчають повне і скорочене словесно-цифрове написання дат, вчать ся вичерпно або лаконічно (як-от в основному курсі автобіографія-розповідь у довільній формі та автобіографія-документ, де викладаються лише основні факти) подавати опис життєдіяльності людини. Саме тут надається перевага функціональному принципу відбору мовного матеріалу, коли в одному занятті можуть бути представлені об'єднані різноаспектні граматичні явища, необхідні для виконання комунікативного завдання.

Одне із важливих застосувань категорії комунікативності – ситуативно-граматична організація навчального матеріалу, що стосується навчання іноземців складати документи, пов'язані з їх навчальною діяльністю (заява, пояснювальна записка тощо). Суттєві риси реальної комунікації проєктуються в навчальному процесі через призму комунікативності в диференційовані цільові завдання навчання, його ситуативність і предметність, через орієнтованість презентації навчального матеріалу (в системі конкретних дій) [3, с. 28–30]. Прості, мотивовані, складні заяви вимагають застосування на практиці організаційно-ділового стилю й використання лексико-граматичного матеріалу та прийомів його виокремлення і вживання, обумовлених соціальним завданням мовлення. Іноземці з цікавістю вивчають сукупність та послідовність реквізитів

(адресат; адресант; назва виду документу; текст, де чітко викладається прохання з коротким чи розгорнутим обґрунтуванням або з підставою (додатком) в залежності від складу і суті звернення; дата і підпис), вчать формулювати прохання, пояснення, твердження, зобов'язання. Дійсність у навчальних ситуаціях повинна бути відтворена таким чином, щоб стимулювати особистісні висловлювання іноземців, навчити їх орієнтуватися в ситуації, адже в даному випадку саме характер ситуації (місце, час, предмет мовлення, ставлення до події тощо) впливає на вибір і комбінування лексичних одиниць, на розвиток мовної здатності. Адже закласти основи мовного знання, які допоможуть у формуванні правильного мовлення; визначити психологічне прийняття (чи неприйняття) іншої мови; забезпечити вирішення комунікативних проблем в різних темах і ситуаціях; навчити «вчитися»; підготувати іноземних громадян до ефективної навчальної діяльності за обраною спеціальністю – це і є головні завдання початкового, підготовчого, етапу вивчення української мови.

Джерела та література

1. Андрейкова І. Застосування новітніх технологій у процесі навчання студентів іноземної мови за професійним спрямуванням: концептуально-дидактичний аспект. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія «Педагогічні науки». Вип. 42. 2019. С. 7–12.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Бородіна Г. І. Комунікативно-орієнтоване навчання іноземної мови в немовному вузі. *Іноземні мови*. 2005. № 2. С. 28–30.

**ДОКУМЕНТАЛЬНО-ОФІЦІЙНА МОВА ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ:
МОВА ДЕКЛАРАЦІЙ, ПОЛІТИЧНИХ ПРОГРАМ, МОВА
ПЕРЕКОНАННЯ**

Мова як найважливіший засіб спілкування використовується людьми в усіх сферах діяльності, оскільки в ній відображаються всі події, процеси, тенденції, які відбуваються в соціумі. Це стосується й політичної боротьби, яка стала звичним явищем нашого життя.

Метою нашої статті є дослідження проблематики політичної мови та аналіз її лінгвістичних особливостей.

Варто зазначити, що поняття «політична мова» цікавить не тільки мовознавців, а й політологів та соціологів. Науковці аналізують різні аспекти функціонування мови в політиці, тому термін «політична мова» став уже досить звичним. Проте дослідники й досі не виробили єдиного підходу до розуміння цього феномена.

На думку багатьох мовознавців, поняття «політична мова» нині вживають у вузькому й широкому значенні. Так, у вузькому розумінні – це мова виступів політиків, адміністративна мова. У більш широкому значенні – це «всі мовні висловлювання, в яких йдеться про політику, а також висловлювання, що продукуються з позицій влади» [2, с. 121].

Зауважимо, що у сучасній мовознавчій літературі відсутнє уніфіковане потрактування цього поняття. Наприклад, існують такі терміни, як «політична мова», «політична лексика», «мова політики», «спеціальна політична мова», «функційний стиль політики», «документально-офіційний стиль політичної влади» та ін.

Деякі мовознавці, зокрема Н. Герасименко, А. Белова, Е. Шейгал ототожнюють поняття «політична мова» і «політичний дискурс».

Дослідник А. Баранов, навпаки, розмежовує ці терміни, але у своїх наукових розвідках вживає їх як синоніми. Не можна не погодитись з думкою науковця стосовно того, що поняття «політична мова» є значно ширше, ніж «політичний дискурс», оскільки «політичну мову використовують не лише в політичних дискусіях, а й політичних документах, публічних виступах політиків, у ЗМІ (радіо, телебачення, періодичні видання, Інтернет), у політичній пропаганді, рекламі, під час виборів» [3, с. 37].

За визначенням Л. Нагорної, під мовою політики «слід розуміти термінологію й риторику політичної дійсності». На думку вченої, «у ній розрізняють мову законодавства, мову управління, мову дипломатичного спілкування та переговорів, мову політичної пропаганди, мову політичного виховання» [4, с. 579].

Деякі дослідники розмежовують і терміни «мова політики» та «політична мова». Так поняття «мова політики», на думку А. Девіса, – це термінологія політичної діяльності, а «політична мова» – це «ресурс, відкритий для всіх членів мовного співтовариства та пов'язаний зі специфічним використанням загальнонародної мови як засобу переконання та контролю» [6, с. 460], тобто це мова, що застосовується з маніпулятивною метою.

Цікавими щодо цього питання є погляди німецького дослідника В. Шмідта, низку робіт якого було присвячено поняттям «спеціальна мова політики» та «функційний стиль політики». Учений вважає, що обидва ці терміни є досить недосконалими. На його думку, «мова політики вимагає спеціальної лексики, яка використовується передовсім у політичних текстах, та все-таки проникає і в життя звичайних людей. Саме тому найбільш повно зміст досліджуваного поняття відображають такі терміни, як «мова політики» та «спеціальний словник політики» [2, с. 123]. За теорією вченого, перший термін

органічно поєднує всю термінологію економічної сфери, внутрішньополітичного життя, міжнародних відносин тощо. А «поняття «мова політики» об'єднує спеціальний словник політики й особливий, прагматичний аспект його застосування» [2, с. 124].

На нашу думку, найуживанішими сьогодні є терміни «мова політики» та «політична лексика», оскільки вони якнайповніше охоплюють означену проблему «мова – політика».

Політична термінологія проникає в загальнонародну мову через засоби масової інформації, загалом, вона тісно пов'язана із загальнонародною лексикою. Хоча політична лексика залежить від державної форми правління. Так, у тоталітарному суспільстві громадянам нав'язується єдина ідеологія, яка відображається в мові. Наприклад, у колишньому Радянському Союзі головним складником ціннісних орієнтацій радянської людини було ставлення до партії, керівництва держави, які наділялися ідеально позитивними рисами, гіпертрофованою могутністю і невтомним піклуванням про народ, були об'єктом всенародної любові та відданості. Для постійного акцентування на цьому, у текстах зустрічаємо лексеми, які вказують на прихильність та захоплення народу вождем і партією, наприклад: *З великою радістю хлібороби нашого господарства сприйняли підписання документа про розвиток співробітництва Радянського Союзу і Федеративної республіки Німеччини.* Радянська політична мова також активно використовувала лексику з родинної сфери: Й. Сталін став «*батьком народу*», комуністичну партію називали «*рідною*». Наприклад: *Ми, робітники, висловлюємо глибоку подяку рідній партії, особисто Леоніду Іллічу Брежнєву, за ту велику роботу, яка проводиться по збереженню миру, зміцненню безпеки в Європі та й усьому світі* [1].

Загалом тоталітарний дискурс характеризується активним використанням мовних засобів з метою впливу на ціннісне орієнтування населення, провідне

місце тут посідають мовні засоби, що сприяють утвердженню бінарної системи цінностей, з чітким поділом на позитивні та негативні явища, а також високим статусом категорій солідарності та рівності.

Дослідники зробили класифікацію політичної мови за видами і формами функціонування. Так, в залежності від форми функціонування і передачі інформації, політичну мову поділяють на вербальну (мову слів) та символічну (мову спеціальних знаків, умовних сигналів, емблем, ритуальних дій тощо).

Крім того, можна виділити також спеціальну професійну мову політичних відомств (інструкцій, переговорів, розпоряджень, листування тощо) та загальнозрозумілу й доступнішу мову публічних політичних виступів (політичної інформації, доповідей, повідомлень, мітингів, парламентських дебатів тощо).

Різноманітні й прояви політичної мови. Це, передовсім, мова публічних виступів політичних діячів (заяви, інтерв'ю, радіо-і телезвернення, пресконференції, теледебати, виступи з будь-якої нагоди тощо).

Важливим видом політичної мови є мова функціонування політичних інститутів, з-поміж яких мова урядових засідань, партійних з'їздів тощо. Особливо популярною нині стала парламентська мова, головним складником якої є мова дебатів.

Специфічним видом політичної мови є мова політичних документів: закони, договори, угоди, меморандуми, декларації, програми і статuti політичних партій, протоколи засідань тощо.

До політичної мови належить також мова політичної пропаганди й політичної реклами як в усній, так і в письмовій формі, зокрема мова листівок, плакатів, радіо- та відеороликів.

Заслуговує на увагу політична мова у мові ЗМІ: політичні теми, блоки політичних новин на радіо й телебаченні, рубрики, які відводяться політичним подіям у пресі, статті на політичні теми, заяви політичних коментаторів та

оглядачів, матеріали спеціалізованих видань щодо різних аспектів політики тощо.

На думку багатьох дослідників, окремим видом політичної мови можна вважати мову виборів, у якій перетинаються й іноді набувають своєрідного значення згадані вище різновиди мови політики. Варто підкреслити, що мова, якою політики спілкуються з виборцями, має свої особливості. Вона є складовою частиною політичної культури суспільства.

Варто наголосити, що політична мова виконує, насамперед, комунікативну функцію. Разом з тим вона здійснює також й інтерпретаційно-оціночну функцію, що уможлиблює її використання як важливого інструмента маніпулятивного впливу на громадськість. На думку науковця Т. Мадриги, «мова виступає дієвим засобом комунікативного впливу, що забезпечує не тільки можливість описувати певні об'єкти чи ситуації зовнішнього світу, а й інтерпретувати їх, налаштовуючи адресата на необхідне світосприйняття політичної боротьби і нав'язуючи політичним реципієнтам позитивну чи негативну оцінку певних явищ чи подій» [3, с. 37].

Про активне використання мови в політичній сфері з метою впливу говорять багато науковців. Так, німецький дослідник політичної мови Р. Бахем зазначає, що «мова є одним із найважливіших інструментів політики. За її допомогою формуються, обґрунтовуються чи захищаються не тільки ідеї, але й дії та рішення» [5].

Політична мова має свої особливості, з-поміж яких найважливішими є такі:

1. Уживання експресивно забарвленої загальноживаної лексики: *Натовпи провокаторів із символікою Росії сунуть на штурм державних органів. Але нова влада, народжена Євромайданом, дала рішучу відсіч сепаратистам, провокаторам, «тітушкам» та «уфсебешникам», котрі виступали в ролі організаторів-ляльководів* [5].

2. Використання дієслів 1 особи множини: *Ми маємо зібрати всі свої національні сили воєдино і спрямувати їх на подолання бідності; Ми, українці, мусимо очиститися від усього, що нам заважає* [7]. (Займенник «ми» допомагає політикам ототожнювати себе з народом).

3. Поширеними в політичній мові є конотативно марковані слова. Прикметно, що кожна конотативна одиниця мови має не лише експресивне, а й певне інформативне значення: *Гроші **взялися** від зменшення корупції* («*взялися*» – денотативне значення «*з'явитися*», конотативне значення – «*з'явилися без докладання зусиль*»; *Уже немає того відмивання коштів, відкатів, розпилювання бюджету*(відмивання – денотативне значення «*збагачення*», конотативне значення – «*легалізація нечесно отриманих коштів, незаконне збагачення*»).

4. Високий відсоток арготизмів. Особливо їх багато в мові політичної пропаганди, де вони вживаються з підвищеною експресивністю, іронією та сарказмом. Ця мова використовується також у виборчих кампаніях як одна з PR-технологій.

5. Використання так званих лозунгових слів, які є невід'ємною частиною публічної мови в галузі формування думок. При цьому саме по собі слово не може бути лозунговим, воно стає ним у певній ситуації. Наприклад, слова «демократія», «прогрес», «солідарність» не є лозунговими. У філософії політики, політології тощо вони є поняттями і не використовуються з лозунговим значенням. Але у мові політиків вони стають лозунговими. Тобто, лозунгові ж слова не є поняттями, це «швидше феномени політичного мовлення» [7].

6. Використання символів. Це можуть бути символічні артефакти, які вже стали надбанням історії (символи вищої влади: скіпетр, держава, меч, одяг (мантія), головні убори (корона, діадема, вінець, тіара); графічні символи(орел, лев – символи верховної влади, голуб –символ миру, яструб (сокіл) означає

прихильника жорсткого політичного курсу; Ейфелева башта – символ Франції); портрет політика є уособленням його партії (Юлія Тимошенко – партія «Батьківщина», Петро Порошенко – «Європейська солідарність»), кольорові символи (зелений символ партії «Слуга народу», білий з червоним серцем – «Батьківщини») тощо. Специфічною особливістю політичної символіки є її знаковість. Символізм потребує культури й активного ставлення до символічної реальності.

7. Утворення політичних неологізмів. Наприклад:

а) **борець за соціальну справедливість** (англ. Social justice warrior, SJW) — пейоративний термін для людей, що пропагують прогресивні соціальні погляди, закликають до захисту фемінізму, цивільних права, або мультикультуралізму. Фраза виникла в кінці ХХ століття як нейтральний або позитивний термін для позначення людей, які займають активну соціальну позицію та всіляко захищають соціальну справедливість. У 2011 році, коли цей термін вперше з'явився у Twitter, він змінився від переважно позитивного терміну до переважно негативного. Під час скандалу Геймергейт негативний сенс терміну отримав все більш широке використання;

б) **віртуальна держава** (англ. virtual state), **мікронація** (англ. micronation) – загальна назва проєктів зі створення нових штучних держав, що існують лише в уяві їхніх творців, на папері або в Інтернеті (цифрових держав), будь-яких утворень, що заявляють про свою державність, але не є державами, а лише імітують їхні певні риси. Терміни з'явилися у 1970-х роках для опису маленьких невизнаних самопроголошених псевдодержавних утворень. З того часу таких «країн» утворилось кілька тисяч. Цей же термін став використовуватись для позначення більш ранніх віртуальних спільнот, деякі з яких існували ще на початку ХІХ століття;

в) **наносупільство** – це теоретична концепція можливого подальшого розвитку інформаційного суспільства в певний тип біосоціотехнічної системи,

що складається з різнорідних взаємопов'язаних елементів і підсистем, властивостей і відносин, створених індивідами на основі нанотехнологій, метою якої є реалізація екстремальних принципів в життєдіяльності індивідів за допомогою законів і соціологічних алгоритмів, діючих в певних межах. Формування наносупільства, ймовірно, відбудеться до третьої чверті ХХІ століття.

8. Використання політичних метафор. Наприклад:

а) *залізна завіса* (англ. Iron Curtain) – термін часів Холодної війни, що означає прикордонну та ідеологічно-нездоланну ізоляцію країн Варшавського договору під проводом СРСР, від вільних країн, зокрема Заходу. Словосполучення «залізна завіса» уперше вжив російський філософ В. Розанов. Він уважав більшовицьку революцію страшною виставою, по завершенні якої опускається залізна завіса, що відділяє акторів від їхніх глядачів на Заході. Під час Другої світової цим образом активно послуговувався Й. Геббельс. Та загальноживаним він став завдяки У. Черчіллю. Той назвав так кордон між соцтабором і країнами західної демократії.

б) *маріонетковий уряд* (фр. Le gouvernement fantoche, англ. Puppet government) – уряд держави, що виконує волю іноземних політичних сил.

Цікавими є також дослідження ідіостилів різних політичних лідерів, політичних напрямків і партій, за допомогою яких можна створити «мовний портрет» відомих політиків. Так, сучасний американський дослідник Дж. Чартеріс-Блек, вивчаючи риторику британських та американських політиків, з'ясував, що у своїх виступах лідери США і Великої Британії часто використовують метафори. Наприклад, «залізна леді» М. Тетчер була схильна до військової метафорики, Дж. Буш-молодший активно використовує кримінальні образи, а С. Берлусконі віддає перевагу футбольним метафорам[5].

Отже, мова відчуває вплив політики. Політична мова не є однорідним явищем, для неї характерна своя специфіка, свої мовні засоби, головним завданням яких є вплив на реципієнтів.

Джерела та література:

1. Дикан О. Мова тоталітарного суспільства: Аксіологічний аспект(на матеріалі текстів засобів масової інформації 70-х років ХХ століття). URL: <http://litmisto.org.ua/?p=7948> (дата звернення:25.10.2020).
2. Долгих В. П. Політичний дискурс: походження та зміст поняття. *Грані*. 2002. № 6. С. 121- 125.
3. Мадрига Т.Б. Маніпулятивний потенціал політичної мови. Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональні виміри: зб. матеріалів науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 2017. С.37 –38.
4. Нагорна. Політична лінгвістика. *Політична енциклопедія./* редкол.: Ю.Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. с.579.
5. Петренко Вікторія. Політична мова як предмет наукового дослідження. URL https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/petrenko_politychna.pdf (дата звернення: 25.10.2020).
6. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (гол.), Ю. Шаповал (заст. гол.) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
7. Турчак О. М. Особливості мови як основного засобу політичної технології.URL:<https://philology.bdpu.org/wp-content/uploads/2017/10/9-2.pdf>(дата звернення: 24.10.2020).

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ Й СИСТЕМИ У СФЕРІ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Дарина Донець

Наук. керівник – к. юр. н., доц. Бортняк К. В.

м. Київ

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ

В сучасних умовах ефективність керування установою, підприємством чи організацією певною мірою залежить від того, наскільки розумно в них організовано документообіг. Адже, документообіг та управлінська діяльність тісно пов'язані одне з одним. Від того, наскільки оперативно здійснюється рух документів, їх опрацювання та передавання на виконання, залежить швидкість отримання інформації, необхідної для прийняття управлінського рішення. Для вирішення цієї проблеми підприємства комп'ютеризують та впроваджують у використання електронні документи. Потреба в ефективному управлінні електронними документами призвела до створення системи електронного документообігу.

Система електронного документообігу – це організаційно-технічна система, що забезпечує процес створення, обробки, передачі, зберігання, керування доступом і розповсюдження електронних документів на основі використання комп'ютерних мереж, забезпечуючи контроль над потоками документів в організації, установі, підприємстві чи організації [1, с. 33].

Впровадження системи електронного документообігу дозволяє забезпечити гнучкість в обробці та зберіганні інформації, змушує систему організації працювати швидше і з більшою віддачею. Але треба не забувати, що

в той же час, система електронного документообігу породжує нові ризики, і зневага захистом інформації може призвести до серйозних загроз конфіденційності. Адже, в міру розвитку технологій є велика небезпека втручання сторонніх осіб, з метою завдання шкоди організації. Тому не випадково захист інформації в системі електронного документообігу стає однією із найгостріших проблем.

Говорячи про захищений документообіг, часто мають на увазі саме захист документів як базових елементів будь-якої системи електронного документообігу та захист тієї інформації, яку вони несуть в собі. В такому випадку все зводиться до банального завдання – захисту інформації від несанкціонованого доступу. Проте тут є невеликий обман, адже мова йде саме про захист системи, а не тільки про захист інформації всередині неї. Це означає, що потрібно захищати її працездатність, забезпечувати швидке відновлення після можливих збоїв, ушкоджень, і навіть після знищення. Тому для захисту системи необхідний підхід, який передбачає захист на всіх рівнях системи, починаючи від захисту фізичних носіїв інформації, даних на них, і закінчуючи організаційними заходами [2, с. 14].

По-перше, необхідно захищати апаратні елементи системи. Ними є комп'ютери, сервери, елементи комп'ютерної мережі та мережеве устаткування. А так потрібно передбачити такі загрози, як поломка обладнання, збій, доступ зловмисника до обладнання, відключення живлення тощо.

По-друге, потрібен захист файлів системи електронного документообігу. Такими є файли програмного забезпечення та бази даних, рівень між апаратними пристроями системи, логічними елементами системи й фізичними складовими. Втім, при іншому випадку виникає можливість впливу зовнішніми обставинами чи зловмисником на файли системи, не проникаючи в систему, тобто саме ззовні. Наприклад, файли бази можуть бути скопійовані зловмисником або пошкоджені в результаті збою операційної системи.

По-третє, необхідно захищати документи та інформацію, що знаходяться усередині системи. Для цього потрібно, щоб в систему електронного документообігу входили наступні заходи: обмеження прав фізичного доступу до об'єктів системи; розмежування прав доступу користувачів до файлів та папок; забезпечення конфіденційності електронного документа; підтвердження авторства електронного документа за допомогою використання електронного підпису, а також забезпечення юридичної сили електронного документа; контроль цілісності електронного документа; забезпечення надійності функціонування технічних засобів системи; забезпечення резервування каналів зв'язку; резервне дублювання інформації; захист від вірусів; захист від "злому" мереж [3, с. 48].

Використовуючи комплексний підхід, можна побудувати захищену систему на всіх рівнях. Тому важливо враховувати й чітко оцінювати усі ймовірні загрози й ризики системи електронного документообігу, а також можливі втрати від реалізованих загроз. Саме захист від загроз обов'язково чи хоча б частково повинна реалізовувати кожна система електронного документообігу. Адже джерел загроз не мало: це можуть бути неправильні дії системних адміністраторів, техніка, яка має властивість ламатися, а також форс-мажорні обставини, які рідко, але все ж таки відбуваються. Тому в системі повинні бути певні елементи для її захищеності. Таким важливим елементом системи електронного документообігу, що виступає певним гарантом захисту інформації є – система ідентифікації і автентифікації користувачів. На їх основі головними задачами для здійснення захисту інформації в системі електронного документообігу є: жорстка і чітка ідентифікація та автентифікація користувачів для організації доступу до важливих інформаційних ресурсів, що захищаються; обмеження доступу до конфіденційної інформації та персональних даних; правильне забезпечення доступу до публічної інформації; блокування несанкціонованого доступу [4, с. 65].

Доцільно звернути увагу на способах ідентифікації та автентифікації користувачів, що працюють з конфіденційною інформацією в системі електронного документообігу. Найпоширеніший з них – парольний. Головна перевага парольної ідентифікації – це простота у використанні та реалізації. Але існують проблеми, які дуже знижують надійність даного способу – це людський фактор. Справа в тому, що багато людей використовують ненадійні ключові слова для паролю, що легко підбираються. Через це фахівці в галузі інформаційної безпеки радять використовувати довгі та складні паролі, що складаються із випадкового сполучення літер, цифр та різних символів

Наступним способом є апаратний (електронний) принцип ідентифікації, який базується на встановленні особи користувача по якомусь пристрою, предмету чи ключу, що перебуває в його особистому користуванні. Найбільше поширення одержали два типи пристроїв: карти (проксиміті-карти, смарт-карти, магнітні карти тощо) і так звані токени, що підключаються безпосередньо до одного із портів комп'ютера. Головною перевагою застосування апаратної ідентифікації є досить висока надійність.

Ще одним важливим способом для забезпечення ідентифікації та автентифікації є біометричний. При ньому користувач ідентифікується за особистими біометричними даними, наприклад, це може бути відбиток пальця, сканування сітківки ока, голос тощо.

Максимально надійним способом ідентифікації та автентифікації є кількість факторів, що враховуються при їх здійсненні. Тобто, даний процес може бути однофакторним або багатфакторним, коли для визначення особи користувача застосовується відразу кілька параметрів. Також можливе комбінування різних способів: парольного, апаратного та біометричного. Найчастіше використовуються тільки дві пари: парольний захист і токен, або пароль і відбиток пальця. Застосування комбінованих способів збільшує

кількість ідентифікаційних ознак й тим самим суттєво підвищує рівень безпеки й захисту інформації в системі електронного документообігу [5, с. 55].

Узагальнюючи, можна сказати, що для захисту інформації в системі електронного документообігу необхідно дотримуватися наступних заходів: обмеження прав фізичного доступу до об'єктів системи електронного документообігу, розмежування прав доступу користувачів до файлів та папок, забезпечення конфіденційності і цілісності електронного документа, шифрування тексту, підтвердження авторства електронного документа за допомогою використання електронного підпису, забезпечення резервування інформації. Поміж того для ефективного захисту інформації потрібен комплексний підхід, який буде включати не тільки захист документів, а й забезпечення надійності функціонування технічних засобів системи від поламок, вірусів та "злому" мереж. Тому захисту потребують апаратні засоби системи, персональні комп'ютери, принтери, а також мережеве середовище, в якому функціонує система, канали передачі даних і мережеве устаткування. Дотримання комплексного підходу захисту інформації в системі електронного документообігу на пряму впливає на забезпечення її надійного функціонування, а отже й на ефективне управління діяльності установи, підприємства чи організації.

Джерела та література

1. Тарнавський Ю.А. Системи електронного документообігу: опорний конспект лекцій. Київ: ІПК ДСЗУ, 2015. № 37. 33 с.
2. Досмухамедов Б.Р. Аналіз загроз інформації систем електронного документообігу. 2016. № 6. 14 с.
3. Петров В.С, Писарев А.М, Шейн А.А. Захист інформації від несанкціонованого доступу в автоматизованих системах. 2017. 48 с.

4. Кухарев Г. А. Біометричні системи: методи і засоби ідентифікації особистості людини. 2015. 65 с.

5. Шрамко В.Н. Комбіновані системи ідентифікації і аутентифікації. 2017. №45. 55 с.

Катерина Дяченко

Наук. керівник – к. філол. н, доц. Чередник Л. А.

м. Полтава

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У ДІЯЛЬНОСТІ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Процес глобалізації визначає та розширює потік інформації, що сприяє формуванню та розвитку інформаційного суспільства. Інформаційна система є однією з найбільш важливих складників соціально-культурного сервісу. Появу інформаційних систем визначають рівнем розвитку інформаційних технологій і потреб споживачів. Ефективність їхнього застосування багато в чому визначає продуктивність діяльності в галузі санаторно-курортних закладів, для якого надійність та оперативність збирання, оброблення і передавання інформації стають усе більш актуальними. Незважаючи на те, що бурхливий розвиток інформаційних систем розпочався лише з середини 1990 року, зараз вони стали невід’ємним компонентом у діяльності санаторно-курортних закладів.

У сучасному світі інформаційні системи продовжують прогресувати, стають набагато важливішими і складнішими в інноваціях, що значно полегшує організацію діяльності санаторно-курортного закладу. Для реалізації санаторно-курортних послуг потрібні інформаційні системи, які можуть забезпечити інформацію про розміщення відпочивальників, можливості бронювання, замовлення квитків та інші послуги протягом короткого періоду часу.

Метою нашої статті є дослідження ролі інформаційних систем у роботі санаторно-курортного закладу.

Проблеми ефективного використання інформаційних систем для санаторно-курортних закладів у своїх працях висвітлює значна кількість авторів, зокрема, у працях Бабарицької В. К., Малиновської О. Ю., Любцевої О. О., Мальської М. П., Худо В. В. аналізується вплив інформаційних систем на діяльність закладу.

Актуальність обраної теми обумовлено необхідністю аналізу застосування інформаційних систем для санаторно-курортних закладів.

Варто підкреслити, що концепція інформаційних систем зазнавала суттєвих змін у різні періоди існування. Відомо, що елементами інформаційних систем є: комп'ютери, програмне забезпечення, комп'ютерні мережі, бази даних та люди. Головне завдання інформаційних систем – зберігання, оброблення та передавання необхідної інформації для прийняття рішень.

Галузь санаторно-курортних закладів вимагає різноманітного застосування інформаційних систем – від тих, що використовують для роботи з електронними таблицями, текстом та базами даних, до використання спеціалізованих програм, які забезпечують автоматизовану роботу для окремих лікувально-діагностичних обстежень і процедур. Сьогодні технологія застосування інформаційних систем змінює та підвищує якість надання послуг, підвищує безпеку клієнта і зменшує адміністративні витрати.

Взаємозв'язок між розгортанням інформаційних систем та більш високою продуктивністю було продемонстровано для закладів санаторно-курортного виду, коли ці системи доповнювались інші корпоративними ресурсами. Застосування електронної комерції у мережі Інтернет уможливило розширення шансів і підвищило ефективність взаємозв'язку клієнтів та закладів.

Як відомо, інформаційні системи в галузі санаторно-курортних закладів поділяють на модулі, а саме:

- спільного управління глобальними системами;
- системи лікувальних напрямків;
- загальне управління медичними призначеннями;
- допоміжні системи, які класифікують більш детально.

Зараз заклади оцифрують дані, відомості зберігають у базі даних, тобто працівники отримують доступ до цієї інформації та обмінюються нею за допомогою мережі [2, с.55]. Розглядаючи важливість інформаційних технологій та систем у санаторно-курортних закладах, не можна ігнорувати вплив, які вони мають на спілкування та координацію. Зважаючи на те, що санаторії повинні надавати бездоганні послуги, можливість миттєвого спілкування та координації з клієнтами.

Цілком очевидно, що за допомогою Інтернету можна поширювати інформацію. Відпочивальники мають змогу легко отримати доступ до широкого спектру даних, а саме: час заїзду, виїзду, вартість санаторно-курортної путівки та процедур, додаткова інформація щодо діяльності закладу в будь-який час через Інтернет. Потенційні клієнти також можуть використовувати загальнодоступні відомості про новини, пропозиції, світлини тощо.

Сьогодні Інтернет – це глобальна «мережа людей» для спілкування та обміну інформацією. У санаторно-курортних закладах зростає використання Інтернету для здійснення транзакцій з клієнтами, відбувається швидке зростання онлайн-бронювання. Для санаторно-курортного закладу Інтернет дозволив без особливих зусиль надати конкретну інформацію про діяльність закладу та послуги. Загалом, застосування інформаційних систем значно покращує роботу санаторію, координує функціональні та ділові напрямки, підвищує конкурентоспроможність та сприяє збільшенню кількості відпочивальників. Тому, щоб підтримувати високий рівень обслуговування, необхідно проаналізувати можливості застосування інформаційних систем.

Санаторно-курортні заклади використовують різні інформаційні системи, а саме: системи бронювання, Інтернет, супутникові навігаційні системи, електронні платіжні системи, які створюють ефективне функціонування та перспективи його розвитку.

Так, бронювання путівок на санаторно-курортне лікування через Інтернет-системи визначають бажанням споживачів, задоволенням, незадоволенням та економічним станом людей, від яких залежать ці потреби, що формуються порівнянням цін, пошуком найбільш доступних варіантів, зручністю та економією. Інформаційні системи такого типу дозволяють менеджерів оптимізувати якомога більше санаторно-курортних путівок, аналізуючи попит на них. Застосування інформаційних систем дозволяє збільшити і зростання сум від продажу лікувальних послуг.

Технології інформаційних систем уможливають продовження спілкування з клієнтами за допомогою:

- бази даних контактів;
- електронного буклету, який допоможе зберегти бренд;
- групування списків розсилання інформації щодо знижок постійним відпочивальникам.

Окреслені інформаційні системи зазвичай використовують у галузі санаторно-курортного лікування.

– **Комп'ютерна система бронювання** – це глобальна система розподілу, передавання та зберігання інформації. Ця система дозволяє безпосередньо спілкуватись з клієнтами.

– **Телефонна мережа** – це система вузлів зв'язку для забезпечення телефонного з'єднання. Її використовують для передавання аналогових, цифрових повідомлень та тексту.

– **Електронна платіжна система** призначена для переказу грошей підприємствами, фінансовими організаціями та користувачами Інтернету за

товари через Інтернет за допомогою електронних грошей (EasyPay), мобільної платіжної системи (iPay) або міжнародної платіжної системи (Web Money-Transfer) [3, с.17].

– **Система електронного документообігу** – це електронна структура управління документами для організаційно-технічної системи та забезпечує контроль потоку документів за допомогою комп’ютерних мереж.

– **Офісна прикладна система** – це програмний продукт, який призначений для виконання загальних завдань та забезпечення часткової автоматизації рутинної роботи у закладах, а саме пакет Microsoft Office.

– **Мультимедійна система** – це створення електронних довідників, каталогів, буклетів про заклад тощо.

Інформаційні системи необхідні для створення ефективної структури санаторно-курортного лікування з дотриманням комфортних умов праці для працівників як частини професійного розвитку. Санаторії повинні забезпечувати користувачів доступною, зручною, надійною інформацією та системою інтерактивності [1]. Можна виділити фактори, які визначають використання інформаційних систем (табл.1).

Таблиця 1

Внутрішні аспекти інформаційних систем

Інформаційні зміни:	Організаційні зміни:	Зміни у діяльності закладу:
– збільшення інформаційної цінності;	– необхідність скорочення адміністративного персоналу;	- підвищення позицій серед інших закладів;
– збільшення попиту на якість інформації;	– огляд реалізації деяких видів діяльності та процесів;	– збільшення прибутку;
– зростання довіри до послуг,	– розширення баз даних у галузі інформаційних	– орієнтація на окремих клієнтів.

які надає заклад.	технологій.	
-------------------	-------------	--

Однак у клієнтів є багато перешкод у зв'язку із застосуванням інформаційних систем. Проблеми, що виникають у користувачів інформаційної системи, сприяють зниженню продуктивності та появі постійних помилок у передаванні інформації [4, с.150]. Відпочивальники не купують путівки в Інтернеті, оскільки не довіряють віртуальним агентствам, не знаючи надійних туристичних вебсайтів.

Ще однією серйозною проблемою є актуальність публікації інформації про заклад в Інтернеті. Не дивно, що вартість санаторно-курортної путівки, яка вказана на вебсайтах туристичних агентств, уже викуплена, тобто менеджери пропонують різні варіанти. Усе це пов'язано з відсутністю єдиної бази даних, що зазнає змін у реальній діяльності. Іншою проблемою є страх людей, які використовують електронні платіжні системи. Важливо забезпечити модернізацію інформаційних систем, що дозволило б розширити можливості від застосування.

Висновок. Застосування систем інформаційних технологій створює додану вартість для санаторно-курортних закладів та підвищує їхню конкурентну перевагу. Електронні платежі, системи бронювання та Інтернет найбільше задовольняють індивідуальні потреби клієнтів у мережі. Однак встановлено, що у віртуальному просторі бракує консультацій 24/7, обмежена доступність деяких платіжних карток та недостатня функціональність системи. Усе це знижує здатність споживачів та задоволення їхніх потреб.

Останнім часом виникають проблеми у спробах впровадження нових технологій, намагаючись одночасно не ускладнювати процес управління інформаційних систем, які вже запроваджені. У споживачів зростає інтерес до технології самообслуговування. Скорочення витрат часу та простоти буде вигідним як санаторно-курортним закладам, так і клієнтам. Оскільки подальший

розвиток цієї технології зменшить проблеми з системами самообслуговування та підвищить їхню надійність.

Джерела та література

1. Інформаційні системи та їхня роль у соціумі. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/6742>(дата звернення: 15.09.2020)
2. Гаврилов В. П. Інформаційні системи і технології в санаторно-курортних закладах. Х.: ХНЕУ імені С. Кузнеця, 2016. С. 168.
3. Заміховська О. Л. Автоматизовані інформаційні системи в індустрії санаторіїв в Україні. *Прикарпатський вісник*, 2012. № 1. С.17–19.
4. Іванов В. Г. Сучасні інформаційні системи і технології. Харків: Нац. юрид. ун- т імені Ярослава Мудрого, 2014. 347 с.
5. Миронов Ю. Б. Інформаційні технології в діяльності санаторно-готельних підприємств. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2007. № 26. С. 196–200.
6. Сайт санаторію імені Миколи Гоголя. URL: <http://www.gogolsanat.com.ua/ru/> (дата звернення 20.09.2020).
7. Сфери застосування інформаційних систем. URL: <http://eki.tneu.edu.ua/2016/04/сфери-застосування-інформаційних-си/>(дата звернення: 04.09.2020)
8. Чигасова Н. М. Місце інформаційних систем у розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Збірник наукових праць*, 2007. № 9. С. 110– 113.

ВІРТУАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД УДОСКОНАЛЕННЯ «МУЗЕЙНОЇ КУЛЬТУРИ» ОСОБИСТОСТІ В ОНЛАЙН-СЕРЕДОВИЩІ

Музей як феномен, що репрезентує культурну традицію, є одним з найважливіших елементів соціокультурного простору сучасності. Протягом тривалого часу він залишався досить закритою, консервативною структурою, основні можливості якої були практично незмінними, проте, завдяки стрімкому розвитку технологічних інновацій в суспільстві, почалися зміни і в структурі музейної діяльності.

Одним із відносно нових понять сучасної музейної діяльності є поняття «віртуального музею». У мережі Інтернет віртуальний музей визначається як колекція цифрових зображень, звукових файлів, текстових документів та інших даних історичної, наукової чи культурної цінності, які є доступними через електронні медіа. У віртуальному музеї можна побачити значну кількість експонатів, які з різних причин не можуть бути виставлені на показ у реальному музеї. Ще однією особливістю віртуального музею є те, що він використовується не лише як база даних для перегляду та зберігання музейних колекцій, а й як простір спілкування між відвідувачами [2, с. 108].

У концепцію віртуального музею закладено принцип, згідно з яким колекції експонатів повинні бути доступні для перегляду будь-коли і в будь-який момент часу.

Віртуальні музеї здійснюють безкоштовний масовий доступ відвідувачів до культурної спадщини світу. Рейтинг відвідуваності сайтів і сторінок

віртуальних музеїв дуже високий, адже вони є каналом поширення культурних цінностей і стають невід'ємним фактором формування особистості.

Віртуальний музей – це технологія безконтактної інформаційної взаємодії користувача з музейної середовищем, своєрідна комп'ютерна система, яка забезпечує певні візуальні і звукові ефекти. Крім того, віртуальний музей – це важливий елемент сучасної культурно-дозвілєвого середовища, який сприяє розвитку творчих здібностей, культурному обміну користувачів.

Також, віртуальний музей є економічно ефективною культурної формою, яка активно інтегрується в господарсько-економічне життя суспільства і сприяє його модернізації.

Водночас у всіх своїх формах і видах віртуальні музеї є самостійним, раніше невідомим, соціокультурним феноменом, який зобов'язаний своїй появі мультимедійним технологіям [1, с.123].

Основними перевагами використання цифрових технологій в музейній експозиції є:

1. Розширення інформаційного простору експозиції в умовах обмеження розмірів приміщень.
2. Посилення атракції експозиції. Цифрові технології дозволяють реалізувати різноманітні творчі ідеї сценариста експозиції, наповнити експозиційний простір візуально-виразними інтерактивними елементами, що є привабливим для сучасного відвідувача.
3. Підвищення доступності інформації.
4. Підтримка якості музейного сервісу на світовому рівні. Оригінальні музейні проєкти з використанням цифрових технологій викликають інтерес, сприяють просуванню позитивного іміджу музею.
5. Підвищення ступеня використання інформаційних технологій в повсякденному житті особистості.

До ризиків застосування цифрових технологій в музейній експозиції можна віднести:

1. Руйнування ідейної цілісності експозиції.
2. Технологічні порушення в роботі обладнання.
3. Складність сприйняття експозиційного задуму з боку відвідувачів, які не володіють комп'ютерними технологіями.

Отже, музеї сьогодні отримали можливість активно опановувати інформаційний віртуальний простір, пропонуючи відвідувачам можливість дізнатися більше у зручному для них режимі, відкрити для себе музей як місце, що оберігає минуле для майбутнього і застосовує інноваційні технології для того, щоб бути сучасним.

Джерела та література

1. Козаченко О. О. Музей як соціокультурний феномен: основні трансформаційні тенденції. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: збірник наукових праць* / Ред. кол. : Євтух В. Б. (гол. ред.). Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. Вип. 16. С. 117-129.

2. Ришковець Ю. В., Жежнич П.І. Структурна та формальна моделі віртуального музею. *Інформаційні системи та мережі: Вісник Національного університету «Львівська політехніка», 2008. № 631. С. 107-112.*

Анна Петрусьова

Наук. керівник – д.н. із соц.ком., проф. Шевченко О.В.

м. Одеса

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день галузеве документознавство, а особливо медична документація потребують пильної уваги та детального дослідження у науковому просторі. Це пояснюється тим, що внаслідок інформатизації та, відповідно, активного впровадження новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій змінюється специфіка роботи з документацією, її форми та методи обробки, зберігання та передавання. Створення інформаційного простору супроводжується новими викликами для медичної сфери у документаційному забезпеченні галузі.

Метою дослідження є охарактеризувати роль нових інформаційних технологій у системі медичної галузі України.

Відповідно до мети постають завдання, які полягають в аналізі сучасного стану документаційного забезпечення медичної галузі, а також у характеризванні необхідності впровадження нових правил ведення медичних документів.

Дослідженням медичної документації, інформатизації, а також запровадження у межах визначеної галузі інформаційних технологій займалися такі дослідники: Качмар В., О. Коваленко, Є. Кривенко, Н. Філіппова та інші.

Медичне документознавство посідає важливе місце серед усіх галузей, забезпечуючи потреби населення, тим самим виконуючи соціально важливу функцію у системі життєдіяльності людини. Окрім цієї функції, Н. Філіппова також виділяє меморіальну, інформаційну, когнітивну та комунікаційну

функції, які, у свою чергу, характеризують медичну документаційну систему як комунікаційну структуру, що створює сприятливий та інформаційно наповнений простір для пацієнтів [4, с. 32].

Якщо розглядати медичне документознавство як соціально необхідний конструкт та засіб забезпечення потреб населення щодо охорони здоров'я, необхідно чітко розуміти, що паралельно до процесів інформатизації та розвитку світових тенденцій потреби людей мають ознаку змінюватися. Це вимагає від галузі аналізу тенденцій та впровадження актуальних засобів, способів ведення документації та взаємодії із пацієнтами.

На сьогоднішній день раціональним є запровадження інформаційних систем, що відповідають вимогам сучасності. В Україні реалізація цього принципу відбулася за рахунок введення електронної системи охорони здоров'я eHealth, яка має у своєму складі:

- «Центральну базу даних – ЦБД (адміністратор ДП «Електронне здоров'я»);
- Електронні медичні інформаційні системи — МІС (системи, які дають змогу автоматизувати роботу медзакладів з ЦБД)» [1].

Відповідно до цього, розробник даної системи виконує ряд завдань, які полягають в:

- управлінні центральної бази даних;
- оптимізації діяльності центральної бази даних;
- підтримці програмного забезпечення центральної бази даних;
- захисті даних, що включає центральна база даних [1].

Варто звернути увагу на те, що інформаційні технології виконують ряд ключових функцій у медичній сфері, які полягають, перш за все, в економії часу. За дослідженнями, внаслідок впровадження інформаційних систем та доступу до попередніх записів щодо здоров'я пацієнта, працівники медичних установ витрачають на збір інформації у половину менше часу [2, с. 12].

Інша функція впливає з попередньої, і полягає у «наявності розвинених технологічних засобів інтеграції з іншими прикладними системами та базами даних», тобто медична документація містить повну історію хвороби, що дозволяє якомога швидко та об'єктивно створити уявлення про схему лікування із урахуванням усіх особливостей здоров'я пацієнтів [3, с. 71]. Також важливим аспектом є захист інформації, що міститься у медичних інформаційних системах, адже ключовою необхідністю є надання пацієнту гарантії щодо інформаційної захищеності.

Таким чином, можна констатувати, що роль інформаційних технологій у медичному документознавстві дійсно велика, адже це забезпечує принципи побудови інформаційного суспільства, забезпечення потреб суспільства в інформаційному та комунікаційному аспектах. Проте слід звернути увагу на те, що постає необхідність у витраті додаткових ресурсів для повноцінного та злагодженого функціонування медичних інформаційних систем. Так, необхідно забезпечити технічну та кадрову складові, які полягають, по-перше, у наявності комп'ютерної техніки, а по-друге, у кваліфікованих кадрах, які можуть з нею працювати. З цієї причини до трансформації сфери медичної документації слід підходити комплексно, враховуючи всі аспекти, які є частиною цієї системи.

Джерела та література

1. Адміністратор Центральної бази даних eHealth України. URL: <https://ehealth.gov.ua> (дата звернення 27.10.2020).
2. Качмар В. О. Медичні інформаційні системи – стан розвитку в Україні. *Український журнал телемедицини та медичної телематики*. 2010. Т. 8, № 1. С. 12-17.
3. Кривенко Є.М. Інформатизація охорони здоров'я як складова управління галуззю. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2013. № 4. С. 71-76.

4. Філіппова Н.П. Система медичної документації України в структурі галузевого документознавства М. С. Слободяника. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 1. С. 26-34.

Дарія Поливода

Наук. керівник – д. і. н., проф. Оніпко Т.В.

м. Полтава

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сучасний стан впровадження електронного документообігу у вищих навчальних закладах України є одним з пріоритетних напрямів інноваційних технологій, що дозволяють ефективно управляти та контролювати роботу з документами, досягаючи швидкості виконання та економії часу.

Будь-яка навчальна установа, незалежно від форми власності самостійно вирішує проблему документного забезпечення управління, за рахунок удосконалення якої стає можливим підвищення рівня її ефективності, корпоративної культури загалом. Для вищого навчального закладу робота з документами – один із головних методів діяльності, оскільки завжди виникає необхідність фіксування того чи іншого результату, як колективу в цілому, так і кожного студента зокрема.

Електронний документообіг являє собою сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів, які циркулюють в організації чи підприємстві, на основі

використання комп'ютерних мереж. Під керуванням електронним документообігом у загальному випадку прийнято розуміти організацію руху документів між підрозділами підприємства або організації, групами користувачів чи окремих користувачів. Електронний документообіг передбачає створення інформаційної бази документів на різноманітних носіях для використання управлінським апаратом у процесі реалізації його функцій [1].

Проблему впровадження електронного документообігу на сучасному етапі досліджували такі науковці як М. Асеев, П. Бобильова, В. Боркус, Ю. Вітін, М. Ларін, О. Матвієнко, В. Тихонов, М. Цивін, І. Юшин, А. Якіменко та інші. Попри те, що науковцями проведено чимало досліджень у даному напрямі, але й досі залишається відкритим питання про створення оптимальної системи для забезпечення документообігу у закладах вищої освіти (вишах). На нашу думку, основними причинами даної ситуації є те, що у вищих навчальних закладах є велика кількість різних типів документів (як і зовнішніх, так і внутрішніх), що ускладнює роботу системи, а також надзвичайно швидкий розвиток інформаційних технологій, що, в свою чергу, призводить до втрати актуальності попередніх досліджень.

Тож метою даної статті є висвітлення проблеми використання електронного документообігу у вищих навчальних закладах України.

Упровадження електронного документообігу в Україні регламентується низкою законів та підзаконних актів, що складають базу нормативно-правового регулювання електронного документообігу. Серед законів України, які набули чинності: «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис», «Про обов'язковий примірник документів», «Про Національну програму інформатизації», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» тощо.

Заклад вищої освіти необхідно розглядати як велику організацію, яка є стабільною багатoproфільною територіально розподіленою структурою, має усі необхідні управлінські системи життєзабезпечення і функціонує на принципах децентралізованого управління. Тому можна стверджувати, що інформаційна система вищого навчального закладу повинна бути корпоративною, інформаційною системою управління, яка б не тільки забезпечувала інтеграцію усіх основних ділових процесів організації і переводила їх в площину комп'ютерних технологій, але й мала можливість інтегруватись з іншими системами, а також складалася із підсистем, що покращували б її роботу [2].

З метою автоматизації документообігу вищому навчальному закладу необхідно попередньо вивчити технологію виконання основних процедур, які складають зміст діловодства та документообігу загалом.

Аналіз джерел інформації з досліджуваної проблеми засвідчив, що у сучасних умовах електронний документообіг у закладах вищої освіти України повинен функціонувати на таких засадах:

- єдина база документальної інформації для централізованого зберігання документів;
- ефективно організована система пошуку документа в базі;
- одноразова реєстрація документа в системі;
- можливість паралельного виконання різних операцій з метою скорочення часу руху документів і підвищення оперативності їх виконання;
- унеможливлення дублювання документів (зберігання в системі копій);
- безперервність руху документа;
- розвинена система звітності за статусами, атрибутами і датами документів що дозволяє контролювати поетапний рух документів.

Варто зауважити, що впровадження електронного документообігу в закладах вищої освіти не є складним процесом, оскільки не вимагає для користувачів знань мов програмування або якихось тонкощів чи нюансів

використання інформаційних технологій. Але, попри це, існує ряд труднощів, з якими стикається заклад вищої освіти під час впровадження електронного документообігу [3]. Перед закладом вищої освіти України постає питання – створювати систему самим або використати готові програмні продукти, які уже є на ринку? Однозначно відповісти на це питання неможливо. Допомогти у цьому може закордонний та вітчизняний досвід впровадження електронного документообігу у навчальних закладах.

Під час вибору системи електронного документообігу у закладі вищої освіти висуваються такі основні вимоги: відкритість (зручний, відкритий інтерфейс для можливого подальшого опрацювання та інтеграції з іншими системами), модульність (якщо користувачеві систем не потрібно відразу впроваджувати усі компоненти системи документообігу), масштабованість (система може підтримувати будь-яку кількість користувачів) та розподіленість (система одночасно може підтримувати роботи з документами в територіально розподілених відділах вищого навчального закладу, факультетах).

Основними проблемами систем електронного документообігу у вищих навчальних закладах України, на нашу думку, є те що:

- бази даних не мають гнучкої і функціональної структури, інформація не завжди зберігається у спеціалізованих базах даних, а на електронних носіях в архівах, тобто захист мінімальний, крім того при зберіганні електронного документа можливе його псування чи видозміна, тому потрібна розробка такої бази даних, яка б мала власний захист;

- система не має розмежованого доступу до інформації для відповідних користувачів за рахунок використання різних засобів захисту інформації;

- документи, вважаються дійсними при наявності обов'язкових реквізитів, а також електронного підпису та графі про зміну чи доповнення даного документу;

- складність переведення документів з паперового носія та обробка отриманої інформації в графічному вигляді, проблема вирішується за допомогою сканувального обладнання чи набору шаблону документа в ручну.

Разом з тим впровадження електронного документообігу у вищих навчальних закладах України має низку переваг для конкретного співробітника, що працює з документами, а саме:

- персональний кабінет документів;
- перехід до більш економного безпаперового документообігу;
- єдиний шаблон документів (шрифт, форма тощо);
- одночасна робота над документом;
- удосконалення процедури підготовки, подачі, доставки, обліку та зберігання документів, їх аутентифікація, цілісність, конфіденційність і неспростовність;
- можливість швидкого пошуку і перегляду електронних документів, а також визначення їх юридичної сили за електронним цифровим підписом;
- швидкий процес узгодження проектів;
- економія ресурсів за рахунок використання оперативного електронного архіву;
- криптографічний захист інформації (електронних документів) при передачі по відкритих каналах;
- швидкий і надійний обмін електронними документами з партнерами, контрагентами незалежно від віддаленості адресата;
- аналітичні звіти;
- відповідність вимогам українського законодавства;
- історія редагування документу;
- швидкий пошук документів в єдиному архіві [4].

Таким чином, електронний документообіг дозволяє вищим навчальним закладам України створювати єдиний інформаційний простір, інтегруючи в

інформаційний вузол всі документальні системи. Електронний документообіг став невід'ємною складовою діяльності вищих навчальних закладів України, який сприяє оптимізації й значному підвищенню ефективності їх внутрішніх та зовнішніх процесів.

Джерела та література

1. Електронний документообіг та захист інформації: навч. посіб. / О.Б. Кукарін. Київ: НАДУ, 2015. 84 с.
2. Гречко А.В. Основи електронного документообігу: навчальний посібник / А.В. Гречко. Київ: КНТЕУ, 2011. 156 с.
3. Гарбич-Мошора О. Електронний документообіг у закладі вищої освіти, тенденції та перспективи / О. Гарбич-Мошора // *Молодь і ринок*. 2018. № 9. С. 80–84. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/144290>
4. Білова Т.Г. Перспективи використання хмарних технологій в системах електронного документообігу / Т. Г. Білова, В. О. Ярута // *Системи обробки інформації*. 2014. Вип. 4. С. 86–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/soi_2014_4_20

Олеся Стовбун

Наук. керівник – ст. викладач Прігунов О.В.

м. Вінниця

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ

Питання щодо ведення документообігу в режимі реального часу є надзвичайно актуальним на сьогодні. Електронний документообіг вже починає міцно закріплюватись в житті великих корпорацій, компаній малого та середнього бізнесу у всьому світі, правоохоронних органах, органах

судочинства тощо. Підтримка процесів ведення документообігу в режимі реального часу сприяє моніторингу актуального стану наявних ресурсів, а також оптимізації процесів основної діяльності.

Основними перевагами електронного документообігу є:

- можливість одноразової реєстрації документу в єдиній базі даних, що зменшує працевтрати на підтримку документу в актуальному стані;
- застосування технології спільної підготовки документів, що спрощує опрацювання документу на різних етапах його життєвого циклу;
- підтримка процесів автоматизації і контролю руху документу за заздалегідь визначеним маршрутом, що дає можливість в будь-який момент часу отримати інформацію про його актуальний стан;
- пошук документів в єдиній базі даних за одним або набором реквізитів для отримання в реальному часі вичерпного переліку релевантних документів;
- гнучке розподілення прав доступу, що дозволяє регламентувати порядок і умови доступу до документів бази даних.

Поєднання технологій можливостей хмарних технологій і технологій електронного документообігу вирішує проблеми безпечного зберігання усіх версій документів, автоматизованого резервного копіювання бази даних документів в цілому і запобігає втраті документів.

За моделлю обслуговування в даний час хмарні технології прийнято ділити на такі:

- SaaS (Software as a Service – програмне забезпечення як послуга) – надання застосунків для кінцевих користувачів з можливістю доступу через Інтернет;
- IaaS (Infrastructure as a Service – інфраструктура як послуга) – надання апаратної IT-інфраструктури, що включає сервери, мережі та пристрої зберігання інформації (нерідко IaaS пов'язують з орендою віртуальних

серверів на чужому обладнанні);

- PaaS (Platform as a Service – платформа як послуга) – це IaaS плюс операційна система і її API (Application Programming Interface - інтерфейс програмування застосунків).

У міру розвитку технологій прийнята на теперішній час класифікація технологій хмарних обчислень на SaaS, IaaS і PaaS в найближчому майбутньому піде в минуле [1].

Наразі, вже існує велика кількість хмарних середовищ, що пропонують послуги за моделлю IaaS і є доступними для широкого використання, наприклад:

- Adobe Document Cloud, який надає безкоштовну послугу для зберігання та обміну файлами PDF у хмарі за допомогою веб-інтерфейсу. Хмарний сервіс дозволяє інтегрувати інструменти Adobe для заповнення та підписання форм в електронному вигляді [2].
- Google Drive – середовище, що розроблене корпорацією Google і надає функцією зберігання файлів різного формату та призначення у хмарі, тобто використання пам'яті Інтернет-серверів та надання віддаленого доступу через Інтернет без встановлення спеціальних застосунків або фізичного зберігання даних на локальних пристроях [3].
- Microsoft Office 365 – розроблений компанією Microsoft бізнес-портал, що поєднує набір веб-сервісів для підвищення продуктивності в роботі й особистих справах [4] та інші.

До недоліків впровадження електронного документообігу можна віднести:

- низка інформаційна грамотність широкого колу працівників, яка вимагає від працедавця додаткових витрат для навчання персоналу або оновлення його складу;
- додаткові витрати на організацію і підтримку технічного і програмного забезпечення корпоративного середовища;

- неможливість одночасного переведення типових паперових форм в електронний вигляд, що вимагає від підприємств на достатньо довгому періоді їх функціонування паралельної підтримки паперового і електронного документообігу.

Проте, не дивлячись на негативні моменти, пов'язані з використанням електронного документообігу, його переваги в поєднанні з хмарними технологіями настільки очевидні, що практично неможливо уявити собі організацію, яка здійснювала б документообіг лише в паперовій формі.

На сьогодні, важко спрогнозувати які можливості надаватиме електроні сервіси та ресурси у майбутньому, адже технології удосконалюються надзвичайно швидко. Але удосконалення будуть стосуватись, по-перше, розробки інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу, що не вимагатиме суттєвих витрат на навчання персоналу. По-друге, захисту інформації, що зберігається у хмарному середовищі, адже інформація в епоху цифрової економіки – це один зі стратегічних ресурсів будь-якого підприємства.

Джерела та література

1. Современные информационные технологии хранения данных и вычислений [Електронний ресурс] / В. И. Гриценко, А. А. Урсатьев ; Национальная академия наук Украины, Международный научно-учебный центр информационных технологий и систем. - Киев : Наукова думка, 2017. - 216 с. - (Проект "Наукова книга")
2. Chavez, Conrad. Introduction to Adobe Creative Cloud. Adobe Press, 2013.
3. SANTIAGO, Maria Elizabete Villela, and Renata dos SANTOS. "Google Drive como ferramenta de produção de textos em aulas de inglês instrumental." Intercâmbio. Revista do Programa de Estudos Pós-Graduados em Linguística Aplicada e Estudos da Linguagem. ISSN 2237-759X 29 (2014).
4. Олексюк В. П. Досвід розгортання хмарних платформ Google Apps та

Microsoft Office 365 у загальноосвітніх навчальних закладах / В. П. Олексюк // Комп'ютер у школі та сім'ї. - 2016. - № 7. - С. 52-56. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2016_7_12.

Ольга Сидорина
Наталія Самсоненко
м. Полтава

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ШАБЛОНІВ ДОКУМЕНТІВ У ДОКУМЕНТОЗНАВСТВІ

Сучасні інформаційні технології в документознавстві забезпечують високий рівень опрацювання інформації. Інструментарій інформаційної технології - один або декілька взаємозалежних програмних продуктів для певного типу комп'ютера, технологія роботи в яких дозволяє досягти поставленої користувачем мети [1].

У якості інструментарію в документознавстві використовують такі поширені види програмних продуктів як текстовий процесор (редактор), настільні видавничі системи, електронні таблиці, системи управління базами даних, електронні записні книжки, електронні календарі, інформаційні системи функціонального призначення, експертні системи і т.п.

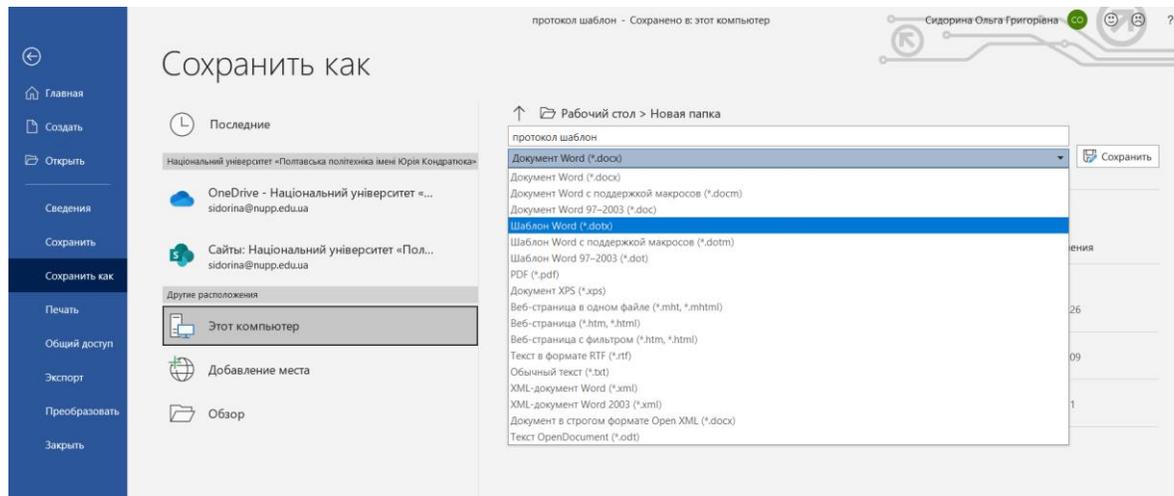
Текстовий процесор MS Word, є одним з найпоширеніших текстових процесорів, призначений для роботи з документами, для їх створення, зберігання, редагування, форматування, перегляду та друкування.

MS Word має потужний інструментарій створення шаблонів документів, що істотно підвищує продуктивність роботи з документами звільнюючи користувача від одноманітних рутинних операцій.

Шаблон - це зразок для створення нового документа, в ньому зберігаються різні елементи, які складають основу документа MS Word. Іншими словами шаблони визначають основну структуру документа і містять настройки документа: шрифти, автотекст, макроси, параметри сторінки, форматування, стилі і т.д.[2].

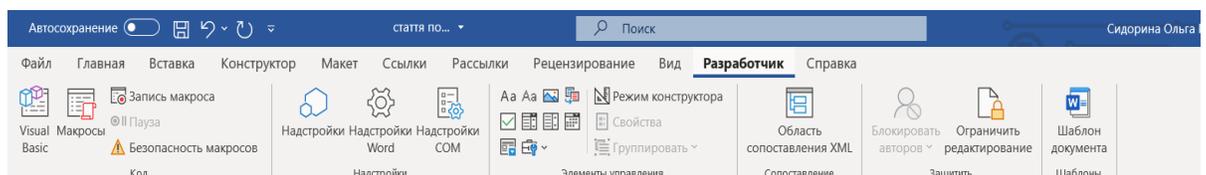
Створення шаблону:

1. запусити програму MS Word;
2. набрати документ;
3. відформатувати документ: задати шрифт, абзац тексту; оформити сторінку: поля, орієнтація сторінки і т.д.;
4. зберегти документ як шаблон: у вікні провідника вибрати тип файлу «Шаблон Word».

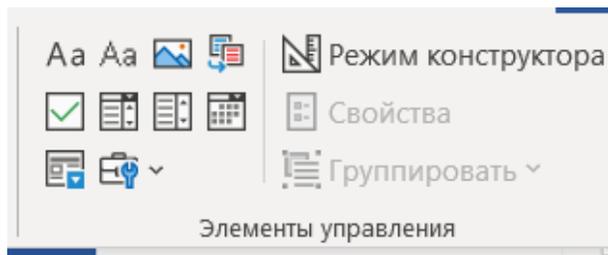
Створення шаблону з елементами керування:

1. додати стрічку Розробник: файл, параметри, налаштування стрічки;

2. набрати документ;
3. відформатувати документ: задати шрифт, абзац тексту; оформити сторінку: поля, орієнтація сторінки і т.д.;

4. додати необхідні елементи керування: текст, вибір дати, розкритий список, текст інструкція до заповнення шаблону;

5. зберегти документ як шаблон: у вікні провідника вибрати тип файлу «Шаблон Word».

Приклад шаблону з елементами управління:

Акціонерне товариство «Зоря»

ПРОТОКОЛ

дата протоколу
16.12.2011

м. Київ № 8

Засідання Ради Директорів АТ «Зоря»
Голова — Климченко Н.Д.
Секретар — Волощенко С.Г.

Присутні: Громов А.В., Зайченко С.К., Кононенко Л.Д., Луценко Т.П.

Порядок денний:

- Наберіть тут
- Наберіть тут
- Наберіть тут

СЛУХАЛИ:
Місце введення тексту

ВИСТУПИЛИ:
Місце введення тексту

УХВАЛИЛИ:
Місце введення тексту

Голова Н. Д. Климченко
Секретар С. Г. Волощенко

Отже, використання інформаційних технологій шаблонів значно полегшує роботу створення та форматування документів, тим самим є прикладом використання автоматизованих документно-інформаційних систем, робить їх застосування міждисциплінарним напрямом, необхідним для вивчення спеціалістами, які працюють з інформаційними ресурсами науки, культури, освіти, сфери підприємництва.

Джерела та література

1. Інформаційні технології документознавства [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/dokumentoznavstvo-dilovodstvo/informaciini-tehnologiji-dokumentoznavstva>
2. Офісні додатки та робота з ними [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://sites.google.com/site/elektronnyjucebniakermakova/oglavlenie-ucebnika/glava-1/1-3-sablony-dokumentov-ms-word-2007>
3. Створення нового шаблону [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://support.microsoft.com/uk-ua/office>

Тетяна Устименко

Наук. керівник – канд. філол. наук, доц. Чередник Л. А.

м. Полтава

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Інформація – це один з найважливіших ресурсів сучасного суспільства. Що ж таке інформаційні технології? Щоб відповісти на це запитання спочатку дамо визначення що таке «технологія» та «інформаційний ресурс».

Технологія – це система взаємозв'язаних способів опрацювання матеріалів та прийомів виготовлення продукції у виробничому процесі [3, с. 25]. Інформаційний ресурс – особливий вид ресурсу, який ґрунтується на ідеях і знаннях, накопичених у результаті науково-технологічної діяльності людей у певній галузі, зокрема, в економіці, і поданий у формі, придатній для накопичення, реалізації та відтворення [3, с. 47]. Ці визначення більш

стосуються технологічних процесів. Метою нашого дослідження є і використання інформаційних ресурсів у документознавчих процесах.

Як відомо, інформаційні технології – це той інструментарій, що забезпечує інформаційну діяльність [4, с. 23]. Технологіям керованих процесів властиві впорядкованість і організованість, які протиставляються стихійним процесам. Історично термін «технологія» виник у сфері матеріального виробництва. Інформаційну технологію у цьому контексті можна вважати технологією використання програмно-апаратних засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій в конкретній предметній області [4, с. 33].

У сучасних умовах постіндустріального суспільства відбувається все більше реформ, спрямованих на удосконалення інформаційних технологій і процесів. Не залишається осторонь і соціальна сфера життя.

Інформаційне забезпечення соціальної сфери, державної соціальної політики набуває особливого значення, оскільки соціальна політика є головним чинником, здатним попередити і пом'якшити негативні наслідки економічних реформ і соціально-політичних перетворень. Прийняття адекватних рішень і реалізація практичних заходів з боку органів законодавчої та виконавчої влади щодо забезпечення конституційних прав і гарантій громадян в основних сферах життєдіяльності вимагає нових підходів до вирішення проблем науково-інформаційного забезпечення процесу управління сферою соціального захисту населення.

У розвиток теорії і прикладних методів формування інформаційно-управлінських систем для складних соціальних об'єктів вагомим є внесок багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Серед них: А.А. Воронов, В.М. Глушков, Д.М. Гвішиані, С.В. Емельянов, Н.Н. Моїсєєв, Г.С. Поспелов, В.А. Трапезніков, Н.І. Архіпов, В.Н. Бурков, А.В. Бутріменко, В.М. Вишневській, В.В. Кульба, І.І. Попов, Г.В. Росс, А.Г. Романенко та інші [1].

Процес інформатизації суспільства, вимоги ринку праці до компетентності фахівців, введення в Україні європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти диктують необхідність підготовки спеціаліста високого рівня кваліфікації й компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до професійного зростання. Отже, слід звернути увагу на формування та підвищення рівня інформаційно-комунікативних технологій компетентності соціальних працівників.

Основною метою інформаційних технологій у практиці соціальної роботи є, на думку дослідниці Є.І. Холостової, забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів у випадках:

- 1) надання допомоги особам, які опинилися у складній життєвій ситуації;
- 2) поширення у суспільстві знань і формування навичок із профілактики соціально небезпечного становища та самодопомоги і взаємодопомоги;
- 3) забезпечення реалізації прав та свобод;
- 4) здійснення підтримки прийняття управлінських рішень у сфері соціальних послуг [5, с. 237].

Аспектами використання інформаційних технологій у соціальній роботі є ведення та обробка документації; електронного документообігу; виконання повсякденних завдань планування; підтримка і консультування осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації засобами електронної пошти. Ці завдання вимагають умінь і впевненого володіння стандартними офісними програмами, електронними таблицями, базами даних, глобальними мережами.

Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні передбачає забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності громадян. З огляду на це, вбачаємо доцільним, організацію у центрах соціальних служб сім'ї, дітей та молоді, громадських і благодійних організаціях семінарів та тренінгів підвищення комп'ютерної грамотності дітей, молоді, осіб похилого віку. Так,

актуально розповісти дітям про загрози, з якими вони можуть стикнутися як активні користувачі всесвітньої мережі й можливості уникнути небезпеки. Розуміння дітьми запобіжних засобів безпеки в Інтернет буде впливати на підвищення їхньої самосвідомості, комп'ютерної грамотності, культури поведінки при роботі у мережах, а виконання правил безпечної поведінки призведе до зменшення ризиків при використанні інформаційних ресурсів, зробить спілкування безпечним, пізнання нового радісним. Для осіб похилого віку важливим є вміння набирати текст для пошуку необхідної інформації у мережах. Освоєння програми Skype, що забезпечує текстовий, голосовий і відеозв'язок через Інтернет між комп'ютерами, дозволить їм здійснювати відеодзвінки, не виходячи з дому[2, с. 12].

З усіх видів технологій інформаційні технології сфери управління висувають найвищі вимоги до людського фактору, впливаючи на кваліфікацію працівника, зміст його праці, фізичну і розумову навантаження, професійні перспективи і рівень соціальних відносин.

Основними властивостями інформаційних технологій, що визначають ефективність їхнього використання, є доцільність, наявність компонентів і структури, взаємодія з зовнішнім середовищем, цілісність і розвиток у часі. Коротко схарактеризуємо ці властивості.

1. Доцільність полягає у підвищенні продуктивності та ефективності управлінської діяльності за рахунок впровадження високопродуктивних засобів комп'ютерної техніки і телекомунікацій.

2. Наявність компонентів і структури. Декомпозиція інформаційних технологій дозволяє виділити в їх складі функціональні компоненти (інформаційну базу: конкретне наповнення інформаційних процесів) і структуру (внутрішню організацію, взаємозв'язок компонентів).

3. Взаємодія з зовнішнім середовищем здійснюється шляхом організації взаємозв'язку з об'єктами та суб'єктами управління за допомогою програмно-апаратних засобів комп'ютерної техніки та телекомунікацій.

4. Цілісність (емерджентність) необхідна, оскільки тільки як система інформаційна технологія здатна вирішувати завдання, недоступні їх окремих компонентів.

5. Розвиток в часі – можливість динамічного розвитку в міру виникнення нових завдань і підвищення експлуатаційних вимог, забезпечення модернізації та модифікації[5].

Наведемо декілька прикладів щодо інформатизації та автоматизації деяких видів служб соціального захисту населення та позитивні перспективи від їхнього використання. введені.

Так, в територіальних органах Пенсійного фонду України встановлено інформаційні кіоски для доступу громадян до відомостей, які зберігаються в Інформаційному центрі персоніфікованого обліку Пенсійного фонду України, запроваджено нову систему обслуговування громадян та обробки пенсійної документації на базі централізованих інформаційних технологій, створено web-портал електронних послуг Пенсійного фонду тощо.

Для автоматизації процесів призначення, перерахунку, нарахування пенсій, допомог, компенсаційних виплат тощо, масових перерахунків, формування документів з виплати, бухгалтерської та статистичної звітності в органах Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду України на базі діючих законодавчих та нормативних актів України функціонує автоматизована система оброблення пенсійної документації на базі комп'ютерних технологій (АСОПД/КОМТЕХ-W)[6].

Запроваджено електронні пенсійні справи, створено реєстр електронних пенсійних справ та систем їхньої технічної підтримки, комплексної системи

захисту інформації. Залучено для обслуговування громадян банків, відділень поштового зв'язку, об'єднаних громад з подальшим розширенням мережі. [7].

У своїй діяльності органи соціального захисту населення використовують автоматизовані інформаційні системи: «*Наша сім'я*», для обліку на місцевому рівні соціального стану інвалідів та їх сімей, одиноких непрацездатних громадян, малозабезпечених громадян та їхніх сімей для організації соціальної допомоги з різних видів послуг, «*Єдиний державний реєстр осіб, які мають право на пільги*» для обліку осіб, які мають право на пільги згідно із Законами України, та для автоматизації звірки правових даних, зареєстрованих в реєстрі громадян, з даними організацій надавачів послуг. Крім того, використовуються програмні комплекси: «*Житлові субсидії*» для автоматизації процесів призначення, перерахунку житлових субсидії, формування звітності у відповідності до чинних законодавчих та нормативних актів України, «*Статистичний моніторинг бідності*», що забезпечує оброблення регламентних запитів центрального рівня (Мінсоцполітики) до баз даних регіонального (обласні управління соціального захисту населення) та районного рівнів та формування звітів на трьох рівнях функціонування [6].

Отже, інформація – це невід'ємний продукт людського життя, а інформаційні технології забезпечують швидкість передавання її, обробку, розповсюдження, захист та інше. Щодо інформаційних технологій в сфері соціального захисту населення – то це рушійна сила в постіндустріальному суспільстві. Маючи свої недоліки та переваги, вона залишається чи не найважливішим чинником комунікації між органом влади та громадянами.

Ураховуючи нинішню ситуацією з пандемією COVID-19, коли вся країна в карантині, відчувається недостатність інформаційно-технологічного забезпечення органів влади та не просвітленість народу «як працюють дистанційні ресурси», та «інтернет зв'язок», який є основним видом комунікації на цей час. Рішенням в цій ситуації може бути відповідне законодавство, яке

поки що не чітко сформоване, та самосвідомість громадян до знань та оволодіння технічними пристроями, які спростять та забезпечать належне та безпечне життя в ситуації що зараз склалася. Особливо це стосується служби соціального захисту населення, які теж знаходяться в умовах карантину, і не в змозі особисто приймати осіб, а тільки в електронному режимі, що спрощує документообіг та документопотік. Станом на 2020 рік більшість соціальних служб мають сайти та електронні адреси, за якими користувач зареєструвавшись може надіслати документи або зробити запит, але час обробки запиту буде значно довший, оскільки технологічне оснащення та і самі працівники служб не були готові до такого потоку документів.

Отже, незважаючи на низку позитивних зрушень у сфері інформаційних технологій, стан впровадження інформаційних технологій у діяльності органів, які здійснюють соціальний захист громадян, залишає бажати кращого. Ці органи недостатньо використовують потенціал інформаційних технологій. З метою підвищення ефективності впровадження інформаційних технологій необхідно вживати заходів щодо автоматизації та інформатизації усіх напрямів діяльності та забезпечити доступність цих ресурсів.

Джерела та література

1. Васильєв В.А., Лаврикова А.І. Проблеми інформатизації соціальної сфери. Інформаційна структура. 2000. Вип. 3. С. 54–56.
2. Дубов Д. В. Ожеван М. А., Гнатюк С. Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості. Київ: НІСД, 2010. 29 с.
3. Карпенко С.Г., Попов В.В. Тарнавський Ю.А. Шпортюк Г.А. Інформаційні системи і технології. Київ: МАУП, 2004. 192 с.
4. Маслов В.П. Інформаційні системи і технології в економіці. Київ: «Слово», 2007. 264с.

5. Правовое забезпечення соціальної роботи/ за ред. Е. І. Холостовой, О. Г. Прохоровой. Москва, 2013. 256 с.

6. Інформаційні технології та їх властивості. сайт
URL:https://stud.com.ua/53300/informatika/informatsiyi_tehnologiyi_vlastivot

7. Продукти Інформаційно-обчислювального центру. сайт
URL:: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/> .

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2016 № 672-р «Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року» сайт URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/>

Анатолій Головань

Наук. керівник –д.е.н., проф. Філіпішин І. В.

м. Вінниця

ВИЗНАЧЕННЯ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ WEB-САЙТУ

В сучасному світі все більше організацій зіштовхуються з необхідністю створення власного web-сайту. Однією з основних проблем при цьому – є визначення його цільової аудиторії.

Перше, на що потрібно звернути увагу при моделюванні сайту організації, – люди, які в подальшому цим сайтом будуть користуватись. Чітке представлення та вдалий вибір цільової аудиторії користувачів суттєво підвищить шанси на успішний кінцевий результат. Від правильного її визначення залежить ефективність функціонування сайту підприємства.

Перед тим, ніж щось пропонувати, фахівець повинен отримати зворотній зв'язок і з допомогою аналізу цільової аудиторії виявити думку споживачів [1]. Цільова аудиторія повинна бути:

а) Зацікавлена в продукті. Кінцевий продукт, в нашому випадку – сайт, має привертати до себе користувачів. Структура, оформлення, контент – важливі елементи, які будуть впливати, насамперед, на споживачів.

б) Здатна використовувати продукт в повній мірі. Тобто, користувачі мають мати можливість повноцінного доступу. В епоху глобалізації, сайт повинен працювати з будь-якого пристрою, що має доступ до мережі Інтернет.

Для вивчення цільової аудиторії проводять різні дослідження, спостереження і опитування. Існує багато способів сегментації, однак всі вони мають єдиний загальний принцип: розподіл всієї генеральної сукупності споживачів на однорідні групи (кластери) за рядом соціально-демографічних, психографічних, поведінкових ознак. В англійських країнах популярна теорія сегментації 5W [2], за першими літерами питань, запропонована Марком Шеррингтоном, засновником міжнародної консалтингової фірми Added Value:

- 1) What? (Що?) Який товар або послугу набуває користувач.
- 2) Who? (Хто?) Які характеристики споживача (вік, стать тощо).
- 3) Why? (Чому?) У чому його мотив.
- 4) When? (Коли?) Коли користувач отримає доступ до товару чи послуги.
- 5) Where? (Де?) Де споживач зможе ним користуватися.

Одним з основних методів досліджень аудиторії в мережі Інтернет є опитування.

Метод опитування - психологічний вербально-комунікативний метод, що полягає у взаємодії між інтерв'юером і опитуваними за допомогою одержання від суб'єкта відповідей на заздалегідь сформульовані запитання. Мета опитування полягає в отриманні інформації про об'єктивні і (або) суб'єктивні (думки, настрої і т.п.) факти зі слів опитуваних (респондентів).

Розміщення опитування (анкети, системи голосування) на власному сайті – найпростіший підхід, який не потребує великих витрат. Анкета може

бути запропонована користувачеві для заповнення при реєстрації на сайті або вивішена на сайті з проханням до відвідувачів відповісти на її запитання.

Багато великих рекламних майданчиків пропонують рекламодавцям проведення опитувань серед своїх відвідувачів за сценарієм рекламодавця. Для цього рекламний майданчик розміщує на своїх сторінках анкету рекламодавця, збирає і обробляє відповіді відвідувачів і передає рекламодавцеві звіт.

При розміщенні опитування на банері, він буде одночасно інструментом маркетингового дослідження і рекламним інструментом.

Проведення класичних оффлайн-опитувань (на вулицях, в місцях зосередження цільових споживачів, в місцях продажів, по телефону тощо) не можна вважати ефективним для інтернет-кампаній.

Також використовують індивідуальні опитування, інтерв'ю з партнерами, дилерами, дистриб'юторами, іншими посередниками і навіть з конкурентами. Посередники і партнери безпосередньо працюють зі споживачами і можуть надати компанії корисну інформацію. Сюди ж можна віднести проведення опитувань фахівців і експертів, а також проведення опитувань користувачів Інтернету в чатах і на форумах [3, с 142].

Отримані в результаті аналізу дані зіставляються з даними за попередні періоди, на підставі чого формуються висновки про порівняльну ефективність проведених досліджень аудиторії.

Отже, визначення цільової аудиторії інформаційного ресурсу – важливий, складний і багатоетапний процес, який для забезпечення позитивного результату вимагає вивчення потреб його потенційних користувачів. Саме тому детальний аналіз цільової аудиторії настільки важливий як при проектуванні сайту, так і при подальшому його існуванні.

Джерела та література

1. Фадєєва Е.Н. Зв'язки з громадськістю. 2018.
URL: https://stud.com.ua/142988/marketing/zvyazki_z_gromadskisty
2. Сегментирование 5W — что это, как его провести и что с ним делать потом. 2016. URL: <https://spark.ru/startup/stormin/blog/19125/segmentirovanie-5w-cto-eto-kak-ego-provesti-i-cto-s-nim-delat-potom>.
3. Романенкова О.Н. Интернет-маркетинг. Москва: Юрайт, 2014. 290 с.

БІБЛІОТЕЧНА, АРХІВНА ТА МУЗЕЙНА ГАЛУЗІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

**Леся Біловус
м. Тернопіль**

ЗАГАЛЬНОДОСТУПНА БІБЛІОТЕКА ЯК ЧАСТИНА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Інформаційний простір виникає як результат створення семантичних образів, які формують інформаційний тезаурус індивіда (духовний аспект) і як результат розвитку засобів їх трансляції (матеріальний аспект). Другий найважливіший елемент інформаційного простору – мова – володіє комунікативною функцією, крім того, при розвитку інформаційного простору соціуму виникає управлінський елемент, який наділяється організаторською (регулюючою) функцією. Творці і споживачі інформації, слово, мова і управлінський елемент – елементарні компоненти вербального рівня інформаційного простору.

Потреба зберігати інформацію призводить до виникнення документального рівня інформаційного простору. Документ закріпив на матеріальному носії фрагменти інформаційного тезауруса автора. Так відбулося об'єднання інформаційного тезауруса, мови і мовлення в єдине явище – документ, але ця метаморфоза зберегла за документом функції його попередників. Документ транслює семантичні образи, мову і мовлення автора та здійснює комунікацію між автором і читачем. На рівні документального рівня виникає необхідність комунікації не тільки між автором і читачем (споживачем інформації), але і між людьми, які організовують зберігання і трансляцію документів.

Така комунікація здійснюється не тільки на основі природної мови, але і за допомогою інформаційно-пошукової мови (ІПМ). Спочатку йде привласнення номенів (назв) документам, потім відбувається трансформація природної мови, поступово формується власна мова документального рівня інформаційного простору у вигляді бібліографічної інформації. Як і у природному мовленні, у нового феномена зберігається комунікативна функція. Згодом, під впливом диференціації документів, ускладнення і різноманітності документального пошуку, з'являються й інші види ІПМ: класифікаційні (бібліотечно-бібліографічні та небібліотечно-бібліографічні) і систематичні таблиці.

Фіксування ІПМ призводить до виникнення вторинних документів, які мають ідентифікаційні властивості. Мовленнєва форма документа призвела до виникнення допоміжного елемента інформаційного простору, який згодом породив його інфраструктуру, що забезпечує зберігання і переміщення документів. На початковому етапі виникнення документального рівня інформаційного простору як фізичної сили для переміщення документів і здійснення зберігання документів використовується спеціальний персонал.

Центром інформаційного простору є суб'єкт, який створює (або привласнює), кумулює і / або передає інформацію, він конструює інформаційний простір, згідно із своїми цілями і рівнем свого інформаційного тезауруса. У соціумі роль конструктора інформаційного простору покладається на управлінські структури, в територіальному інформаційному просторі як такі виступають органи державної влади, дії яких визначальним чином впливають на ступінь єдності інформаційного простору. Інформаційний простір чітко асоціюється з єдиною системою суспільних відносин; для демократичної держави доступність інформації закріплюється як конституційне право громадянина, а забезпечити це право в повній мірі без формування єдиного інформаційного простору не можна.

Бібліотека є ефективним інструментом подолання інформаційних бар'єрів. Різноманітність документів, з точки зору змісту, цільового призначення, мови, матеріальної конструкції, знака і ін. ознак, породжує асортиментні інформаційні бар'єри. Крім того, бібліотека сприяє подоланню відомчих, режимних, редакційно-видавничих, вартісних (економічних), бібліотечно-бібліографічних та технологічних інформаційних бар'єрів. Бібліотека може сама встановлювати ряд інформаційних бар'єрів: ідеологічних, відомчих та інших. Через спеціальні технології і послуги бібліотеки реалізують сутнісну документально комунікаційну функцію і функції похідні: меморіальну, кумулятивну, демонстраційну, навігаційну, селективну і інтегративну.

Бібліотека – об'єкт непрямого і прямого впливу й управління з боку інформаційного простору, його конструктора і керівника. Створення бібліотеки ускладнює структуру інформаційного простору і призводить до виникнення нових зв'язків між його компонентами. Побудова демократичної держави в Україні актуалізувала завдання забезпечення доступності документальної інформації для всіх українських громадян через бібліотеки. У зв'язку з цим виникає термін «загальнодоступна бібліотека». Мережа загальнодоступних бібліотек будується за територіальною ознакою і фінансується державою. Найбільш поширеними серед загальнодоступних бібліотек є муніципальні бібліотеки. Сукупність усіх видів діяльності отримала назву універсуму людської діяльності, це поняття продукує поняття універсуму інформаційних потреб і, відповідно, породжує абстракцію «Загальна Універсальна Бібліотека для всього людства», яка реально існує як світова сукупність бібліотек. Перспектива створення світової електронної розподіленої бібліотеки забезпечує максимальну доступність документних ресурсів для споживача інформації, незалежно від місця його знаходження та специфіки його інформаційних потреб.

На територіях з нерозвиненою бібліотечною мережею і на території зі слабо диференційованою бібліотечною мережею загальна муніципальна бібліотека стає центром інформаційного простору даного населеного пункту. В умовах території з розвиненою і диференційованою мережею бібліотек загальна муніципальна бібліотека може претендувати на роль центру інформаційного простору, який функціонує з метою задоволення непрофесійних інформаційних потреб населення.

Виходячи з цього, бібліотеку можна розглядати як особливий вид інформаційного простору. У бібліотеці співіснують і взаємодіють вербальна і документальна комунікація та їх елементи. Простір бібліотеки формується на підставі загальносистемних принципів цілісності, отримання максимуму ефективності та ін. Основні дії персоналу бібліотеки в умовах розвитку комп'ютерних технологій і телекомунікацій тепер спрямовані не стільки на зменшення дій територіальних і часових інформаційних бар'єрів, скільки на подолання навігаційних, асортиментних, деуніфікаційних інформаційних бар'єрів, на посилення інтегративної функції бібліотеки.

Існування мережевих документів, можливості їх передачі через електронну доставку документів (ЕДД) при збереженні оперативного управління цими документами в рамках іншої документально-комунікаційної установи дозволяють бібліотекарям включати їх в інформаційний простір своєї бібліотеки. Так реалізується принцип «і доступ, і володіння».

Створення каталогів віддалених ресурсів призводить до того, що об'єктом каталогізації стають окремі сайти суб'єктів Інтернет, окремі веб-сторінки, а також БД їх складових. Розширення асортименту документів, а також виникнення різних видів документального пошуку – не тільки бібліографічного, але і подієвого, рейтингового, лексичного, символного, атрибутивного призводять до того, що бібліотекарі змушені використовувати комплекс різних ПІМ. Такий стан справ викликає трансформацію довідково-бібліографічного

апарату (ДБА), він переростає в «навігаційно-пошуковий апарат», який пропонує набагато більш широкий асортимент навігаційних і пошукових можливостей зняття інформаційних бар'єрів і найбільш повно забезпечує навігаційну функцію бібліотеки, через розробку оптимальних шляхів (лоцій) пересування інформаційним простором.

Навігаційно-пошуковий апарат успадковує від ДБА найважливіші якості: зручність (комфортність), повноту, структурованість, економічність, ефективність, керованість і надійність. Але на відміну від ДБА, надійність навігаційно-пошукового апарату забезпечується не за рахунок повноти відображення документів, а за рахунок забезпечення стабільності функціонування апарату з одночасною його пластичністю. Обмеження навігаційно-пошукового апарату визначаються типом бібліотеки і його відповідністю типовим інформаційним потребам користувачів бібліотеки.

Надання мережевих документів при реалізації проєкту е-бібліотеки в наш час стає повсякденням. Е-бібліотека є частиною простору бібліотеки й одним із інструментів покращення його якісних характеристик. Електронна бібліотека визначається як фонд локальних або розподілених електронних документів, об'єднаних єдиною ідеологією структуризації і доступу через комплекс ІПМ або одиничну ІПМ, сформовану бібліотечним персоналом на основі наявної матеріально-технічної бази і відповідно до інформаційних потреб її користувачів. Найбільш практичний спосіб створення е-бібліотеки – це не купівля електронних документів і / або оцифрування вже наявних традиційних документів, а включення електронних документів, що відповідають типовим інформаційним потребам користувачів бібліотеки, в її навігаційно-пошуковий апарат та забезпечення доступу до них, незалежно від місця їх зберігання. Якісні зміни простору бібліотеки ведуть до зміни організаційної структури бібліотечного закладу. Узгодження елементів і частин простору бібліотеки дозволяє забезпечити його цілісність і створити комфортні умови для

отримання документальної інформації користувачем бібліотеки. Але це стає можливим тільки при високому рівні кваліфікації генерального конструктора інформаційного простору бібліотеки і підготовленості її бібліотечного персоналу.

Ефективне функціонування муніципальної бібліотеки в сучасному інформаційному просторі стає можливим при опануванні бібліотечними працівниками ідеології мережевої взаємодії, створення територіальних бібліотечних об'єднань та реалізації різних корпоративних проєктів. У муніципальній бібліотеці може бути досить розвиненою вербальна комунікація, але розширення інформаційного простору бібліотеки, збільшення його обсягу та щільності можливе тільки при створенні умов для сучасної документальної комунікації. З цією метою організовується доступ до віддалених документів, реалізується проєкт власної е-бібліотеки і здійснюється трансформація ДБА в навігаційно-пошуковий апарат.

Досягнення мети конструювання інформаційного простору бібліотеки неможливе без цілеспрямованого вивчення інформаційних потреб її користувачів. Сьогодні бібліотеки в своїй більшості враховують інформаційні запити. Такий стан справ не дозволяє бібліотеці прогнозувати появу інформаційних запитів, заздалегідь готувати свої ресурси для їх задоволення. Значна частина інформаційних потреб читачів бібліотек пов'язана з репродуктивною діяльністю, і тому їх появу досить переконливо можна прогнозувати. Перспектива створення е-бібліотек як частини інформаційного простору бібліотеки націлює на особливе вивчення інформаційних потреб користувачів е-бібліотек. Поки можна брати до уваги тільки результати вивчення користувачів існуючих таких бібліотек, які за своїми соціально-демографічними характеристиками можуть одночасно бути і користувачами муніципальних бібліотек.

Бібліотека й інформаційний простір знаходяться в діалектичній єдності. Концепція функціонування бібліотеки в єдиному інформаційному просторі включає теоретико-методологічне обґрунтування розвитку таких елементів інформаційного простору бібліотеки, як: документні ресурси, ІІМ, матеріально-технічна база, професійні фрагменти інформаційного тезауруса бібліотечного персоналу. Метою створення матеріально-духовного конструкту, званого як «інформаційний простір бібліотеки», є забезпечення комфортних умов отримання інформації для користувачів бібліотеки. Інформаційний простір бібліотеки як цілісне явище і як частина територіального інформаційного простору створюється цілеспрямованими діями керівництва бібліотеки і її персоналу відповідно до інформаційних потреб її користувачів і рівнем розвитку їх інформаційного тезауруса.

Джерела та література

1. Бібліотека ХХІ століття: перспективи та інновації: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 квіт. 2015 р.). Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2015. 237 с.
2. Бібліотека: місце традицій, простір інновацій: матеріали круглого столу, присвяч. 55-річчю наук. б-ки Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв, Київ, 30 листоп. 2018 р. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2018. 158 с.
3. Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 4–6 жовт. 2016 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. К., 2016. 640 с. URL: <http://nbuv.gov.ua/>
4. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 17–23. URL: libkor.com.ua/php/lib_theme_files/Orientaciya.pdf.

5. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін. К., 2011.
6. Інформаційний простір бібліотеки: нові технології – нові можливості *Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського*. URL: library.kr.ua/bookexhibit/tehn.html.
7. Карашук О. Бібліотека в сучасному інформаційному просторі. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3172:biblioteka-v-suchasnomu-informatsijnomu-prostori&catid=81&Itemid=415
8. Копанєва В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: монографія. К., 2009. 198 с.
9. Медведєва В. М. Сучасна бібліотека: новий спосіб діяльності. *Бібліотечний вісник*. 2008. № 6. С.46–50.
10. Серова О. Обеспечение доступности информации – важнейшая задача библиотек. *Бібліотечний вісник*. 2012. № 5. С. 4–7.

Юлія Вакулєнко

Наук. керівник – канд. пед. наук Яворська Т. М.

м. Вінниця

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В СТРУКТУРІ АРХІВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

На сучасному етапі розвитку суспільства стратегічне управління є важливим функціональним ресурсом оптимізації діяльності будь-якої сфери суспільного життя, не є винятком і архівна справа.

Терміни «стратегічний менеджмент», «стратегічне управління», «стратегічний план», «стратегічна мета», «стратегічний аналіз» не є новими. В

1960 – 1970-х рр. XX ст. дані поняття набули поширення на Заході з метою чіткішого розмежування управління на перспективу і поточного, або оперативного управління.

Стратегічний менеджмент орієнтує на цілеспрямоване прогнозування, визначення пріоритетів, та поетапне розв'язання перспективних проблем, що дозволяє передбачати і адекватно реагувати на видозмінюваність управлінських структур в умовах НТП, інформатизаційних процесів із урахуванням впливу ринкових відносин, конкуренції і кон'юнктури у сфері інформаційних послуг на тенденції розвитку і перспективи архівної справи [1, с.18-24].

Стратегічний менеджмент реалізується через управлінські процедури: програмування, планування, прийняття рішень, організацію, координацію, мотивацію і контроль.

Інтенсивний розвиток менеджменту як управлінської науки і практики спричинив появу в архівній термінології поняття «архівний менеджмент» або «менеджмент в архівній справі».

Під архівним менеджментом розуміють теорію і практику управління архівними установами, їх персоналом, принципи і наукові основи організації діяльності архівних установ, планування роботи, прийняття та реалізацію управлінських рішень [2, с.3-4].

Предметом архівного менеджменту виступає процес професійної діяльності, спрямований на оптимальне поєднання архівних ресурсів (документальних, людських і матеріальних) з цілеспрямованою діяльністю працівників сфери (галузі, установи, підрозділу), в якій органічно переплітаються всі види їх міжособистісних відносин в інтересах задоволення потреб суспільства щодо відкладання, збереження та надання архівної інформації.

На архівний менеджмент поширюються державні нормативні акти, які визначають порядок організації роботи, в тому числі й стратегічного

планування: Закони України: «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про охорону культурної спадщини», «Положення про Державну архівну службу України», Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», розпорядження Кабінету міністрів України: «Деякі питання реформування державного управління України», «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації», «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні».

Стратегічне управління в структурі архівного менеджменту передбачає розробку та запровадження новітньої технології оптимізації функціонування архівної галузі, що базується на сукупності специфічних процесів прийняття управлінських рішень щодо формування мети та визначення цілей, вибору стратегій діяльності та використання ресурсів у ринковому середовищі, що забезпечують реалізацію цих стратегій.

Актуальність стратегічного управління в структурі архівного менеджменту визначається через низку показників, які наведені нижче:

1. Архівна галузь є особливою суспільною сферою, що перебуває на межі державного будівництва, розвитку науки і культури і потребує цілісного врахування та раціонального використання людського й інтелектуального потенціалу, матеріально-технічних ресурсів і фінансових можливостей, інвестування в розвиток архівної справи, а програмування та планування її розвитку об'єктивно спонукають до опрацювання наукових підходів до всіх щаблів управлінської діяльності на перспективу.

2. Подальше дослідження закономірностей організації архівної сфери, з'ясування її провідних тенденцій, переорієнтація архівної системи з централізованої, бюрократично-планової моделі на демократичну; перехід від ідеології виживання до інноваційного, інтенсивного, заощадливого і сталого розвитку в умовах ринкової економіки, інтеграційних процесів невіддільні від

визначення пріоритетів сучасного і кожного наступного етапу з орієнтацією на інтереси користувачів, фондоутворювачів і реальні можливості держави та суспільства тощо [3, с.6].

Особливе місце приділяється питанням, пов'язаним із поповненням Національного архівного фонду новими документами, забезпеченням їх належного зберігання та ефективного використання архівної інформації. Серед пріоритетів архівної сфери залишається оперативне і якісне надання громадянам і державним установам архівної інформації, своєчасне виконання звернень та створення сприятливих умов для роботи користувачів у читальних залах архівів.

В теорії стратегічного менеджменту виокремлюють 3 види стратегій: корпоративна (загальний напрям розвитку галузі), ділова (стосується надання платних архівних послуг) та функціональна (забезпечується ефективна робота кожного підрозділу і працівника на основі перших 2-х стратегій). Будь-яка стратегія має дати відповідь на питання: що і навіщо треба змінювати; чим замінювати; як забезпечити ці зміни на практиці.

Серед складових системи стратегічного управління архівною справою виділяються такі ланки як оцінка на основі аналізу архівного середовища, його внутрішніх і зовнішніх впливів, поточної ситуації; вибір стратегії та пріоритетів розвитку архівної галузі; визначення стратегічної мети; вибір засобів і методів реалізації стратегії. Злагоджена взаємодія усіх ланок системи стратегічного управління належить до ключових передумов ефективної діяльності архівних установ, виконання ними усіх функцій [3, с.11].

Сьогодні утверджуються нові підходи до перспективного і поточного планування. Планування виступає як одна з найбільш важливих управлінських та науково-методичних функцій Державної архівної служби України, центральних, галузевих та місцевих державних архівів, діловодних служб. Планування здійснюється кожною архівною установою самостійно на основі

аналізу виконання попередніх планів і досягнутих результатів, з урахуванням перспективних планів та програм розвитку архівної справи і діловодства та програм за окремими напрямками діяльності, і починається ця робота із планів-звітів структурних підрозділів.

Сучасний менеджмент розрізняє два види планування: перспективне та оперативне, яке стосується як архівної сфери в цілому, так і кожної архівної установи, їх підрозділів, а також індивідуальних планів окремих працівників [4; 5, с.30].

Принципи, на яких ґрунтується планування наведені нижче:

1) наступність стратегічного і поточного планування; 2) соціальна орієнтація планів; 3) ранжування пунктів плану за їх важливістю та терміновістю; 4) збалансованість, реалізм або адекватність планів; 5) узгодженість плану із зовнішнім середовищем; 6) економічна обґрунтованість плану; 7) забезпеченість зворотного зв'язку [6; 7].

В архівних установах упроваджено річні, піврічні, квартальні, місячні, тижневі, щоденні плани. Найбільш поширеним є річне планування роботи архівних установ, до якого додається план графік прийняття справ до архіву.

Як засвідчує досвід багатьох центральних і місцевих державних архівів чим обдуманіший і виваженіший план, чим він реальніший, тим вищий рівень організації роботи колективу, його підрозділів і кожного працівника.

У вересні 2020 року Державна архівна служба України презентувала Проєкт Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року. Стратегія підготовлена з урахуванням Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно європейської політики доступу до архівів № R (2000) 13, Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів, схваленої в Тромсе (Норвегія) 18 червня 2009 року та Принципів доступу до архівів, схвалених Міжнародною радою архівів 24 серпня 2012 року.

Проект Стратегії опубліковано на офіційному вебпорталі Державної архівної служби України для широкого громадського обговорення. Після обговорення і узгодження Стратегія буде затверджена.

Пропонований проєкт Стратегії є рамковим документом, що визначає цілісну систему стратегічних та операційних цілей, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері архівної справи у найближчі п'ять років, відповідно до Місії, Візії та Принципів [8].

Як зазначено на офіційному вебпорталі Державної архівної служби України, «Першочерговими цілями Стратегія визначає реформування системи управління архівною справою, розроблення нового архівного закону, підвищення якості та доступності архівних послуг, активізацію оцифрування архівних документів, формування у суспільстві позитивного іміджу архівних установ [9].

Отже, важливим у стратегічному управлінні є визначення правильної, науково обґрунтованої стратегії як архівної галузі загалом так і архівної установи, а також вибір ефективної тактики з використанням ресурсів ринкового середовища, що забезпечують реалізацію стратегії у життя.

Джерела та література:

1. Калакура Я. С. Архівний менеджмент як галузь наукового знання і навчальна дисципліна. Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 2007. Т. 15. С. 18–24.
2. Калакура Я. С. Психолого-педагогічні засади архівного менеджменту. URL: archives.gov.ua/wp-content/uploads/C.3-4.
3. Калакура Я. С. Стратегія і тактика архівного менеджменту. *Архіви України*. 2013. № 5. С. 5-17.

4. Функції менеджменту «планування». Види внутрішньо-організаційного планування. Оперативне та перспективне планування. URL: https://studopedia.com.ua/1_53798_lektsiya.
5. Види планування в менеджменті. Форми планування. Види планів. URL: <https://studfile.net/preview/2398440/page:30>
6. Планування на підприємстві. Принципи стратегічного планування. URL: https://stud.com.ua/22684/ekonomika/tsili_zavdannya_strategichnogo_planuvannya.
7. Стратегічний менеджмент та планування. Принципи стратегічного планування. URL: https://pidru4niki.com/89733/menedzhment/strategichne_planuvannya
8. Стратегія розвитку архівної справи до 2025 року : Державна архівна служба України. Офіційний вебпортал органу виконавчої влади. URL: <https://archives.gov.ua>
9. Державна архівна служба України. Офіційний вебпортал органу виконавчої влади. URL: <https://archives.gov.ua>

Олена Вдовіна
м. Полтава

АРХІВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК КОМПОНЕНТ АРХІВОЗНАВСТВА ТА НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах головною особливістю функціонування усіх сфер суспільного розвитку, включаючи й архівну справу, є зростання ролі управлінського впливу на трудові колективи і кожного працюючого з метою їхньої злагодженої і ефективної роботи для досягнення поставленої мети [1]. Усе, що пов'язане з системою управління, сучасна наука трактує як

менеджмент. Цей термін походить від англ. manager (менеджер) – управлінець, управитель, management – управління, організація. Менеджмент - це професійне управління організацією або її частиною, сукупність сучасних концептуальних моделей і специфічних технологій, націлених на постійну зміну та розвиток підприємств і організацій в динамічно мінливому середовищі господарювання. У Оксфордському тлумачному словнику англійської мови, менеджмент пояснюється, з одного боку, як спосіб, манеру спілкування з людьми, як теорію, мистецтво і практику управління певною галуззю, справою, установою, фірмою, їх персоналом, як організацію управління, прийняття і виконання управлінських рішень, а з другого боку, як напрям теоретичних досліджень і як методіку управлінської практики. Таким чином, менеджмент виступає як система наукових знань про управління, як науково осмислений досвід управлінської практики і як навчальна дисципліна. Під впливом менеджменту в архівну термінологію увійшло поняття архівний менеджмент або менеджмент в архівній справі. Під архівним менеджментом розуміють теорію і практику управління архівними установами, їх персоналом, принципи і наукові основи організації діяльності архівних установ, планування роботи, прийняття та реалізацію управлінських рішень [3]. Архівний менеджмент не є чимось абсолютно новим і унікальним. Його витoki і розвиток невіддільні, з одного боку, від зародження і становлення менеджменту як науки управління загалом. Йдеться про синтез знань і досвіду, набутих людством у процесі пошуку оптимальної організації праці і управління, тобто досягнення такого їхнього рівня, який забезпечує найменші затрати і найкращі результати. Потрубує уваги також той факт, що архівний менеджмент пов'язаний з маркетингом, тобто з вивченням попиту [1] на послуги архівних установ, що в умовах ринкової економіки і розширення сфери архівних послуг має важливе значення, оскільки допомагає чіткіше окреслити стратегію розвитку галузі, зміцнити фінансово-матеріальну базу архівів, тісніше поєднати їх з потребами суспільства, інтересами людей.

Менеджмент в архівах, так само як і в інших організаціях, необхідний для того, щоб зробити роботу архіву найбільш продуктивною в економічному, соціальному, психологічному сенсах. Це поняття включає, на відміну від «управління архівом», в себе не лише управління персоналом і організацію роботи кожного співробітника, але і управління всією діяльністю архіву. Безпосередньо в архівних установах саме за допомогою менеджменту здійснюється вся діяльність по роботі з користувачами ретроспективної документної інформації, а метою управління архівом є підвищення ефективності його діяльності, саме тому, покладені на нього завдання можемо поділити на такі групи: завдання:

- соціальні (організація використання архівних документів, збереження і передача соціальної пам'яті суспільства);
- економічні (підвищення окупності діяльності архіву, модернізація);
- політичні (формування ідеології населення, виховання).

Архівний менеджмент повинен також враховувати вимоги сучасного суспільства до архівів, зокрема (див.табл.1):

Відкритість	<ol style="list-style-type: none"> 1. Маркетинг подій. 2. Доступність документів усім категоріям населення (в Україні та за кордоном). 3. Організація активного багатовекторного використання архівних документів.
Безпека	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підвищення стандартів безпеки та збереженості архівних фондів. 2. Логістична безпека.
Зручність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Клієнтоорієнтований графік роботи.

використання	<p>2. Сайт зі зручним на зрозумілим інтерфейсом і розширеним спектром online-сервісів.</p> <p>3. Скорочення термінів виконання запитів, розширення видового різноманіття та доступності послуг.</p>
Екзистенціальність	<p>1. Актуалізація «культури пам'яті».</p> <p>2. Популяризація локальної історії.</p>

Табл.1 Сучасні вимоги суспільства до архівних установ

Як галузь наукових знань і управлінська практика, архівний менеджмент послуговується низкою методологічних принципів (правил), дослідницьких та управлінських методів, які ґрунтуються на законах розвитку суспільства, враховують надбання світової науки та новітніх інформаційно-управлінських технологій, особливості ринкових відносин і конкуренції. Вони дістали нормативно-правове оформлення в законодавчих та нормативних актах, у відповідних відомчих положеннях та інструкціях, зокрема в Основних правилах роботи державних архівів, які по праву називають «архівною конституцією» [1]. Зупинимось докладніше на підходах та принципах архівного менеджменту, які слугують нормами та засобами управлінського впливу (див.табл.2):

Табл.2 Принципи та підходи архівного менеджменту

Варто також зауважити, що на архівний менеджмент, як цілеспрямовану діяльність управління архівними установами, впливають зовнішні (стан зовнішнього середовища, політичні рішення, економічні перетворення; демографічні та соціально-культурні фактори, технологічні чинники) та внутрішні фактори (технологія роботи в архіві, стратегічний вибір цілей архіву його керівництвом; організаційна структура). Особливої уваги заслуговують категорії архівного менеджменту, до яких можемо віднести: об'єкти і суб'єкти менеджменту, функції менеджменту, види менеджменту, методи менеджменту, принципи менеджменту. Функції ж архівного менеджменту включають: загальні (формулювання цілей, планування, організацію, контроль та

координацію); [4] соціально-психологічні (делегування, мотивацію) і на самкінець, технологічні (рішення, комунікації).

Отже, архівний менеджмент є структурним компонентом загальної управлінської системи, покликаний опрацьовувати і впроваджувати надбання новітньої управлінської науки, сучасні методи, способи і засоби ефективного управління архівною справою, діяльністю архівних установ та їхніх підрозділів, усією корпорацією архівістів з метою злагодженої і скоординованої роботи щодо формування і збагачення Національного архівного фонду, належного збереження і використання його інформаційного потенціалу, якомога повнішого задоволення потреб суспільства і окремих громадян в архівній інформації. Доречно нагадати, що Україна була одним із фундаторів створення Міжнародної ради архівів, бере участь у реалізації Архівної програми Ради Європи [2], що сприяє інтеграції національної архівної справи у світовий архівний простір, віддзеркалюючи в такий спосіб загальні тенденції глобалізації з неодмінних умов успіху цього процесу є належний рівень правового, інноваційно-інформаційного та організаційно-технологічного забезпечення архівного менеджменту.

Джерела та література

1. Калакура Я. Архівний менеджмент як галузь наукових знань і навчальна дисципліна.

URL: file:///D:/Downloads/sasd_2007_15.pdf. (дата звернення:25.10.2020).

2. Калакура Я. Правове, інноваційно-інформаційне та організаційно-технологічне забезпечення архівного менеджменту.

URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/10-5.pdf>.

(дата звернення:25.10.2020).

3. Калакура Я. Психолого-педагогічні засади архівного менеджменту.

URL:<https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/4-3.pdf/>

(дата звернення:25.10.2020).

4. Клімова К. Менеджмент бібліотечних та архівних установ»: забезпечення навчального процесу.URL: file:///D:/Downloads/ujlis_2018_2_9.pdf.

(дата звернення:25.10.2020).

Людмила Власенко

м. Полтава

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОСЛУГ: НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Діджиталізація – це глобальна тенденція, яка зачіпає всі сфери сучасного світу. Діджиталізація (англ. *Digitalization* [didʒɪt(ə)laɪ'zeɪʃ(ə)n]) - переведення інформації в цифрову форму, тобто це цифрова трансформація. Сучасники часто плутають це поняття з автоматизацією або навіть з оцифруванням даних. Однак це тільки частина процесу діджиталізації. З нарощуванням технологічних потужностей і обсягів інформації стало зрозуміло, що самі по собі зібрані дані і системи автоматизації ще не дають позитивного ефекту, вони вимагають ресурсів, уваги, обслуговування, реклами і вміння працювати з ними. І тоді розпочався розвиток розбудови ефективних процесів для використання всіх технологічних можливостей та впровадження їх в бізнес та інституції суспільства.

Діджиталізація бібліотек складається з:

- зовнішньої комунікації бібліотек
- автоматизації бібліотечних процесів
- оцифрування фондів.

Зовнішня комунікація

До зовнішньої комунікації бібліотек відносяться сайти, блоги і сторінки бібліотеки в соціальних медіа.

Сайт Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. П. Котляревського <https://library.pl.ua/> – [1], сторінка бібліотеки в Facebook <https://www.facebook.com/library.pl.ua>, 7 відділів бібліотеки також мають сторінки в мережах Facebook, Instagram, Telegram.

6 блогів відділів бібліотеки:

1. Мистецький калейдоскоп <http://www.m-kaleidoscop.ltava.org/> відділ мистецтв;
2. Калинове намисто <https://poltavakr.blogspot.com/> відділ краєзнавства;
3. Європа стає ближчою <http://peinewblogspotadress.blogspot.com/> пункт європейської інформації;
4. БібліоПорадник <http://peinewblogspotadress.blogspot.com/> бібліографічний відділ;
5. Гайда читати! <https://gaydachytatyadress.blogspot.com/> відділ абонементу;
6. Блог відділу іноземних мов: <https://foreignliteraturepoltava.blogspot.com/>

Соціальні медіа є надзвичайно ефективним маркетинговим інструментом. Основними цілями комунікації в соціальних медіа є збільшення кількості прихильників бібліотеки, їх залученості до співпраці та впізнавання бренду бібліотеки. Для бібліотек соціальні медіа є основними майданчиками залучення громадськості до заходів, проєктів та ініціатив. **Обов'язкове використання відкритих ресурсів віддаленого доступу:**

1. на сьогоднішній день багато наукових журналів відмовилися від паперового формату і виходять тільки в електронному вигляді, також є журнали і газети, які виходять в паперовому форматі і паралельно мають електронну версію;
2. використання відкритих освітніх ресурсів (Open Educational Resources

OER), бази наукових цитувань Scopus (<https://www.scopus.com/>);

3. використання єдиного порталу державних послуг «Дія» <https://diia.gov.ua/>, сервісу «Дія. Цифрова освіта» для поліпшення своїх цифрових навичок.

Автоматизація бібліотечних процесів

Автоматизація бібліотечних процесів – це впровадження автоматизованих інформаційних систем у бібліотечні технологічні процеси.

Робота бібліотеки в АБІС: ПОУНБ працює в АБІС ІРБІС64, головним елементом якої є електронний каталог (ЕК) <https://library.pl.ua/jirbis2/>, який виставлений онлайн на сайті бібліотеки і який надає можливість онлайн використання ЕК (простий або розширений пошук, пошук за автором, назвою, роком видання, місцем зберігання) та надає можливість онлайн читання повнотекстових ресурсів для користувачів.

Віртуальна довідка https://library.pl.ua/poslugi/virtualna_dovidka/, віртуальні проекти <https://library.pl.ua/kotlarevskiy/>, видання бібліотеки https://library.pl.ua/nashi_vidannja/inshi_vidannja/ – всі ці послуги працюють онлайн.

Для поліпшення віртуальних функцій бібліотек: послуги «Віртуальна довідка», електронна доставка документів, спілкування з аудиторією, необхідно використовувати безкоштовні сервіси:

- **використання сервісів для проведення онлайн конференцій, вебінарів, стрімів, навчання, спілкування:** Zoom, BigBlueButton, Google Meet, Skype, Facebook Messenger;
- **використання сервісів для миттєвого створення інтерактивних публікацій в інтернеті:** Calameo, Сервіси Google, Prezi;
- **використання сервісів для візуалізації даних:** Google Data Studio, підтримує 17 своїх коннекторів і більше сотні баз даних партнерів.

Оцифрування

З метою збереження унікального фонду і його широкій доступності для користувачів проводиться оцифрування бібліотечного фонду. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського розробила «Технологічні особливості оцифрування цінних та унікальних документів наукової бібліотеки» – [2] <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/276><http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/276>

Наша бібліотека з жовтня 2017 займається оцифруванням фонду. На 13.11.2020 відскановано 167 книг, в основному це цінні книги краєзнавчої тематики, статистичні збірники та 3500 прим. газет, які видавалися на території області (періодичні видання «Дополнение к Полтавским губернским ведомостям» 1845 г., «Зоря Полтавщини» 1943-1960 рр.), робота продовжується. Для того, щоб знайти електронні цифрові копії, необхідно в ЕК при пошуку відмітити відповідне вікно «**Повнотекстовий ресурс**».

Висновок

Україна за три роки увійде до ТОП-3 країн у галузі відкритих даних у світі. Кабмін затвердив положення про Міністерство цифрової трансформації 18 вересня 2019 р. Міністерство відповідає за формування й реалізацію державної політики в галузі цифровізації, відкритих даних, національних електронних інформаційних ресурсів та інтегрованості, впровадження електронних послуг тощо. В 2020 році вже функціонує Єдиний портал державних послуг «Дія». Понад 90% усіх державних послуг через п'ять років переведуть у режим онлайн. Частина функцій виконуваних людиною передається на виконання системі. **Бібліотеки теж чекає велике реформування в 2021 році.**

Джерела та література

1. Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського: веб-сайт. URL: <https://library.pl.ua> (дата звернення: 14.11.2020)

2. Технологічні особливості оцифрування цінних та унікальних документів наукової бібліотеки: веб-сайт. URL: – <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/276><http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/276> (дата звернення: 14.11.2020)

Вікторія Вощенко

Ірина Денисовець

м. Полтава

БІБЛІОТЕЧНА СИСТЕМА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

В умовах сьогодення інформатизація суспільства є загальним і неминучим процесом в розвитку людської цивілізації, проривом у майбутнє, який постає закономірним етапом науково-технічного прогресу. Активна динаміка соціальних зрушень вимагає швидкої адаптації до нововведень, які сприяють оптимізації різних напрямів суспільної діяльності. Потрібно враховувати те, що інформатизація – це процес широкомасштабного використання інформаційно-комунікаційних технологій в усіх сферах соціально-економічного, політичного та культурного життя суспільства з метою підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів і знань для управління, задоволення пошукових потреб громадян, організацій і держави та створення передумов переходу країни до інформаційного суспільства.

Отже, основні завдання інформатизації полягають у тому, щоб сприяти розбудові та розвитку інформаційного суспільства; спрямовувати потенціал, закладений у знаннях та інформаційно-комунікаційних технологіях, на служіння прогресу; розширювати доступ до використання інформації та знань для досягнення погоджених на міжнародному рівні цілей та стратегій;

розв'язувати нові важливі питання сьогодення в національному, регіональному та світовому контексті.

Для більшості сучасних країн розвиток інформатизації, інформаційного суспільства є одним з національних пріоритетів і розглядається як загальнонаціональне завдання. Інформаційно-комунікаційним технологіям належить роль підґрунтя соціально-економічного прогресу, одного з ключових чинників розвитку економіки, політики та соціальної сфери.

Кардинально реорганізувалася діяльність інформаційних установ та організацій, зокрема бібліотек. Насамперед для бібліотечної діяльності проблемою стало те, що, за традицією, обслуговування читачів здійснювалось здебільшого в стаціонарному режимі. Розвиток абонементної роботи передбачав також відвідування читачами бібліотеки для вибору й оформлення книг для використання за межами читальних залів. Намагання розвинути виїзні форми роботи бібліотечних в трудових колективах у минулі десятиріччя були малоефективними. Водночас поява персональних комп'ютерів давала змогу користувачу в Інтернеті одержувати інформацію хоч і сумнівної, на перших етапах, якості, але негайно, на робочому місці, вдома. Бібліотека давала можливість читачеві користуватися інформацією в межах своїх фондів. Водночас користувачі Інтернету одержували доступ практично до всього глобального інформаційного простору. Крім того, читач мав справу з фіксованою інформацією переважно на папері. Порівняно з електронною інформацією друкована мала цілісну форму й не давала технологічних можливостей маніпулювати текстом, навіть у рамках авторського права, у процесі нового інфотворення. Для такого нововведення, дедалі більше затребуваного суспільством, електронні тексти були зручнішими [2].

Уже сьогодні відчувається актуалізація нових запитів щодо розширення функціонального призначення бібліотечної системи, пов'язаних зі збільшенням потреб використання інформаційних ресурсів у суспільній практиці. Крім

наведеного вище переліку вимог до сучасних бібліотек як інформаційних центрів нового суспільства, розвиваються й набувають значущості також інші, на сьогодні спеціальні потреби, пов'язані з появою нових напрямів використання інформації в комунікативній практиці творчої діяльності. Ця діяльність у загальноцивілізаційному вимірі дедалі більше визначає зміст взаємовідносин між складовими соціальної структури, насамперед у масштабі держав і націй. Бібліотечна діяльність у процесі розвитку сучасного суспільства загалом дедалі більше підпорядковуватиметься інтересам найбільш високопродуктивної – творчої праці. Від неї залежить статус держави, нації в сучасному суспільстві [1].

Найважливішим результатом впровадження досягнень науково-технічного прогресу в бібліотечних установах є цілеспрямоване створення інформаційно насиченого середовища, що містить всю сукупність засобів механізації, автоматизації та медіатизації в поєднанні з ресурсами та діяльністю, що дає змогу бібліотеці більш ефективно функціонувати за допомогою інформаційних технологій. Комунікація стала досліджуватися в теорії бібліотекознавства, як синтетична дисципліна в контексті її еволюції, методів і досягнень, корисних для розроблення системи знань про бібліотеки в контексті гуманітарного культурно-цивілізаційного підходу. Якісний зміст процесу комунікації, полягає в тому, що його учасники розуміють одне одного, сутність цього процесу, близькі смисли і взаєморозуміння висловлювань під час спілкування. Для дослідження суспільства, де головною метою є з'ясування зв'язків, впливів, залежностей, обмін ідеями, зразками тощо. Комунікативістика дозволяє поглибити змістовний аналіз бібліотеки як культурно-цивілізаційного феномену.

Отже, в сучасних умовах, відповідаючи на виклики інформаційного суспільства, бібліотеки реорганізуються і поступово переходять до реалізації виконання завдань інформатизації.

Джерела та література

1. Великосельська О. Наукова бібліотека в інформаційному суспільстві. URL:http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/Buleten11/Buleten11.htm (дата звернення: 20.10.2020).

2. Горовий В. Бібліотека в інформаційному суспільстві. URL:http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3025:biblioteka-v-informatsijnomu-suspilstvi&catid=81&Itemid=415 (дата звернення: 20.10.2020).

Галина Герасимчук

Наук. керівник – д. е. н., проф. Анісімова О. М.

м. Вінниця

КАРТА СТРАТЕГІЧНИХ ГРУП БІБЛІОТЕК ВІННИЧЧИНИ

У Вінницькій області налічується 926 бібліотек системи Міністерства культури України: 4 обласні бібліотеки та 922 публічні бібліотеки, 15 бібліотек вищих навчальних закладів. Всі вони забезпечують літературою навчально-виховний процес, науково-дослідну діяльність, педагогічну діяльність та інформаційні потреби всіх категорій читачів. Бібліотеки відповідають потребам та створюють цінності для відвідувачів, роблять значний внесок у розбудову інформаційного суспільства, відкритого громадянського суспільства та утверджують свою позицію й розширюють свій вплив у суспільстві.

Найбільшим попитом у читачів користуються Вінницька обласна бібліотека ім. К. А. Тімірязєва, Вінницька обласна юнацька бібліотека, Вінницька обласна бібліотека для дітей імені І. Франка, Вінницька обласна медична наукова бібліотека, Вінницька міська центральна бібліотечна система ім. Бєвза, бібліотека Донецького національного університету ім. В. Стуса, бібліотека Вінницького національного технічного університету, бібліотека

Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, бібліотека Вінницького національного медичного університету ім. М. Пирогова.

У таблиці 1 – наведено обсяг фонду, кількість зареєстрованих читачів та кількість відвідувачів бібліотек м. Вінниці за період з січня по жовтень 2020 р.

Вінницька обласна бібліотека імені К.А. Тімірязєва – це інформаційний, культурно-освітній заклад, обласна книгозбірня, та науково-методичний центр бібліотек Вінниччини, депозитарій краєзнавчої літератури, обласний центр міжбібліотечного абонементу. Бібліотека формує потребу в інформації, сприяє підвищенню інформаційної культури у читачів [1].

Таблиця 1 – Статистичні дані основних параметрів діяльності бібліотек м. Вінниці [1-13]

№№	Бібліотеки м. Вінниці	Обсяг фонду, тис. од.	Кількість читачів, тис. осіб	Кількість відвідувачів, тис. осіб
1	Вінницька обласна універсальна бібліотека ім. К.А Тімірязєва	974	16,2	162,5
2	Вінницька обласна бібліотека для юнацтва	230	10,7	9,16
3	Вінницька обласна бібліотека для дітей ім. І.Я Франка	115,6	12,686	68,925
4	Вінницька обласна наукова медична бібліотека	136,9	10,9	38,04
5	Вінницька міська центральна бібліотечна система ім. І. В. Бєвза	1242,8	60	206,9
6	Бібліотека Донецького університету імені Василя Стуса	29,3	3,3	12,1
7	Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського	524,984	6,213	761,7
8	Бібліотека Вінницького національного	574,9	11,883	363,1

	медичного університету ім. М. І. Пирогова			
9	Бібліотека Вінницького національного технічного університету	862,287	6,852	446,343

Вінницька обласна бібліотека для юнацтва – спеціалізована бібліотека універсального характеру, що обслуговує підлітків та юнацтво віком від 15 до 35 років, та всіх хто цікавиться проблемами молоді. Проводить пропаганду бібліотечно-бібліографічних знань серед учнівської та студентської молоді. Виконує науково-методичну та дослідну роботу, впроваджуючи новітні інформаційні технології.[2]

Вінницька обласна бібліотека для дітей ім. І.Я Франка – є складовою бібліотечної системи України. Це інформаційний, культурно-освітній заклад, що має спеціалізований фонд документів конкретного читацького спрямування для обслуговування дошкільників, читачів-учнів 1-11 класів та організаторів дитячого читання. Бібліотека створює умови для залучення дітей до читання, формування й розвитку їхніх духовних та інформаційних потреб. Метою є також вивчення проблем педагогіки, соціології і психології читання дітей.[7]

Вінницька обласна наукова медична бібліотека – формує бібліотечний фонд відповідно до медичного профілю та інформаційних потреб читачів. Забезпечує повне, якісне і оперативне бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування читачів на основі широкого доступу до книжкових фондів. Сьогодні фонд Вінницької обласної наукової медичної бібліотеки нараховує близько 1570 тисяч книг. Послугами бібліотеки користуються понад, 1090 тисяч читачів.[13]

Вінницька міська центральна бібліотека ім. Бевза входить до складу Вінницької міської ЦБС. До складу ВМЦБС входять 17 бібліотек: ЦМБ ім. І. В. Бевза, 16 бібліотек-філій. Діяльність бібліотеки спрямована те, щоб бібліотеки ЦБС стали центрами соціально-психологічної підтримки та

адаптації до міського середовища найменш захищених верств населення. Забезпечує всебічний та рівний доступ до інформації всіх членів громади. Підтримує систему освіти, а також формування культурного середовища, розвиток культури читання, збереження культурної спадщини.[5]

Бібліотека Донецького національного університету імені Василя Стуса є інтелектуальним центром університету - навчальним, науковим, інформаційним та культурно-просвітницьким структурним підрозділом. Забезпечує повне, якісне і оперативне бібліотечно-бібліографічне та інформаційне обслуговування студентів, аспірантів, професорського-викладацького, наукових працівників, співробітників, та інших категорій читачів. Виховує інформаційну культуру читачів та прищеплює навички користування книгою та бібліотекою. [3]

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського забезпечує літературою та інформацією освітній процес та науково-дослідну діяльність навчального закладу. Пропагує та розкриває через книгу історичну, наукову та культурну спадщини, ідеї національного державотворення. Веде самостійну та спільну з іншими організаціями, та установами науково-дослідну, навчальну, та організаційно-методичну роботу з питань книгознавства, інформатики, бібліотекознавства, бібліографії.

Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова – є структурним підрозділом, надає бібліотечно-інформаційні послуги, удосконалені впровадженням нових бібліотечних форм і методів роботи на основі новітніх інформаційних технологій та комп'ютеризації інформаційно-бібліотечних процесів.[4]

Бібліотека Вінницького національного технічного університету забезпечує науковий та навчальний процес в університеті. Щорічно обслуговує більше 7 тис. користувачів. Роки існування бібліотеки – це роки систематичної, натхненної роботи з формування, оновлення, актуалізації бібліотечного фонду та його ефективного використання, покращення бібліотечно-інформаційного

обслуговування користувачів, запровадження новітніх інформаційних технологій. [12]

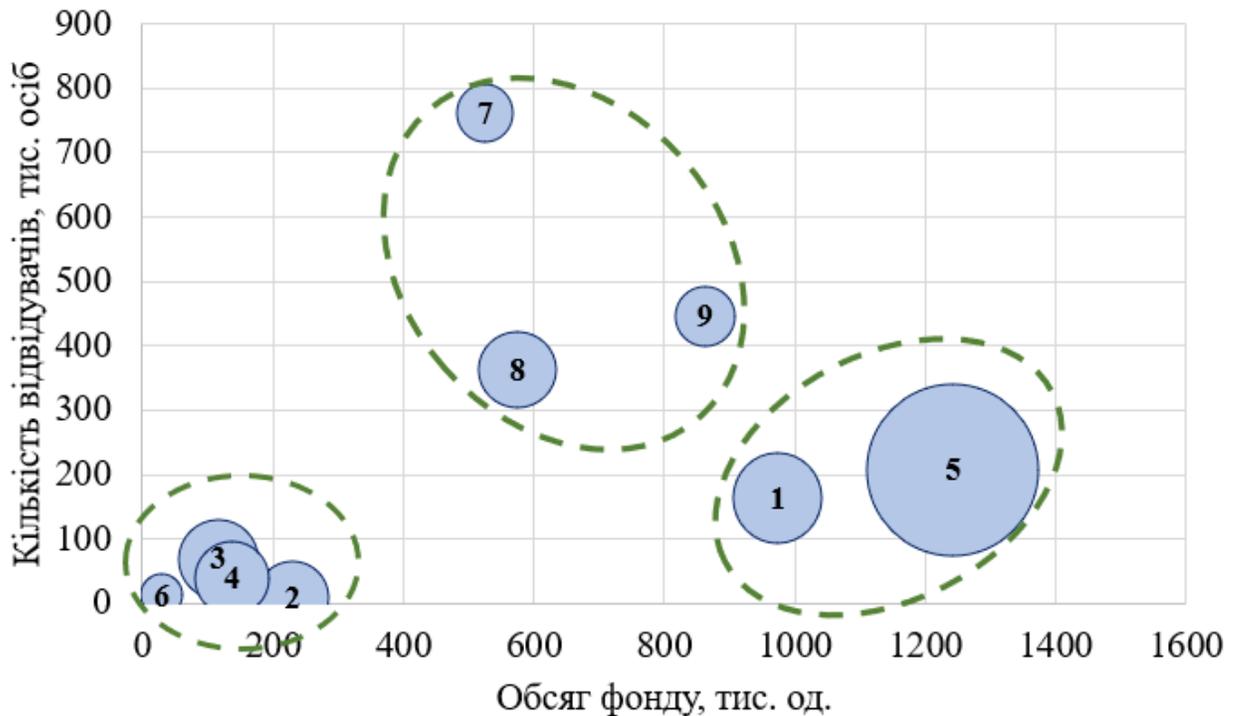

Рисунок 1 - Карта стратегічних груп бібліотек Вінниччини (побудовано автором за даними табл. 1)

Для аналізу конкуренції між бібліотеками Вінниччини будемо використовувати карту стратегічних груп. Вона дозволяє зіставити конкурентні позиції досліджуваних бібліотек та визначити безпосередніх конкурентів. Визначення головних конкурентів дозволить більш ефективно будувати свою конкурентну стратегію і тактику, зекономити ресурси для проведення аналізу усіх конкурентів. Побудовано карту стратегічних груп бібліотек Вінниччини в залежності від обсягів фондів, кількості читачів та кількість відвідувачів, яка представлена на рис. 1.

Для того, щоб оцінити перспективні позиції бібліотек з точки зору впливу об'єктивних факторів можна використовувати поняття вигідного та невидного позиціонування, яке визначається розміщенням стратегічних груп бібліотек. На даній карті (рис. 1) виділено 3 стратегічних групи. Визначено, що лідируюча

групою є група у складі якої є Вінницька обласна наукова бібліотека ім. К.А. Тімірязєва та Вінницька міська об'єднана система ім. Бєвза. Саме вони є найближчими конкурентами.

Друга стратегічна група - це бібліотеки вищих навчальних закладів м. Вінниці: бібліотека Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, бібліотека Вінницького національного медичного університету та Вінницького національного технічного університету.

Третя стратегічна група - це Вінницька обласна бібліотека для юнацтва, Вінницька обласна бібліотека для дітей ім. І.Я. Франка, Вінницька обласна наукова медична бібліотека та бібліотека Донецького національного університету імені Василя Стуса.

На основі стратегічних профілів бібліотек, які лідирують у карті стратегічних груп, бібліотеки з нижчим рейтингом можуть переймати досвід у лідерів для підвищення або збереження їх позицій.

Джерела та література

1. Вінницька обласна універсальна бібліотека ім. К. А. Тімірязєва URL: <https://library.vn.ua/> (дата звернення: 18.10.2020).
2. Вінницька обласна юнацька бібліотека URL: <https://vinobu.vn.ua/> (дата звернення: 18.10.2020).
3. Бібліотека Донецького національного університету імені Василя Стуса URL: <https://library.donnu.edu.ua/> (дата звернення: 19.10.2020).
4. Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету імені Миколи Пирогова. URL: <http://library.vnmu.edu.ua/> (дата звернення: 20.10.2020).
5. Вінницька міська рада URL: <https://www.vmr.gov.ua/> (дата звернення: 19.10.2020).

6. Положення про бібліотеку вищого навчального закладу URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/nakazmou.html (дата звернення: 20.10.2020).

7. Національна бібліотека України для дітей URL: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=327> (дата звернення 15.10.2020).

8. Дикань В. Л., Зубенко В.О., Маковоз О.В., Токмакова І.В., Шраменко О.В. Стратегічне управління: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 272 с.

9. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Державна служба статистики України. Житомир: ТОВ «Бук-Друк», 2019 481 с.

10. Аналіз діяльності бібліотек ЗВО методичне об'єднання м. Вінниця/ метод. центр бібліотек ЗВО м. Вінниця, бібліотека ВНМУ ім. М. І. Пирогова; упоряд. Я. С. Бондарчук, М. І. Мельник, відповід. за вип. М. Н. Кравчук. Вінниця, 2020 40 с.

11. Бібліотеки для дітей Вінниччини. Аналітично-статистичний огляд за 2019 рік. Підготувала В.О. URL: <https://drive.google.com/> (дата звернення: 14.10.2020).

12. Бібліотека Вінницького національного технічного університету <http://lib.vntu.edu.ua/> (дата звернення: 14.10.2020).

13. Вінницька обласна наукова медична бібліотека URL: <https://library.gov.ua/> (дата звернення: 13.10.2020).

Станіслав Денбновецький

Наук. керівник – д. і. н., доц. Салата Г.В.

м. Київ

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Майбутнє інформаційної ери, або ХХІ ст., очевидно, буде визначатися спектром соціокомунікаційних технологій у всіх галузях життєдіяльності суспільства, з поміж яких – бібліотечні установи. Стрімке впровадження в бібліотечну практику інформаційних технологій змінює уяву про бібліотеку. Дефініція бібліотеки і її головні функції відносяться сьогодні до ключових положень не лише бібліотекознавства, але й до інформаційних наук.

Сучасна бібліотека – це не тільки зібрання книжкових колекцій, але й величезний світ соціальних комунікацій для людей, об'єднаних пошуком знань. Оскільки інформація вважається сьогодні головним досягненням людства і велика її частина акумулюється в бібліотеці, то, відповідно, однією з головних функцій бібліотеки залишається саме інформаційна. Безумовно, сутність функцій бібліотеки визначають її зміст, її ціль, принципи, критерії ефективності, технології, оцінку якості роботи.

Історично змінювалися підходи до сутності бібліотек: бібліотека-читальня, бібліотека – книжкове зібрання, бібліотека – мульти-елементна структура. Бібліотека ХХІ ст. – не тільки загальнодоступний інформаційний центр, Інтернет-центр, науковий заклад, а й активний учасник процесу якісних змін соціуму, його просування до інформаційного суспільства. Користувачі бібліотечних установи приходять не лише за традиційними документами, а й за повнотекстовими електронними копіями документів, власне, за інформацією. Бібліотеку відвідують он-лайнні користувачі, які використовують її послуги.

Інноваційному розвитку бібліотек сприяють нові інформаційні технології, із впровадженням яких, скажімо публічні бібліотеки здійснюють стратегії переходу від традиційної книгозбірні до динамічного центру інформації.

В інформаційному суспільстві інформація, з одного боку, стає стратегічним ресурсом інноваційного розвитку і базовим суспільним капіталом, а з іншого – є основним інструментом соціальних комунікацій та міжособистісних відносин. У результаті постійного збільшення обсягу виробництва, зберігання, репродукування, поширення та використання інформації відбуваються зміни в соціальній структурі суспільства.

Зростає кількість працездатних громадян, які реалізують себе в інформаційному сегменті суспільного виробництва (інформаційні технології, інформаційний бізнес і сервіс). Змінюються й традиційні суспільні відносини між різними соціальними групами, вирішальний вплив на які чинить розвиток мережевих комунікацій, що сприяє формуванню нового «інформаційного» стилю суспільної поведінки і нового «інформаційного мислення», тобто усвідомленню соціально-економічної цінності інформації та її ролі в поступальному розвитку суспільства. У кінцевому підсумку змінюються вимоги і до особистості людини – до її здатності швидко пристосовуватись до змін, засвоювати, продукувати й поширювати інформацію.

Фахівці справедливо вважають недостатнім «суто інформаційний підхід до ролі бібліотек у сучасних соціальних комунікаціях, бо користувач перш за все бажає отримати не лише інформацію, а достовірні знання (які відрізняються від інформації тим, що вони можуть бути усвідомлені та засвоєні індивідуумом, накладені на певний клас явищ, умов та ситуацій і застосовані для вирішення завдань або вироблення оперативних рішень)» [1, с. 99–100].

Саме таку можливість доступу до знань і мають створювати сучасні бібліотеки, використовуючи найкращі здобутки аналітичних та семантичних бібліотечних технологій опрацювання інформаційних потоків. За умов

подальшої інформатизації галузі, розвиток і пріоритет отримують ті її елементи, які здатні виробляти і опрацьовувати інформацію, стимулювати і управляти процесами з отримання знань, умінь, навичок. Специфічною рисою інформаційного суспільства визнається зростання ролі консультантів, експертів, а інтелектуальні інститути (такі як бібліотеки) перетворюються на провідні соціальні інститути.

Подібна думка висловлена у роботі «Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства», автори якої, моделюючи трансформації бібліотечної діяльності «у період прогнозованого майбутнього», припускають, що «залишаючись основними центрами зберігання інформаційних ресурсів, бібліотечні установи – що дедалі більшою мірою демонструє вже практика сьогодення – будуть розвиватися також як активні оператори інформаційними масивами в інтересах суспільних інститутів, в інтересах суспільства. Вони, очевидно, мають ставати своєрідними методичними центрами з керування інформаційними потоками й ефективного використання інформаційних ресурсів» [2, с. 222].

Відтак, зміни, що відбуваються у суспільстві, є потужними факторами розвитку сучасних бібліотек та впливають на її інформаційні і соціальні функції, підходи до формування бібліотечно-інформаційних ресурсів та обслуговування користувачів, розвиток бібліотечних технологій, модернізацію традиційних і освоєння нових напрямів діяльності. Сучасна бібліотека є важливою ланкою в системі інформаційних інститутів, що забезпечують створення, накопичення, опрацювання і різні способи трансляції якісних інформаційних ресурсів.

Бібліотека бере участь в оцінці, інтерпретації та фільтрації інформації, у встановленні певних зв'язків між інформаційними масивами, що забезпечує користувачам доступ до джерел знання і соціально значущої інформації. Потужний інформаційний, науковий, комунікаційний потенціал бібліотек має

бути актуалізований у відповідних формах організації функціонування і технологіях надання бібліотечно-інформаційних послуг різним суб'єктам суспільного процесу, ставши запорукою затребуваності соціального інституту бібліотеки в інформаційному суспільстві.

Джерела та література

1. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища. Київ, 2012. 245 с.
2. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства. Київ, 2011. 247 с.

Ірина Денисовець
Вікторія Вощенко
м. Полтава

СУЧАСНІ ПРИКЛАДНІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В МУЗЕЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

В епоху сучасних глобалізаційних світових перетворень роль музею в суспільстві суттєво трансформувалася. Закономірно, що основні функції поширення культури, що належали музеєві раніше, перейшли до преси, телебачення, радіо, Інтернету. З іншого боку, експерти звертають увагу на зростання ролі музею та музейних мереж у розрізі глобальної «трансляції» культурної спадщини [1, с. 73].

Ще на початку 1980-х років Міжнародна рада музеїв (International Council of Museums – ICOM) заявила про необхідність широкого впровадження інформаційних технологій у діяльність музеїв. Тоді ж у Раді музеїв був

створений спеціалізований підрозділ – Комітет з документації (International Committee for Documentation – CIDOC). На початку XXI ст. CIDOC поєднує близько 800 фахівців з 65-ти країн світу. Щорічно на міжнародних конференціях CIDOC вони обговорюють загальні тенденції розвитку інформаційних технологій та обмінюються досвідом роботи. Особлива увага приділяється національним програмам у галузі інформатизації музейної діяльності. Згодом CIDOC перетворюється із науково-проектної й консультативно-дорадчої в транснаціональну партнерську мережну структуру, яка виконує координаційні і консалтингові функції у сфері глобальної музейної комунікації.

Міжнародна організація зі стандартизації (International Organisation for Standardization – ISO) прийняла музейний стандарт ISO-10918 8 для баз даних комп'ютерних зображень. Цей стандарт містить уніфіковані норми мінімального опису музейного предмета («етикетка»), представленого на комп'ютерному зображенні, та його єдиний формат. Індексція комп'ютерного зображення відбувається шляхом приєднання стандартизованого короткого опису безпосередньо всередину файлу зображення.

На основі цього стандарту вже створена єдина європейська мережа комп'ютерних зображень «Museum On Line» (MOL), а також стандартизований пакет сервісних програм інформатизації музеїв світу.

За допомогою нових технологій сьогодні можна сформувати розвинену інформаційно-комунікаційну структуру, що містить у собі не лише комп'ютеризацію й інформатизацію музею, але й систему постійних комунікативних зв'язків та інформаційного обміну в межах держави й глобальних мережних альянсів і партнерств.

Кращими світовими національними еталонами такої управлінсько-комунікативної інформаційної системи є національні музейні мережі (банки даних) «MONARCH» (Велика Британія) та «MERIMEE» (Франція). Державна

англійська електронна база даних «MONARCH» створена в середині 1990-х років при Королівській комісії з історичних пам'яток Англії (Royal Commission on the Historical Monuments of England, RCHME) й 1999 р. інтегрована у структуру Служби Англійської Спадщини [2].

Інформаційні технології у XXI ст. пронизують усі сфери діяльності музею: від інформаційного менеджменту й електронної комерції до традиційної експозиційної діяльності.

Нові інформаційні технології забезпечують музеєві низку стратегічних переваг. Серед них, зокрема, такі: створення комп'ютерних систем музейного обліку формує передумови для того, щоб контроль за станом музейних колекцій став можливим не лише з боку органів державного управління, а й з боку інших музеїв і самого суспільства; інформаційні канали комунікації є ефективним інструментом пошуку партнерів і взаємодії з ними в рамках спільних музейних програм і проєктів. Створення корпоративних банків даних і загальних порталів доступу до інформаційних ресурсів, електронне переписування, обмін ідеями під час телеконференцій, взаємне оперативне консультування, дистанційне розроблення й координація планів спільних дій – все це активізує технологічні процеси, зміцнює і розширює палітру партнерських взаємин між музеями та іншими організаціями сфери культури та бізнесу; завдяки інтерактивності вебсайту музею його працівники мають можливість надавати цілу низку платних пошукових, інформаційно-консультативних та експертних послуг численним користувачам глобальної мережі Інтернет; за наявності електронних каталогів і баз зображень музейних предметів вирішення багатьох дослідницьких і популяризаційних (зокрема видавничих) завдань стає можливим і без виносу предметів зі сховища, що сприятливо позначається на їхній схоронності; застосування нових інформаційних технологій значно активізувало видавничу діяльність музеїв і прискорило процес публікації наукових і популярних (путівники, енциклопедії) видань, зокрема на

електронних носіях; поширюється практика попереднього бронювання та продажу музейних квитків, каталогів, сувенірів через Інтернет. Це набагато зручніше для індивідуального, а особливо корпоративного споживача музейного продукту, це вигідно для туристичних компаній, що формують програмний турпродукт чи забезпечують культурне дозвілля туриста-індивідуала; фондів відділи, включені в локальну мережу музею, стають доступними для інших підрозділів музею і, отже, активніше втягуються у виробництво кінцевого музейного продукту (як матеріального – експозиційного, виставкового, поліграфічного, – так і віртуального); нові інформаційні технології суттєво розширюють аудиторію віртуальних відвідувачів музею, дають змогу заявити про себе чи нагадувати про своє існування, популяризують зібрання, експозиції й імідж музею в усьому світі. З їхньою допомогою відвідувач може оперативно отримувати інформацію про нові події та музейні акції, про експоновані предмети та каталоги, зреалізувати віртуальну екскурсію музеєм за допомогою електронного путівника тощо.

Успішні музеї світу вже давно мають свої представництва в Інтернеті – інтерактивні вебсайти, де можна отримати інформацію про склад фондів та експозиції, про години роботи музею і його нових виставок тощо. Існує таке неписане правило: вебсайт повинен постійно оновлюватися шляхом своєчасного анонсування музейних подій, розміщення нових аналітичних статей і досліджень окремих музейних експонатів, а також зміни самого інтерфейсу чи структури сайту, додавання нових розділів, переукомплектування оприлюднених на сайті каталогів та колекцій зображень музейних предметів. Ці оновлення необхідні для того, щоб постійно актуалізувати увагу до сайту (а отже, і до самого музею) потенційних відвідувачів, зацікавлювати їх появою чергових новинок, блокбастерів, культурно-масових акцій (мистецьких тусовок і презентацій). Серед консервативно налаштованої частини музейних працівників досі побутує ще один поширений стереотип: на вебсайті варто

розміщувати мінімально необхідну кількість інформації й низькоякісні картини, щоб цей сайт не замінював собою сам музей і не шкодив продажу його поліграфічної продукції. Це черговий міф, який легко розвінчує практика діяльності інформаційно відкритих музеїв в інформаційному суспільстві.

В інформаційному суспільстві масового споживання поширюється інший стереотип: якщо музей ефектно не представлений в Інтернеті, якщо він не здатен заявити про себе й віртуально репрезентувати свої колекції, то це якась консервативна, заплена установа, де для пересічного туриста зовсім нема нічого цікавого.

З іншого боку, навіть для переконаних поціновувачів музеїв постійно оновлювана інформація (анонси, пресрелізи) про новинки виставкового та культурно-масового життя знайомого з дитинства музею, прочитані в Інтернеті, набуває визначального мотиваційного значення під час вибору планів на проведення дозвілля. Сучасні музеї зіштовхнулися з новою інформаційною реальністю: якщо гучно не заявити про себе й раз у раз не нагадувати про своє існування, суспільство в умовах споживання надмірного обсягу різнопланової інформації через деякий час просто забуває про існування в рідному місті цієї установи. В інформаційно перенасиченому ХХІ ст. діє безкомпромісна формула: «Якщо музею немає в Інтернеті чи на шпальтах туристичних довідників-путівників, – його взагалі немає».

Безперечно, без активного залучення комп'ютерних продуктів в експозиційну діяльність значна частина музейних установ на початку ХХІ ст. уже не мислить свого конкурентоздатного існування. А популярність серед відвідувачів науково-технічних та природничо-наукових музеїв нині вже безпосередньо лімітується масштабами й анімаційним розмахом мультимедійного komponування їхніх експозиційних залів. Йдеться про спеціально створені аудіо-, відео- й мультимедійні продукти, що є рівноправними учасниками експозиціонування поряд із традиційними музейними

предметами. Прикладів успішності запровадження таких продуктів у експозиційну практику музеїв більш ніж достатньо. Скажімо, повністю мультимедієзованим та світло-ілюмінаційноанімізованим є відомий європейський Музей діамантів Сваровскі поблизу м. Інсбрука (Австрія). Його відвідувач, переступивши поріг, повністю занурюється у феєричний ілюмінаційно-віртуальний світ, де на кожен крок підлога реагує «вибухом» фантасмагоричного мерехтіння, де ілюмінація розфарбовує в усі барви райдуги скляні стіни, доверху заповнені діамантами, де ефект споглядання найбільшого у світі штучно створеного діаманта анімаційно підсилюється несподіваною для відвідувача грою світла й тіней, де можна потрапити в зал, наче всередину велетенського діаманта, що повільно рухається довкола тебе й створює неповторні відчуття ефектом заломлення світла, де існують зали релаксу з м'якими широкими диванами, на яких можна споглядати штучно створену з діамантів копію зоряного неба із відомими й віддаленими сузір'ями й галактичними скупченнями тощо [3, с. 111].

Подібна практика поширена в експозиціях музеїв, що знайомлять відвідувачів із походженням Всесвіту, Сонячної системи, планети Земля й основними тектоніко-геологічними етапами її розвитку, із зледеніннями й періодами вулканічної активності, з зародженням й еволюцією життя на нашій планеті. У цій групі музеїв сучасні засоби відображення інформації виявляються набагато цікавішими й видовищнішими, а головне більш справжніми, реальними, ніж що-небудь інше (макети, схеми тощо.) Відтак уже не речові пам'ятки, а саме мультимедійні продукти переймають на себе функцію пізнавального фокуса музейної експозиції, перетворюються на найпопулярніші повноправні музейні експонати.

Отже, у сучасних умовах глобалізації та динамічного розвитку інформаційних технологій, медіакультури комунікативна функція музею стає пріоритетною. Вона пов'язана із широким впровадженням сучасних

інформаційно-комунікативних технологій та модернізацією змісту експозиції, підвищенням якості та розширенням спектру музейних послуг тощо. Необхідність пошуку нових форм взаємодії з суспільством стимулюють використання і впровадження нових технологій і методів комунікації із публікою. Застосування комунікативного підходу в музеології й музейному проєктуванні уможлиблюють впровадження нових технологій інтерпретації та сприйняття експозиції, використання новітніх медіа в практиці музею.

Джерела та література

1. Байдахер Фрідріх. Загальна музеологія. Київ: Літопис, 2005. 178 с.
2. Діяльність українських музеїв в період інформаційного розвитку суспільства. URL : <http://zeitgeist.platfor.ma/museum-in-ua/>.
3. Хадсон К. Влиятельные музеи. Новосибирск: Наука, 2002. 204 с.

Вікторія Добровольська
м. Київ

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ДЛЯ ОЦИФРУВАННЯ

В останні десятиріччя цифрові технології швидко розвиваються, входять в наше повсякденне життя і починають перетворювати інформаційне суспільство на цифрове. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій сприяло трансформації діяльності закладів культури, зокрема архівів, бібліотек, музеїв як документно-комунікаційних структур суспільства, зміні їх завдань, функцій, підходів до обслуговування користувачів.

Відбір об'єктів історико-культурної спадщини для оцифрування в установах пам'яті (бібліотеках, архівах, музеях) є важливим завданням, яке має

зберегти статус меморіального історико-культурного фонду, підтримати баланс між запитами користувача та завданням збереження фондів.

Основними цілями оцифрування фондів установ соціальної пам'яті є такі:

- надати людям, незалежно від їх місцезнаходження, безпосередньо отримувати доступ, використовувати та публікувати різноманітні зібрання цифрових матеріалів, не відвідуючи самі інституції;
- покращуючи доступ до їх контенту шляхом надання доступу до цифрових сурогатів забезпечити збереження рідкісних та вразливих колекцій, культурних об'єктів;
- сформувати критичний масив цифрового контенту, що стосується документальної та культурної спадщини конкретної країни або регіону для підтримки досліджень, освіти, видавництва та виставкових програм;
- залучення нової аудиторії та різних спільнот віддалених користувачів.

Завдання відбору культурних об'єктів для оцифрування пов'язано в першу чергу, з ресурсною та часовою неспроможністю установ соціальної пам'яті перевести у цифровий формат всю друковану продукцію, рукописи, аудіо- та відеоматеріали тощо, що зберігаються у фондах. Тому, важливим для бібліотекарів та інформаційних фахівців є вирішення питання, що саме відібрати, надати доступ та зберегти. Варто також взяти до уваги досвід загальноєвропейського цифрового проекту Європеана, який у своїй стратегії на найближчі роки визначив два основних критерії відбору контенту: 1) якість замість кількості та 2) орієнтування на потреби користувача [1].

У своїх публікаціях Г. Євстигнеєва [2], Г. Ковальчук [3], І. Лобузін [4] пропонують здійснювати відбір документів для оцифрування бібліотечних фондів за такими критеріями:

- *цінні, унікальні, рідкісні* документи (що існують в одному або в обмеженій кількості примірників, у тому числі рукописи та фотографії);

- документи, що відносяться до об'єктів *національного надбання*, введення яких у широкий культурний обіг має велике значення для відновлення національної пам'яті, історії та культури держави;
- документи, що мають *дослідницьку цінність*;
- документи, які мають *незадовільний фізичний стан* (пошкоджені внаслідок впливу фізико-хімічних та біологічних чинників, крихкі або великогабаритні документи, що потребують особливих умов доступу до них), оцифрування таких документів сприяє їх збереженню, за умов надання користувачам доступу до їх цифрових копій;
- документи, що *мають загрозу втрати інформації* (наприклад, вицвітання та зникнення тексту у документах на паперовій основі, розмагнічування записів на магнітній стрічці, втрата кольоровості на мікроформах, у той час коли фізичний стан носія залишається задовільним тощо);
- документи *підвищеного попиту* та видання, наявні в *обмеженій кількості* (малотиражні, знищені, заборонені).

Для визначення категорії унікальних, рідкісних, цінних документів із бібліотечних, архівних та музейних фондів бібліотекам України слід керуватись рекомендаціями наказу Міністерства культури України про «Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання» [5]. Відповідно до цього порядку книжкові пам'ятки поділяють на групи:

1) рукописні книги: створені до кінця XVII століття – всі (у тому числі фрагменти), а починаючи з XVIII століття – лише унікальні, з урахуванням особливостей письма та матеріалів, місця створення та мови, оформлення, змісту;

2) стародруки – видання XV–XVIII століть, за такими групами: інкунабули; палеотипи; видання глаголичним шрифтом; видання латинським

шрифтом; видання кириличним шрифтом; видання гражданським шрифтом; інші стародруки (надруковані іншими шрифтами);

3) українські видання – книги та періодичні видання, надруковані українською мовою протягом 1801–1922 років, незалежно від того, на якій території вони надруковані, та надруковані будь-якою іншою мовою протягом 1801–1860 років на території сучасної України;

4) окремі найцінніші видання або примірники видань – перші та/або прижиттєві видання праць основоположників науки і техніки, що містять фундаментальні наукові відкриття і дослідження; перші та прижиттєві видання творів класиків художньої літератури, видатних діячів культури та мистецтва; примірники нелегальних чи заборонених цензурою видань; видавничі фальсифікати та примірники із замаскованими виданнями; книги, що є зразками художнього оформлення та поліграфічного виконання, в тому числі незвичайних форматів та форм; бібліофільські видання (номерні чи іменні примірники, видання, розмножені незвичайними способами, надруковані на нетрадиційних матеріалах, в оправах ручної роботи, виготовлених із рідкісних матеріалів тощо); примірники з автографами, записами, екслібрисами та печатками видатних діячів держави, науки, культури, літератури.

5) Колекції – книжкові пам'ятки (код групи – ККП) – зібрання одиничних книжкових пам'яток та/або книги і періодичні видання, що в сукупності становлять цінний для держави (світу) історико-культурний об'єкт.

Г. Ковальчук [6] обґрунтовує долучення книги до категорії «книжкова пам'ятка» за такими загальними ознаками:

7. *хронологічний* (час створення книги);
8. *історичний* (значення книги для розвитку суспільства, регіону, світу);
9. *етапність* (книга є пам'яткою переломного періоду в житті країни, його невід'ємною складовою);

10. *унікальність* (вирізняє книгу як єдину у своєму роді, що збереглася в єдиному примірникові чи має індивідуальні особливості, які становлять наукове, історичне або художнє значення (з автографами, власницькими записами, додатковими вкладеннями або малюнками);

11. *пріоритетність* (книга як перше за часом видання творів класиків науки й літератури, інших творів, що мають принципово важливе значення для історії та культури, суспільно-політичного розвитку);

12. *меморіальність* (пов'язаність книги із життям та працею видатних історичних особистостей або наукових чи творчих колективів, а також із пам'ятними місцями);

13. *колекційність* (характеризує книгу щодо її належності до колекцій, які мають властивості важливого історико-культурного об'єкта) та ін.

Важливим аспектом відбору документів для оцифрування є також наявність або відсутність метаданих, які можна використати для опису цифрової колекції. Найпоширеніший вибір, керований метаданими, визначає як пріоритетні документи, які мають достатню кількість присвоєних їм метаданих. Однак, можна також обрати документи, що мають мало або взагалі не мають метаданих, як стимул для створення метаданих та розкриття унікальності документа. Наявність метаданих може також сприяти попередній перевірці наявності цифрової копії документа, можливо зробленої іншими інституціями, що буде запобігати дублюванню зусиль зі створення цифрових культурних об'єктів. Такій перевірці мають сприяти національні реєстри цифрових історико-культурних ресурсів [7].

Ці загальні підходи мають враховувати й національний фактор стратегії формування планів оцифрування в установах пам'яті в Україні, а також спиратися на експертизу цінності та культурної значущості, які проводять провідні спеціалісти бібліотек, архівів, музеїв [8], врахувати методологічні питання експертизи книжкової та рукописної спадщини.

Однак національні бібліотеки, архіви, музеї та інші установи пам'яті зберігають у своїх фондах не лише книжкові видання. Значну частину фондів бібліотек складають не книжкові види документів, які становлять історико-культурну цінність, потребують оцифрування для подальшого збереження та забезпечення доступу ширшому загалові. До того ж у великих бібліотеках України, що є установами національного значення, зберігаються архівні матеріали з їх історії, діяльності окремих підрозділів. В архівних установах та музеях, поряд із документами й іншими предметами основних профільних груп, в повному обсязі або фрагментарно зберігаються особові бібліотеки фондоутворювачів. Водночас у суто архівних фондових підрозділах великих бібліотек також містяться значні за обсягами книжкові зібрання і колекції, що є складовими особових фондів діячів науки та культури (Інститут рукопису та Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського).

Відбір об'єктів історико-культурної спадщини для оцифрування є завданням, яке має підтримати баланс між національним значенням фондів для історії національних держави та історії людства, запитами користувача та завданням збереження фондів. Хоча в документах ЮНЕСКО є й думки про пріоритети збереженості фондів, цей баланс дозволить уникнути перекосів у питаннях послідовності копіювання. Оцифрування надає значні переваги користувачам цифрових культурних ресурсів. Основними конкретними критеріями відбору об'єктів для оцифрування є: цінність, унікальність, рідкісність документів; документи, що відносяться до об'єктів національного надбання; документи, що мають дослідницьку цінність; документи, які мають незадовільний фізичний стан; документи, що мають загрозу втрати інформації; документи підвищеного попиту та видання, наявні в обмеженій кількості. Використання цих критеріїв має враховувати й конкретику документа. Корпоративний підхід у проведенні експертизи документів дозволить зробити

цю роботу планомірною. Єдиним критерієм, який не підлягає обговоренню як національна та історична цінність, за визнанням усіх спеціалістів як в Україні, так і за її межами, є критерій хронологічний: для України це уся спадщина до 17 ст. включно.

Головною метою відбору об'єктів культурної спадщини для оцифрування є сприяння утвердженню української ідентичності, введенню у широкий соціальний обіг цифрових об'єктів національної пам'яті України, інтеграції різних українських цифрових культурних інформаційних ресурсів в єдину інформаційну систему.

Джерела та література

1. European content strategy: Getting the right content to the right user at the right time. 2017. URL: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Publications/Europeana%20Content%20Strategy.pdf.

2. Евстигнеева Г.А. О критериях комплектования традиционного библиотечного фонда и фонда электронных публикаций в единой системе формирования библиотечно-информационного фонда библиотеки на примере ГПНТБ России. *Научные и технические библиотеки*, 2010. № 10. С. 23-29.

3. Ковальчук Г. Рідкісні українські книги в бібліотечних фондах: пам'яткознавчий аспект. *Бібліотечний вісник*. 2007. № 5. С. 29–36.

4. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія. Київ, 2016. 216 с.

5. Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання. 2016, 437 § розд. II ст. 1–3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16>.

6. Ковальчук Г. І. Критерії відбору книжкових пам'яток для першочергового поцифрування. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*, 2010. Вип. 28. С. 141 – 147.

7. Ooghe B. and Dries M. Analysing Selection for Digitisation: Current Practices and Common Incentives. D-Lib Magazine, 15, N 9/10. URL: <http://www.dlib.org/dlib/september09/ooghe/09ooghe.html>.

8. Дубровіна Л. А. Бібліотеки в системі інституцій національної пам'яті України, національної культурної спадщини та її джерельного ресурсу. *Рукописна та книжкова спадщина*. Вип. 20. 2016. С. 233–251.

Галина Комликова

м. Суми

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ СЕРВІС БІБЛІОТЕКИ СУМСЬКОГО НАУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Головним завданням бібліотеки ЗВО завжди було створення продуктів і надання послуг, що відповідають потребам споживача. В той же час, в складних умовах сьогодення, коли карантинні заходи зруйнували звичний робочий режим навчального закладу, а студентська молодь і науковці перебувають переважно поза межами своїх alma-mater, потреби користувачів, не змінившись за змістом, змінилися за способом передачі інформації. Вже певний період бібліотеки змушені забезпечувати навчальний процес і обслуговувати читачів у віддаленому режимі. Не зважаючи на це, основна мета університетської бібліотеки залишається незмінною – максимальне задоволення інформаційних потреб своїх користувачів. Досягати її можливо лише за умови побудови ефективної системи бібліотечно-інформаційного сервісу, що використовує як власні, так і запозичені інформаційні ресурси.

Наукова бібліотека Сумського національного аграрного університету, намагаючись не втратити своїх читачів, вже протягом багатьох років працює над створенням і наповненням ресурсів, на яких базується сьогодні процес

обслуговування користувачів. Так, наприклад, робота над наповненням основного ресурсу – електронного каталогу, розпочалася ще у далекому 1991 р.

Звісно, що створенню бібліографічних та повнотекстових ресурсів, як і запровадженню системи інформаційних сервісів книгозбірні, передував процес ретельного вивчення інформаційних потреб університетської спільноти. Ці потреби, по мірі розвитку технологій та розповсюдження технічних засобів у користувачів, поступово трансформувалися з інформаційних за змістом в потребу оперативно отримувати необхідну інформацію в зручному для користувача вигляді. Тобто сьогоднішній читач нашої бібліотеки, як і будь-якої іншої вузівської книгозбірні, бажає не тільки ефективності бібліотечного обслуговування, що включає оперативність і достовірність, а й комфортності.

Відповідно, підлаштовуючись під ці потреби суттєво змінилась і технологія надання послуг у бібліотеці та й загалом організація її діяльності. І тому сьгодні наукова бібліотека Сумського НАУ – сучасний інформаційно-бібліотечний центр, здатний надавати інформаційні послуги для вимогливих читачів-науковців та забезпечує можливість їм самостійно здійснювати пошук необхідної інформації у віддаленому режимі.

Як і раніше, стратегічним потенціалом бібліотечно-інформаційного сервісу наукової бібліотеки Сумського НАУ залишаються багатогалузевий книжковий фонд і довідково-бібліографічний апарат, що протягом останнього періоду зазнав кардинальних змін. Так, наприклад, вже кілька років тому бібліотека відмовилася від ведення карткових каталогів, оскільки доступність електронного каталогу в мережі інтернет та його інформативність, що досягається формуванням рубрик та ключових слів, дозволяє в повній мірі забезпечувати запити користувачів.

Окрім бібліографічних баз даних, на платформі web-версії каталогу користувачам доступні й повнотекстові бази підручників та навчально-методичних видань. Саме ці ресурси, використовувались в першу чергу при

переході на дистанційну форму навчання. А тому є підстави вважати, що відгукнувшись свого часу на побажання студентів і викладачів мати доступний повнотекстовий ресурс, бібліотека вибрала єдино вірний шлях у напрямку його створення і підтримки в актуальному стані.

Недаремною виявилась і робота щодо укладання добірки корисних ресурсів для навчального і наукового процесів, що представлена на бібліотечному сайті. І найкориснішим, за версією наших читачів, є повнотекстова база наукових журналів «Наукова періодика України», що створюється Національною бібліотекою України ім. В. Вернадського. Звісно, що надання науковцям університету можливості вільного доступу до наукометричних баз Scopus та Web of Science, а також наповнення власного електронного репозиторію теж були неабиякою підмогою науковцям.

Запровадження інноваційних методів в інформаційно-бібліографічному секторі теж відбулося задовго до вимушених умов дистанційної роботи. Це й приєднання до об'єднаної довідкової служби бібліотек України «Віртуальна бібліографічна довідка», і ведення бібліографічного інформування (ВРІ, ДЗК) шляхом розсилки повідомлень на особисті електронні адреси, що високо оцінено керівним персоналом, викладачами та науковцями. І звісно ж, - представлення усієї бібліографічної продукції у вільному доступі на сайті бібліотеки.

Усе це надало неабияку допомогу книгозбірні університету в забезпеченні дистанційного навчального процесу, а вже все те, чого наші користувачі не могли знайти на сайті самостійно, компенсувалось наданням послуги з електронної доставки документів. До речі, варто зауважити, що протягом усього періоду, коли бібліотека обслуговувала користувачів дистанційно, зафіксовано значне зростання кількості звернень до бібліотечного сайту, власних електронних ресурсів та активізація спілкування електронною поштою.

Таким чином, сьогодні з впевненістю можна сказати, що побудова

бібліотечно-інформаційного сервісу, що базується на використанні бібліографічних і повнотекстових ресурсів власної генерації та використанні усіх можливих запозичених відкритих ресурсів, сприяє максимально ефективному задоволенню інформаційних потреб університетської спільноти та наданню їй оперативних послуг в умовах дистанційної освіти.

Вікторія Копанєва

м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКИ

На початку XXI ст. соціальний інститут бібліотеки зазнав істотних змін — вона трансформувалася в сучасну інформаційну установу, одного з лідерів інформатизації суспільства. Для наукової бібліотеки нагальним є розв'язання проблеми, що зумовлена таким викликом часу, як прискорений перехід досліджень у цифрове середовище. Відповіддю на цей виклик має стати розроблення нових концептуальних засад бібліотечно-інформаційної діяльності, що передбачали б розширення сутнісних функцій бібліотеки та її заглиблення у процеси одержання та поширення нових знань [4].

Інші підходи потрібні і до трансформації бібліотеки, що відповідатиме *імперативу випереджаючої моделі розвитку*. Основою концептуально-методологічного базису такої моделі слід вважати *ядро шостого технологічного укладу*, який ґрунтується на об'єднані та синергетичному посиленні досягнень нано-, біо-, інформаційних, когнітивних і соціальних технологій [1; 3; 4, с. 65–67].

Поняття *технологічний уклад* з'явилося на початку XX ст.:

- перший технологічний уклад (1770–1830) ґрунтувався на використанні енергії води й започатковано машинобудування;
- другий період (орієнтовно 1830–1880) базувався на паровій енергетиці й відзначився створенням транспортної інфраструктури (мережі залізниць та морських шляхів);
- економічними символами третього укладу (1880–1930) стали виробництво електроенергії, розвиток важкого машинобудування, становлення електротехнічної та хімічної промисловості, впровадження радіозв'язку;
- досягненнями четвертого технологічного укладу (1930–1970) стало масове та серійне виробництво. З'явилися та поширювались комп'ютерні системи. Енергію атома спочатку використовувалися у воєнних, а згодом і в мирних цілях. Утворилися транснаціональні корпорації;
- підґрунтям п'ятого укладу (1970–2010) стали досягнення в галузі мікроелектроніки, інформатики, освоєння нових видів енергії, космічного простору, супутникового зв'язку тощо. Для цього періоду характерний перехід від розрізнених фірм або навіть транснаціональних корпорацій до єдиної мережі компаній і фондів, які з'єднані е-засобами зв'язку, тісно взаємодіють у галузях технології, контролю якості продукції та плануванні інвестицій [4, с. 68].

Основною шостого технологічного укладу є нанорозмірні виробництва та наноенергетика; біотехнології, нанобіоніка, молекулярна та клітинна технології; інженерія живих тканин і органів, відновна хірургія та медицина; широкомасштабна цифровізація суспільства та когнітивні технології. Технології шостого технологічного укладу почнуть змінювати не лише економіку, а й політику та суспільство. Кризові явища сьогодення також прискорять ці зміни [4, с. 68].

Такі питання є злободенними й для бібліотечно-інформаційної сфери. *Імператив випереджаючої моделі* її трансформації робить безальтернативною орієнтацію на технології шостого технологічного укладу. Ідеологемою

методології такої трансформації доцільно обрати концептуальні положення *NBICS-конвергенції*. Вони дадуть змогу реалізувати таку стратегію розвитку бібліотеки, яка забезпечить її відповідність наступним технологічним укладам [1; 3; 4, с. 69; 6].

Розвиток конвергентних технологій розглядається своєрідною відповіддю на виклики, поставлені сучасним суспільством. Технологічна конвергенція має особливі характеристики й означає таке взаємопроникнення, при якому межі між окремими технологіями стираються, а кінцевий продукт з'являється на стику різних галузей науки і технологій. Саме такий взаємовплив покладено в основу NBIC-конвергенції [1; 4, с. 69].

Термін *NBIC-конвергенція* з'явився у 2002 р. у звіті «*Converging Technologies for Improving Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science*» Національного наукового фонду США. Авторами були вчені М. Роко та В. Бейнбрідж [1; 4, с. 69; 7].

Першою складовою NBIC-конвергенції є *нанотехнологія* і *нанонаука*. Друга складова NBIC-конвергенції — *біотехнології*. Народження технологічної конвергенції в сучасному її розумінні пов'язується з розвитком *інформаційно-комунікаційних технологій*, які виступають третьою складовою. Спочатку парадигма розвитку комп'ютерних систем була спрямована на збирання, узагальнення та аналіз інформації, а з 90-х років ХХ ст. — на злиття з комунікаційними й медійними технологіями [3, с. 25]. Масштабним феноменом став Інтернет. Занурюючись у глобальні мережі, користувач отримує доступ до цілої системи — *світу віртуальної реальності*.

Ще однією ланкою NBIC є *когнітивні технології*. Прикладами є графічні інтерфейси *Apple, Microsoft* тощо. Їх основою стало дослідження можливостей зорової пам'яті людини. Перспективність когнітивних технологій зумовлена їхньою орієнтацією на розвиток інтелектуальних здібностей людини [4, с. 70–71].

Подальшим розвитком NBIC-конвергенції є європейський підхід до технотрансформацій, який відображений у моделі «*Nano-Bio-Info-Cogno-Socio-Anthro-Philo-Geo-Eco-Urbo-Orbo-Macro-Micro-Nano*». Він розкривається у WiCC-проекті «Розширення кіл Конвергенції». Його принципова особливість характеризується не лише активізацією NBIC-процесів, а й участю в них п'ятого компонента — *соціальних технологій* (і соціогуманітарного знання, на основі якого вони формуються і розвиваються). Це знаходить своє відображення в перетворенні аббревіатури NBIC на NBICS [4, с. 71–72].

При розробленні соціогуманітарних проблем конвергентних технологій основну увагу приділяють економічним, освітнім, управлінським, правовим та іншим аспектам. Саме такий підхід характерний для європейського погляду на NBICS-модель. Розширення NBIC до NBICS-конвергенції відкрило нове поле діяльності для гуманітарного знання [2, с. 98–99].

Розвиток NBICS-технологій стає початком нового етапу еволюції людини — етапу спрямованої усвідомленої еволюції. У цьому проявляється трансгуманістичний характер NBICS-конвергенцій. Такий підхід є якісно новою формою міждисциплінарних наукових досліджень, який визначатиме подальший розвиток науки і технологій. Інформаційні технології у NBIC-конвергенції мають забезпечити накопичення, зберігання й опрацювання великих масивів інформації, моделювання нано-, біоструктур, систем і процесів тощо [4, с. 73].

Вітчизняна бібліотечно-інформаційна сфера має значні потенційні можливості входження в шостий технологічний уклад. До її позитивних рис слід віднести розгалуженість мережі бібліотек та споріднених інформаційних установ і виваженість структури, в якій поєднуються відомча централізація й регіональна кооперація. Значним є кадровий потенціал вітчизняної бібліотечної системи. Недоліком сучасної бібліотечно-інформаційної сфери є її застаріла матеріально-технічна (зокрема, комп'ютерна та програмно-технологічна) база.

Основним мінусом вбачається відсутність належної уваги призабутим бібліотекознавчим розвідкам у сфері когнітології, що були започатковані на початку ХХ ст. ще до появи терміна *когнітологія* [5]. Цей напрям досліджень, який є дотичним до проблематики штучного інтелекту та цифрової гуманітаристики, може стати проривним для розвитку в наукових бібліотеках шостого технологічного укладу [4, с. 75].

Тому проєкцію концепту NBICS-конвергенції на бібліотечну сферу слід, безперечно, вважати своєчасною *методологічною* відповіддю на нагальні потреби визначення вектора функціонально-структурних трансформацій бібліотечної сфери в цифровому середовищі. Цей вектор має забезпечити кардинальне поглиблення системно-інтеграційної взаємодії бібліотечно-інформаційних процесів з дослідницькими, науково-видавничими та оглядово-аналітичними технологіями [4, с. 75–76].

У цілому імператив переходу від *наздоганяючої* до *випереджаючої* моделі розвитку бібліотечно-інформаційної сфери на основі конвергентних технологій (NBICS-конвергенції) слід брати за основу концептуально-методологічного базису розвитку бібліотеки в середовищі цифрової науки [4, с. 76].

Джерела і література

1. Денєжніков С. Вплив NBIC-конвергенції технологій на еволюцію антропосоціогенезу : виклики сучасності. *Світогляд – Філософія – Релігія* : зб. наук. пр. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. № 2 (2). URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/39527>.

2. Зленко Н. Н. Филосовский дискурс конвергентных технологий в современном обществе. *Молодий вчений*. 2016. № 10 (37). С. 96–100.

3. Казанцев А. К., Киселев В. Н., Рубвальтер Д. А., Руденский О. В. NBIC-технологии. Инновационная цивилизация XXI века. Москва : Инфра-М, 2014. 384 с.

4. Копанєва В. О. Бібліотека в середовищі цифрової науки : системно-інтеграційна взаємодія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 322 с.

5. Рубакин Н. А. Психология читателя и книги. Москва : Книга, 1977. 263 с.

6. Цикин В. А. NBIC-конвергенция – катализатор техногенной модификации человека. *Філософія науки: традиції та новації*. 2014. № 2 (10). С. 3–13.

7. Converging Technologies for Improving Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science / M. Roco, W. Bainbridge. (eds). Arlington, 2004. 482 p. URL: https://www.wtec.org/ConvergingTechnologies/Report/NBIC_report.pdf.

Наталія Ландарєва

м. Полтава

**НАУКОВО-ТЕХНІЧНА БІБЛІОТЕКА
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»:
ІСТОРІЯ У ДЗЕРКАЛІ ОСОБИСТОСТЕЙ**

Розкрито історію науково-технічної бібліотеки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» через дослідження професійного і життєвого шляху її керівників.

Ключові слова: Науково-технічна бібліотека Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», історія бібліотеки, дослідження.

Професія бібліотекаря в усі часи об'єднувала людей особливих, усім серцем відданих своїй справі. Це люди, які своєю самовідданою працею

поширювали знання, людські цінності, культурну спадщину і примножували надбання бібліотеки.

Вивчаючи документальні джерела Державного архіву Полтавської області, архіву Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», архівних матеріалів науково-технічної бібліотеки, мене зацікавили керівники бібліотеки, і виникла ідея простежити біографії цих людей у контексті становлення і розвитку бібліотеки з моменту її заснування.

Одним з перших підрозділів заснованого у 1930 році Полтавського інституту сільськогосподарського будівництва була бібліотека, фонд якої становив 8007 примірників книг [1]. Для повноцінної роботи бібліотеки наказом по інституту № 17 від 9 жовтня 1930 р. з 12 жовтня було призначено виконуючого обов'язки Вченого бібліотекаря – Мільчевського О. П. і помічника бібліотекаря Зацеркляну Н. Д. [2]. Наказом по інституту від 23 лютого 1933 р. **О. П. Мільчевський** офіційно став *першим завідувачем* бібліотеки [3]. Під керівництвом О. П. Мільчевського фонд бібліотеки зріс до 20 944 книг, поповнився журналами і газетами. Загальна кількість читачів становила 1200 студентів і викладачів. З метою інформування про нові надходження бібліотекарі організовували вітрини нових книг і журналів. За цей період є також згадка про створення зали-читальні при бібліотеці. Отже, приблизно цей час можна вважати датою заснування першої читальної зали бібліотеки [4].

У лютому 1934 року бібліотеку інституту очолив **Юрій Зіновійович Жилко** – поет-бібліотекар, педагог, журналіст. Під його керівництвом у 1934 році було проведено першу інвентаризацію фонду бібліотеки. За три роки збільшився її фонд, кількість працівників. Але репресії 1937 року, як і інституту, торкнулися й бібліотеки. Юрій Зіновійович Жилко потрапив у список «ворогів народу». 15 березня 1938 року Полтавським обласним управлінням НКВС Юрія Зіновійовича було обвинувачено «в активній участі в контрреволюційній націоналістичній організації та проведенні антирадянської

роботи». Постановою особливої «трійки» УНКВС по Полтавській області від 5 квітня 1938 року за сумновідомими статтями 54-10,ч.1 і 54-11 КК УРСР Ю. З. Жилка було засуджено до вищої міри покарання – розстрілу. Точної дати виконання вироку встановити не вдалося, хоча за свідченнями окремих дослідників, він відбувся в Полтаві між 16 і 29 травня 1938 року. У лютому 1957 року вирок по постанові особливої «трійки» УНКВС по Полтавській області від 5 квітня 1938 року було відмінено і справу припинено [5]. Юрія Зіновійовича Жилка реабілітовано (посмертно).

1 грудня 1937 року бібліотеку очолила **Олена Семенівна Тимофієва**, яка закінчила Московські курси директорів вузівських бібліотек, мала досвід завідування дитячою вузловою бібліотекою ст. Лозова та бібліотекою МТС і будинку колекціонерів міста Полтави. О. С. Тимофієва сприяла зростанню бібліотечного фонду (на початок 1941 р. – понад 59 тисяч книг), підняттю престижу бібліотеки (завідувач бібліотеки увійшла до складу Ради інституту), збільшенню штатних працівників бібліотеки до 6 осіб [6]. З початком війни працівники бібліотеки крім підготовки фонду до евакуації брали посильну участь в інших роботах, пов'язаних з тим воєнним часом. Завідувач бібліотеки Олена Семенівна Тимофієва, яка на той час змінила прізвище на Коршун, за сумісництвом працювала в евакогоспіталі № 1346, а бібліотекар Лариса Степанівна Логінова чергувала у складі групи самозахисту у протиповітряній обороні міста [7].

Напередодні окупації інститут, а разом з ним і бібліотеку евакуюювали у м. Уральськ у Казахстані. Олену Семенівну Тимофієву-Коршун, як і половину працівників бібліотеки, було звільнено за умовами евакуації. Усе бібліотечне майно вона передала бібліотекареві **Ларисі Степанівні Логіновій**, яка і виїхала в Уральськ і з вересня 1941 року Лариса Степанівна приступила до виконання обов'язків завідувача бібліотеки. Через відсутність транспорту було вивезено лише 350 книжок на суму 4 тисячі карбованців. Решту фонду бібліотекарі і

працівники інституту вимушені були переховувати в окупованій Полтаві. На жаль, більше інформації про цю частину фонду знайти не вдалося.

Умови роботи інституту і бібліотеки, зокрема, в евакуації були дуже важкими. Бібліотеці було виділено 3 кімнати площею 38 м². Не вистачало освітлення, меблів, приміщення не опалювалися. «Острый недостаток в литературе мы восполнили частично за счет покупки книг в Саратове и Уральске и получения некоторых книг от ликвидированного Гидростройтехникума» [8]. Викладачі користувалися книгами з бібліотек інших міст завдяки міжбібліотечному абонементу, отримуючи необхідну літературу у м. Саратові. Незважаючи на такі складні умови працівники бібліотеки у 2-ї зміни забезпечували навчальний процес інституту.

Після визволення Полтави від фашистських загарбників інститут відновив свою діяльність, а з ним розпочала свою роботу і бібліотека. Деякий час бібліотекою завідувала **Юлія Валеріанівна Марченко**. А у травні 1944 року з Уральська повернуся **Лариса Степанівна Логінова** з частиною бібліотечного фонду і знову очолила бібліотеку. Усього з Уральська було привезено 41 000 томів книг. Крім того, частину книжкового фонду вдалося зберегти у Полтаві. Було здійснено кількісний облік книг. Організовано читальну залу. У навчальному корпусі бібліотекою було організовано вітрину, де розміщувалися центральні газети [9].

З травня 1948-го по лютий 1949 року бібліотекою завідувала **Антоніна Степанівна Стрижко**, з квітня 1947 по травень 1948 року бібліотеку знову очолювала **Олена Семенівна Тимофієва-Коршун**, а з лютого 1948-го по жовтень 1952 року обов'язки завідувача бібліотекою тимчасово виконувала **Любов Іванівна Пилипенко**. Любов Іванівна віддала нашій бібліотеці понад 20 років. Розпочавши свій трудовий шлях бібліотекарем, Любов Іванівна заочно закінчила Харківський інститут культури. З великою відповідальністю і сумлінням вона очолювала бібліотеку у важкий післявоєнний час, багато років

пропрацювала на посадах старшого бібліотекаря, редактора каталогів, і, вийшовши на пенсію, продовжила працювати у бібліотеці на посаді бібліотекаря, передаючи свій досвід молодим. Деякі з нинішніх працівників науково-технічної бібліотеки, пам'ятають Любов Іванівну як чесну, скромну і дуже порядну людину, відповідального і компетентного працівника.

Період з 1948-го по 1952 рр. – період відбудови країни – важкий, але водночас і цікавий. Поки відбудовувалася будівля інституту бібліотека розташовувалася (з часів повернення у Полтаву у 1943 році) у приміщенні житлового будинку, віддаленого від навчального корпусу, теж розміщеного у приватному будинку. Через це та через обмеженість у площі (120 м²) в одній з аудиторій навчального корпусу було організовано читальну залу, яка працювала після першої зміни навчальних занять [10].

В архівах зберігся перший самостійний звіт бібліотеки, датований 1948 роком (раніше робота бібліотеки висвітлювалася окремим розділом у звіті інституту). Завдяки іншим архівним документам відомо, що було проведено першу після повернення з евакуації інвентаризацію бібліотечного фонду. Під час інвентаризації робота читальної зали і абонементу не припинялася. В ході інвентаризації було складено систематичний та алфавітний каталоги. Встановлено точну кількість бібліотечного фонду: 48 848 книг, 1528 брошур, 61 назву журналів, 17 назв газет [11].

Незважаючи на те, що у штаті бібліотеки була відсутня посада бібліографа, і бібліографічна робота не велася, крім каталогів, бібліотекарями велася бібліографічна картотека на періодичну літературу за заявками викладачів та наукових працівників інституту.

Було відкрито «междугородный библиотечный абонемент» (МБА), за яким читачі отримували відсутні у фонді книжки з бібліотек міст Москви, Києва, Харкова тощо.

У жовтні 1952 року після переїзду бібліотеки у відбудований центральний корпус інституту завідувачем бібліотеки було призначено **Валентину Сергіївну Писаренко**, яка обіймала цю посаду наступні 18 років. Валентина Сергіївна за спеціальністю інженер-будівельник (закінчила Полтавський інститут інженерів сільськогосподарського будівництва). Під її керівництвом бібліотечний фонд зріс до 250 тисяч прим. Було створено нові і продовжували наповнюватися існуючі каталоги: алфавітний, систематичні (службовий і читацький), алфавітно-предметний покажчик, створено загальну бібліографічну картотеку журнальних і газетних статей з будівництва і архітектури, започатковано картотеку дипломного проектування.

Бібліотека обслуговувала близько 5-ти тисяч читачів. Для студентів загально-технічного факультету інституту у містах Кременчук і Кремгес було відкрито філії бібліотеки з фондом підручників і навчальних посібників понад 11 тисяч прим.

Активізувалася довідково-бібліографічна та інформаційна діяльність. Було запроваджено Дні інформації, які користувалися великим попитом серед викладачів. Крім того, з метою оперативного інформування науковців про нові досягнення в галузі науки і техніки створювалися листки термінової інформації, організовано інститут викладачів-інформаторів.

Працівники бібліотеки читали лекції у товаристві «Знання» та в популярному на той час університеті культури.

Зі студентами та аспірантами було розпочато проведення бібліотечно-бібліографічних занять (прототип сучасного курсу «Інформаційна культура»).

Активізувалася масова робота бібліотеки: крім книжкових виставок проводилися бібліографічні огляди, диспути, бесіди, дуже популярними стали усні журнали, читацькі конференції та вечори відпочинку для студентів і співробітників інституту.

Кількість працівників зросла до 17 осіб. Бібліотека у своїй структурі вже мала відділ комплектування і обробки, відділ обслуговування і книго-зберігання з секторами абонементу і читальної зали, а також довідково-бібліографічний відділ.

У червні 1970 року бібліотеку очолила досвідчений фахівець з вищою спеціальною освітою **Єлизавета Давидівна Бердичевська**, яка пов'язала свою діяльність з нашою бібліотекою ще у 1959 році на посаді бібліотекаря. Єлизавета Давидівна – вмільй організатор і керівник, професіонал в усіх питаннях з бібліотечної справи та бібліографії, – згуртувала колектив і доклала багато зусиль для підняття престижу бібліотеки і бібліотекаря в інституті.

Директор бібліотеки (а цю посаду було запроваджено замість посади завідуючої у 1979 році) **Є. Д. Бердичевська** була членом обласної міжвідомчої бібліотечної ради. Згодом стала членом Республіканської науково-методичної бібліотечної комісії. Була членом тиражної комісії по видавництвам «Будівельник» та «Вища школа». З 1971 року на бібліотеку було покладено керівництво методичним об'єднанням бібліотек вузів і технікумів міста Полтави.

За керівництва Єлизавети Давидівни бібліотечний фонд зріс до 367 тисяч примірників. Для зручності викладачів і студентів в окремих підрозділах було запроваджено відкритий доступ до фонду. Бібліотека обслуговувала близько 6 тис. читачів, 5 тисяч з яких – студенти, та 80 – спеціалісти у галузі будівництва та архітектури з різних організацій міста.

Бібліотека на той час координувала роботу бібліотек інших відомств міста з комплектування і була головною бібліотекою з комплектування будівельною літературою. Здійснювалася координація роботи і з інших питань. Так, з Полтавською обласною бібліотекою (зараз Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського), крім комплектування фонду, координувалося складання бібліографічних покажчиків. А при проведенні

масових заходів широко застосовувалася така форма координації роботи, як підготовка масового заходу в одному ВНЗ, а проведення його – в іншому, або спільні заходи на декілька вузів.

Багато уваги приділялося інформаційній діяльності. Активно здійснювалося інформування ректорату, деканатів, громадських організацій з питань вищої школи, з особливо важливих питань було запроваджено сигнальне інформування (СИ). У 1975 році при бібліотеці створено службу науково-технічної інформації, що мала на меті оперативне доведення найновіших досягнень в галузі науки і техніки до викладачів та наукових співробітників інституту. До складу цієї служби входили інженер-інформатор і старший бібліограф за активної участі співробітників інформаційно-бібліографічного відділу. Для інформаційного обслуговування читачів запроваджено так звану «кільцеву пошту». Широко використовувалися крім Днів інформації такі форми, як День кафедри, День спеціаліста, День бібліографії, Місячник дипломника тощо.

Заняття з основ інформатики, бібліотекознавства і бібліографії проводилися за курсами «Введення в спеціальність», «Основи наукової творчості», «Основи НТІ».

Не менш важливим напрямом роботи того часу була виховна робота серед читачів. У цей період бібліотека стала методичним центром проведення масово-виховних заходів на усіх рівнях – студентська група, гуртожиток, факультет. Найпопулярнішими серед студентів стали літературні четверги, читацькі конференції, вечори відпочинку.

Усвідомлення керівництвом інституту важливості бібліотеки як структурного підрозділу виявилось у збільшенні площ для розташування бібліотечних приміщень. Завдяки цьому бібліотека у своїй структурі вже мала 3 абонементи: наукової, навчальної та художньої літератури, 3 читальні зали: загальний, суспільно-політичної літератури, зала для проектування. Окремі

приміщення отримали відділ комплектування та обробки літератури та інформаційно-бібліографічний відділ. У гуртожитку було виділено велике приміщення для книгосховища, у яке виокремлено літературу до 1965 року включно, рідкісні та цінні дореволюційні видання та маловикористовувану спеціальну літературу.

Але найбільшу увагу в цей час приділялося бібліотечним кадрам. Колектив постійно омолоджувався. Серед молодих працівників активно пропагувалося і заохочувалося заочне навчання, яке було джерелом отримання кваліфікованих кадрів. Щороку заочно навчалось у вищих навчальних закладах до 9-ти працівників бібліотеки. Теоретичні знання, отримані у вузах, доповнювалися на робочих місцях завдяки інституту наставництва. За кожним молодим працівником було закріплено наставника, який і передавав увесь свій досвід підопічному. З вдячністю і теплотою згадують бібліотекарі сьогодення ті часи наставництва, а ще – незабутні хвилини Посвяти у бібліотекарі, започатковані у той період. Це був своєрідний ритуал, коли молоді, вчорашні школярки, зачитували «Обіцянку молодого бібліотекаря», їх вітали ветерани бібліотеки з побажаннями любити свою професію, поважати своїх наставників, прививати читачам любов до книги, до читання. А під кінець таких урочистостей відбувався традиційний «капусник» на бібліотечні теми, де бібліотекарі розкривали усі свої явні і потаємні таланти. Ця традиція бібліотечних «капусників» збереглася в нашій бібліотеці до сьогодні.

Вийшовши на пенсію, Єлизавета Давидівна ще довгі роки працювала у відділі комплектування та обробки літератури.

З лютого 1986-го по червень 2001-го року бібліотеку очолювала **Тетяна Олексіївна Кулик**, фахівець з 2-ма вищими освітами (педагогічною і бібліотечною). На період її роботи припали важкі часи для бібліотеки, інституту і країни в цілому: перебудова усіх сфер суспільного життя та економіки, розпад СРСР і становлення України як незалежної держави.

У цей складний період завдяки наполегливій праці усього колективу бібліотеку було визнано переможцем конкурсу вузівських бібліотек СРСР з врученням диплому і премії Державного комітету народної освіти СРСР. На базі бібліотеки як методичного центру вузівських бібліотек м. Полтави було проведено нараду секції вузівських бібліотек центральної бібліотечно-інформаційної комісії Держосвіти СРСР, у якій взяли участь майже 70 осіб з вузівських бібліотек усього Радянського Союзу.

Незважаючи на нестабільність, постійне здорожчання цін на друковану продукцію, фонд бібліотеки продовжував зростати до 400 тисяч примірників, кількість читачів збільшилася до 7 тисяч. На постійному контролі керівництва університету стояло якісне забезпечення навчального процесу літературою. Тому на раді кафедр гуманітарних дисциплін, на вченій раді університету постійно розглядалися питання використання літератури та книгозабезпечення навчальних дисциплін.

З метою пропаганди наукової та навчальної літератури бібліотекою використовувалися такі форми, як перегляди літератури, книжкові виставки, Дні бібліотеки на кафедрах. Підтримувалися і постійно поповнювалися необхідною літературою кафедральні бібліотеки.

Бібліотека залишилася єдиною у місті, де збереглася нормативно-технічна література з будівництва та архітектури. Для збереження і поповнення цього унікального фонду було налагоджено зв'язки з обласним центром стандартизації і сертифікації.

У зв'язку з переведенням архітектурного факультету та центру післядипломної освіти у корпуси, значно віддалені від основного корпусу університету, у цих підрозділах було створено 2 філії бібліотеки для обслуговування викладачів, студентів і слухачів цих підрозділів.

З 2001 року розпочалася активна модернізація роботи науково-технічної бібліотеки університету.

На посаду директора з 1 червня 2001 року було призначено **Валентину Олегівну Сидоренко** – справжнього ентузіаста впровадження комп'ютерних технологій у роботу бібліотеки, якій вона, до речі, віддала 48 років, дбайливого, талановитого, добросовісного керівника. Акумулювавши навколо себе конструктивно і творчо мислячих ініціативних працівників бібліотеки, вона зуміла при постійній підтримці ректорату та науково-педагогічного колективу університету у стислі терміни втілити в життя складний за змістом і напружений за часом виконання план модернізації роботи науково-технічної бібліотеки. Валентина Олегівна доклала багато зусиль для упровадження у діяльність науково-технічної бібліотеки численних інноваційних проєктів, проведення на її базі міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференцій, створення власних електронних ресурсів, упровадження автоматизованого та віртуального обслуговування тощо.

Як результат такої невпинної діяльності – створення єдиного бібліотечно-інформаційного ресурсу, який складається з трьох компонентів: унікального традиційного книжкового фонду, власного цифрового ресурсу (Інституційний репозитарій, Електронний каталог, Електронна бібліотека та інші бази даних, доступ до яких забезпечується на власному web-сайті) та зовнішніх електронних ресурсів відкритого доступу. Основне завдання колективу науково-технічної бібліотеки на сучасному етапі – підтримка освітньої діяльності та наукових досліджень в університеті шляхом створення необхідних умов для доступу до інформації, просування сервісів та послуг в інформаційно-освітнє середовище університету.

Сьогодні науково-технічна бібліотека університету – це один з найважливіших структурних підрозділів університету, сучасний інформаційний і культурний центр, який забезпечує оперативне, повне та якісне бібліотечно-бібліографічне й інформаційне обслуговування освітнього, науково-дослідницького та виховного процесів університету; методичний центр

Полтавського обласного методичного об'єднання бібліотек закладів вищої освіти III – IV рівнів акредитації.

Джерела та література

1. ДАПО. – Ф. Р. – 4961. – Оп. 1. – Спр. 3. – 61 с.
2. Архів ПолтНТУ. – Спр. 1.
3. Архів ПолтНТУ. – Спр. 19.
4. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр – 6. – 28 с.
5. Кочерга Н. К. Юрій Жилко: творче життя і доля репресованого письменника-бібліотекаря з Полтави./ Н. К. Кочерга // Історія Полтави. URL: <http://www.tur.histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-avtoram/avtory-k/kocherga-nadezhda-konstantinovna?id=7953>.
6. Архів ПолтНТУ. – Спр. 707.
7. Архів ПолтНТУ. – Спр. 94.
8. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 17. – 8 с.
9. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 26. – 16 с.
10. ДАПО. – Ф.Р. – 4961. – Оп. 1. – Спр. 37. – 71 с.
11. ДАПО. – Ф.Р – 4961. – Оп. 1. – Спр 46. – 30 с.
12. Звіти про роботу науково-технічної бібліотеки за минулі роки.
13. Науково-технічна бібліотека // Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка: історія і сучасність / За заг. ред. В. О. Онищенко; відп. ред. Н. К. Кочерга, В. В. Сажко. Полтава: ПолтНТУ, 2010. С. 275-283.

Андрій Нарасько

Олег Белько

м. Полтава

ПРИВАТНА ІНІЦІАТИВА У СПРАВІ ЗАСНУВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ МУЗЕЇВ В УКРАЇНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Приватна ініціатива у розвитку музейної справи має довгу історію. Початком музеїв стали приватні колекції, що збиралися окремими особами як особисті зібрання для задоволення своїх естетичних смаків. Саме такі колекції заможних людей згодом ставали основою приватних та державних музеїв.

Особисте меценатство є найдавнішою формою заснування та підтримки музеїв. У ХІХ столітті воно втрачає своє визначне становище через усвідомлення її невисокої результативності. Приватним меценатством у великих обсягах займалися найбільш заможні представники дворянства та буржуазії. Купці та підприємці мали невисокий соціальний статус у суспільстві тогочасної України, тому благодійна діяльність для них була чи не єдиним засобом підняти свій авторитет, рейтинг і вагу в суспільстві. Благодійність поширилась серед підприємців і стала своєрідною традицією.

Зростання самосвідомості буржуазії приводило до зміни корпоративної психології й усвідомлення нерозривного зв'язку з майбутнім народу, свого міста. Існували й інші причини, що змушували надавати меценатську підтримку. Це особиста побожність та потреба допомагати ближньому. Буржуазія ХІХ століття була ще молодою, і батьки перших мільйонерів часто виходили із самих низів суспільства, тому народні потреби, звичаї, світогляд були ближчі їм, ніж, наприклад, дворянству, саме тому участь купецтва та підприємців у підтримці музейної справи була дуже активною. [1].

За адміністративною реформою Катерини II у 1785 році для універсалізації соціальної структури імперії було запроваджено “Міське положення”, за яким створювалися окремі стани: дворяни, духовенство, купці, міщани та селяни. Цей поділ на багато років визначив способи надання допомоги та сформував станову благодійність. Станові пожертвування навряд чи можна назвати повністю добровільними тому, що всі представники певного стану повинні були виконувати постанови, прийняті керівництвом на станових зібраннях з питань надання благодійної допомоги.

Існував своєрідний дух змагання між станами у справі надання пожертвувань. Одним із засобів підтримання станового іміджу була благодійна та меценатська підтримка. Вона часто спрямовувалася на задоволення потреб свого стану. Отже, ці пожертвування можна назвати наполовину добровільними.

Станова благодійність, явище більш характерне для суспільства XVIII – початку XIX століть, у наступні часи поступово втрачає свої позиції на користь інших форм, продовжуючи існувати до початку XX століття. Першість за обсягами станової благодійної допомоги продовжували утримувати дворяни, поступаючись іншим станам у персональних пожертвуваннях та в участі у благодійних організаціях. У цій новій і дієвій формі більш активними були представники буржуазії та інтелігенції. Нагальна необхідність допомоги нужденним, помножена на усвідомлення своєї належності до певного соціального стану, сприяла формуванню й розвитку саме такої форми допомоги.

На межі XIX-XX століть відбувається активізація суспільно-культурного життя. Причиною цього стали ліквідація кріпацтва, розвиток підприємництва та ринкових відносин, поступова руйнація станового поділу суспільства. Активізувалась і діяльність меценатів, що надавали вигідні замовлення митцям, фінансували їх творчі подорожі, купляли твори мистецтва, засновували власні галереї та колекції, залучали до співпраці діячів культури та мистецтва. У

суспільстві того часу формується своєрідна мода на меценатство, яка сприяла створенню приватних колекцій. Великі колекції були зібрані К. М. Скаржинською, О. М. Алфьоровим, Б. Г. Філоновим, І. І. Шараневичем. Богдан та Варвара Ханенки відіграли визначну роль у відкритті Київського художньо-промислового і наукового музею у 1904 році, а їх величезна колекцію, стала основою Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків. Василь Тарновський 1896 року подарував свою колекцію старожитностей та картин Черніговській губернській земській управі, яка відкрила Музей українських старожитностей. Київський колекціонер Олександр Тульчинський зібрав значну колекцію картин видатних художників та передав частину свого зібрання до Київської національної картинної галереї [2].

Отже, станова благодійність та приватне меценатство XIX – початку XX ст. істотно вплинуло на заснування музеїв та формування музейних фондів України.

Джерела та література

1. Боханов А.Н. Коллекционеры и меценаты в России. М.: Наука, 1989. С.7-9.
2. Слабошпицький М. Ф. Українські меценати : нариси з історії української культури. Ярославів Вал: М. П. Коць, 2001. 328 с.

Ірина Панченко

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Чередник Л. А.

м. Полтава

АРХІВНА ГАЛУЗЬ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Архівній галузі належить одна із провідних ролей у формуванні інформаційного суспільства, оскільки саме вона визначає основні шляхи використання, збереження, поширення та захисту ретроспективної інформації. Розвиток інформаційного суспільства сприяє автоматизації практично всіх сфер людської діяльності, зокрема й архівної. Інформатизація та впровадження нових сучасних технологій в архівній справі покращить не тільки якість та продуктивність роботи архівістів, а й змінить оперативність доступу користувачів до архівної інформації.

Інформатизація архівної справи, спрямована на вдосконалення управління архівною справою, інтенсифікацію архівних технологій та удосконалення документної інформації, є важливим чинником розвитку культури й науки, входження України в міжнародний інформаційний простір.

Серед науковців, які вивчали проблеми інформатизації архівів, варто назвати таких, як Г. Боряк, М. Васильченко, Я. Калакура, Н. Кузовова та ін. Деякі проблеми, що стосуються електронних ресурсів та функціонування документів в електронному форматі, розглядалися у роботах Г. Власова, Н. Гайсинюк, Л. Бабко, В. Іванова, Ю. Яковлева та ін.

Метою нашого дослідження є висвітлення ролі архівної галузі в умовах розвитку інформаційного суспільства.

В Україні організаційні та нормативно-правові засади процесів інформатизації та автоматизації роботи архівних установ сформовано на

загальнонаціональному рівні, а саме в законах: «Про електронні документи та електронний документообіг» [1], «Про національний архівний фонд та архівні установи» [2], «Про інформацію» [3] та ін.

Накопичення документних ресурсів на електронних цифрових носіях є логічним наслідком процесів інформатизації архівної галузі та безперервної модернізації інформаційно-комунікаційних технологій, а тому питання створення електронних архівів є, як ніколи, нагальним.

Як відомо, електронний архів – це інформаційна система, що приймає, зберігає та надає користувачам та державним архівам доступ до архівних документів в електронному вигляді (профільні документи) тривалого або постійного термінів зберігання [4].

За розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 року № 279-р було створено Центральний державний електронний архів України (ЦДЕА України) [5]. Серед державних архівів України ЦДЕА є одним із наймолодших. Цей архів зберігає електронні документи та електронні інформаційні ресурси Національного архівного фонду, а також займається обліком, гарантує їхню повноту та організовує відповідні умови для використання, поширення та збереження архівних матеріалів.

Розглянемо електронні архіви у світі. Зокрема, Національний цифровий архів (Narodowe Archiwum Cyfrowe – NAC) в Польщі [6, с. 3]. Це перший архів, який було створено для зберігання, збору й пошуку архівних документів саме у цифровому вигляді. Серед головних функцій NAC виділимо такі: оцифрування документів державних архівів; вироблення стандартів оцифрування; пошук і збереження кінофотофонодокументів; популяризація архівів за допомогою мережі Інтернет.

За словами творців NAC, до 2030 р. в Інтернеті буде розміщено 200 мільйонів цифрових копій архівних ресурсів державних архівів Республіки

Польща. НАС буде управляти архівами електронних документів як інтегрованою системою всієї мережі архівів Польщі [7, с. 4].

На противагу, в Архіві давніх актів (Archiwum Główny Akt Dawnych in Poland – AGAD), який також знаходиться в Польщі, оцифрування матеріалів та надання інформації в електронному форматі є ледве налагодженим. Повністю відсутній з користувачами дистанційний діалог [7, с. 4].

Упровадження електронного архіву зумовлено передовсім такими перевагами: надійність зберігання матеріалів – цифрові документи з часом не зазнають руйнації та не змінюють своєї якості; можливість одночасної роботи з одним архівним документом одразу кількома віддаленими користувачами; спрощення, оперативність й неодноразовість доступу до потрібної інформації; відстежування документів для характеристики актуальності того чи того документа, а також потреб користувачів; зменшення фінансових витрат.

Виділимо й недоліки: постійне оновлення програмних та апаратних елементів електронного архіву, що потребує додаткових фінансових витрат; низький рівень обізнаності деяких груп користувачів щодо роботи електронних версій архівів.

Трансформація традиційного архіву в електронний є необхідною умовою забезпечення цілісної роботи архівної сфери, а проблеми функціонування такого роду архівів є актуальними не лише для України, а й для інших держав.

Поряд із проблемою створення електронних архівів гостро постає питання оцифрування вже наявних документів. Оцифрування – це переведення інформації в цифрову форму [8]. Кожний державний архів оцифровує документи відповідно до власних планів та вимог, орієнтуючись на своє технічне та кадрове забезпечення. Швидкість оцифрування в державних архівах вагомо відрізняється, до того ж не всі мають відповідне обладнання.

Пріоритетно оцифровуються особливо цінні та унікальні документи, а також матеріали, які користуються великим попитом задля їхнього подальшого

збереження. Надзвичайно важливим є вибір обладнання для створення високоякісної копії та попередня підготовка документів до сканування.

Метод оцифрування складається з двох альтернативних шляхів – це сканування та створення фотокопії матеріалів. Основна проблема сканування – це вплив ультрафіолетового випромінювання. Для запобігання шкідливому впливу випромінювання використовують електролюмінесцентні або флуоресцентні лампи з фільтром, а також світлодіоди чи волоконно-оптичні системи освітлення. Для сканування потрібно застосовувати апарати, які мають мінімальне механічне навантаження, щоб уникнути пошкодження експонатів [9, с. 2].

Під час оцифрування документів особливу увагу необхідно приділити дотриманню міжнародних стандартів і форматів задля злиття цих документних ресурсів у світовий інформаційний простір.

Створення власних вебсайтів архівів, їхнє належне інформаційне наповнення є вагомим ресурсом інформатизації архівної галузі.

Вебсайт архівної установи умовно можна назвати новим видом архівного довідника – комплексним електронним довідником оперативного характеру [10, с. 3]. Такого роду «довідник» може мати: бібліографічну (покажчики, каталоги), зображувальну (фотоматеріали), текстову (різноманітні публікації), описову (огляд) інформацію, бази даних з архівними документами тощо.

У різних країнах ступінь організації власних сайтів архівів є відмінним. Головно це залежить від підтримки держави архівної справи, а також від наявності кваліфікованих спеціалістів у цій сфері, які б змогли забезпечити належне функціонування відповідного порталу.

Одним із найбільш рейтингових за багатьма показниками може вважатися сайт Національного архіву Австралії. Універсальність австралійської системи полягає в тому, що вона репрезентує колосальний обсяг документної інформації на рівні подокументної одиниці опису. Завершення повного подокументного та

його представлення в Інтернеті національної архівної спадщини цієї країни потребуватиме, за обрахунками спеціалістів, 80 років. І це – без урахування нових надходжень [10, с. 4].

Відкритий електронний архів (Інформаційно-довідковий зал) при Галузевому державному архіві Служби Безпеки України є одним із прикладів налагодження вебпорталу архівної установи [11]. Інформаційно-довідковий зал полегшує доступ та використання документів, які було розсекречено.

Усі документи систематизовані та об'єднані тематично («Голодомор 1932–33 рр.», «Репресії на Україні» тощо). На сьогодні представлено понад 13 тисяч розсекречених документів, безліч фотоматеріалів, понад 100 науково-довідкових видань, створених за участю фахівців СБУ. База даних архіву безперервно оновлюється, оскільки перетворення матеріалів в електронний формат ще й досі триває [7, с. 3].

Однак, більшість архівів лише розпочинають створювати та активно використовувати у своїй діяльності власні вебсайти, саме тому їхня інформаційна наповненість є мінімальною. На таких сайтах зазвичай відображається перелік послуг архівної установи та адміністративно-управлінська інформація, а також окреслюються ресурси законодавчого характеру, інформація про конференції, збори, поточні події. Змістовні, вагомі дані про фонди є недостатньо розробленими.

Не лише існування, а й постійне гідне інформаційне наповнення та оновлення вебсайту будь-якого архіву є обов'язковою умовою удосконалення засобів та методів швидкісного доступу користувачами до ретроспективної інформації, інноваційної роботи архівних установ.

Отже, адаптація архівної галузі в умовах розвитку інформаційного суспільства є незавершеною не лише в Україні, а у світі. Залишається багато актуальних проблем, яким необхідно приділити увагу вже зараз. Оцифрування документної спадщини, організація електронних архівів, створення вебсайтів та

активізація їхньої ролі як осередку ретроспективної інформації є перспективним курсом розвитку архівних установ.

Джерела та література

1.3У «Про електронні документи та електронний документообіг».URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>

2.3У «Про національний архівний фонд та архівні установи». URL
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>

3. 3У «Про інформацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

4.Електронний архів. .URL:https://old.archives.gov.ua/Electronic/E_A.php

5. Центральний державний електронний архів.URL: <https://uk.wikipedia.org/>

6. Філіпова Л. Я. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовний аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2018. № 2. С. 6-11.

7. Вовк Н. С. Електронні інформаційні ресурси архівних порталів України та Польщі: порівняльний аналіз. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації, 2017. № 1 (29). С. 14-20.

8. Оцифровування. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

9. Ярکا У. Оцифрування інформації, як пріоритетний напрямок збереження бібліотечних фондів. *Інформаційне суспільство: тенденції регіонального розвитку* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. ISRDT-2016, 20-21 вересня 2016 року. Л. : Видавництво «Редакція «УП», 2016. С. 80–81.

10. Климчук Л. В. Аналіз стану інформатизації архівів як основа вдосконалення системи документального забезпечення краєзнавчих досліджень Поділля. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2011. № 3. С. 20-23.

11. Інформаційно-довідковий зал (відкритий електронний архів). URL:
<https://sbu.gov.ua/ua/>

Ірина Передерій

Жанна Вертій

м. Полтава

**«СПРОМОЖНІ» АРХІВИ ЯК СТРАТЕГІЧНА МЕТА РОЗВИТКУ
ВІТЧИЗНЯНОЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ: КОНЦЕПЦІЯ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Протягом останніх двох десятиліть технологічний прогрес суттєво вплинув на територію архівів, як, власне, й інших закладів культурної спадщини (бібліотек та музеїв). І пов'язане це з тим, що зазначені установи володіють великими масивами інформації, а, отже, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій просто не дав їм шансу залишитися «традиційними».

Для архівів країн пострадянського простору, що пережили тоталітарне минуле, де доступ до архівів був украй обмеженим, ці зміни були особливо актуальними. Адже їм потрібно було наздоганяти розвинені країни не лише у технологічному сенсі (оскільки ера інформатизації архівів на Заході розпочалася ще в далекі 1960-ті й суттєво прискорилося, починаючи з 1980-их рр). Насправді, розпочинати потрібно було зі зміни парадигми функціонування архівної галузі, із забезпечення (де-юре і де-факто) дотримання наріжного її принципу – доступності архівної інформації (відкритості), без чого годі говорити про добре налагоджену архівну сферу.

Незважаючи на те, що за останні майже три десятиліття українська архівна галузь помітно модернізувалася, усе ж вона ще суттєво відстає від

країн-флагманів. Значно скоротити цей розрив покликана реалізація «Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року», проєкт якої був презентований Державною архівною службою України (далі – Укрдержархів) у вересні 2020 р. Фактично, Стратегія є рамковим документом, що визначає цілісну систему стратегічних та операційних цілей, на виконання яких має бути спрямована реалізація державної політики у сфері архівної справи у найближчі п'ять років.

У вступі до документу зазначається, що його розроблення зумовлено посиленням нових викликів (пов'язаних із світовою економічною кризою та епідемією коронавірусу), ризиків і загроз у гуманітарному та інформаційному вимірах, що виникли внаслідок російської гібридної агресії проти України, розвитком технологій нового покоління, активізацією процесу створення об'єднаних територіальних громад, запитом українського суспільства на утвердження його національної ідентичності, історичної пам'яті та інвестування у майбутнє, а також необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності архівної галузі в нових економічних і соціокультурних умовах, поширення позитивного іміджу архівних установ, прикладом доступності та прискорення інтеграції України у міжнародний культурний простір [1].

Наразі триває підготовка широкого громадського обговорення цього документу. Її зміст буде винесено на розгляд громадської та науково-експертної рад при Укрдержархіві, а за тим, вона має набути законної сили.

Надзвичайно важливим, на наш погляд, є те, що Стратегія гранично чітко визначає Місію, Візію та Бачення архівної галузі в Україні. Вони цілком відповідають загальносвітовим тенденціям у цій сфері. Так, *Місією* проголошено *збереження інформаційних ресурсів українського народу, забезпечення рівних можливостей та універсальний доступ до них. Бачення архівів* полягає у визнанні цих установ *важливим інструментом формування*

історичної пам'яті українського народу, а також засобом сприяння реалізації права людини на інформацію, захисту демократії, розвитку держави і громадянського суспільства. Що ж до Візії, то згідно з нею архіви України є (очевидно, будуть у майбутньому) інтегральною складовою світових інформаційних ресурсів людства, з ефективними механізмами управління, сучасними онлайн-сервісами, потужною взаємодією з науковим сектором та державно-приватним партнерством. Отже, вже ця частина документу дає зрозуміти в якому напрямі буде рухатися процес модернізації архівної галузі у нашій країні у найближчі п'ять років.

Документ визначає чотири стратегічні цілі, що є кінцевою метою реалізації Стратегії: рівний доступ до інформації, знань і послуг; спроможні архіви; нове архівне законодавство; нова комунікаційна політика.

Що ж таке «спроможні архіви» і як зміниться архівна галузь в Україні у разі втілення згаданої цілі у життя? На першу частину питання відповідь дає вже сам документ у вигляді своєрідної дефініції. Відповідно до неї «Спроможні» архіви – це збережені та примножені національні інформаційні ресурси суспільства [1, с. 9]. Під «спроможними» архівами розробники документа розуміють сильні архіви, які матимуть суттєво посилену (у порівнянні з теперішнім моментом) інституційну спроможність й адаптованість до мінливого середовища та його потреб. Адже саме сильні інституції зможуть відігравати вирішальну роль у трансформації архівної галузі.

Реалізація цієї стратегічної мети передбачається через досягнення **шести оперативних цілей**. Перша з них – *реформування системи управління архівною справою* націлює на модернізацію цієї системи та створення нової архітектури мережі архівних установ. Це потрібно, по-перше, аби вітчизняні архіви виконували не лише функцію збереження документів, а й забезпечували максимальний доступ до архівних інформаційних ресурсів. По-друге, архівна галузь має, нарешті, відреагувати на парадигмальну зміну, яка відбулася в

системі управління – від управління об'єктами до управління процесами (в контексті архівної галузі йдеться про процеси комплектування, зберігання, використання тощо). Не забуваймо також і про реформи адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування, які не можуть не зачіпати й сфери архівів.

Саме тому ставиться завдання створення Єдиної державної системи органів управління Національними архівними інформаційними ресурсами, документацією та архівами, яка включатиме центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику в зазначеній сфері, територіальні і функціональні підсистеми та їх ланки. До цієї Системи планується включити галузеві державні архіви, державні нотаріальні архіви та архіви РАЦСів (як функціональну підсистему), що забезпечить уніфікацію інформаційних процесів в архівній сфері. Також передбачено оптимізувати існуючу систему трудових архівів.

Друга оперативна ціль полягає у *розбудові архівної інфраструктури*. Конкретні заходи націлені, насамперед, на розв'язання системної проблеми вітчизняної архівної галузі – нестачі спеціально пристосованих приміщень для архівних установ, починаючи від будівель, призначених для функціонування центральних державних архівів, закінчуючи місцевими архівними установами. Саме ця оперативна ціль також покликана подолати «цифровий розрив», що має місце у вітчизняній архівній галузі у порівнянні з передовими країнами світу. Отже, архівна інфраструктура – це не лише будівлі й споруди необхідних площ, обладнані сучасними архівосховищами, а й модернізована інформаційно-телекомунікаційна система архівних установ. Тільки так можна буде, нарешті, розв'язати проблему неналежної автоматизації діяльності архівів та надання ними послуг, зокрема, і в онлайн-режимі.

Третя оперативна ціль – *забезпечення максимальної повноти комплектування архівних фондів* – націлена, насамперед, на подолання суттєвих

протирич між стрімкими темпами зростання документопотоків та недостатнім їх відображенням у наповненні та типо-видовій структурі архівних інформаційних ресурсів. Задля цього передбачається створити концептуальну модель комплектування архівних фондів на основі диверсифікації джерел комплектування; удосконалити методику включення юридичних і фізичних осіб до джерел комплектування архівів, запровадити спрощення процедур відбору та приймання документів на зберігання; розвинути ініціативне комплектування архівів шляхом залучення волонтерів, студентів, представників інститутів громадянського суспільства, широкого кола користувачів соціальних мереж до збирання документів та ініціативного документування подій сьогодення та ін.

Четверта оперативні ціль – *безпека архівів та архівних ресурсів* – передбачає запровадження багаторівневої системи безпеки, спрямованої на захист архівних інформаційних ресурсів, архівістів і користувачів. Така архітектура цієї системи має забезпечити захист архівних інформаційних ресурсів під час зберігання, у процесі реставрації та оцифрування, користування (у т. ч. інформаційна безпека) тощо. Передбачається розроблення спеціальних правил та процедур захисту архівних інформаційних ресурсів в умовах військових дій, кліматичних змін, пандемії (адже події останнього десятиліття виразно вказали на таку потребу). Крім того, на базі Центрального державного електронного архіву України задумано створити дата-центр (центр цифрових даних) для зберігання всіх електронних документів та всього цифрового фонду користування [2].

У частині досягнення п'ятої оперативної цілі – *вдосконалення архівної статистики* – особливо актуальними, на наш погляд, є перспективи оновлення форми планово-звітної документації архівних установ з урахуванням актуалізації даних і принципу достовірності. З цією метою планується створення та впровадження програмного забезпечення для автоматизованого моніторингу показників і результатів діяльності архівних установ, розроблення

Національного стандарту «Інформація і документація. Архівна статистика», а також запровадження методики моніторингу й оцінювання якості роботи архівів.

Нарешті, шоста оперативна ціль - *посилення наукового супроводу, кадрового та фінансового потенціалу архівної галузі* – передбачає, зокрема, розроблення Програми розвитку галузевої науки на 2021-2025 рр., створення Галузевого центру професійної підготовки та підвищення кваліфікації архівних працівників. Одним із найголовніших завдань реалізації цієї цілі, на наше переконання, є підготовка пропозицій до Реєстру професій в частині оптимального переліку та кваліфікаційних характеристик професій працівників архівних установ з урахуванням вимог ринку праці, цифрових трендів тощо. Адже на сьогодні згаданий Реєстр у відповідній частині ніяк не сприяє популяризації професії архівіста серед молодого покоління, без якого справжня модернізація та подальший стрімкий розвиток галузі навряд чи можливий. Цій же меті буде сприяти і розроблення пропозицій до реформи системи оплати праці працівників архівних установ до рівня можливості наймання фахових спеціалістів.

Отже, презентована Укрдержархівом Стратегія, безперечно, є своєчасним і надзвичайно важливим документом, реалізація якого дозволить у відносно стислий термін – 5 років – подолати той розрив, який наразі має вітчизняна архівна галузь щодо країн-лідерів у цій сфері. Важливо, щоб документ не залишився лише концепцією, а був повністю переведений у площину практичного впровадження.

Джерела та література:

1. Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року. Проєкт. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%A1%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A2%D0%95%D0%93%D0%86%D0%AF.pdf>

2. Презентація Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року.

URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83-2025.pdf>

Олена Поденко

м. Полтава

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ: ЩО ЧЕКАЄ НА БІБЛІОТЕКАРІВ ЦИФРОВОЇ ДОБИ І МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ПОШУКУ РІШЕНЬ

Здається, ще не так давно обговорювалися переваги створення електронних ресурсів, що відображають бібліотечні фонди максимально повно і дають можливість вільного доступу до потрібної інформації у будь який час і з будь якої спеціально обладнаної точки доступу. І ось, на сьогоднішній день, маємо надзвичайні обставини, пов'язані з карантинними обмеженнями через небезпеку COViD-19. Саме тому, віддалений доступ до потрібної інформації і забезпечення цього доступу у значно більшому обсязі можуть і виконують саме електронні бібліотеки. Та й самі електронні бібліотеки це справжні інформаційні системи, структуровані і систематизовані для максимально ефективного зберігання і використання тієї палітри носіїв інформації (тексти, відео, аудіо, графіка, тощо), що піддаються оцифруванню.

Хочеться зацентувати увагу на пошуковій, інформаційній і аналітичній роботі бібліографів-бібліотекарів науково-технічної бібліотеки Національного університету «Полтавська політехніка ім. Юрія Кондратюка». Саме завдяки їхній професійній, дослідницькій, кропіткій праці, як науково-педагогічні працівники, так і всі причетні до навчально-освітнього процесу, мають змогу

отримати необхідну інформацію по конкретному запиту, темі, дослідженню, а не просто перелік книг по заданому пошуку. Оскільки ми акцентуємо свою увагу не тільки на забезпеченні навчальною літературою, а й створенні інформаційної підтримки. Сучасна бібліотека, а особливо університетська, своєю пошуково-інформаційною діяльністю, соціально-комунікаційними зв'язками, дослідницькою і просвітницькою роботою допомагає підняти престиж і конкуренто-спроможність закладу вищої освіти на максимально високий рівень. А значить, можливість використання сучасних технологій, електронних пошукових систем, комп'ютерна грамотність і професійність працівників науково-технічної бібліотеки, програмне забезпечення для ефективного і швидкого пошуку, оцифруванню носіїв інформації – це нагальний і необхідний симбіоз у діяльності, як самої бібліотеки, так і закладу вищої освіти в цілому. За нагальних потреб, доводиться займатися порівняльною аналітикою у світлі використання або доступності для використання інноваційних розробок, що надважливо у сучасному динамічному інформаційному просторі.

Часто як приклад використання цікавих інноваційних технологій безпосередньо у роботі бібліотеки приводять такі бібліотеки-флагмани, як ЦНБ ХНУ Каразіна та її електронні ресурси. З грудня 2018 року на базі ЦНБ ХНУ Каразіна співробітники АІС інсталиювали й налаштували флагманську модель сканера ZEUTSHEL. Їхній надсучасний сканер — це новий вимір якості оцифрування бібліотечних і архівних документів. Адже в роботі з рідкісними виданнями значення має все: і кліматичні умови зберігання, і кількість видачі видання для роботи з його інформаційною частиною. Оскільки саме співробітники бібліотеки відповідають за збереження книжкових фондів і забезпечення доступу до інформації за нагальними запитами, використання таких пристроїв допомагає у вирішенні цих завдань максимально ефективно.

Можливо тому, що колеги мають змогу і використовують подібні технології у своїй роботі, більш прискіпливо передивилася фонд нашої науково-технічної бібліотеки на предмет цікавих, але не широкодоступних для загалу книг, альманахів, періодичних видань минулих років. Хочу звернути особливу увагу на видання другої половини XVIII сторіччя і до початку XX сторіччя, що достойно представлені у книжковому фонді науково-технічної бібліотеки Національного університету «Полтавська політехніка ім. Юрія Кондратюка» у відділі зберігання. І таких видань близько тисячі. Наприклад універсальна енциклопедія «Енциклопедичний словник Брокгауза та Ефрона» (1890-1907pp.). Такі словники, гадаю, є майже у кожній бібліотеці. Але саме рік видання є предметом винятковості, коли ми говоримо про цей енциклопедичний словник.

Є раритетні видання, як приклад: «Десять книг про архітектуру» римського архітектора Вітрувія.

Окремо слід наголосити на інформаційно-змістовному по наповненості виданню, що цікаве, як історіографічна пам'ятка, так і практичний посібник у сфері геології, безпосередньо пов'язаний з Полтавщиною: «Геологическое описание Полтавской губернии: Отчет Полтавскому Губернскому Земству А.В. Гурова, магистра геологии и минералогии с 66-ю рисунками и геологической картой в тексте/ А.В. Гуров. – Х.: Изд-во Полт. Губерн. Земства ; Типогр. М.Ф. Зильберберга, 1888.- 1010 с. : ил., карт.- 4 л. ил.»

Комфортне використання водних ресурсів для забезпечення міської інфраструктури якісними послугами з водопостачання було нагальною проблемою, у вирішенні якої мало допомогти ще у 19 сторіччі видання: Кениг, Фридрих «Водоснабжение. Расчет и устройство водопроводных труб и водоподъемных механизмов, преимущественно относительно снабжения водою городов» у перекладі з доповненнями П. Усова, виданого друкарнею М.О. Вольфа у 1882 році.

Дороги. Їх облаштування та експлуатація – вічні теми. Приклад видання актуального крізь простір і час: «Асфальт и битумы и техническое их применение: настольная книга для инженеров, архитекторов и домовладельцев / И. Спорный.- Испр. и доп. изд. К. Де-Скоховским.- СПб. : Тип. бр. Пантелеевых, 1876 -279 с.»

Міняється клімат, котрий рік багато лиха заподіюють пожежі. До вашої уваги видання 1880 року: «Руководство к возведению в селах огнестойких зданий». Та й «Атлас проектов и чертежей сельских построек» 1853 року навряд чи можна вважати таким, що не містить практичних та наглядних підказок у різних сферах будівельних робіт сьогодення.

Геодезія. Рік 1845, підручник А. Болотова «Курс высшей и низшей геодезии». Як багато можна почерпнути нового з такого видання і на сьогоднішній день, при проектуванні та розробці чергової свердловини.

Як бачимо, багато цінної інформації, готової задовольнити сучасних дослідників, містобудівників, геологорозвідників, історіографів, краєзнавців можна знайти у даних виданнях другої половини XVIII сторіччя і початку ХХ сторіччя. Проблеми будівництва, реконструкцій тощо, існували завжди, актуальні сьогодні і потребуватимуть нагальних професійних рішень у майбутньому. Як приклад наведу цитати з статті по дослідженню рідкісних книг у фонді нашої науково-технічної бібліотеки доцента полтавського національного університету «Полтавська політехніка ім. Юрія Кондратюка» Чередник Л. А., що надруковані у журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія»: *«Фонд НТБ Національного університету «Полтавська політехніка ім. Юрія Кондратюка» містить цікаві книжкові пам'ятки, які у процесі дослідження стали джерелом пізнання історії, архітектури, життя людей початку ХХ століття. Для видань, досліджуваного періоду, характерним є невеликий тираж»* [1, с. 64]; *«Увагу викладачів і студентів архітектурного і будівельного факультетів може*

привернути посібник по проектуванню, написаний професором Військово-Технічної Академії В. Апишковим під назвою «Архітектура» (1928 рік видання). Навчальний посібник складається з кількох частин: окремо видано теоретичну частину і альбом креслень» [1, с. 63]. Також авторка акцентує нашу увагу на список використаних для публікації посібника В. Апишковим джерел літератури, як іноземної, так і вітчизняної, що розділені і мають подібність з сучасним бібліографічним оформленням. Тобто достовірність наведеної інформації, можливість поглибленого пошуку для зацікавлених у вивченні запропонованої теми, як бачимо, представлені професійно і якісно. Для мене це цікаво, як приклад важливості правильного оформлення, перевірки на достовірність фактів чи використаних джерел при викладенні певного матеріалу до друку.

Важливо, що в умовах сьогодення, коли з'являються такі поняття, як «інформаційний вклад», «хижацьке видання», саме бібліографи-бібліотекарі часто займаються перевіркою використаних матеріалів, при статейними списками, вивченням тематичної спрямованості популярних журналів, аналітикою їх публікацій не тільки по назві та авторам, а і по направленості тем публікацій на певні цільові групи, соціальні верстви.

А сучасні заклади вищої освіти оцінюють свою роботу, у порівнянні з іншими колегами, ще й по публікаційній активності науково-педагогічних працівників. Показники цитування статей, досліджень безпосередньо впливають на формування привабливого профілю закладу вищої освіти, на можливість залучення до міжнародних проектів, отримання грантів на дослідження у актуальних сферах. Саме з такими інформаційно-пошуковими платформами працюють бібліотечні працівники, щоб завжди мати достовірні статистичні дані за потребами користувачів.

Проглядаючи матеріали II міжнародної науково-практичної конференції «Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення», що відбувалася у Києві з 6

по 9 жовтня 2020 року, прочитала цікавий вислів у статті Ірини Сосідко, яка працює провідним бібліотекарем у Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського про «цифрових аборигенів»: «У 2001 році Марк Пренскі вперше використав поняття *Digital Natives* (цифрові аборигени, цифрові тубільці) для позначення покоління людей, яке виросло після цифрової революції, корінних жителів цифрової епохи» [2, с.35].

Задовольняти потреби такої категорії споживачів інформації треба не тільки максимально якісно і швидко, а ще й думати на упередження можливих запитів, запроваджувати нові стратегії обробки та використання інформації. Тому частина інформаційної, можна сказати рекламної роботи бібліотеки ведеться у соціальних мережах. Віртуальні виставки, презентації, навіть діалог з письменником можна організувати дистанційно, але теж цікаво і змістовно.

Багато відповідальності потребує інформаційне забезпечення заходів, що організує і провадить бібліотека в умовах дистанційного спілкування з нашими студентами і потенційними абітурієнтами. Намагаємося бути цікавими, відкритими, змістовними. Є бажання долучитися до новітніх тенденцій віртуального обслуговування запитів дослідників та науково-педагогічних працівників через створення інформаційних порталів, як у Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського «Наука України: доступ до знань».

Петабайти, ні — ексабайти інформації завантажуються щодня в глобальну мережу. Підкорити цю інформаційну хвилю, впорядкувати і налаштувати діапазони її частот для сприйняття і відтворення у найрізноманітніших сферах життя людини – такі виклики стоять перед бібліотекарями цифрової доби.

Джерела та література

1. Електронний каталог Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» АБІС «UnieLibrary» : локальна мережа. Електронні дані (229230 записів). Полтава : Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2002-2020.

2. Стратегії розвитку бібліотек: від ідеї до втілення : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 6-9 жовт. 2020р., м. Київ / М-во освіти і науки України ; редкол. : О.М.Бруй (голов. ред.), Я.Є.Сошинська, Є.В.Кулик ; відп. за вип. С.І.Барабаш. Київ : Наук.-техн. б-ка ім. Г.І.Денисенка ; ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2020. 52 с.

3. Чередник Л.А. Рідкісні книги у фонді бібліотеки (на прикладі НТБ НУШП імені Юрія Кондратюка). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2018. № 2. С. 59-64.

Олександр Каденюк
м. Кам'янець-Подільський,
Василь Сажко
м. Полтава

АРХІВНІ ДЖЕРЕЛА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (1921-1939 РР.)

Основну джерельну базу досліджень україно-польських відносин в період входження Західної Волині до складу польської держави і частини Волині, що перебувала в складі Радянського Союзу складають архівні матеріали, які зосереджено у фондах Волинського обласного державного архіву (ВОДА),

Державного архіву Житомирської області (ДАЖО), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ та УУ), Центрального державного історичного архіву у Львові (ЦДІАУ у Львові), та Державного архіву Тернопільської області (ДАТО).

Архівні документи можна умовно поділити на чотири групи. Перша — постанови Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів УСРР та секретні постанови Народного Комісаріату внутрішніх справ УРСР, які стосуються охорони державного кордону, порядку обміну осіб, що нелегально перейшли кордон, порядку направлення перебіжчиків-чужоземців до відповідних правоохоронних органів, надання посвідок на перебування чужоземців на радянській території та інше. Дані архівні документи розкривають політику радянської влади в перші повоєнні роки, коли ще ситуація на кордоні між Східною і Західною Волиною не відзначалася стабільністю. Велика кількість перебіжчиків через кордон, як в сторону Польщі, так і в сторону Радянської України, змушувала вищі органи державної влади республіки видавати масу директивних документів, які регламентували статус перебіжчиків, тобто нелегальних іммігрантів, як таких, що несуть кримінальну відповідальність за перехід кордону і таких, що такої відповідальності не несуть. До другої категорії відносили членів комуністичних партій інших держав, дезертирів з іноземних армій та тих, хто перейшов в радянську Україну із політичних мотивів: ДАЖО. Ф.Р-363. „Адміністративний відділ виконавчого комітету Коростенської окружної Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів (окрадмінвідділ) м. Коростеня”. 1924-1930 рр.

Окремі директиви стосувалися посилення політико-масової роботи серед населення прикордонної смуги: ДАЖО. Ф.П-132. „Олевський райком Компартії України.” Ці матеріали дають можливість з'ясувати політику офіційних властей щодо іммігрантів та заходи, які приймалися органами НКВС УСРР щодо обліку

та нагляду за іммігрантами.

Другу групу документів становлять звіти та спецповідомлення командування прикордонних органів ОДПУ, листування з райміліцією райвиконкому про прийняття радянського громадянства іноземними особами, справи громадян, котрі були затримані при переході кордону в сторону Польщі чи навпаки. В кінці 20 — на початку 30-х років в період суцільної колективізації, „розкуркулення” селян, а згодом голодомору, коли настрої доведеного до відчаю населення Східної Волині були спрямовані на порятунок втечею за кордон, командування прикордонними загонами військ ДПУ направляло щоденне спецповідомлення до інформаційного відділу ДПУ УРСР про політичне становище сіл, підвідомчих прикордонному загону району. Саме ці документи дають можливість прослідкувати динаміку руху іммігрантів, виявити причини і привід імміграційних рухів: ДАЖО. Ф. П-132; Ф. Р-1820 „Волинський губернський революційний трибунал (Волгубревтрибунал) м. Житомир. 1919 - 1922 рр.”; Ф. Р-363.

Якщо перші дві групи архівних джерел складали документи радянських органів влади, що розкривали імміграційні рухи та політику властей на Східній Волині, то документи третьої і четвертої групи розкривають суспільно-політичну ситуацію на Західній Волині. Незважаючи на відверту антиукраїнську політику польського правлячого режиму, все ж Друга Річ Посполита залишалась європейською державою з певними елементами демократії у політичному житті, що й визначало активну діяльність української імміграції. Участь у виборах і входження до вищого законодавчого органу послів і сенаторів від Волині, створення культурно-освітніх осередків, громадських об'єднань і політичних партій, пошуки компромісу та інтеграція в політичне, духовне та культурне життя польської держави, і одночасно відкрита конфронтація, конфлікти та польсько-українське протистояння були характерними рисами життя Західної Волині у роки між світовими війнами. У всіх цих процесах найактивнішу роль

відігравали іммігранти з Наддніпрянської України :ДАТО. Ф.2. „Кременецьке повітове староство”. „Кременецький повітовий відділ самоуправління”. Ф.348. „Кременецьке повітове управління товариства „Просвіта”. Ф.148. „Волинська православна духовна консисторія м. Кременця“; ДАВО. Ф.1. „Волинська воєводська команда державної поліції м. Луцька“; Ф.190. Луцьке товариство імені Лесі Українки; Ф.46. „Волинське воєводське управління м. Луцьк. Відділ безпеки“; ЦДІА у Львові Ф.309. „Наукове товариство ім. Шевченка у Львові“; Ф.408. „Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів”.

Третю групу документів становлять статті, відозви, повідомлення самих іммігрантів, їхня позиція після поразки національно-визвольних змагань 1917-1921 років і перенесення центру боротьби за державу в еміграцію виливалася в різнопланові політичні заходи. Такого характеру матеріали досліджено в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України Ф. 4465. „Колекція окремих документальних матеріалів українських націоналістичних емігрантських установ, організацій та осіб. 1901-1948 рр.” ЦДІА у Львові Ф. 351. „Центральний комітет „Українського селянсько-робітничого соціалістичного об'єднання „Сельроб” м. Львів“; Ф.348. „Товариство „Просвіта” м. Львів“; Ф.352. „Збірна станиця Українських Січових Стрільців м. Відень“; ДАТО. Ф. 2; ДАВО. Ф. 46;

Четверта група архівних документів розкриває те соціально-економічне і політичне середовище, в якому діяли іммігранти і їхню безпосередню участь в організації різного роду політичних акцій. На основі статистичних даних, які зустрічаються в фондах архівів, яскраво видно розмах національно-культурного життя, яке організували іммігранти, а також ліквідація цих духовних осередків українства офіційною польською владою у 30-х роках. Це документи : ДАВО Ф. 1; Ф. 46. ДАТО Ф. 221; Ф. 348. ЦДІА у Львові Ф. 363. „Левицький Володимир Лукич (псевдонім Василь Лукич). 1856-1938. Нотаріус, письменник“; Ф. 760. „Степура Григорій Калістратович (1881-1939). Адвокат, член Української

Центральної Ради”.

Важливим джерелом для вивчення є матеріали преси міжвоєнного періоду. В українських часописах, газетах, журналах висвітлено позиції цілого ряду відомих діячів в імміграції, які не лише знаходилися у вирі складних політичних подій, а й часто були видавцями або редакторами. Хроніка суспільно-політичного життя населення краю, політичні оцінки діяльності урядів, партій, громадських організацій, окремих діячів висвітлені на сторінках загально-політичних видань, таких як: „Українська громада”, „Волинська неділя”, „Наш голос”, „Вільна думка”, „Нова доба”, „Українська Нива”, „Діло”, „Новий час”.

Особливості господарського життя українців в Польщі висвітлено в часописах кооперативної преси „Сільський господар“ та „Господарсько-кооперативний часопис“.

Ситуацію на території Східної Волині можна простежити через публікації в газеті „Радянська Волинь”, що видавалася в УРСР. Ці матеріали через сувору цензуру і партійний контроль не могли об'єктивно показати життя населення краю в радянській країні і відзначаються зрозумілою однобічністю до висвітлення питань суспільно-політичного життя 20-х - 30-х років. Тим не менше, багато матеріалів відображають суперечливу картину життя волинян цього періоду.

Все ж, коло питань, пов'язаних з етнонаціональними відносинами на Волині у міжвоєнні роки в українській історіографії, вивчено недостатньо і потребує подальшого осмислення, узагальнення і вивчення, що і диктує необхідність його розгляду. Широка джерельна база сприятиме поглибленню і висвітленню по-новому різноманітних сторін життя етнічного населення краю в силовому полі тоталітарних режимів, які панували на волинських землях.

ІНФОРМАЦІЙНІ НАУКИ ТА КУЛЬТУРА: ШТРИХИ ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Глобалізація відіграє суттєву роль у життєдіяльності індивіду, особливо в умовах світової пандемії ХХІ ст., та впливає на навколишнє середовище, міграційні процеси, міжнародний розвиток, освіту, науку. Стрімкий процес глобалізації, обумовлений економічною взаємозалежністю країн, розвитком засобів комунікації та інформатизації, поширенням освіти і знань, призвів до формування єдиного, цілісного світу.

Нові гравці глобалізованого простору потребують розвинених інформаційних систем, спроможних впоратися з сучасними викликами. Відома фраза Н. Ротшильда, повторена В. Черчиллем, «Хто володіє інформацією – той володіє світом» сьогодні набуває нового значення. Низка вчених присвятили свої розвідки вивченню складного феномену інформації, пропонуючи своє власне бачення та інтерпретації. Різні дисципліни досліджують проблеми програмування, ефективного спілкування, проектування систем для надання інформації клієнтам тощо. Ця ситуація виявилась неефективною з наукової точки зору, оскільки представники однієї дисципліни не могли скористатися дослідженнями колег іншого профілю.

Саме тому Е.Б. Коген, наприкінці 90-х років ХХ століття заснував дисципліну під назвою «Інформаційна наука» (Informing Science), яка мала на меті вивчення інформаційних процесів у різноманітних навчальних дисциплінах, включаючи інформаційні системи управління, освіту, бізнес, технології навчання, інформатику, комунікації, психологію, філософію, бібліотечні науки та багатьох інших [1].

Власне, такий трансдисциплінарний підхід, який об'єднав об'єктивний базис всіх дисциплін, що мають відношення до конкретної проблеми, надав можливості подальшого розуміння і розвитку інформаційного світу, в якому живе сучасне суспільство.

Одним із учасників як інформаційних процесів, так і еволюції інформаційних систем є культура, оскільки учасники інформаційного процесу сприймають та інтерпретують інформацію крізь певний набір фільтрів, які можуть відрізнятися в різних культурах, що суттєво впливає на успіх комунікативного процесу.

Культурний обмін включає в себе три аспекти, такі як ментальні моделі, преференції та артефакти. Ментальні моделі – це знання, переконання і процедури, які допомагають членам певної групи взаємодіяти з оточуючим світом. Культура суттєво впливає на ментальні моделі та пов'язані з ними системи міркувань.

Культури істотно розрізняються ступенем впливу на представників певної групи. Всеосяжність і сила культури є тими аспектами культурного обміну, які особливо впливають на інформаційний простір. Всеосяжність культури передбачає рівень її впливу на всі аспекти індивідуальної поведінки. Кінцевий результат опрацювання інформації у процесі сприйняття іншої культури завжди виражається у символічній формі та кодується у вже існуючу структуру тих систем, які є звичними для індивіда.

У межах моделі фільтрів упереджень відразу видно, що культура впливає на кожен фільтр, який може блокувати або спотворювати вхідні повідомлення. Культура може формувати індивідуальне ставлення до того, що є або не є цікавим. Так, ЗМІ присвячують надмірну кількість часу обговоренню приватного життя публічних людей, зірок шоу-бізнесу, жахливим подіям і пророкуванню Апокаліпсису або ж корупційним скандалам. Загалом те, що люди вважають найцікавішим, трохи відрізняється від існуючих ментальних

моделей, але не надто сильно. Культура відіграє важливу роль у створенні цих ментальних моделей.

Люди схильні інтерпретувати нову інформацію таким чином, щоби знайти в новій інформації підтвердження старої, вже відомої. Стикаючись з символами, вони використовують їх як підказку для отримання інформації. Ментальні моделі та артефакти, пов'язані з певною культурою, надають можливості ефективно спілкуватися, оскільки не потрібно передавати неявне знання. Проте, вони також можуть спотворювати комунікаційний процес, примушуючи ігнорувати релевантні деталі.

Люди схильні відмежовувати інформацію, що суперечить існуючим ментальним моделям і переконанням. Оскільки такі моделі і переконання є важливою складовою сильною та всеосяжною культурою, їхня наявність може серйозно погіршити процес комунікації. Особи, які належать до однієї культури, більш схильні враховувати такі моделі у формуванні свого повідомлення.

Інформація досить рідко впливає на людей, які не є мотивованими для її сприйняття. Мотивація може бути або зовнішньою, коли спрацьовує система винагород і покарань, або внутрішньою. Сама формальна система винагород і покарань є важливим артефактом багатьох культур. Однак одним з найважливіших аспектів культури є створення системи ідентифікації того, що є правильним (хорошим, цінним) у порівнянні з тим, що є неправильним (поганим, нікчемним). Така система є основною причиною внутрішньої мотивації.

Важливими є ті аспекти комунікації, які впливають на людей на емоційному рівні. Артефакти сильних, всеосяжних культур (обряди, ритуали, наративи, символи, мистецтво) збільшують або зменшують готовність сприйняти повідомлення.

Механізми, завдяки яким культура впливає на інформаційний процес, можуть відігравати як позитивну, так і негативну роль. У процесі

міжкультурного спілкування вони часто виступають як бар'єр, який необхідно подолати. З іншого боку, при передачі інформації між членами сильної, всеосяжної культури спостерігається значне зменшення проблем спілкування.

Міжособистісна та міжгрупова комунікація здійснюється в умовах значних культурних розходжень її учасників. Ці культурні відмінності істотно впливають на процес створення і транслювання повідомлень, їхню інтерпретацію та сприйняття і зрештою на успіх комунікації. Маючи справу з ментальним фільтром представників різних культур, необхідно враховувати значні культурні розходження, рівень комунікативної компетентності учасників процесу, нюанси передачі інформації, неявне знання, а також принципи комунікативної взаємодії.

Джерела та література

1. Cohen E. Reconceptualizing Information Systems as a Field of the Transdiscipline Informing Science: From Ugly Duckling to Swan. Journal of Computing and information Technology. 1999. Vol. 7. Is. 3. P. 213-219.

Юлія Сисова

Наук. керівник – д. і. н., доц. Салата Г.В.

м. Київ

ФАНДРЕЙЗИНГ ЯК НАПРЯМ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ

Важливим напрямом діяльності бібліотеки в умовах інформаційного ринку є маркетинг. Він дозволяє використовувати системний підхід та програмно-цільові методи для функціонування будь-якої установи (в тому числі

і бібліотеки) в ринкових умовах шляхом аналізу попиту на ринку і активного реагування на нього.

Бібліотечний маркетинг – це управлінська діяльність бібліотеки, організована на принципах класичного маркетингу, спрямована на досягнення цілей повного задоволення потреб користувачів і забезпечення адаптації бібліотеки до сучасних соціально-економічних умов. Відтак, однією з перших складових бібліотечного маркетингу є її зорієнтованість на вивчення і задоволення попиту, на розвиток маркетингових комунікацій в різних напрямках, на формування гнучкого механізму управління [1, с. 22].

У своїй маркетинговій діяльності бібліотеки широко використовують комплекс традиційних маркетингових функцій (визначення вимог споживачів; збір, опрацювання та аналітика інформації; формування іміджу, розробка нових послуг, організація зв'язків з громадськістю, розробка рекламної кампанії та ін.), що впроваджуються з використанням цілком традиційних маркетингових підходів та інструментів [2, с. 227].

Важливу роль відіграє своєчасний правильний вибір варіантів маркетингу, що надає можливість екстраполювати його складові на сферу бібліотечно-інформаційної діяльності з метою отримання необхідних результатів. Їх безпосереднє використання здійснюється, найчастіше, одномоментно або паралельно, так як повсякденне управління бібліотекою в умовах ініціативної господарської діяльності та ринкової конкуренції передбачає реалізацію багатоцільових маркетингових програм і формування варіативного комплексу маркетингу [1, с. 32].

Видається важливим, у межах маркетингового підходу, виокремити систему заходів, націлених на позабюджетне фінансування. Загальновідомо, що так як і маркетинг, поняття «фандрейзинг» також – дефініції закордонні, остання – із США, що використовується в сфері фінансування некомерційних недержавних організацій. Фандрейзинг (fund-raising) складається з двох слів,

перше з яких – це фінансування, вкладання коштів в цінні папери, а друге – підвищення, «розведення» (розмноження), процес росту. Тобто, це уміння підвищувати своє фінансування або уміння примножувати грошові потоки. В економічному словнику знаходимо трактування поняття фандрейзингу – fund-raising – programmes – програма збору (збирання) коштів, мобілізація капіталу [3, с. 32].

Фандрейзинг також став одним із напрямів маркетингової діяльності бібліотеки. Фандрейзинг – цілеспрямована діяльність з послідовного залучення прихильників і ресурсних партнерів, інвесторів (грантові фонди, благодійники, спонсори). Завдяки відповідним прийомам і методам (у тому числі, через переконливі факти та аргументи на користь підтримки бібліотеки), викристалізуються необхідні стратегія і тактика взаємовідносин з реальними та потенційними «благодійниками», що готові і мають можливість створити матеріальні умови для реалізації окремих напрямків бібліотечної діяльності.

Прийоми і методи (тактика) фандрейзингу відповідають певній меті (стратегії) і забезпечують вирішення конкретних економічних завдань. Важливо ґрунтовно підготувати і ретельно спланувати окреслений процес, врахувати більшу частину можливих наслідків, прорахувати ймовірні відхилення від штатної ситуації. При цілеспрямованому фандрейзингу в умовах бібліотеки, видається цілком можливим функціонування багатовекторної системи додаткового позабюджетного ресурсного забезпечення по лінії благодійної та спонсорської допомоги [3, с. 560].

Створення більшості бібліотек світу пов'язане з пожертвами громадян у вигляді книжок, грошей на будівництво бібліотек, з меценатами, відкриттям та існуванням бібліотек на членські внески [4, с. 3].

Найбільш поширеними методами залучення додаткового фінансування бібліотек в Україні є: надання платних послуг, звернення з проханням,

благодійництво, збір приватних пожертв, грантові конкурси, волонтерство, взаємовигідне партнерство.

Здійснюючи маркетинговий підхід, бібліотеки повинні знати і використовувати економічні закони та основи цінового маркетингу. У зв'язку з тим, що безкоштовних послуг не буває, різниця тільки в тому, хто за них платить – держава чи читач, актуальним для бібліотек є проведення економічного аналізу всієї діяльності бібліотек з метою зменшення витрат на обслуговування читачів [3, с. 48].

Таким чином фандрейзинг – неодмінна частина функціонування більшості бібліотек світу, це довготривалий процес, який вимагає необхідних знань, навичок та вмінь та усвідомлення того, що пошук ресурсів та партнерів у ході фандрейзинової діяльності – один зі стратегічних напрямів роботи бібліотечних установ.

Джерела та література

1. Сусллова И.М. Менеджмент библиотечно-информационной деятельности. Санкт-Петербург. 2009. 600 с.
2. Сусллова И.М. Практичний маркетинг в бібліотеках. Москва. 2005. – 143 с.
3. Башун О.В. Маркетинг і фандрейзинг в бібліотеках. Донецьк, 2000. 58 с.
4. Фандрейзинг у бібліотеках США та України: XVI конференція з української проблематики (Урбана-Шампейн, штат Іллінойс, США, 20–25 червня 1997 р.). *Вісник Книжкової палати*. 1997 № 10. С. 3–6.

Ірина Передерій
Любов Стороженко
м. Полтава

ІННОВАЦІЙНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНТЕРАКТИВНІСТЬ У ПРАКТИЦІ МУЗЕЙНОЇ ГАЛУЗІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Сучасна людина багато подорожує світом і бачить модерні наративні музеї, які буквально «нафаршировані» різноманітними експозиційними інноваційними елементами, які базуються на застосуванні новітніх технологій. У багатьох таких музеях немає експонатів у традиційному розумінні, натомість є інтерактив, який, власне, і є інновацією.

Вітчизняні музеї, наразі значно консервативніші. Музейні реформи й модернізація не настільки швидко проникають у їхнє життя. Причин такого становища кілька. Йдеться і про фінансове забезпечення діяльності цих установ, і про кадри, адже вітчизняну музейну галузь можна умовно назвати такою, що «старіє», бо, на жаль, наразі вона залишається малопривабливою для професійної реалізації молоді. Однак не можна закривати очі на те, що традиційні музеї, експозиції в яких створюються за тематично-жанровим принципом, уже не здатні виконувати головного завдання: дивувати, розвивати допитливість і креативність відвідувачів. Тому на зміну таким музеям мають прийти нові форми інноваційних музеїв, наприклад, віртуальні, еко-, музеї транснаціональних культур тощо.

Отже, для того, щоб музей залишався сучасним, йому необхідно запроваджувати інноваційні форми діяльності. Тому вивчення зарубіжного досвіду щодо впровадження інноваційних комунікацій та інтерактивності у практику музейництва є досить актуальним, зокрема, для використання цього досвіду українських закладів.

Питання інновацій у музеях багатозначне й неоднозначне. Загалом, слід запитати себе: що таке інновація XXI століття? Це ж не лише мобільні додатки, а ще й інновації, які сприяють підвищенню якості обслуговування відвідувачів та подання інформації в експозиції.

Оскільки передові музеї світу та культурні осередки з визначними пам'ятками дедалі частіше «рухаються», використовуючи новітні технологічні інструменти для покращення сприйняття та реалізованого через нього практичного досвіду споживачів музейних послуг, орієнтація та запозичення закордонного досвіду, може мати величезний потенціал для створення нової цінності в культурному секторі. І у 2020 році є безліч прикладів технологій, що служать для збагачення музейного досвіду, а тому не варто ігнорувати його потенціал.

Коли ми говоримо про та інновації в музеях та інших сферах спадщини, ми маємо на увазі всі відповідні технологічні новинки. Зокрема, це використання імерсійних технологій (технології повного або часткового занурення у віртуальний світ або різні види поєднання реальної і віртуальної реальності), які дозволяють аудиторії взаємодіяти із експонатами на виставках, або використання даних аудиторії для більш ефективного прийняття управлінських рішень. Тобто організації повинні вирішити, як інтегрувати новітні технології у свої заклади відповідно до їхньої специфіки [1].

У ході аналізу інноваційних музейних технологій на досвіді закордонних держав, було обрано 3 актуальні упровадження, які мали найбільший успіх серед відвідувачів:

1. Штучний інтелект (далі ШІ) та програми, які створені на основі ШІ. Вони є досить ефективними та можуть заощадити музеям як час, так і гроші.

Нині в закордонних музейних установах активно використовуються чат-боти, також відомі як бот-боти або боти. Роль такої програми зростає у геометричній прогресії, адже її застосовують для покращення взаємодії з

клієнтами, часто як програми обміну повідомленнями, які можуть персоналізувати взаємодію споживачів музейних послуг та працівників музею. Простіше кажучи, «чат-бот» – це програмне забезпечення, яке веде діалог з людиною, використовуючи природну мову.

Як приклад можна навести перелік музеїв, що використовують програми Chatbot з метою залучення аудиторії:

1) музей Хайнца Ніксдорфа (MAX – це розмовний агент, який безпосередньо взаємодіє з відвідувачами через екран як віртуальний музейний путівник) [2];

2) музей дизайну Купера-Хьюїта Смітсона (Object Phone – сервіс, що працює на чат-боті Twillio; відвідувач може йому надсилати текстові повідомлення або телефонувати, щоб отримати більше інформації про музейний предмет із їхньої колекції) [3];

3) музей сучасного мистецтва Сан-Франциско (Send Me SFMOMA – це послуга SMS, яка забезпечує доступний особистий та креативний метод ділитися колекцією SFMOMA з громадськістю, для чого потрібно надіслати текстове повідомлення на певний номер зі словами «надішліть мені», після чого вказати ключове слово, колір або смайлик, і відвідувач отримає відповідне зображення та підпис у текстовому повідомленні) [4];

4) Національний художній музей Республіки Білорусь (Національний художній музей у Білорусі також скористався функцією чату Facebook Messenger для створення розмовного цифрового путівника, випущеного в травні 2017 року) [5];

5) музей мистецтв Метрополітен (Museumbot – програма, яка витягує зображення з відкритого доступу низки архівів) [6] та багато інших.

Друга, не менш важлива інновація, – це музейні роботи. Один із прикладів з'явився у 2018 році, коли світові був представлений Perpeg (гуманоїдний робот), розроблений американським дослідницьким інститутом Смітсона

(Smithsonian Institution). Останній функціонує, як комплекс культурно-освітніх і наукових установ США. Шість таких роботів використовують три музеї в структурі Інституту Смітсона, які базуються у Вашингтоні (Національний музей африканського мистецтва, Національний музей історії та культури афроамериканців, Музей і сад скульптур Гіршхорна та Смітсонівський замок) з метою відповідати на запитання відвідувачів та розповідати історії за допомогою голосу, жестів та інтерактивного сенсорного екрана. Відвідувачі люблять спілкуватися з Pepper, і, за даними New York Times, роботи навіть позуватимуть для селфі [7].

Отже, використання роботів-екскурсоводів, роботів-учених, роботів-художників (використовуються «версії» відомих митців), чат-ботів є гарним інструментом для залучення нових відвідувачів, насамперед, молоді.

2. Мультидосвід: віртуальна реальність (VR), доповнена реальність (AR) та змішана реальність (MR). Дані технології змінюють спосіб сприйняття людьми цифрового світу. Цей технологічний «зсув», як у сприйнятті, так і в моделях взаємодії, веде до майбутнього мультисенсорного та мультимодального досвіду. Ці технології мають ще не до кінця використаний потенціал у музеях та центрах культурних пам'яток, оскільки «апетит» громадськості до мультисенсорного досвіду продовжує зростати.

Використання у діяльності музею даної технології являє собою вдалий приклад застосування інтернет-технологій для розв'язання проблем зберігання, безпеки та широкого, швидкого й легкого доступу до експонатів. Головними особливостями даного нововведення є, те, що людина без великих затрат та долань значних відстаней може «відвідати» музей, навіть побувати на його віртуальній екскурсії; представити відвідувачам експонати, які не можуть бути показані наочно, оскільки були втрачені або стосуються історії не однієї країни; показати певний відрізок часу минулої події, яку неможливо унаочнити за допомогою експонатів та інше.

Приклад застосування цієї інновації можна побачити у таких провідних закордонних музейних установах:

1) музей Прадо в Мадриді (2019 року представив свій перший інноваційний винятковий «Досвід на 360 градусів» – проєкт, який дозволив користувачам наблизитись, як ніколи раніше, до творів мистецтва та артефактів, що зберігаються у закладі) [8];

2) Луврський музей у Парижі (експонат «Мона Ліза: «За склом» дозволив відвідувачам побачити найвідомішу картину у світі в новому ракурсі) [9];

3) Національний природознавчий музей в Парижі (VR дозволяє відвідувачам досліджувати зв'язки між різними біологічними видами. Експозиція імітує реальний досвід перебування поруч із тваринами, а музей має простір із п'ятьма постійними пристроями віртуальної реальності) [10];

4) Більбао, музей сучасного та сучасного мистецтва Гуггенхайма за проєктом канадсько-американського архітектора Френка Гері (технологія перегляду від Google дозволяє відвідувачам пройти знаменитими гвинтовими сходами музею Гуггенхайма, не виходячи з дому; також за допомогою доповненої реальності можна побачити експонати з постійної колекції музеїв Гуггенхайма в інших країнах) [11];

5) музеї Ватикану (не виходячи з дому, можна стати учасником семи віртуальних екскурсій по музеям Ватикану) та багато інших [12].

Отже, MR, VR та AR сприяють зростанню інтересу людей до історичних, культурних та інших духовних цінностей музею, «ожививши» ці активи.

3. Соціальні медіа. Одним з найбільших технологічних зривів за останнє десятиліття стало зростання впливу на людей і суспільство соціальних мереж. Зокрема, у 2019 році 3,2 мільярди людей щодня використовували такі платформи, як Facebook, Twitter, Instagram, Pinterest та Snapchat. Це приблизно 42% світового населення. І, з кожним роком ця цифра лише зростає.

Так, Галерея Тейт – художній музей у Лондоні, найбільше у світі зібрання британського мистецтва з 1500 року до наших днів – використовує соціальні медіа для того, щоб сприяти розумінню громадськістю британського минулого та сучасного мистецтва, а також дарувати естетичну насолоду поціновувачам мистецтва, навіть, дистанційно [13].

Американський музей природознавства (American Museum of Natural History) має на меті виявляти, інтерпретувати та поширювати знання про людські культури, природний світ та Всесвіт [14].

Музей розміщує на соціальних сторінках пізнавальний та розважальний контент таким чином, щоб як найкраще досягати реалізації своєї місії – зробити свої фонди актуальними й цікавими для широкої аудиторії.

Музей мистецтв Філбрука в Талсі (Philbrook Museum of Art) – ще один заклад, який освоїв досвід презентації своєї колекції через канали соціальних мереж способом, який привертає до себе увагу більшості. Вони використовують гумор з метою гуманізації спілкування зі своєю цільовою аудиторією, перш ніж передавати інформацію про твори мистецтва, про виставки, на яких їх можна побачити [15].

Деякі платформи, такі як Facebook, Instagram та YouTube, створюють можливість для забезпечення зворотнього зв'язку через коментарі, показуючи їх більшій кількості людей. Тож варто ставити запитання у своїх публікаціях, для того щоб заохотити своїх читачів залишати коментарі та взаємодіяти з вашою сторінкою. При цьому слід пам'ятати, що соціальні медіа не є швидким інструментом впливу, тому що для створення сталої аудиторії на цьому майданчику музею може знадобитися час.

Отже, якщо культурний заклад не може взаємодіяти із сучасною аудиторією на рівні затребуваних нею способів і засобів, то він фактично залишається не залученим до сучасної розмови з цією аудиторією.

А цінний досвід провідних закордонних музейних закладів доводить, що більшість інновацій, які були впроваджені у їхню діяльність, спрямовані на організацію нових форм взаємодії з відвідувачами. Адже саме такий напрям діяльності майже на 100 % забезпечує успіх будь-якої діяльності, про що дуже влучно сказав засновник Amazon Джефф Безос: «Якщо ваші клієнти старіють разом з вами, то врешті-решт вас можна буде здавати в утиль. Потрібно намагатися зрозуміти нових клієнтів і залишатися вічно молодими» [16].

Джерела та література

1. *Charr M.* How technology is bringing museums back to life. URL: <https://www.museumnext.com/article/how-technology-is-bringing-museums-back-to-life/>
2. Экскурсия в Heinz Nixdorf Museums Forum – самый крупный компьютерный музей в мире. URL: <https://www.hardwareluxx.ru/index.php/artikel/sonstiges/messen/47745-ekskursiya-v-heinz-nixdorf-museumsforum-samyj-krupnyj-kompyuternyj-muzej-v-mire.html>
3. Cooper Hewitt Museum. URL: <https://www.cooperhewitt.org/>
4. San Francisco Museum of Modern Art. URL: <https://www.sfmoma.org/>
5. Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь. URL: <https://www.artmuseum.by>
6. The Metropolitan Museum of Art's. URL: <https://www.metmuseum.org>
7. *Styx Lauren.* How are museums using artificial intelligence, and is AI the future of museums? URL: <https://www.museumnext.com/article/artificial-intelligence-and-the-future-of-museums/>
8. Museo del Prado. URL: <https://www.museodelprado.es/>
9. Musee du Louvre. URL: <http://www.louvre.fr/>
10. Museum national d'histoire naturelle. URL: <http://www.mnhn.fr/>
11. Museo Guggenheim Bilbao. URL: <https://www.guggenheim-bilbao.eus/>

12. Musei Vaticani. URL: <http://www.museivaticani.va/>
13. Tate Britain. URL: <http://www.tate.org.uk/britain/>
14. American Museum of Natural History. URL: <https://www.amnh.org/>
15. Philbrook Museum of Art. URL: <http://www.philbrook.emuseum.com/>
16. Про клиентов цитаты – Насколько вы заботитесь о своих клиентах? 9 цитат от самых известных директоров в мире. URL: <https://moskvabarter.ru/raznoe/pro-klientov-citaty-naskolko-vy-zabotites-o-svoix-klientax-9-citat-ot-samyx-izvestnyx-direktorov-v-mire.html>

Катерина Тимофеева

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Гарачковська О. О.

м. Київ

ЕПІСТОЛЯРІЙ П. КУЛІША ЯК НЕВІД'ЄМНЕ ДЖЕРЕЛО НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Неможливо вивчати українське культурне та суспільно-політичне життя ХІХ– початку ХХ ст. без використання листів найвизначніших діячів України цієї доби, і в цьому контексті епістолярна спадщина П. Куліша посідає провідне місце. Про архівні багатства можна розповідати багато і з великим захопленням, адже це подих того величного, що зветься історією. Історія архіву почалася давно, але не зупинилася на місці, приходять і відходять люди, а архів залишається. Мовчать старі папери, поки не торкнеться їх дбайлива рука дослідника, який володіє таємницею старої мови, змусить документ заговорити про гірке й прекрасне, сумне й могутнє, про нашу минувшину, яка повинна закарбуватися у пам'яті нащадків навіки.

І тепер перед нами у загальному користуванні та відкритому доступі постають величезні архівні зібрання, серед яких чимало збереглося

недрукованого листовного матеріалу. Тож унаслідок системних і скурпульозних наукових студій маємо з'ясувати загадкову постать П. Куліша, що сповнена протиріч і контрастів, оскільки його діяльність і творчий доробок вже понад сто років вивчається науковцями.

Листування завжди вважалося цінним історичним джерелом. У переважній більшості особових фондів кореспонденція посідає чільне місце. І не тільки тому, що має соціальне навантаження: висвітлює тогочасні умови дійсності, оточуюче середовище, інтереси та турботи суспільства, мрії та прагнення його членів, а й виступає як невід'ємна складова духовної спадщини українського народу, є потенціальним інформатором соціально-політичного, культурного, побутового, емоційного, опосередкованого людською особистістю погляду на сучасний цьому історичний процес.

Листи містять важливу інформацію, що дає змогу уточнити деякі моменти біографії письменника: місце проживання в той чи інший час, прізвища під якими він жив і писав, побутові умови, обставини написання та видання творів, коло спілкування, участь у громадських справах тощо. Та найбільш адекватно в епістолярних джерелах відобразилися риси просографічних портретів учасників епістолярного діалогу. З низ видно, як ставилися вони один до одного, які почуття переживали, якими були фізичний і психічний стан кожного із них у різні періоди життя, їхня національна й соціальна самоідентифікація, як розуміли вони поняття моралі, етики тощо.

Епістолярна спадщина будь-якого письменника – дуже вдячний матеріал для дослідження, який надає ціннісну ретроспективну інформацію про конкретний історичний час та уявлення про духовний світ митця. За твердженням науковців (В.Сметанін [1], Г. Боряк [2], Л. Дубровіна [3], М. Матяш[3]), значною часткою інформаційних ресурсів є документи, що зберігаються в архівах, музеях, бібліотеках, банках даних, приватних колекціях тощо. Серед них вагоме місце посідає приватна письменницька кореспонденція.

Зокрема, епістолярна спадщина Куліша зберігається у Києві: відділ рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського НАН України, відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Наукові архівні фонди рукописів і фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, Центральний державний історичний архів України, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України; у Чернігові: Чернігівський обласний історичний музей ім. В. В. Тарновського та Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника М. М. Коцюбинського; у Львові: Центральний державний історичний архів України, Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника; приватні колекції (І. Айзенштока); у Санкт-Петербурзі: Відділ рукописів Російської національної бібліотеки в Санкт-Петербурзі, Відділ рукописів Інституту російської літератури РАН – Пушкінський Дім, Російський державний історичний архів; у Москві, Відні, Празі та Варшаві, а також в архівах діаспори. Уже наявність цього факту переконливо доводить непересічність постаті П. Куліша та його значення для української культури в цілому.

Епістолярний масив П. Куліша кількісно великий (за підрахунками О. Федорука їх налічується близько 3 тис. [4]) та інформативно насичений. Кореспонденції письменника вже неодноразово привертала увагу дослідників різних поколінь. Були опубліковані «Сочинения и письма П. Куліша» І. Каманіна[5], «Романи Куліша» В. Петрова[6], сучасні розвідки Є. Нахліка «Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліша»[7], «Листи» у 2 томах (за ред. О. Федорука)[4], які засвідчили широке коло кореспондентів П. Куліша, на основі листування написано низку статей у науковій періодиці, у написанні монографічних досліджень про життя і творчість П. Куліша (В. Івашків[8], Н. Побірченко[9], О. Ясь[10], О.Кравченко[11]).

Публікацію епістолярної спадщини вважають сьогодні загально визнаним правилом, видання епістолярних текстів – настійною потребою науки. Лист в історії світової культури має своє незамінне і специфічне місце. Пояснити це можна передусім процесами формування національних культур, зокрема національних мов та культур. У пізніші часи лист набуває значення соціокультурологічного феномена, що в його відсвіті проступає проблема індивідуальності в історії культури. Отже, лист можна вважати водночас і своєрідним чинником еволюції національної свідомості. [12, 70]. А як загально відомий факт – П. Куліш був великим прихильником і борцем за пробудження національної самосвідомості, за усвідомлення українцями своєї національної приналежності до великої культурної спільноти. Тому, мабуть, на підсвідомому рівні автор першого історичного роману «Чорна рада» так багато листувався і залишив надзвичайно багату епістолярну спадщину.

Оскільки лист письменника в переважній більшості є унікальним, неповторним документом, у якому спонтанно й невимушено зафіксовано риси характеристики людини і митця, від так він має неперехідну суспільну й художню вартість. Такий пріоритетний підхід до листа письменника вперше в едиційній практиці України і Росії реалізував видатний український письменник і культуролог, архівознавець П. Куліш, досліджуючи і публікуючи епістолярій М. Гоголя [13, 35].

У викладацькій практиці й донині послуговуються радянськими шаблонами, продукуючи у студентів думку про П. Куліша як про митця, що суб'єктивно відтворював історичні події України. Що був епігоном Т. Шевченка. Що був письменником, як писав С. Єфремов [14], «без синтези» та ін. Зрідка згадують праці діячів «Розстріляного Відродження», слова М. Хвильового про виняткову європейськість українського хуторянина [15] Щерідше аналізують біографію митця. Навіть не усвідомлюють значення праць В. Петрова [16] як кулішезнавства. Постійне колоніальне наголошення про

суперечливість натури П. Куліша, коли інші вчені доходять висновку про таку його «цілісність у суперечності».

І попри нещадну критику, П. Куліш залишається суперечливою постаттю в розвитку культурно-громадського життя України. Він все своє життя служив українській справі, літературному й громадському відродженню. Листи П. Куліша мають великий вплив на його епістолярних співрозмовників, а також важлива його роль як ініціатора в суспільних справах і як агітатора національних ідей. Своєю бездоганною та невтомною працею письменника, літератора, критика, учителя, перекладача, етнографа, видавця, публіциста, історика, суспільно-політичного діяча він формує перспективні та прогресивні комунікативні зв'язки для розвитку українського суспільства. Недаремно П. Куліша називали «українським університетом», бо не було тієї галузі українознавства протягом півстоліття, де б не доложив своєї праці Куліш [17].

П. Куліша небезпідставно визнавали як компетентного українського історика і громадсько-політичного діяча, адже він стояв біля витоків української архівістики і був учасником Київської археографічної комісії, яка розшукувала та збирала для наукової обробки джерела української історії. За своєю суттю, архів – носій об'єктивної інформації, першоджерело, тож Куліш, шукаючи історичної правди, хотів відновити історичні події, шляхом пошуку народних споминів та переказів. Займаючись архівною справою, Куліш бажав долучити українську спільноту до правдивої української історії, інформувати український народ, щоб він був обізнаний з історичними джерелами, бо без минулого немає майбутнього. І так склалося історично, що досліджуючи архівні надбання, П. Куліш сам став архівним письменником, за висловом В. Петрова[16], адже багато Кулішевого доробку й досі перебуває в архівних установах не лише України, а й зарубіжжя, особливо це стосується мемуаристики письменника, яка складається з листів, щоденникових записів, нотаток, автобіографічних нарисів.

У 20-х рр. ХХст. було видано значний масив епістолярного доробку П. Куліша, що ознаменувало початок наукових студій над епістолярними текстами письменника. Першопрохідцем у цьому напрямку був П. Зайцев, який опублікував сім його листів до Н. Білозерської з невеличкими коментарями та примітками до них, у цій кореспонденції проілюстровано боротьбу П. Куліша проти культурницької ролі козацтва [18]. Це був дуже плідний період для наукових досліджень, які вплинули на формування окремої галузі – кулішезнавства, яка увібрала в себе сфери науки про мову, філософії, культурології, історії та історіографії України, педагогіки та політології. Це ніби період «розквіту» вивчення Кулішевої спадщини, яка розпочалася ще за життя письменника та громадсько-політичного діяча.

Оприлюдненню джерельних матеріалів дуже посприяла видавнича діяльність О. Лазаревського в журналі «Киевская старина»[19]. Було видано сотні кореспонденцій П. Куліша, і серед них листи до В. Барвінського (публікація І. Франка), О. Бодянського (публікація А. Титова), О. Вересая, Г. Галагана, М. Грабовського, Г. Данилевського, Д. Каменецького, О. Кістяківського, М. Максимовича, С. Носа, батька й сина Тарновських, І. Хильчевського, Т. Шевченка, М. Юзефовича та ін. Публікацію листів П. Куліша до С. Аксакова здійснив В. Шенрок [20], до М. Гоголя – В. Чаговець [21]. У Львові у цей час з'явилися Кулішеві листи до братів Барвінських (публікація І. Франка) [22]; А. Юркевича («Научно-литературный сборник» – публікація О. Мончаловського [23]. О. Барвінський у «Спомини з мого життя», високо оцінював творчі й громадські здобутки П. Куліша, але тут же зауважував, «щоб оцінити його життя, письменницьку і наукову діяльність, і громадських заслуг ще не надрукована його широка переписка» [24, 15]. Саме оприлюднення приватної кореспонденції митця дало змогу більш достовірно подати життєву та творчу діяльність П. Куліша, дозволило глибше зануритися в історичну атмосферу доби.

Уже наприкінці 1920-х рр. ХХ ст. виникла потреба систематизувати публікації недрукованої спадщини П. Куліша. У цей час зародилося декілька проектів, які через майбутні репресії так і не були зреалізовані. Один із таких – «Архів Куліша». До цього видання мали ввійти Кулішеві спогади «Около полу столетия назад» (упорядник П. Рудін), ймовірно, «Щоденник» (упорядник С. Єфремовабо М. Могилянський), а також листування. Тогочасні кулішезнавців (Є. Кирилюк, Л. Окіншевич, В. Петров, П. Филипович) під керівництвом О. Дорошкевича, працюючи в цей період над першим томом «Творів Пантелеймона Куліша», гіпотетично розраховували на видання 25-ти великих томів (з додатками). А в передмові до першого видання О. Дорошенко написав, що «до повного академічного видання багатющої Кулішевої спадщини (що забере не менше, як 50 великих томів), ми можемо прийти лише за яке десятиліття» [25, 10], проте ми так і не дійшли до омріяного 50-го видання. Спираючись на вищезазначені факти, можемо сміливо констатувати, що постать П. Куліша вабила і цікавила цілу плеяду тогочасних науковців.

Серед найважливіших публікацій епістолярію П. Куліша варто зазначити – книгу О. Дорошкевича «Куліш і Милорадовичева» [26], статті І. Капустянського (під крипт. Ів. К–й) і серед них «До життєпису П. Куліша» на прикладі листів з П. Глібовою, де автор подає п'ятнадцять листів з невеличкою передмовою та деякими коментарями, зауважуючи, що інтимно-дружні листи цієї кореспонденської пари додають нових фактів до життєпису П. Куліша та рис до його психологічного портрету [27]. Це й публікація М. Могилянського «П. О. Куліш у 90-х роках (листи й документи). (Листи до М. Карачевської-Вовк)» [28], де подано сім листів та розлогі коментарі до них. Проте М. Могилянський зазначає, що осмислення образу П. Куліша можливе лише на тлі тієї доби, в яку він жив і творив. Але це унеможлиблюється тим, що дослідникам бракує відповідних матеріалів, розпорошених по численних архівах і музеях та приватних колекціях.

Основне завдання, що стоїть перед дослідниками епістолярних джерел, – це виявлення рівня інформаційного потенціалу і оцінка закладеної в ньому інформації. Тільки проведення комплексного конкретно-джерелознавчого аналізу, враховуючи об'єктивну еволюцію та суб'єктивні основи створення епістолярію, можуть наблизити дослідника до наукового розуміння та оцінки потенціалу можливостей джерела. Епістолярна спадщина діячів української культури є високовартісним джерелом та загальновизнаною цінністю і прикладом цього є епістолярна спадщина П. Куліша, яка яскраво відображає усі перипетії того часу як у громадсько-політичному, так і науково-мистецькому житті.

Джерела та література

1. Сметанин В. Эпистолагафия. Свердловск, 1970. 230с.
2. Боряк Г. Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археоргафічна україніка». Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи. Київ, 1995. с. 347.
3. Дубровіна Л., Киридон А., Матяш І. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. Бібліотечний вісник. 2017. №1. С. 3–10.
4. Куліш П. О. Повнезібраннятворів. Листи. Упоряд., комент. О. Федорук; підгот. текстів О. Федорука, Н. Хохлової; відп. ред. С. Захаркін. Київ: Критика, 2005–2009. – Т. I: 1841–1850. 648 с.; Т.2: 1850–1856. – 672 с.
5. Сочинения и письма П. А. Кулиша в 5 т. Під ред. І. Каманіна. Киев, 1908–1910. т. 1. с. 133; т. 2. с. 451; т. 3. с. 521; т. 4. с. 521; т. 5. с. 340.
6. Петров В. Романи Куліша. *Зайцев П. Перше кохання Шевченка*. Київ: Україна, 1994. С. 15–194 с.

7. Нахлік Є. Подружнє життя і позашлюбні романи Пантелеймона Куліш: Докум.-біогр. студія. Київ: Укр. письм., 2006. 351 с.
8. Івашків В. Українська романтична драма 30–80-х років ХІХ ст. Київ: Наукова думка, 1990. 142 с.
9. Побірченко Н. Життя і постать Пантелеймона Куліша у листуванні, спогадах сучасників та шанувальників в 3 т. Умань: Жовтий О. О., 2010. Т. 1. 388 с.; Т.2. 392 с.; Т. 3. 387 с.
10. Ясь О. Історик і стиль: Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок ХІХ – 80-ті роки ХХ ст.). У 2 ч. Ч. 1. Київ: НАН України, Ін-т історії України, 2014. 587с.
11. Кравченко О. Педагогічна та науково-просвітницька діяльність Пантелеймона Куліша(1819–1897): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Інститут педагогіки АПН України. 2009. С. 223.
12. Ляхова Ж. Історія української епістології: дослідження та видання епістолярної спадщини. *Слово і час*. 2006, № 6, С. 70–82.
13. Ляхова Ж. Епістолярій Миколи Гоголя як художнє саморозкриття особистості в дослідженнях П. Куліша. *Література та культура Полісся*. 2008. Вип. 35. С. 35–64.
14. Єфремов С. Провіяний Куліш. Характер і завдання дослідів про Куліша. *Пантелеймон Куліш : зб. пр. комісії для видавання пам'яток новітнього письменства*. Київ. 1927. С. 5–11.
15. Хвильовий М. Твори: у 2 т.. Т. 2. Київ: Дніпро, 1990. 924 с.
16. Петров В. Пантелеймон Куліш у п'ятдесяті роки. Життя. Ідеологія. Творчість. Київ: з друкарні Всеук. Акад. Наук, 1929. 572 с.
17. Зайцев П. Виданнятворів Куліша // Книгарь. – 1919. – №23–24. – С. 48–56.
18. Зайцев П. Листи П. Куліша до Н. Білозерської. *Наше минуле*. 1918. №1, 3. С. 114–124.

19. Лазаревський О. Предки П. А. Кулиша. *Київська старовина*. 1898. № 9.
20. Франко І. Из переписки П. Куліша з галичанами 1870–1871 рр. *Записки наукового товариства імені Шевченка*. 1898. Т. 26. Кн. 6. С. 6 – 16.
21. Шенрок В. П. А. Кулиш (биографический очерк). *Киевская старина*. Киев, 1901. № 7–8. С. 46–72.
22. Чаговец В. Семейная хроника Гоголей. С приложением писем Гоголя, Шевырева, Кулиша, Аксакова и о. Моисея. *Памяти Гоголя: научно-литературный сборник, изданный Историческим обществом Нестор-летописца*. Киев, 1902. С. 3–71.
23. Мончаловский О. Письма П. А. Кулиша, относящиеся к времени и цели его пребывания во Львове. Научно-литературный сборник. 1904. Т. 3. Кн.2. .С.29. Лист Куліша до А. Юркевича від 12 березня 1884.
24. Барвінський О. Спомини з мого життя. В 2 ч. Ч. 2. Львів, 1913. 406 с.
25. Твори Пантелеймона Куліша. Т. 1. 1930. За ред. О. Дорошкевича. С. 10.
26. Дорошкевич О. ЛистиКуліша до Милорадовичевої. Київ, 1927. С. 47–108.
27. Ів. К-Й. До життєпису Куліша. На прикладі листів з П. Глібовою. *Червоний шлях*. 1924. №8–9. С 268–285.
28. Могилянський М. П. О. Куліш у 90-х роках (листи й документи). (Листи до М. Карачевської-Вовк). *Червоний шлях*. 1925. № 8, С. 180–200.

СИСТЕМА РОБОТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ЩОДО ПІДТРИМКИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СТУДЕНТІВ

Фундаментальною основою сучасного закладу вищої освіти є її бібліотека [1, с. 171], найважливіші завдання якої – забезпечення студентів вільним і необмеженим доступом до інформації у різних її формах (що вкрай важливо для організації навчально-виховної та науково-дослідної роботи майбутніх фахівців, у тому числі з документознавства та інформаційної діяльності), а також розповсюдження правил академічної доброчесності (сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження науково-творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових чи творчих досягнень) та організація і проведення кампаній щодо попередження проявів недобросовісних запозичень.

Академічна доброчесність означає, що в процесі навчання чи досліджень студент керується передусім принципами чесності, чесною праці та навчання, поважає здобутки науковців, викладачів, інших студентів та усвідомлює культуру поведінки в академічному середовищі. Варто зазначити, що студент зазвичай не отримує чітких порад щодо того, якими саме принципами він має керуватися під час написання науково-дослідної роботи чи інших самостійних завдань. Тому проблема плагіату, яка тривалий час не вважалася проблемою і не обговорювалася відкрито, набула значних масштабів, що призвело до розмивання меж і невизначеності стосовно того, що є нормою, а що – порушенням академічної доброчесності [2, с.7].

Слово *plagium* (букв. викрадення) у римському праві означало злочинний продаж вільної людини у рабство, за що злочинець (*plagiaries*) ніс суворе покарання. У Законі України «Про вищу освіту» (п.6, ст.69) слово «плагіат» визначається як оприлюднення (частково або повністю) наукових результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та / або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання [3]. Різновидами плагіату є: згадування джерела без посилань, списування письмових робіт інших студентів, копіювання чужої наукової роботи та привласнення результатів праці, поєднання власного та запозиченого тексту без цитування джерел, неадекватне перефразування, мозаїчний плагіат (компіляція декількох джерел та перефразування окремих слів, що унеможливує розуміння, де закінчується одне джерело, де починається інше, де коментар автора), дослівний плагіат, відсутність посилань на прямі цитати.

Для майбутніх фахівців плагіат становить суттєву загрозу з огляду на те, що він уповільнює і навіть гальмує розвиток креативного мислення, й творчих здібностей молодого людини, спотворює реальну картину знань, унеможливує формування комунікативної компетентності (вільно висловлювати власні думки, відстоювати свою позицію, переконувати опонента, схиляючи його на свій бік, чітко відповідати на поставлені запитання, орієнтуватися в ситуації тощо), ускладнює процес оцінювання результатів викладачем, призводить до виникнення недобросовісної конкуренції у студентському середовищі.

Крім плагіату, до академічної недоброчесності Н. Якуніна, Н. Чинюк, А. Руденко відносять: фабрикацію (фальсифікацію результатів досліджень, посилань у власних публікаціях, будь-яких інших даних, у тому числі статистичних, що стосуються освітнього процесу та наукових досліджень); обман (надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої, наукової чи творчої діяльності); хабарництво (надання чи отримання учасником

освітнього процесу або пропозиція щодо надання чи отримання коштів, майна чи послуг матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної вигоди) [4, с.5].

Сьогодні бібліотеки закладів вищої освіти мають зосереджувати свою роботу зокрема на популяризації ідей академічної доброчесності, яка може виявлятися в підготовці й проведенні різноманітних заходів, таких як: *лекції з інформаційної культури* (наприклад: «Суть і фундаментальні цінності академічної доброчесності», «Академічна чесність як основа сталого розвитку університету», «Відкритий доступ як засіб сприяння академічній доброчесності» та ін.), *практичні заняття* (наприклад: «Академічна доброчесність проти корупції: відповідальність студента, викладача, адміністрації навчального закладу, громадськості», «Методика навчання користувачів бібліотеки основам академічної доброчесності», «Текстові запозичення, оформлення цитувань і посилань в наукових роботах» та ін.), *круглі столи* (наприклад: «Бібліотека та наукові комунікації», «Концепція академічної доброчесності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення»), *методичні семінари* (наприклад: «Формування академічної доброчесності та механізмів запобігання й протидії плагіату в наукових роботах студентів», «Механізми розроблення та запровадження Кодексів честі: кроки до зміни академічної культури в університетах»), *тренінги* («Впровадження академічної доброчесності в Україні», «Формування інформаційної культури студентів» тощо), *виставки-презентації* відповідної літератури, *просвітницько-виховні заходи* (наприклад: «Як не загубитися в сучасному науковому світі», «Національні та міжнародні бібліографічні бази даних: особливості пошуку релевантної інформації», «Самоархівування як запорука наукової репутації дослідника» та ін.), *проведення анкетувань тестувань, опитувань* щодо проблем доброчесності в освітньому процесі закладу вищої освіти («Ставлення студентів до плагіату і шляхи запобігання»), *індивідуальні й групові*

консультації щодо ефективного інформаційного пошуку надійних, достовірних джерел інформації про результати наукової (навчальної, творчої) діяльності, правил наукового цитування, використання міжнародних стилів бібліографічних посилань і перевірки наукових текстів на плагіат; *діалогові форми роботи* щодо роз'яснення необхідності дотримання норм законодавства про авторське право; *розроблення* спільних заходів з кафедрами, *організація роботи з академічними групами* студентів та групами студентів за інтересами, *розроблення* методичної бази для підвищення правової та інформаційної грамотності, боротьба з академічним плагіатом, списуванням, хабарництвом тощо.

Отже, дотримання академічної доброчесності, формування у студентів культури чесного навчання є важливою умовою підготовки майбутніх фахівців, адже безпосередньо впливають на рівень і якість професійних знань та, що також є важливим показником професіоналізму, на розвиток професійно-комунікативної компетентності, зокрема умінь критично мислити, аналітично сприймати інформацію, логічно викладати й адекватно відстоювати власну думку, ефективно вести переговори, розв'язувати складні комунікативні проблеми в нестандартних ситуаціях, справедливо вирішувати конфлікти, толерантно взаємодіяти з представниками різних культур тощо.

Джерела та література

1. Курило Н. Сучасна бібліотека освітнього закладу очима студентів // Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (23 листопада 2016 р.). Полтава : ПолтНТУ, 2016. 171–175.
2. Довідник з академічної доброчесності для школярів / за заг. ред. О. Гужви. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 64 с.

3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556 – VII // Офіційний вісник України. 2014. № 63. С. 7–90.

4. Основи формування культури академічної доброчесності в бібліотеці : інформаційний огляд / авт.-уклад. : Н.В.Якуніна, А. А.Чинюк, Я.В.Руденко. Київ : УБА, 2016. 41 с.

Марйам Фаражалла

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Чередник Л.А.

м. Полтава

ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА ЯК СПОСІБ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Однією з найголовніших функцій бібліотеки є забезпечення вільного доступу до інформації. У сучасному світі цю ж функцію почала виконувати Всесвітня мережа Інтернет. Суспільство все частіше надає перевагу не книгам, а комп'ютерним технологіям. В еру комп'ютеризації, користувачам набагато легше відвідати сайт та віднайти там потрібну інформацію, аніж йти безпосередньо до читальні. Щоб не втрачати своїх читачів, бібліотеки підключаються до мережі Інтернет і перетворюються у цифрові.

Цифрова бібліотека – це колекція документів та файлів в організованому електронному вигляді, доступна в Інтернеті [9]. Електронні бібліотеки відрізняються від традиційних тим, що використовують електронний формат видань та забезпечують доступ до віддаленого ресурсу за допомогою телекомунікаційних технологій. Це сховища електронних документів, оснащені необхідними механізмами для доступу і роботи з ними. У такій бібліотеці користувач має доступ до електронних журналів, книг, статей, зображень,

звукових та відеофайлів. Вміст колекцій онлайн-книгозбірень може зберігатися локально або мати віддалений доступ через комп'ютерні мережі [8, с.1].

Віртуальні бібліотеки відіграють важливу роль у просуванні використання інформації та вирішують основні проблеми традиційних книгозбірень, наприклад, таких як зберігання. З їхньою допомогою надаються можливості та послуги для підтримки досліджень, викладання, навчання. Вони допомагають збирати, впорядковувати, порівнювати цифрову інформацію та розповсюджувати її для подальшого використання. Електронні бібліотеки надають абсолютний доступ до інформації, мають змогу об'єднати матеріали з багатьох джерел в одному місці. Перевагами цифрової бібліотеки є:

1. Відсутність фізичних меж: користувачеві не потрібно безпосередньо знаходитись в бібліотеці щоб отримати інформацію. Люди з усього світу можуть віднайти все що потрібно, навіть не виходячи з дому.

2. Цілодобовий доступ: головною перевагою цифрових бібліотек є те, що люди можуть отримувати доступ до її інформації увесь час.

3. Множинний доступ: один і той же ресурс цифрових бібліотек може одночасно використовуватися низкою установ та користувачів.

4. Інформаційний пошук: користувач може використовувати будь-який пошуковий термін для пошуку по всій колекції.

5. Простір: традиційні бібліотеки обмежені простором для зберігання, але цифрові бібліотеки можуть зберігати набагато більше інформації. Цифрова інформація вимагає дуже мало фізичного простору для їх утримання.

6. Легкодоступність: будь-хто може отримати доступ до цифрової бібліотеки з будь-якого місця в будь-який час [9; 6, с. 69].

У глобалізованому світі ступінь залучення осіб до читання почав повністю залежати від успішності ведення бібліотеками своїх онлайн-сторінок.

Однією з ефективних форм презентації інформації на сайтах є **комплексні ресурси**, у яких тексти, фотографії, ілюстративні, аудіоматеріали та бібліографічна інформація поєднані в єдиний інформаційний блок, що надає змогу повністю ознайомитись з тим чи іншим питанням, яке цікавить читача. Велике значення в популяризації документів мають **віртуальні виставки** – публічні покази у мережі Інтернет за допомогою вебтехнологій віртуальних образів спеціально підібраних і систематизованих творів друку та інших джерел інформації, а також загальнодоступних електронних ресурсів, що пропонуються віддаленим користувачам бібліотеки для ознайомлення і використання [2].

Проведення різноманітних **конкурсів** спонукає читачів до поглибленого вивчення тематики конкурсу. Це може бути конкурс на знання творчості письменників, на створення стильового тексту часів 19 століття або ж власна інтерпретація твору тощо. **Виставка-діалог** сприяє поглибленню знань учасників. Вона оформлюється за своєрідними заявками-побажаннями користувачів (за підсумками анкетування з різними запитаннями про знання якогось питання) [5].

Цікавою формою роботи бібліотек є **літературні квести**, в основі яких запитання про історію, персонажей, відомих людей [4]. **Слайд презентації** використовують для наочного вивчення матеріалу. **Інтернет-крузи** ознайомлюють користувачів з укладом життя, традиціями, обрядами, краєвидами тощо. Наприклад, Інтернет-круз «Дитинство Т. Г. Шевченка» [3].

Ще одним з нових видів популяризації літератури є **буктрейлер** – це невеликий відеоролик, який розповідає в довільній художній формі про будь-яку книгу [1]. Метою таких роликів є пропаганда читання та привернення уваги за допомогою візуальних засобів до літератури.

Такі форми репрезентації інформації зацікавлюють своєю новизною у назвах, діалогом читачів між собою, бібліотекарів із читачами, наявністю

елементів театралізації у викладі інформації, ігрові моменти, своєрідна атрибутика, що передає специфіку запропонованої форми, активна участь, динамічність читачів у проведенні заходу. Прагнення бібліотекарів збігаються з бажаннями читачів, які хочуть спілкуватися, збагачуватися новою інформацією в живій, динамічній, ситуаційній формі.

Цифрові бібліотеки – це набагато більше, аніж легкий доступ до літератури та інформації, це своєрідні будинки, які розширюють наші можливості у збереженні книг та читанні їх у будь-якому місці у будь-який час. Можна сказати, що вони є фантомними житлами у яких книги ніколи не зникають. Завдяки розповсюдженню оцифрування архівів у нас зараз є сотні тисяч Інтернет-бібліотек, і деякі з них просто чудові.

Однією з таких бібліотек є Світова цифрова бібліотека (World Digital Library). У бібліотеці зібрано оцифровані версії найцінніших матеріалів з історії і культури. Понад 19 147 об'єктів про 193 країни в періоди між 8000 до н.е. і 2000 рр. н.е. Віднайти інформацію можна за мовою, типом об'єкта, темою, періодом, місцевістю тощо. Натискаючи на об'єкт, можна отримати повну інформацію щодо нього, починаючи від дати створення та місцезнаходження та закінчуючи повним описом даного виду документа. Окрім цього, кожен може прослухати інформацію – така особливість надає змогу користуватись бібліотекою людям із вадами зору. На сторінці бібліотеки також існує карта, на якій можна побачити місцезнаходження основного об'єкта, який переглядається та інших, що знаходяться поруч. Тут же можна зберігати об'єкти або ж ділитися ними з друзями [7].

Ще одним прикладом онлайн-бібліотеки є проєкт «Гутенберг» – громадська (добровільна) ініціатива з оцифрування, архівування і поширення культурних творів, що вважається найстарішою універсальною електронною бібліотекою. У її колекції знаходиться понад 40 000 книг у вільному доступі, серед яких аудіокниги та музика. Проєкт використовує відкриті формати

даних, що надає змогу завантажувати матеріал на комп'ютери різних типів [10].

Віртуальна бібліотека Bartleby дивує своїм функціоналом, тут допоможуть з виконанням домашнього завдання, дадуть відповідь на будь-яке з питань протягом 30 хвилин, усі ці послуги працюють 24/7. Тут же можна перевірити свою роботу на плагіат та відкорегувати роботу. Бібліотека вирізняється з-поміж інших своїм навчальним спрямуванням, більшість інформації у ній містять науковий характер [11].

Отже, цифрові бібліотеки надають суспільству такі можливості роботи з інформацією, які у звичайній книгозбірні просто неможливі, а саме: робота в бібліотеці 24/7, швидкий пошук інформації, її наочне вираження, можливість аудіопрослуховування, відеоперегляду, скорочення затрат часу, обслуговування більшої кількості відвідувачів, забезпечення осіб інформацією у будь-якому куточку світу та ін. Віртуальна бібліотека є тим самим інструментом інформатизації суспільства у XXI столітті, що повністю задовольняє потреби сьогодення.

Бібліотеки відіграють фундаментальну роль у нашому суспільстві. Вони є колекціонерами і розпорядниками нашої спадщини і як державні установи забезпечують рівність доступу для всіх громадян. Вони беруть знання про минуле і сьогодення і відкладають їх на майбутнє. Їхня важливість для людства неоціненна. Нам необхідна цифрова інформація у кожній галузі, особливо зараз, коли електронна книга є найзручнішим способом читання в ритмі життя XXI століття.

Джерела та література

1. Буктрейлер.URL.:<https://uk.wikipedia.org/wiki>. (дата звернення: 14.10.2020).

2. Віртуальні виставки. URL: <https://www.slideshare.net/olgashuman9/ss-84146010> (дата звернення: 12.10.2020).
3. Інтернет-круїз «Знай Європу більше» URL: <https://euroquiz.org.ua/network-eu/news/view/1125> (дата звернення: 14.10.2020).
4. Квест-змагання. URL: <https://uk.wikipedia>. (дата звернення: 13.10.2020).
5. Книжкова виставка в бібліотеці. URL: <https://zounb.zp.ua/node/620> (дата звернення: 13.10.2020).
6. Кочеткова А. Цифрові бібліотеки як ознака XXI ст. *Світогляд*. 2009. Вип. № 6. С. 68-73.
7. Світова цифрова бібліотека. URL: <https://www.wdl.org/ru/> (дата звернення: 15.10.2020).
8. Палеха Ю.І. Бібліотека як потужний інформаційний центр сучасності. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2014. Вип. 40. С. 1 – 3.
9. Цифрові бібліотеки. URL: <http://library.kubg.edu.ua/resursi/e-resursy/fakhovi-elektronni-vydannia-universytetu.html> (дата звернення: 10.10.2020).
10. Bartelby [Електронний ресурс]. URL: <https://www.bartleby.com/> (дата звернення: 15.10.2020).
11. Project Gutenberg/URL: <https://www.gutenberg.org/> (дата звернення: 15.10.2020).

Людмила Чередник
Валентина Сидоренко
м. Полтава

БІБЛІОТЕКА ЯК ВІДКРИТИЙ ПУБЛІЧНИЙ ПРОСТІР

Традиційна місія діяльності бібліотек – поширення грамотності, культури, забезпечення доступу до інформації та знань – у сучасних умовах не втрачає значимості й продовжує втілюватися в життя, однак, в умовах глобальних суспільних змін набуває нових відтінків.

Окремі питання реформування бібліотек вивчали Є. Кулик, В. Струнгар, Л. Трачук, Г. Шемаєв, С. Назаровець, О. Курбан та багато інших науковців.

Метою нашої статті є дослідження становища бібліотек в умовах сьогодення та прогнозування їхнього подальшого функціонування.

Підтримка освіти, популяризація ресурсів для самоосвіти, створення умов для навчання впродовж життя є пріоритетними напрямками діяльності бібліотек в усьому світі. Становище сучасних бібліотек пов'язано зі стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій XXI ст., з упровадженням яких, ці установи одночасно отримали можливість бути представленими в двох просторах – фізичному та віртуальному. Відтак, фізична бібліотека сьогодні залишається місцем для зустрічей, простором для навчання, набуття важливих для сьогодення навичок і умінь, для обміну досвідом тощо. Складовими віртуального бібліотечного сервісу на допомогу освіті та самоосвіті є «бібліографічні та комплексні інформаційні ресурси на сайтах бібліотек, доступ до електронних видань, онлайніві довідкові послуги, реалізовані переважно за допомогою електронної пошти та різноманітних вебформ»[2, с. 28]. Віртуальний інформаційний простір бібліотечних установ, сформований для задоволення інформаційних потреб користувачів, охоплює такі віртуальні

представництва, як: сайти, блоги, сторінки груп користувачів у популярних соціальних мережах тощо.

Нині набув поширення термін «віртуальна бібліотека». Віртуальною можна назвати бібліотеку, «документи якої зберігаються в машиночитній формі та яка уможлиблює їхнє отримання користувачем, який звертається до пошукових машин глобальної мережі»[2, с. 29]. Варто зазначити, що читач може навіть і не бути читачем бібліотеки. Середовище віртуальної бібліотеки складається з низки бібліотек, територіально віддалених одна від одної, які виконують функції інтегрованого спілкування й отримання інформації про бібліотечні ресурси.

Зараз у бібліотеках за допомогою комп'ютерів створюється віртуальний комунікативний простір, що дозволяє людям взаємодіяти між собою. У ньому реалізуються потреби у спілкуванні, пізнанні, розвагах. Віртуальний простір – це «цифровий універсум, що радикально трансформує простір і час, фундаментальні виміри людського життя» [4, с. 19].

Згідно результатів європейських досліджень у найближчому майбутньому бібліотека має докласти усіх можливих зусиль для створення комфортних умов для навчання як у фізичному, так і у віртуальному просторах. Зокрема, у науковій розвідці «Бібліотека в майбутньому» («The library of the future»), яку проводила Радою з питань мистецтв Англії (Arts Council England) у 2013 році, йдеться про перспективи розвитку публічних бібліотек протягом найближчих 10 років. І однією з-поміж інших важливих перспектив є поширення нових навичок, умінь та сучасної грамотності, створення умов для навчання за допомогою книг і цифрових ресурсів [3].

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства бібліотекам важливо навчитися майстерно використовувати соціальні медіа для поширення знань. Цей виклик раніше постав перед американськими бібліотекарями. Так, опитування від американського науково-дослідного центру «Pew Research

Center's Internet & American Life Project» ще в 2013 році виявило, що 61% американських користувачів «Facebook» добровільно прийняли рішення менше часу витратити на соціальну мережу, оскільки почали вважати цей час згаяним дарма[3]. Аргументують свою позицію респонденти тим, що їм стало нудно. Це не значить, що люди будуть відмовлятися від використання соціальних мереж, але це привід замислитися над зміною цілей використання цих ресурсів. Можливо, прийде час, коли люди більше часу будуть проводити у бібліотеках?

Уже зараз бібліотеки можуть сприяти формуванню сучасної грамотності, поширюючи інформаційні та мережеві знання, навички та уміння, долучатися до медіаосвіти, з використанням сервісів відеохостингу, мають можливість надавати доступ до відеоколекцій майстер-класів, тренінгів, вебінарів тощо.

Крім того, уже декілька років розробляються проекти створення відкритого простору сучасних бібліотек. Тенденцією сьогодення є перетворення усіх бібліотек, за винятком певних в закритих установах (тюрми, лікарні, школи), у публічні. Ці культурно-освітні заклади мають відкрити двері усім громадянам країни.

Відкритим також має стати і доступ до бібліотечних фондів. Безумовно, винятком є фонди цінних книг, але їх загалом небагато. Доступність фондів вважається вираженням довіри, поваги до читачів. Особливої уваги вимагає розстановка фонду вільного доступу. У відкритому фонді, де читачі самі дивляться і вибирають книги, співробітникам бібліотеки необхідно «підлаштовуватися» під їхні смаки.

Деякої реорганізації потребує й бібліотечне приміщення: замість окремих кімнаток та закутків має бути один загальний великий відкритий простір. Життя диктує нагальну потребу переглянути організацію бібліотечного простору, буквально кожного куточка приміщення, зробивши його якомога зручнішим і привабливішим для користувачів.

Важливим складником діяльності сучасної бібліотеки має стати принцип інклюзивності. Він передбачає, що люди, незалежно від зовнішності, походження, гендеру, фізичних даних, віку, стану здоров'я, орієнтації й будь-яких інших ознак, не мають відчувати себе виключенням. Інклюзивність знімає бар'єри, які заважають людині отримати доступ до культури, освіти тощо.

Доречними є й створювані у сучасних бібліотеках «багаторівневі» моделі із зонами роботи й відпочинку, у яких максимально враховано запити й інтереси читачів. Кожен користувач займає свій рівень – певну зону «відкритого» простору. При цьому зонування не матиме «жорстких» кордонів і кожен читач за бажанням зможе вільно переходити з одного рівня на інший рівень, поки не знайде для себе найзручніше місце. Читач буде із задоволенням відвідувати ту бібліотеку, де комфортно, затишно і сучасно не тільки завдяки інноваційним методам роботи, але й сучасному інтер'єру, внутрішньому дизайну.

Важливим також для бібліотек ХХІ століття є інтеграція з життям місцевих громад, співпраця з ними на умовах партнерства. Зокрема, активні громадяни можуть взяти участь у роботі Громадської ради при бібліотеці, яка опікується її розвитком.

І, безумовно, одним із найголовніших принципів роботи бібліотек в умовах глобалізованого суспільства є прагнення до безперервного розвитку. Наприклад, скандинавські країни зробили прорив, коли усвідомили потребу масової громадянської освіти для дорослих: при бібліотеках у сільській місцевості почали організовувати народні школи. У Великій Британії бібліотеки називають народними університетами.

Тобто, бібліотека має стати не тільки культурно-освітнім центром, а й простором для задоволення культурних, освітніх та комунікаційних потреб громади. Наразі потрібен новий закон про бібліотеки (старий датовано 1995 роком), який врахує зміни, які відбуваються в світі, визначить нову роль

бібліотек в державі та окреслити найголовніші принципи, за якими вони мають функціювати.

Джерела та література:

1. Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг. *Бібліотечний вісник*, 2016. № 1. С. 18-29.

2. Кулик Є. Формування віртуального бібліотечного простору для бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва. *Вісник Книжкової палати*, 2014. № 12. С. 28-31.

3. Мар'їна О. Ю. Адаптація бібліотек до цифрового простору: переосмислення соціальних змін. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/916>(дата звернення: 19.10.2020).

4. Струнгар А. Комунікація в бібліотечному просторі: синергетичний аспект. *Вісник Книжкової палати*, 2013. № 2. С. 19-21.

Галина Шишова

Ольга Боровик

м. Полтава

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ УМСА З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЧИТАННЯ

Реалії сучасного життя спонукають бібліотеки до постійного пошуку нових форм і технологій роботи з користувачами. Інновації, як засвідчує досвід, завжди були вирішальними чинниками розвитку суспільства. Нові технології у своїй діяльності сьогодні бібліотека УМСА застосовує в різних напрямках: для популяризації фондів, задоволення читацьких інтересів, розкриття творчих

можливостей і здібностей бібліотекарів. У цьому ракурсі PR-діяльність (паблік рілейшнз) є невід'ємною складовою роботи сучасної вишівської бібліотеки. Оскільки ЗМІ, соціальні мережі, інтернет, блоги, сайти натеper є чи не головними чинниками, що формують громадську думку, співпраця з ними задля успішного функціонування бібліотеки стала стратегічно важливою. Бібліотека УМСА – це авторитетний інформаційний центр з інноваційними бібліотечними технологіями та формами обслуговування різних категорій користувачів. Для неї паблік рілейшнз – це засіб створення довірливого та шанобливого ставлення до бібліотеки з боку користувачів та громадського загалу. Основні цілі PR – формування та підтримка позитивного зовнішнього іміджу, поширення інформації про діяльність бібліотеки, пошук форм співробітництва з партнерами, вивчення громадської думки про бібліотеку, фандрайзинг – залучення людських та інформаційних ресурсів для реалізації своїх проєктів [3, с.2].

Дієвою формою оперативного інформування користувачів про нові надходження літератури, анонси бібліотечних заходів, графіки видачі підручників, списки книг, які необхідно повернути до бібліотеки тощо, є блоги та сайти бібліотек. Для узагальнення, поширення, зберігання інформації й оперативного донесення її до користувачів бібліотекою УМСА використовується блог книгозбірні та сторінка на вебсайті академії. Сьогодні вони не просто функціонують, а постійно видозмінюються, удосконалюються, що дозволяє користувачам – студентам, викладачам, курсантам, аспірантам, клінічним ординаторам, магістрантам отримати доступ до необхідної інформації незалежно від часу, місця перебування та режиму роботи бібліотеки. Нині користувачі академії за допомогою вебсайту академії та блогу бібліотеки, соціальних мереж мають можливість: отримати онлайнвий доступ до детального опису подій, що відбуваються в бібліотечному середовищі; здійснювати пошук інформації у ЕК бібліотеки, знайомитися з новинками

бібліотечного фонду; переглянути виставки книг; отримати інформацію про структуру, режим роботи бібліотеки, ознайомитися з правилами користування; попрацювати з навчально-методичними матеріалами кафедр академії, базою електронних книг, окремими періодичними виданнями в електронному вигляді; скористатися електронним архівом наукових праць викладачів академії – інституційним репозитарієм, який динамічно наповнюється та активно використовується; отримати безкоштовний доступ до світових наукометричних баз даних тощо.

Віртуальні інформаційні бюлетені «Гідні визнання» містять інформацію у вигляді медіапрезентацій про видатних медиків, з акцентуванням на українських учених, які були незаслужено забуті. Матеріали бюлетенів можуть бути використані в освітньому, виховному, пізнавальному процесах як працівниками медичних освітніх закладів, так і поціновувачами вітчизняної та світової історії. Зацікавили наших користувачів роботи: «Учений світового рівня з Одеси» до 150-річчя з дня народження українського та французького мікробіолога, імунолога О. М. Безредка; «Янгол милосердя» до 200-річчя з дня народження англійської сестри милосердя, засновниці першої школи сестер милосердя, громадської діячки Флоренс Найтінгейл; «Адмірал, який повірив в Україну» до 160-річчя з дня народження найвизначнішого моряка-українця, військового лікаря, патріота, видатного громадського діяча, письменника Ярослава Окуневського тощо. З-поміж віртуальних виставок та медіапрезентацій – актуальна підбірка творів живопису художників, які однією з тем своїх творів обрали книгу, – «Книги надихають!»; виставку «Це гірке слово Чорнобиль»; віртуальний путівник «Сторінки академічної біографії в книжкових виданнях»; «Бібліозанурення в історію академії» – до 100-річного ювілею академії. Варто зазначити, що останні два проєкти – унікальне явище в історії бібліотеки УМСА. Це яскраве та ґрунтовне дослідження *alma mater*.

Слід підкреслити особливо роль джерел інформації у самостійному

навчанні студентів. Натепер бібліотека академії крім потужного книжкового фонду, має велику кількість електронних видань. Ця література є технологічнішою у порівнянні з традиційним інформаційним забезпеченням на паперових носіях. Вона створюється за короткий час, постійно оновлюється, доповнюється, розповсюджується та тиражується без особливих затрат, є інтерактивною. Анонси нових надходжень навчальних видань, монографій, науково-популярної, художньої, краєзнавчої літератури та заходи, що проводять книгозбірня постійно презентуються в соцмережах.

Для бібліотекарів студенти-першокурсники – особлива категорія користувачів. Традиційними вже стали Дні відкритих дверей у бібліотеці, які щорічно проводяться для першокурсників медичного і стоматологічного факультетів та студентів других курсів з нормативним терміном навчання. Такі заходи сприяють формуванню інформаційної культури користувачів, знайомлять їх з правилами користування бібліотекою, її інформаційними можливостями, сприяють популяризації читання та розкриттю документального фонду. Наприклад, особливу зацікавленість студентів викликала виставка раритетних видань. У кожного з відвідувачів була унікальна можливість потримати в руках та погортати сторінки одного з найстаріших видань у фонді бібліотеки – «Энциклопедического словаря» Брокгауза та Ефрона. Видання складається з 86-ти томів, виданих у 1890-1916 роках у Санкт-Петербурзі Фрідріхом Арнольдом Брокгаузом – німецьким видавцем та Іллею Абрамовичем Ефроном – найвідомішим російським дореволюційним друкарем. На теренах тогочасної Європи це було унікальне енциклопедичне видання, над створенням якого працювали найвидатніші вчені: професори Д. Менделєєв, А. Архангельський, В. Палладін, І. Сеченов, бібліограф М. Рубакін; академіки О. Веселовський, К. Бестужев-Рюмін, О. Ковалевський та інші. Портретна галерея редакторів та співробітників словника представлена у 82-му томі видання.

Інноваційний клімат є обов'язковою умовою розвитку бібліотеки, що позначається постійним пошуком та засвоєнням нових напрямів діяльності. У практику роботи успішно впроваджуються такі форми популяризації читання: батл (англ. Battle – бій, битва) – своєрідне змагання між учасниками для виявлення найсильнішого з них (може бути поетичним, творчим, інтелектуальним); бібліотурне – форма заходу, в основу якого покладена подорож за сторінками однієї або декількох книг; бібліомікс (англ. mix – змішувати) – форма заходу, до якого включають різні методи роботи: огляди, вікторини, повідомлення, ігри, мультимедійні презентації тощо; квест (англ. quest – пошук) – синонім активного відпочинку, різновид активних інтелектуально-логічних ігор, основою якого є послідовне виконання задалегідь підготовлених завдань командами або окремими гравцями; бібліофреш (англ. fresh – свіжий) – бібліографічний огляд книжкових новинок; бібліокафе – форма заходу, побудованого на зразок кафе, де можна не лише випити горнятко чаю, а й поділитися враженнями про прочитану книгу, зустрітися з відомими людьми та поспілкуватися з ними [4, с.4].

У 2019 році до Всеукраїнського дня бібліотек для академічної громади було організоване бібліокафе. Така форма роботи набула широкого резонансу, стала справжньою несподіванкою. Святково прибраний хол адмінкорпусу УМСА, де розташувалося бібліокафе в етнічному стилі: кава, чай, аромат лимону, плетені кошики, у яких... найцінніші раритетні та нові книжкові видання англійською, українською, російською мовами, які нещодавно надійшли до фонду бібліотеки – все це пропонувалося «продегустувати» присутнім. Приємно вразила зацікавленість та кількість відвідувачів заходу: професори, завідувачі кафедр, викладачі, студенти зі своїми кураторами, співробітники академії... Айпостер виставкової експозиції – скринька з побажаннями «Візьми побажання з собою!». Студенти, які вибрали побажання «Ти виграв приз!», отримали в подарунок книги.

А нещодавно в бібліотеці УМСА відбулася зустріч із полтавським письменником, фотохудожником, громадським діячем, учасником війни на Сході України Віталієм Запекою. На захист Батьківщини Віталій став у 2015 році як боєць добровольчого батальйону «Полтава». Там і відбулося «трансформування» фотохудожника на письменника. Із присутніми на заході Віталій поділився своїми спогадами про війну, розповів про випадки з передової. Враженнями про антивоєнний роман Віталія Запеки «Цуцик» ділилися співробітники бібліотеки, що вже мали можливість прочитати книгу. Директорка бібліотеки подякувала автору за талант і сміливість, за твори, які написані серцем й наголосила на тому, що саме такі книги повинні бути у фонді книгозбірні. Вони є потужним фактором патріотичного виховання молоді. По закінченню презентації усі охочі мали змогу придбати книгу і поспілкуватися з автором.

Бібліотечна діяльність – процес постійної творчості. Цінність інновацій в їх позитивному впливі на якість обслуговування, формуванні поваги та любові до книги, до бібліотеки, до історії та культури. PR-діяльність бібліотек багатофункціональна та різнопланова. Найчастіше співробітники бібліотеки готують прес-релізи – повідомлення про важливі новини в житті книгозбірні, вони інформативні та лаконічні; прес-пакети – добірки низки матеріалів із додатками архівного чи історичного характеру та фотографіями щодо значних подій, ювілейних дат, які привертають до бібліотеки пильну увагу громадськості; прес-дайджести – перелік найголовніших публікацій з різних періодичних джерел за певний період (щоденно). Складнішою формою подання матеріалу є інформаційний віртуальний бюлетень, який за періодичністю може виходити раз на тиждень, місяць, рік.

Отже, вебсайти, блоги, соціальні мережі – це інвестиції в майбутнє, чудовий майданчик для спілкування, пошуку нових цільових груп користувачів, рекламування та просування нових ідей та послуг. Поєднуючи різні форми

доставки PR-звернень, можна сформувати і реалізувати ефективну комунікативну політику бібліотеки [3, с.5]. Сподіваємося, досвід книгозбірні УМСА допоможе бібліотекарям глибше пізнати суть цієї роботи та створити свій успішний піар-образ. Натепер надзвичайно важливим є рівень професійної підготовки бібліотекаря як фахівця з маркетинговим мисленням, зацікавленого в затребуваності інформації, зібраної у фондах бібліотек. Саме тому, кожен бібліотекар має бути успішним, конкурентоспроможним, самодостатнім. Він повинен бути сучасним!

Джерела та література

1. Журавська Н. А. Інноваційні форми роботи сучасної бібліотеки як вимога часу. *Бібліотека - пріоритетний ресурс освіти: нові можливості бібліотек ВНЗ у сучасному інформаційному просторі*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 18 листоп. 2015 р.). Житомир: ЖНАЕУ, 2015. С. 51–60. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3180/1/Library_ZNAU_2015.pdf. (дата звернення: 17.10.2020)
2. Медведєва В. Бібліотечна блогосфера як засіб комунікації бібліотечної установи в інформаційному середовищі. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 12. С. 20–22.
3. Гуменюк Л. PR - діяльність публічних бібліотек: метод. рек. URL : <https://zounb.zp.ua/node/2519> (дата звернення: 17.10.2020)
4. Шеламова Г. Уметь рассказывать о себе. Средства и методы презентации. *Библиотека*. 2012. № 5. С. 14–21.

ДИСТАНЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Нині з огляду на пандемію COVID-19 бібліотеки усього світу стикаються з серйозними проблемами, пов'язаними з тим, які послуги і яким чином можна надавати читачам в ситуації з обмеженнями в їх діяльності – від мінімальних до повного закриття. Уряди різних країн застосовують різні підходи: в деяких країнах закриті всі установи, в інших влада дотримується того, що життя має продовжуватися як зазвичай, у ряді випадків прийняття рішення залишається на розсуд директорів бібліотек.

Передусім бібліотеки намагаються забезпечити користувачам віддалений доступ до своїх колекцій та послуг. Вони просувають на своїх сайтах такі можливості для онлайн-обслуговування, як віртуальна довідкова служба, доставка документів, віддалений доступ до підписних ресурсів, відкритий доступ до репозитаріїв, віртуальні виставки та екскурсії, бібліографічні та інші послуги. Зокрема, бібліотеки просувають цифрові послуги – наприклад, Національна бібліотека Франції організовує віртуальні виставки, у тому числі виставки у відео-форматі. Національна бібліотека Іспанії просуває свій електронний контент, який можна використовувати для підтримки освіти, Національна бібліотека Марокко надає безкоштовні електронні книги, Публічна бібліотека в м. Орхус (Данія) розмістила цифровий контент на головній сторінці веб-сайту, а Публічна бібліотека Нью-Йорка на основі додатка SimplyE працює з книжковими онлайн-клубами [1].

Закордонні бібліотеки розміщують на своїх сайтах відомості про достовірні джерела інформації про COVID-19. Наприклад, Публічні бібліотеки

міст Найробі і Накуру (Кенія), що є партнерами Програми інновацій публічних бібліотек, ініційованої Міжнародною асоціацією EIFL (Electronic Information For Libraries, у перекладі – Електронна інформація для бібліотек) просувають контент місцевою мовою про COVID-19 через соціальні мережі, а також діляться рекомендаціями щодо тих чи інших книг. Управління бібліотеки Гани (партнер вище згаданої програми) також сприяє доступу користувачів до цифрового контенту поряд з ключовою медичною інформацією.

Багато публічних бібліотек просувають онлайн-читання у випадку, якщо це не обмежено авторським правом. У Португалії, наприклад, є спеціалізований канал YouTube, а Бібліотечна асоціація Великобританії CILIP запустила «National Shelf Service» – щоденну трансляцію на YouTube з рекомендаціями книг від професійних бібліотекарів. Публічна бібліотека м. Редвуд-Сіті (Каліфорнія, США) поряд з інформуванням читачів і колег пропонує читання для національних меншин.

Останнім часом бібліотеками зроблено значні зусилля з розширення доступу користувачів до електронних книг, наприклад, шляхом збільшення кількості електронних книг, які люди можуть взяти в будь-який момент часу (Данія), створення додатків (Нідерланди) з вільно доступним контентом і перерозподілу бюджетів для оплати додаткового електронного контенту.

Вочевидь, що не всі користувачі вже ознайомлені з цифровими інструментами. У відповідь на це бібліотеки м. Уеска (Іспанія) розробили нові навчальні матеріали для користувачів, які допоможуть їм максимально використовувати ці можливості.

Інші ключові для закордонних бібліотек послуги, такі як допомога людям, які потребують отримання грошової допомоги або пошуку роботи, стають все більш важливими. Бібліотеки округу Майамі-Дейд (Флорида, США) вже надають роздруковані бланки для людей, яким необхідно подати заяву на отримання допомоги з безробіття, а бібліотеки в Hillsborough Country

(Гіллсборо, Флорида, США) пропонують не лише ці послуги, але й можливість їх безпечного надання – як, наприклад, сервіс «Бери і проїжджай» для читачів на автомобілях.

Королівська бібліотека Нідерландів об'єдналася з організацією письменників, щоб надати послугу «автор на Вашому екрані». Ряд бібліотечних краудсорсингових ініціатив доступний на сайті журналу Library Journal.

Шкільні бібліотеки також докладають всіх зусиль для надання матеріалів у форматі, який дозволяє батькам підтримувати освіту своїх дітей вдома. В Іраку бібліотека Al-Abbas Holy Shrine library надає послуги для дослідників, забезпечуючи їм доступ до електронних ресурсів.

На час карантину бібліотеки запустили пізнавальні онлайн-проекти. Так, Публічна бібліотека Vega la Camocha в Іспанії придумала тематичну книжкову джимхану (різновид змагань з виконанням різних завдань), щоб залучити дітей до читання і допомогти батькам їх зайняти. Публічна бібліотека Арлінгтона (Вірджинія, США) працює з місцевими дітьми і художниками для створення креативних робіт у відповідь на коронавірусну пандемію. Працівники Публічної бібліотеки м. Орхус пропонують музичну вікторину, конкурс творів, поетичний онлайн-слем, допомогу у виконанні домашніх завдань і публічні дебати. Датські бібліотеки створили загальнонаціональну довідкову службу онлайн «Запитай бібліотекаря», а в м. Орхус є така служба тільки для дітей.

Бібліотеки всіляко намагаються підтримувати різні ініціативи зі збору та зберігання матеріалів про пандемію. Бібліотеки в м. Уеска (Іспанія), наприклад, заохочують дітей писати розповіді про свої переживання, що допомагає їм справлятися з напругою, яку вони відчують.

У Борисівській центральній районній бібліотеці (Республіка Білорусь) стартував важливий соціальний проект «Папа поруч. Мамо, давай поговоримо», покликаний за допомогою читання об'єднати в онлайн-просторі близьких людей – дітей та їх батьків, які перебувають у місцях позбавлення волі [2].

В університетських бібліотеках здійснюються спроби забезпечити віддалений доступ, наприклад, через онлайн-запити книг у Східно-Західному університеті (Бангладеш) або через телефонні лінії в Університеті Родса, (Південна Африка). Бібліотека Університету Малайя пропонує інструменти для сприяння онлайн-пошуку інформації про пандемію COVID-19, підготувавши постер для пояснення своєї роботи, а бібліотека Американського Університету Вірменії створила можливості для віддаленої роботи та взаємодії з бібліотекарями через сайт бібліотеки.

У зв'язку з обмежувальними заходами і переходом ряду університетів на дистанційні форми роботи, найбільші видавці та постачальники ресурсів пропонують безкоштовно скористатися можливостями, які вони надають для сфери освіти і науки. Міжнародна коаліція бібліотечних консорціумів ICOLC зробила заяву, звернувшись до видавців й інформаційних провайдерів. Багато видавців, серед яких Elsevier, Wiley, Springer, Cambridge University Press, MIT Press та інші, вже відгукнулися на цей заклик і відкрили частину своїх ресурсів. Великі торгові видавництва, такі як Macmillan і Penguin Random House також вітали кроки, які спростили б для публічних бібліотек придбання і доступ до електронних книг для видачі, а провайдер Audible надає доступ до аудіокниг. Nathi Trust (електронна бібліотека-репозитарій) також дозволяє бібліотекам видавати цифрові копії книг, якими вони володіють в друкованому вигляді.

Крім того, існують ресурси для навчання медіаграмотності та інформаційної грамотності в Інтернеті – це є традиційною сильною стороною в діяльності бібліотек і навичкою, яка є особливо необхідною в нинішніх умовах. Одним із прикладів є курс MOOC (масовий відкритий онлайн-курс – Інтернет-курс з великомасштабною інтерактивною участю та відкритим доступом через Інтернет), розміщений на платформі міжурядової організації Commonwealth of Learning. Багато університетських бібліотек також розширюють свої пропозиції з навчання інформаційної грамотності, щоб допомогти студентам проводити

свої дослідження в Інтернеті. Бібліотеки на Гавайях, в м. Лавленд (Колорадо) та інших регіонах США також пропонують онлайн-курси з інформаційної грамотності в умовах пандемії [3].

Деякі бібліотеки також намагаються допомогти потенційним користувачам, які ще не зареєстровані і не можуть зареєструватися особисто. Наприклад, у Національній бібліотеці Естонії створено засоби для надання людям безконтактного доступу до книг, а Національна бібліотека Марокко також підтримує запис нових читачів онлайн. Організація Cultuurconnect в Бельгії, яка працює з бібліотеками, також відкрила свій контент для незареєстрованих користувачів, як і видання Американської бібліотечної асоціації «Booklist», яке надає рецензії на книги та інші матеріали.

У багатьох країнах надання бібліотеками безкоштовного Wi-Fi для користувачів є ваговою частиною їх послуг. Наприклад, у США до бібліотек зверталися з проханням залишити мережі включеними, щоб користувачі могли в разі необхідності отримувати доступ до Інтернету зі своїх автомобілів. Інші бібліотеки надають доступ до передплати на Zoom, щоб допомогти користувачам бібліотеки залишатися на зв'язку з друзями.

Таким чином, з огляду на небезпеку зараження коронавірусною інфекцією працівники бібліотек світу мотивують громадян дотримуватися «соціального дистанціювання», тобто безпечної відстані між людьми. Для того, щоб забезпечити це, деякі бібліотеки призупинили програми і заходи, які передбачають тривале перебування людей разом. Інші закрили читальні зали або ж дозволяють громадянам брати книги виключно за попереднім записом як всередині, так і за межами бібліотечної споруди, наприклад, на столах чи через спеціальне віконце для обслуговування читачів поза бібліотекою. Ще один досвід дистанційного обслуговування користувачів бібліотек в умовах пандемії COVID-19 полягає в тому, що працівники бібліотек забезпечують доставку книг вразливим групам населення, беручи до уваги важливість дотримання заходів

безпеки для здоров'я. На нашу думку, найбільш цікавим є досвід бібліотек світу з надання послуг у дистанційному режимі, коли вони відкривають користувачам віддалений доступ до своїх фондів.

Джерела та література

1. COVID-19 и глобальная библиотечная сфера. URL: <https://www.ifla.org/node/93042>
2. Библиотеки мира и Беларуси в условиях пандемии COVID-19. URL: https://library.bntu.by/sites/default/files/covid-19_i_mirovye_bibliotечноe_soobshchestvo3_1.pdf
3. Богуш Т. Бібліотеки в умовах епідемії COVID-19 / Т. Богуш. URL: <https://ula.org.ua/news/4537-biblioteky-v-umovakh-epidemii-covid-19>

ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Лілія Бондурівська

Наук. керівник – к.е.н., доц. Щербіна О. С.

м. Вінниця

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ НА ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Впровадження новітніх інформаційних технологій, удосконалення засобів документування та розповсюдження інформації постійно розширюють документне середовище та збагачують документно-інформаційні ресурси суспільства.

Досліджуючи двозначність змісту поняття документно-інформаційних ресурсів, існує декілька тверджень запропонованих дослідниками, тобто на перший погляд, здається ніби у кожного з цих понять є власне наповнення: інформаційні ресурси впливають на інформацію, документні – зосереджені на документообігу, а документно-інформаційні контактують частково з інформацією, частково з документацією [1, с. 9].

За стандартом ISO (Міжнародної організації зі стандартизації) «документ» визначається значно ширше як записану інформацію, яка розглядається як одиниця в документаційному процесі незалежно від її фізичної форми та характеристик [3, с. 16].

Проте слід зазначити, що деякі з україномовних ресурсів та сервісів, призначених для українців, можуть бути розміщені поза межами українського домену, тобто зберігатися на серверах інших країн. Це зумовлює необхідність розширеного трактування даного поняття з врахуванням мовної та цільової

ознак. І вся достовірна інформація зчитується відповідними органами управління.

Професор Олександр Михайлович Холод [4, с. 13] визначає соціальні комунікації як комплекс організованих дій тобто збір інформації, її обробка, трансляція і будова впливу інформації на споживача, яка під'єднана на обмін соціально важливою інформації та регулювання соціальних дій між відносинами соціального суб'єкта й об'єкта у суспільстві. Тому на думку автора, соціальні комунікації є впливовим фактором процесу формування соціальних практик за допомогою функціонуючої комунікаційної технології. Під час її використання роблять дослідження щодо впливу на реципієнта.

Характеризуючи дану проблему слід навести декілька прикладів щодо її дії. Його суть полягає в тому, що існує дуже багато фахівців зі зв'язку з громадськістю, які дотримуються погляду на розглянуту проблему з позиції жорсткого і десь навіть цинічного практицизму. Вони вважають, що знання, уміння та навички по спілкуванню з оточуючими їх представниками соціуму, налагодженню діалогового контакту, побудові безконфліктної компромісної комунікації, програмування і маніпулювання громадською думкою та ін., є товаром, який можна вільно купити. При цьому морально-етичні норми розглядаються остільки, оскільки вони вигідні замовнику.

Щоб вирішити дану проблему потрібно:

1. Звертати увагу на прагматичну функцію, яка спонукає людину до певної дії та реакції тобто до соціальної комунікації.
2. Розглядати експресивну функцію, яка визначає орієнтовану інформацію про предмети та факти на всезагальний показ і за межі держави.
3. Фільтрувати інформаційну функцію, адже завдяки якій соціальні комунікації передають інформацію в суспільство.

Зробивши статистичну порівняльну характеристику, можна зробити висновок щодо довіри громадської думки. Так згідно даних

загальнонаціонального соціологічного моніторингу громадської думки, здійснюваного Інститутом соціології НАН України в межах проекту «Україна на рубежі ХХІ століття», рівень довіри опитаних залишається досить низьким [2, с. 134].

Отже, розглядаючи дану проблему ми дійшли висновку, що громадська думка безпосередньо впливає на систему соціальних комунікацій і як наслідок на формування змісту документно-інформаційних ресурсів. Щоб контролювати цей процес, потрібно врегулювати це питання, а саме зрозуміти, що розвиток документно-інформаційних ресурсів – це вагома ознака досконалого функціонування суспільства, і документації зокрема. Адже завдяки досконалому інформатизованому рівню комунікації виникають відповідні методологічні, оцінні, історичні знання, які потім застосовуються керівником у практичній діяльності, в процесі спілкування, а ті в свою чергу впливають на суспільство.

Джерела та література

1. Лісіна С. О. Документні ресурси: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. 240 с.
2. Борох Ю. В. Інституціоналізація соціальної роботи як інноваційного соціального інституту. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Сер.: Педагогічні науки. 2016. Вип. 31. С. 182–193.
3. Безродна С. М. Управління якістю: навч. посіб. для студентів економічних спеціальностей. Чернівці: ПВКФ «Технодрук», 2017. 174 с.
4. Почепцов Г. Г. Соціальні комунікації і нові комунікативні. *Комунікація*. 2010. № 1. С. 19–26.
5. Соціальні комунікації: тенденції розвитку: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. й доп. Київ: Видавництво «Білий Тигр», 2018. 370 с.

6. Різун В. В. До питання про соціально-комунікаційний підхід у науці. *Комунікація*. 2010. № 1. С. 35–36.

Дмитро Волошин

м. Київ

КОМУНІКАЦІЙНА СКЛАДОВА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ АГЕНЦІЇ

Ми живемо у час інновацій та новітніх технологій, коли значну роль відіграє комунікаційна складова. Успіх будь-якого бізнес-підприємства, у тому числі і туристичного, залежить від добре налагоджених комунікаційних процесів. Кожен менеджер повинен здійснювати комунікацію, і від того наскільки вдало побудовано процес спілкування, залежить результативність роботи з продажу туристичного продукту.

Метою нашого дослідження є розробка та створення ефективної системи бізнес-комунікації та конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг агенції, завдяки успішному проведенню комунікаційних процесів на підприємстві.

Під комунікацією в туризмі слід розуміти спілкування, взаємодію або зв'язок між різними суб'єктами для передачі інформації, знань чи досвіду. Від правильно вибраної та налагодженої системи комунікаційних зв'язків на підприємстві залежить ефективна економічна діяльність туристичної агенції.

Комунікація в діяльності туристичної агенції ділиться на два напрямки: у зовнішньому середовищі та всередині фірми.

Зовнішня комунікація туристичної агенції є взаємодією з:

потенційними і активними клієнтами (маркетингова комунікація);

партнерами, туроператорами (ділова комунікація);

регулюючими органами (звітна комунікація).

Особлива складова діяльності туристичних агенцій це те, що їх комунікація з клієнтами виходить за рамки надання суто споживчої інформації. Проводиться великий обсяг ознайомчої роботи, що вимагає особливої підготовки і розвитку комунікаційної культури. Комунікація з клієнтами може бути індивідуальною та масовою (публічною).

Окрім спілкування з клієнтами, потрібно виділити ділову комунікацію. Вона передбачає налагодження відносин партнерства, а також комерційного співробітництва в рамках контрактних відносин. До особливих комунікативних функцій туристичної агенції можна віднести забезпечення ринкової взаємодії клієнтів з туроператорами та приймаючими сторонами. У зовнішньому середовищі туристичного підприємства необхідна максимальна ефективна система комунікацій, що може бути досягнуто за рахунок підвищення стандартів якості комунікації.

Треба зазначити, що не тільки зовнішня ефективна комунікація підприємства є запорукою успішності, але і наявність внутрішньої комунікаційної складової є не менш значущим для ефективної діяльності підприємства. Адже відсутність будь-якої налагодженої комунікації в команді це велика проблема для бізнесу. Вона призводить до втрати цінних кадрів, виникнення негативної атмосфери в колективі. Коли керівники і підлеглі не можуть порозумітися, годі й говорити про грамотну, єдину стратегію спілкування з клієнтами, партнерами, про сталий розвиток компанії в цілому. Важливо зазначити, що регулярне спілкування керівництва з підлеглими зовсім не означає того, що з комунікацією в компанії все гаразд. Тому багатогодинні колективні наради, регулярні розмови керівників і підлеглих зовсім не гарантують того, що всі сторони будуть не тільки вислухані, але і почуті.

Для досягнення якісної комунікації в колективі на туристичному підприємстві треба постійно контролювати цей процес. У цьому можуть

допомогти регулярні внутрішні тести, опитування співробітників на рівень задоволеності, залучення. Вони дозволяють виявити проблеми до того, як вони стали критичними, і знайти їх правильне вирішення. У великих мережевих компаніях керівники залучають професійних фахівців для налагодження та підтримки на високому рівні внутрішньої та зовнішньої комунікації підприємства, це грамотні HR робітники, фахівці з внутрішнього та зовнішнього PR, агенства з аналізу комунікацій. Ці грошові витрати є доречними інвестиціями в сталий розвиток компанії і її успішне майбутнє.

На характер і особливості комунікації великий вплив має вид туризму. Залежно від цільового призначення напряму надання туристичних послуг залежить зміст інформації, що передається під час комунікації. Це проявляється майже в усіх видах туризму, наприклад, подієвого, освітнього, лікувально-оздоровчого, спортивного, релігійного та ін. Якщо розглядати в даному контексті комунікацію з точки зору туристичної агенції, то вона визначається безпосередньо як маркетингова стратегія діяльності підприємства. Якщо розглядати це питання з точки зору туриста, як споживача послуг, то комунікація є важливою, тому що вона надає можливість оптимально реалізувати свої цілі.

У сучасному світі комунікація є одним із найважливіших процесів функціонування туристичного бізнесу і тому ця сфера потребує постійних інновацій. Потребують в постійному вдосконаленні комунікаційних зв'язків діяльність туристичних агенцій, туроператорів, транспортних компаній. Розвиток і вдосконалення цієї сфери може бути у впровадженні на підприємствах нових ІТ технологій. Наприклад, розробка нових програмних забезпечень для ефективного функціонування агенцій у бізнес просторі, нових каналів продажу продукції, механізмів комунікації та ін. Це сприятиме підвищенню продажів, удосконалення маркетингових технологій, активності

клієнтів, підвищення конкурентоспроможності підприємства, розвиток туристичної інфраструктури.

Для успішного функціонування туристичного бізнесу потрібно впроваджувати інноваційний розвиток комунікацій у цій сфері. Наприклад, впровадження державної політики, щодо підвищення якості освіти зайнятих у туристичній галузі; допомога компаніям початківцям, проведення різноманітного онлайн-навчання; проведення державної політики, яка спрямована на підтримку національного та регіонального туризму; створення нових технологій для залучення бізнес-партнерів та інвесторів до сфери туризму; створення і просування національного туристичного продукту.

Отже, комунікація на сучасному етапі діяльності туристичних агенцій є дуже важливою і саме від правильно вибраної та налагодженої системи комунікаційних зв'язків на підприємстві, залежить ефективна діяльність туристичної агенції. Однак, у сучасному світі, в якому інтенсивно відбувається процес глобалізації, туристичним підприємствам потрібно розвиватися та впроваджувати інноваційні підходи у зовнішній та внутрішній комунікації.

Джерела і література

1. Макарова М. В. Комунікації в туризмі: основи дослідження, види та шляхи розвитку : URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5832> (Дата звернення 20.10.2020).

2. Ханін І.Г. Інституційні передумови функціонування інформаційного простору національної економіки : монографія. Донецьк: АРТ-ПРЕС, 2012. 270 с.

Галина Гуменюк
Галина Микитенко
м. Полтава

ВИКОРИСТАННЯ ПРОВІДНИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ З КАДРОВИХ ПИТАНЬ У ПРАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Одним з найважливіших питань у роботі над підготовкою майбутнього фахівця було й залишається – формування професійної компетентності.

Під час підготовки студентів з дисципліни «Спеціальні системи документування» ми намагаємося приділити найбільшу увагу виконанню практичних завдань. Тема роботи з кадровими документами є однією з найзначущих і складних одночасно.

Автор, якому належить перший в Україні підручник з документаційного забезпечення управління Юрій Палеха, зауважує на тому, що сьогодні кадрові підрозділи реалізують багато функцій, раніше розсіяних у економічних, виробничо-технічних та інших підрозділах. Їх інтеграція в одному місці свідчить про реальне зростання впливу людських ресурсів у практиці внутрішньо-фірмового керівництва [1, с. 9].

Провідний науковий співробітник відділу документознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства Олена Загорецька знайомить нас з класифікацією та вимогами до підготовки і оформлення наказів із кадрових питань.

Хотілось би відмітити публікації щомісячного видання для практичного використання в роботі з кадровими службами «Кадровик. UA».

Змістовними рубриками цього журналу є: prime-тема; моніторинг законодавства; практика кадровика; надзвичайні кадрові ситуації; трудові спори; кадровотека; кейси від фахівця; кадровоконспект. [2].

У статтях видання розглядаються, такі важливі нормативні документи як, наприклад, «Положення про структурні підрозділи. Посадові (робочі) інструкції». Саме інформацію щодо розроблення на практиці цих важливих документів, відтворення їх реквізитів надано для працівників кадрових служб та майбутніх фахівців.

Публікації з боку експертів із трудового права і кадрового діловодства представляють великий інтерес. Провідні кадровики допомагають опанувати нормативну базу, розв'язувати нештатні ситуації, правильно табелювати працівників.

Не можна залишити поза увагою питання комунікації та взаємодії кадровиків і бухгалтерів. На сторінках газети «Кадри і зарплата» розміщують значну кількість практичних ситуацій з наданням всебічного їх аналізу. Інформація є корисною як для працівників бюджетних установ, так і для кадровиків й бухгалтерів підприємств різних форм власності.

Останнім часом значна кількість інформації з кадрових питань надається у вигляді вебінарів та тренінгів. Актуальні питання у «Вищій Школі Кадровика» роз'язують юристи у сфері трудового права. На сьогодні це правові підстави та оформлення кадрових рішень, впровадження електронних трудових книжок та е-лікарняних, надання алгоритму документального оформлення щорічних відпусток.

Підсумовуючи викладене, можна відмітити, що практичні фахові видання для тих, хто працює з документами, а також намагається опанувати роботу з їх складання та оформлення є необхідними.

Джерела та література:

- 1 Палеха Ю. Кадрове діловодство: навч. посібник. Київ, 2011. 455 с.
- 2 Кадровик. UA. URL: <https://www.kadrovik.ua/content/pro-zhurnal>. (дата звернення: 02.11.2020).

Анастасія Катуніна

Наук. керівник – к. н. з соц. ком., доц. Вдовіна О.О.

м. Полтава

SMM-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Мережеві технології докорінно змінили спосіб взаємодії бізнесу зі споживачами й партнерами, шляхи реалізації товарів, а також сутність бізнес-моделей і форми інформаційної взаємодії [2]. У світі сучасних технологій споживачі все більше втрачають довіру до традиційних медіа. На зміну сучасній рекламі приходять таке явище як “сарафанне радіо” (“world-of-mouth”) що частіше використовується у мережі Інтернет [3]. Поради друзів та знайомих, відгуки відвідувачів, кількість підписчиків та “лайків” у світі сучасних технологій має неабиякий вплив на вибір споживачем певної компанії, бренду, товару тощо. У цьому випадку використовують спеціальну технологію інтернет-маркетингу, що передбачає просування (продукту, організації, послуги) за рахунок використання соціальних медіа, контент яких створюється чи оновлюється за рахунок зусиль власників і відвідувачів — SMM-технологій або соціального медіа маркетингу.

Медіа-маркетинг по праву вважають одним із найбільш дієвих інноваційних інструментів, що дозволяє за порівняно короткий проміжок часу проінформувати про себе потенційних споживачів товарів чи послуг, сформувати позитивний імідж, популяризувати бренд чи торгову марку, спілкуватися з цільовими аудиторіями [1, с.37], отримати можливість швидкого зворотного зв’язку, наростити клієнтську базу, збільшити об’єми продажів, і відповідно підвищити рівень прибутку.

Єдиного та загальноприйнятого визначення цього поняття на разі не існує, проте, проаналізувавши публікації фахівців із окресленого питання можна

сформулювати таке визначення: SMM – це особливий інструмент Інтернет-маркетингу, що передбачає просування продукту, послуги, компанії чи бренда за рахунок використання соціальних медіа, контент яких створюється та оновлюється зусиллями їх відвідувачів. Точну дату початку «створення» та використання SMM-технологій назвати важко, але її пов'язують з початком роботи перших соціальних мереж, саме тоді SMM став свого роду відгалуженням SEO (англ. search engine optimization або ж пошукова оптимізація сайту).

Нині використання таких інструментів маркетингу стає однією з ключових умов для виживання підприємств в умовах жорсткої конкуренції. Приймаючи рішення про використання SMM у своїй діяльності варто врахувати переваги та недоліки цієї технології. Розглянемо їх у таблиці 1.

Переваги SMM-технологій	Недоліки SMM-технологій
Прямий контакт з клієнтом;	Можливість виникнення кризової ситуації;
Великий обсяг інформації;	Відсутність контролю над інформацією;
Залучення нових клієнтів;	Дії соціальних медіа в маркетингу займають багато часу;
Велика група потенційних клієнтів;	Великий «галас» під час розміщення інформації.
Швидкість поширення інформації;	
Вміння будувати відносини з клієнтами.	

Табл.1 Переваги та недоліки SMM-технологій

Як бачимо з таблиці, SMM-технології мають більше переваг ніж недоліків, а отже їх використання є виправданим. Звернувшись до цього інноваційного інструменту, варто обов'язково враховувати такий важливий момент, як вибір соціальних мереж і кращий вибір повинен стати на користь тієї, де більшість людей будуть зацікавлені у Ваших продуктах або послугах. Щоб обрати соцмережу, потрібно визначити цільову групу, вік, місце проживання, стать та інтереси, які характеризують потенційних клієнтів. Варто приділити більше уваги цьому питанню, або навіть вкласти кошти в дослідження, щоб уникнути ризику невдалого вибору. Враховуючи ефективність SMM постає питання: скільки коштує соціальний медіа маркетинг? Відповідь проста. *Це залежить від:*

- бюджету, який ви готові витратити на рекламну кампанію в соціальних медіа;
- які ефекти ви очікуєте;
- на якій стадії розвитку перебуває ваша компанія.

Нині, сферою застосування [1] SMM є такі різновиди соціальних медіа (див.рис.1):

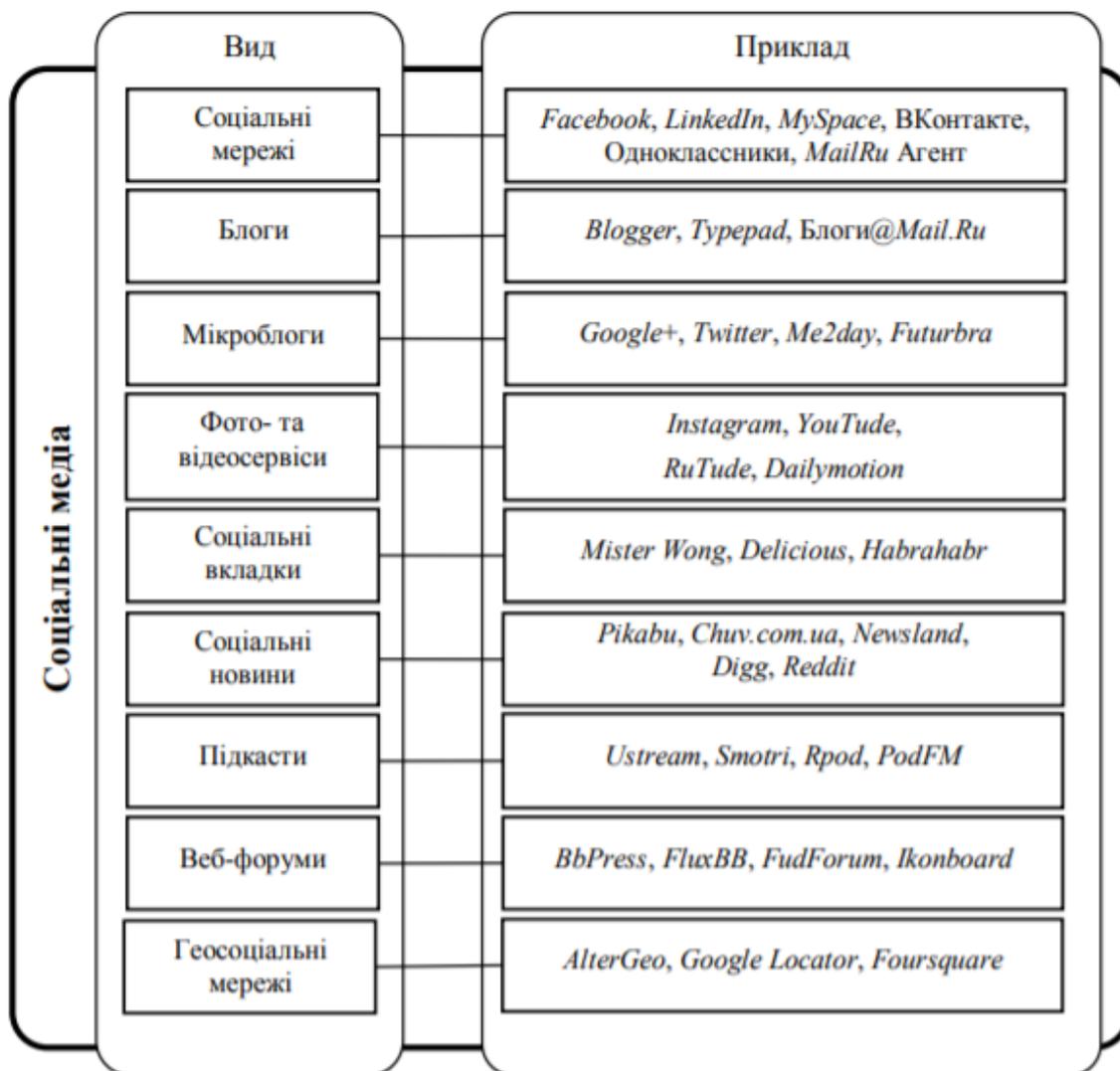

Рис.1 Види соціальних медіа

Варто також зазначити, що на даний час актуальним питанням залишається невизначеність ролі та функцій спеціаліста (маркетолога) в процесі використання соціальних медіа. Складність, що зумовила виникнення такої проблеми, – основний його принцип [1], який полягає в тому, що просування товарів у співтовариствах здійснюється самими користувачами. Отже, роль маркетолога в процесі здійснення SMM – запустити та підтримувати цей процес. Так, Сьюзен Гунеліус, президент та головний виконавчий директор KeySplash Creative Inc., у праці [4] розробила 10 законів успішного SMM, що

вирішують проблему визначення функцій маркетолога в соціальних медіа (рис. 2).

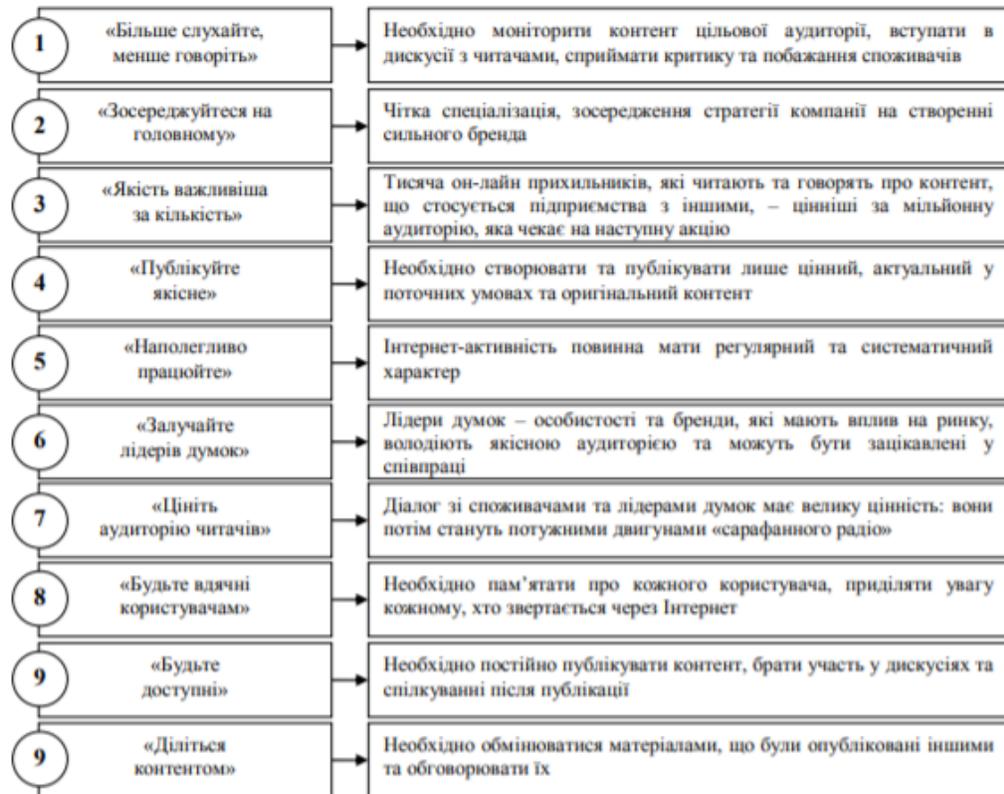

Рис.2 Закони успішного SMM

Таким чином, з огляду на вище викладене можемо зробити висновок, що у сучасних умовах використання SMM-технологій може стати перспективною альтернативою дорогої та не завжди ефективної реклами у мас-медіа, що є особливо актуальним для малого та середнього бізнесу, а перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є розроблення методів та показників розрахунку ефективності SMM, покращення та вдосконалення стратегій їх провадження.

Джерела та література

1. Башинська І.О. Маркетингові комунікації підприємства у соціальних мережах. Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент». 2012. Випуск 9 (34). Частина 1. С. 36-41.

2. Манько А.В. Сучасні тенденції застосування інтернет-технологій у бізнесі. URL: <https://cdn.hneu.edu.ua/rozvitok19/thesis02-39.html>.

3. Розметова О., Розметова Л. Соціальній медіа-маркетинг як сучасний інструмент продажу готельних та ресторанних послуг URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/24560/1/413.pdf>.

4. Gunelius S. 10 Laws of Social Media Marketing. URL: <http://www.entrepreneur.com/article/218160>.

Інна Кірчук

Наук. керівник - д. н. з соц. ком., проф. Шевченко О.В.

м. Одеса

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДОКУМЕНТАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ HR-МЕНЕДЖМЕНТУ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що світ безупинно змінюється, тим самим привносить в усі сфери людської діяльності нові технології. Не винятком є сфера HR-менеджменту (іншими словами – управління людськими ресурсами), яка зазнала технологічних змін. Так, проблему використання новітніх технологій у HR-менеджменті досліджували Щербак В.Г., Василик А.В., Кушинова Н.Г., Спрінсян В.Г., Ведерніков М.Д., Базалійська Н.П. та інші.

Метою дослідження є визначити необхідність використання новітніх технологій у документаційному забезпеченні сфери HR-менеджменту. Мета реалізується завдяки таким завданням: - окреслити визначення поняття «інноваційні технології» у контексті дослідження; - визначити значення інноваційних технологій для документаційного забезпечення сфери HR; - з'ясувати можливості, що надають інноваційні технології для HR-менеджменту.

У світі на сучасному етапі розвитку тривають такі глобальні процеси, як інформатизація, поширення цифрових технологій, зміни на економічному та бізнес-ринку. Усе це впливає також і на документаційне забезпечення HR-менеджменту, що призводить до необхідності використання інноваційних технологій у цій сфері. На нашу думку, варто визначити, що собою представляють інноваційні технології. Так, попередньо звернемось до визначення інноваційної діяльності В.Г. Спрінсяна: «інноваційна діяльність – це вид діяльності, пов’язаний із трансформацією наукових досліджень і розробок, інших науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт» [1, 58]. Так, на основі цього визначення, можемо дійти висновку, що інноваційні технології не обов’язково суто нове явище, а вже існуюче, але змінене.

Використання інноваційних технологій в HR-менеджменті має велике значення, адже це дозволить полегшити процеси управління персоналом та покращити їх документаційне забезпечення. Л.С. Герасимюк, таким чином, розділяє інноваційні технології на такі види:

- 1) соціальні;
- 2) технологічні;
- 3) продуктивні;
- 4) комплексні [2, 103].

Ми зупинимось саме на соціальних, адже вони стосуються якісних змін у діяльності системи керування документацією HR-менеджменту. Тобто, такий вид інноваційних технологій спрямований повністю або значною мірою змінити процеси документаційного забезпечення управління працівниками підприємства, організації, установи тощо.

Більш детально розглянемо можливості, що відкривають інноваційні технології. По-перше, створення та застосування сучасних мобільних додатків, по-друге, можливості хмарного зберігання, по-третє, технології віртуальної реальності, по-четверте, штучний інтелект [3, 97]. Перераховані можливості –

це далеко не все, що пропонує нам сьогодні технічний прогрес, це лише ті, які можна застосувати у HR-менеджменті. Конкретніше, інноваційні технології, що стосуються управління персоналом, називаються персонал-технологіями.

Найсучаснішими персонал-технологіями для документаційного забезпечення сфери HR є так званий HR Digital, що представляє собою налаштування автоматизації HR-менеджменту та перехід від паперового управління до діджиталізованого. Так, HR Digital охоплює такі процеси, як HR-автоматизація (модернізація внутрішнього документообігу тощо), HR-аналітика (використання Big Data і Data mining), HR-маркетинг (створення високоякісної корпоративної культури, прозорість роботи), Smart-рекрутинг (використання для підбору персоналу роботів-рекрутерів, чат-ботів тощо), електронне (онлайн) навчання [4]. Так, варто зазначити, що окреслені процеси охоплюються усі основні аспекти HR-менеджменту та його документаційного забезпечення. Таким чином, застосування таких технологій дозволить підприємствам вийти на новий рівень функціонування.

Отже, інноваційні технології здатні позитивно вплинути на діяльність підприємств, де їх використовують, завдяки особливим можливостям, що вони надають. Так, варто відмітити, що на сучасному етапі розвитку, використання інноваційних технологій HR-менеджменту є просто необхідним для організацій усіх сфер діяльності, тобто мета дослідження досягнена.

Джерела та література

1. Спрінсян В.Г. Документаційний менеджмент як інноваційна діяльність у комунікаційному середовищі підприємства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 4. С. 57-61.

2. Герасимюк Л.С. Тенденції впровадження новітніх технологій у керування документаційними процесами в умовах інформатизації суспільства. *Інтегровані комунікації*. 2016. № 2. С. 102-105.

3. Бей Г.В., Серeda Г.В. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів. *Економіка і організація управління*. 2019. № 2 (34). С. 93-101.

4. HR-Digital: тренди і технології 2019 року, про які говорять HR-и. ТопФактор: веб-сайт. URL: <https://topfactor.pro/blog/hr-digital-trendy-i-tekhnologii-2019-goda-o-kotorykh-govoryat-hr-y/?lang=de> (дата звернення: 31.10.2020).

Анастасія Лазаренко

Наук. керівник – к. юр. н., доц. Бортняк К.В.

м. Київ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КАДРОВОЇ РОБОТИ З ДОКУМЕНТАЦІЄЮ В УСТАНОВІ

Робота кадрового відділу надважлива, адже завдяки діловодству в кадровій службі укладаються трудові договори, відбувається ознайомлення із правилами внутрішнього розпорядку, умовами праці, перспективою професійного зросту. Відділ кадрів - сутність, дзеркальне відображення установи, а спосіб організації управлінської документації створює враження про підприємство в цілому [5, с. 193].

Не дивлячись на постійну автоматизацію багатьох процесів на виробництвах при виконанні певних завдань, досі люди є ваговою складовою установ, підприємств, організацій. Тому для функціонування установ та досягнення їхніх цілей потребується внутрішня організація з питань підбору та працевлаштування. Це покладається на кадрову службу - сукупність спеціалізованих структурних одиниць в сфері управління підприємством поряд

із зайнятими в тій посадовими особами, які мають керувати персоналом в межах обраної кадрової політики [6].

Важливим питанням в ході дослідження буде здійснення комплексного аналізу фактичних та імовірних проблем роботи з кадровою документацією, окреслення шляхи подолання. Найближчими до проблем, що є нагальними з боку кадрової роботи з документами, можна назвати дослідження вчених, серед яких Балабанова Л. В., Сардак О. В., Воронкова В. Г., Лисак У., Родченко В. В. [7, с. 185].

Щоб відділ кадрів працював ефективніше, його потрібно постійно вдосконалювати. Роблячи компетентні зміни у роботі з персоналом, ми насамперед наближуємо організацію до успіху, оскільки половина складової захована саме в роботі відділу кадрів [2, с. 149].

В іноземних компаніях персонал, робоча сила сприймаються у якості найвищої цінності. Керування людськими ресурсами має бути здійснене за рахунок управління його робочим потенціалом, що вимірюється ефективністю впровадження й ефективністю того, як трудовий потенціал персоналу розвивається. Дійсно, одночасна оцінка трудового потенціалу працівників можлива лише в умовах професійної діяльності, яка спрямована на вдосконалення організаційно-управлінських механізмів, пов'язаних з розвитком трудового потенціалу працівників підприємства [1, с. 46].

Звідси можемо дійти певних умовиводів, що робота з кадрами установи має бути регламентована і також в неї повинна бути певна структура. Бо це не лише про вільні посади, пошук працівників та їхній найм. Це - набагато ґрунтовніший ступінчатий процес, що відповідно підтягує низку проблем.

Проблематика може бути різною. Більше того, від підприємства до підприємства - суттєво різнитися. Тому доцільно виокремити основні питання у впорядкуванні роботи відділу кадрів, які це проблеми може викликати та яким чином їх можливо вирішити (рис. 1.1).

Рис. 1.1

Таким чином, визначивши проблематику в роботі з кадрами, можна побачити навіть те, що шляхи подолання закладені у власне питання, які підіймаються, коли ми маємо справу з кадровою роботою. Список вище не можна назвати вичерпним щодо недоліків як ефективно використовувати трудовий потенціал. Однак ці питання є одними з найважливіших, без яких неможливо створити та впровадити механізм управління персоналом, якщо будь-яке з цих питань є наріжним каменем служби управління персоналом організації.

Але весь процес роботи з кадрами супроводжується документним потоком. І тоді паралельно робота з документами відділу кадрів теж має свої проблеми. Найчастіше в процесі кадрового документообігу виникають наступні проблеми:

- значна кількість документів, які не мають типової форми і не відповідають державним стандартам;
- великий обсяг обробленої інформації, по якій проводилися різні звітні дослідження;

— відсутність чіткого поділу документів на групи, що ускладнює пошук необхідних даних;

— введення ряду принципово нових законів, що вимагають великої гнучкості кадрової системи [4, с. 114].

Одразу можна помітити, що проблеми з документами вище перегукуються з проблемними питаннями актуальними для роботи відділу кадрів загалом. Але окрім спільних моментів вирішення, найвагомим є застосування комп'ютерної техніки та електронного документообігу. Втім, це як вирішує конкретні проблеми з роботою із паперовими документами, водночас викликає низку нових проблем.

Для зазначення основної проблеми, хочеться процитувати Г. В. Микитенко: "Основною проблемою при впровадженні новацій у роботу відділу кадрів є невелика кількість працівників, які мають хист або бажання здійснювати процес підвищення кваліфікації через проходження комп'ютерних курсів, відсутність їхнього бажання впроваджувати нові технології в даній сфері" [4, с. 114]. Але водночас для вирішення такої та всіх супутніх проблем доцільно застосовувати матеріальний чи психологічний вплив. Обидва при правильному, нерідко одночасному, застосуванні здатні не лише забезпечити безперебійно якісно виконану роботу, а отже розвиток установи, але й зміцнити довіру працівників та покращити клімат між ними.

Документи про співробітників створюються для цілей кадрової роботи компанії та описують правові, службові та робочі відносини працівника установи. Це одна з найважливіших частин функції обліку кадрів. Також кадрова документація використовується в довідковій інформації. Населення, котре працює чи працювало неодноразово може звертатися за довідкою або іншим документом. Особливо важлива ця документація при виході на пенсію [3].

Таким чином, можна знову вбачити важливість кадрової документації, зрозумівши, що в роботі з нею є певні принципи, як-от відповідальність в роботі чи одноразова реєстрації документів і зберігання тих відповідно до номенклатури справ,. І якщо ці принципи порушуються - це так само провокує проблеми.

У висновку, проведений аналіз дозволяє зробити наступні підсумки:

— на роботу відділу кадрів, у тому числі документаційну, покладена рушійна місія, яка має вагомий вплив на роботу всієї організації;

— якщо з'ясувати, які для підприємства проблеми на часі (концептуальні, нормативно-правові, інституційні, кадрові, матеріально-фінансові та технічні), то усунути їх стає більш простим питанням, більше того все перегукується з документообігом і підбором персоналу також;

— використання комп'ютерної обробки документів дозволяє усунути проблеми паперового документообігу й полегшити роботу працівників відділу кадрів.

Джерела та література

1. Базалійська Н.П., Мельник І.В. Теоретичні основи системи управління персоналом підприємства. Перспективи розвитку національної економіки. Запоріжжя: 2016. № 2. С. 43-47

2. Грицай А. М. Теоретико-методичні засади формування кадрової політики підприємства. Науковий вісник РУЕТ: Economic Sciences, 2015, 1 (63). С. 148-155

3. Кадрове діловодство: вимоги та структура. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/dilovodstvo/24344/>

4. Микитенко, Г. В. Кадрове діловодство у ВНЗ: методичні проблеми впровадження комп'ютерних систем. Вісник Харківської державної академії культури, 2010, № 29. С. 113-120.

5. Сергієнко, Т. І., Браїлов Д. Д.. Управління людськими ресурсами на підприємстві в умовах сьогодення. Сучасний менеджмент: проблеми та перспективи розвитку. Херсон: 2018, № 3. С. 192-194.

6. Кадрова служба організації. URL:
<https://studfile.net/preview/5152968/page:9/>

7. Федик О. В. Шляхи вдосконалення кадрового діловодства в діяльності підприємств. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки, 2019, №8. С. 185-191.

Людмила Москалець
Наук. керівник – д. пед. н., доц. Тур О. М.
м. Полтава

ВЕБСАЙТ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕКЛАМУВАННЯ КОМПАНІЇ

Віртуальна мережа як нове комунікаційне середовище з огляду на свою інтерактивність, високу інформаційну насиченість, значно перевершує традиційні канали комунікацій щодо можливості рекламування і просування компанії та взаємодії із цільовими аудиторіями. В умовах високої конкуренції компанії намагаються застосовувати у своїй діяльності нові інформаційні технології, котрі незмінно пов'язані із використанням мережі Інтернет. До однієї із таких технологій відноситься й веб-сайт компанії. Веб-сайт є основним і найбільш ефективним інструментом рекламування та розповсюдження інформації про фірму.

У вітчизняній та закордонній літературі представлені різноманітні думки щодо місця та ролі сайту в рекламуванні компаній. Так, на думку В. Холмогорова, «кожне сучасне підприємство, котре прагне досягти

максимальної ефективності в отриманні фінансового прибутку, повинне мати власний веб-сайт» [1, с. 211], який представляє собою ефективний інструмент не лише для збільшення продаж, але й для зворотного зв'язку зі споживачами певних товарів чи послуг. І. Манн приходиться до висновку про те, що компанія без сайту аналогічна до ділової людини, яка не має візитівки [2, с. 179].

А. Уїллер підкреслює, що веб-сайт більшою мірою, ніж будь-які інші засоби та носії реклами, відображає індивідуальність компанії, створює ефект присутності та безпосередньої взаємодії із компанією. «Відвідування веб-сайту компанії дає такий же ефект, як реальний візит до неї, а іноді буває і ефективнішим, простішим та швидшим, оскільки дає можливість клієнту прийняти рішення про покупку у спокійній обстановці, без тиску. Сайт дозволяє ефективно виразити індивідуальність бренду, а образи, логотипи та повідомлення – усе те, що завантажується клієнтами, може використовуватися співробітниками компанії як засоби маркетингу у будь-якій точці світу» [3, с. 106].

Таким чином, наявність веб-сайту надає компанії широкий спектр додаткових можливостей, таких як: публікація інформації про свою діяльність; продаж товарів та послуг; формування іміджу компанії.

Наявність власного сайту дозволяє підвищити ефективність рекламних заходів, оскільки будь-яка реклама може містити посилання на сайт фірми, де міститься значна кількість інформації. Разом із тим відвідувач веб-ресурсу має можливість отримати також і додаткову інформацію про наявні рекламні пропозиції.

Веб-сайти існують у різних видах, формах та розмірах, і однією з основних відмінностей, за якими вони можуть бути класифіковані, є рівень їх функціональності. Так, М. Лебеденко виокремлює наступні види сайтів:

1. Інформаційні – функціонують для надання певної інформації з метою збільшення рівня обізнаності про певні товари чи послуги, та формування позитивного ставлення до компанії.
2. Комерційні, основна функція яких – розширення ринку збуту та здійснення процесів купівлі-продажу.
3. Навігаційні – слугують для посилення позицій фірми на ринку, зацікавлюють та утримують клієнта на своєму веб-ресурсі [4, с. 181].

Дослідниця також наводить нам основні види та можливості рекламування товару чи послуг за допомогою веб-сайту:

- 1) створення банерної реклами, контекстної реклами, медійно-контекстної реклами, геоконтекстної реклами на веб-сайті;
- 2) розміщення анімаційної банерної реклами, спливаючих вікон, флеш-реклами;
- 3) рекламування сайту компанії за допомогою електронної пошти, розсилки спаму або індивідуальних листів;
- 4) розміщення рекламних файлів на спеціальних веб-ресурсах (подкаст-терміналах);
- 5) створення контекстної та банерної реклами з використанням пошукових систем, порталів, каталогів, конференцій, списків розсилок;
- 6) реєстрація сайту в пошукових системах та каталогах, створення електронної дошки оголошень;
- 7) розміщення демонстраційних версій на сайті компанії (залежно від специфіки товару), пробних безкоштовних зразків товару;
- 8) можливість надання знижок за певних умов покупки;
- 9) нагородження постійних клієнтів веб-ресурсу компанії, відкриття доступу до певних матеріалів сайту, участь у партнерських програмах;
- 10) проведення конкурсів та лотерей на сайті компанії [4, с. 179].

Таким чином, відповідно до наведеного вище переліку, веб-сайт є одним із основних інструментів рекламування компанії, а тому його розроблення та обслуговування потребують найбільшої уваги з боку маркетингової служби підприємства.

Останнім часом у веб-програмуванні спостерігається тенденція до максимального спрощення дизайну та структури сайту, він повинен бути зрозумілим та лаконічним. Під час розроблення сайтів варто опиратися на ряд принципів, зокрема:

1. Активний розвиток мобільного інтернету, і, відповідно, зростання числа користувачів, які заходять у мережу із мобільних пристроїв (саме тому сайт має бути придатним для перегляду на маленькому екрані).
2. Простота та зручність користування сайтом.
3. Мінімальне число дій для досягнення поставленої мети.
4. Збільшення швидкості роботи та завантаження сайту.

За останні роки процес проектування і розробки сайтів зазнав істотної трансформації, що пов'язана з появою нових парадигм мислення читачів – користувачів глобальної мережі. Значний вплив на структуру і дизайн веб-сторінок надають зміни, що відбуваються і в економіці, і в сфері культури, і в формуванні комунікацій між інтернет-користувачами [5, с. 300].

Як відзначає В. Арбузов, «якщо раніше для успішного розвитку бізнесу було достатньо номінальної наявності веб-сторінки, то зараз потрібен не просто сайт, а ефективне і багатофункціональне мережеве представництво, орієнтоване не на інформаційне позиціонування, як було раніше, а конкретно на продаж товару чи послуги» [6, с. 222].

Отже, відзначимо, що веб-сайт є важливим інструментом формування та підтримки іміджу компанії та її товарів чи послуг, так як сприяє підвищенню ступеня упізнавання бренду. Сайт повинен надавати вичерпний обсяг інформації про компанію, сферу її діяльності, про товари чи послуги, які вона

пропонує. Будучи найкращим рекламним майданчиком, якісно створений веб-сайт може сприяти формуванню у споживачів та партнерів образу надійної компанії, котра знаходиться на стадії свого динамічного розвитку. Також він може стати й основою для організації зворотного зв'язку зі споживачами.

Джерела і література

1. Шурчкова Ю. В. Веб-сайт компании как коммуникативный маркетинговый инструмент // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Экономика и управление. 2013. № 1. С. 211 – 218.
2. Манн И. Б. Маркетинг на 100 %: ремикс. Как стать хорошим менеджером по маркетингу. (6-е изд.). М.: Манн, Иванов и Фербер, 2009. 416 с.
3. Уиллер А. Индивидуальность бренда: руководство по созданию, продвижению и поддержке сильных брендов; пер. с англ. М.: Альпина Паблишерз. 2004. 235 с.
4. Лебеденко М. С., Лученко І. В. Веб-ресурс як ефективний інструмент маркетингових комунікацій // Актуальні проблеми застосування теорії і практики маркетингу. 2011. № 2, Т. 1. С. 178 – 182.
5. Книжиченко А. С. Разработка сайта в 2015 году: новые решения по управлению контентом // Актуальные направления научных исследований XXI века: теория и практика. 2015. № 7 – 4(18 – 4). С. 300 – 303.
6. Арбузов В. П. Проектирование современного сайта по технологии landing page // Информационно-телекоммуникационные системы и технологии. Кемерово: КемГУ, 2014. С. 222 – 223.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕДІАОСВІТИ

В Україні медіакультура досі залишається фрагментарною і здійснюється переважно стихійно з ініціативи ентузіастів, а вже давно назріла необхідність її активної присутності у загальноосвітній підготовці молоді та у масових інформаційних процесах загалом як невід'ємного атрибуту розвитку демократії в умовах інформаційного суспільства. Реформування вищої школи і вимоги до випускників вищих навчальних закладів України докорінно змінюють навчальні методики викладання фахових дисциплін. У своїй діяльності журналісту необхідно враховувати специфіку організації сучасного інформаційного простору й функції, що виконують ЗМІ. З'являється нове бачення, якому повинна відповідати «дисципліна про дисципліни».

У сучасному українському суспільстві найважливішу роль виконує комунікація як суспільна діяльність. Журналіст (у широкому розумінні – і газетяр, і теле- та радіожурналіст) за сутністю своєї професії є працівником сфери комунікації, людиною, яка ніби вмонтована в комунікативну систему, є її складником – збирачем, виробником і передавачем інформації. Кожна людина – учасник комунікації (спілкування), але далеко не для кожної людини спілкування є фаховим заняттям, яким воно є для журналіста. Власне, сама журналістика є нічим іншим, як професійною комунікацією, яка здійснюється у вироблених віками формах – журналістських жанрах, – прийнятних для споживання.

До провідних сучасних тенденцій функціонування ЗМІ відносять конвергентність, кросмедійність та мультимедійність. Зазначимо: використання

інтерактивних методів (вправи, роботи зі стікерами, відео тощо) на практичних заняттях відображає природну ситуацію, передає певні обставини й середовище, пов'язані з темою дискусії, допомагає сформувати у студентів певну низку асоціацій.

Професія журналіста унікальна не тільки за своєю специфікою, коли треба бути ерудитом у багатьох галузях, не тільки ризикованістю при виконанні професійних функцій, не тільки творчою наснагою та психологічною напругою, а й своєю роллю та місцем у комунікативному процесі. З одного боку, він є комунікантом, який через засіб масової інформації виходить на люди, своєю творчістю здатен впливати на маси, а з другого – у редакційному колективі він є комунікантом і вступає в комунікативні взаємини з колегами та керівництвом засобу масової інформації, які впливають на нього. Все це накладає на журналіста додаткові обов'язки, пов'язані з особливостями журналістики як професійної комунікації. Знання закономірностей та особливостей породження й створення текстів, видань та видавництва необхідне для майбутнього фахівця з журналістики. Разом із тим журналістові необхідно вміти аналізувати видавництва та книговидавництва. У навчальному курсі подається детальна інформація про особливості видавничих процесів, їхню структуру й специфіку, а також рекламу та наслідки.

Одним із актуальних завдань сучасної національної вищої школи є підготовка високоосвічених, конкурентоздатних спеціалістів, зокрема медіа-фахівців. Зазначимо: серед основних завдань дисципліни «Газетно-журнальне виробництво» – ознайомлення студентів з типологією друкованих ЗМІ; вироблення навичок визначення виду видання за допомогою вихідних даних, змісту видання тощо; вироблення вміння моніторингу друкованих видань; розвиток критичного мислення у студентів, розуміння впливу, культурного контексту та важливості журналістики у суспільстві; ознайомлення з мовностилістичними та іншими особливостями кожного газетного жанру в

межах групи (інформаційної, аналітичної, публіцистичної); ознайомлення із загальними вимогами до друкованого тексту; навчання класичних правил подачі матеріалу та користування на практиці інструментарієм газетяра; розгляд особливостей організації редакції і створення редколегії серед студентів; розгляд процесу випуску газетного номера; створення проєкту студентської газети/журналу та випуск пілотного номера.

Зазначимо: навчальний процес сучасних вишів здійснюється на базі поєднання різного формату його організації. Максимально стимулювати пізнавальну активність і самостійність студентів-журналістів у сучасному навчальному процесі можуть інтерактивні методи навчання (де «inter» – взаємний, а «act» – діяти, тобто інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу), використані поряд із традиційними навчальними методами і технологіями. Так, основними формами навчання є лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, спецкурси, спецсемінари, педагогічна практика, консультації, колоквиуми, контрольні, курсові й дипломні роботи. Однією з результативних форм вивчення фахових дисциплін у вищій школі, зокрема «Газетно-журнальне виробництво», «Видавничий менеджмент» та «Видавнича справа», є навчальні тури й екскурсії, творчі лабораторії, зустрічі з відомими журналістами, майстер-класи від членів НСЖУ, навчальні колоквиуми. Подібні вищенаведені форми роботи зі студентами на кафедрі журналістики сприяють глибшому розумінню теоретичного матеріалу, закріплюють практичні навички аналізу періодичних видань та журналістських матеріалів, розвивають самостійність у навчальній і дослідницькій діяльності, а також є тим тренінгом, що готує студентів до майбутньої виробничої практики, де вони вже виконуватимуть функції журналіста.

У межах журналістикознавчих дисциплін відсутня методика викладання журналістики як така. Лише останнім часом відомі науковці виступили з цікавими статтями, де здійснюють постановку важливих питань методики

журналістської освіти. Нині метою курсу «Газетно-журнальне виробництво» є те, щоб студенти знали: місце друкованої преси в системі ЗМІ; теорію пресової журналістики; роль реклами у процесі функціонування періодичного видання; техніку і технологію створення друкованого видання; жанрову палітру журналістики, її специфіку в газеті; правові основи функціонування друкованих видань в Україні; інформаційну політику держави стосовно друкованих ЗМІ; особливості друкованого видання; специфіку роботи в редакції.

Завдання викладачів кафедри журналістики Факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – фахово підготувати майбутніх спеціалістів ЗМІ. Тому на початковому етапі обираються ознайомчі об'єкти – редакції місцевих газет та видавництв регіону. Зазначені екскурси плануються в межах дисциплін «Газетно-журнальне виробництво», «Видавничий менеджмент» та «Видавнича справа», які дають можливість ознайомити студентів з основами пресової журналістики, розкрити специфіку діяльності журналістів у редакції друкованого ЗМІ, охарактеризувати структуру таких медіа, репрезентувати етапи роботи над створенням друкованого видання.

Відмітимо, що журналісти-практики – часті гості Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, вони діляться досвідом з майбутніми колегами, а нині студентами спеціальності журналістики. Фахівці-медійники розповідають студентам про специфіку роботи в редакціях друкованих ЗМІ, а також у видавництвах як літредактори, коректори тощо. Такі зустрічі та майстер-класи від практиків дають можливість студентам отримати цінні поради, перейняти досвід кваліфікованих працівників медіасфери.

Зазначимо: 2018 року студентами 1-го курсу спеціальності «Журналістика» під керівництвом викладачів кафедри започатковано видавничий проєкт, в рамках якого видано перші журнали «Alium» та «Ferias» [7]. За 2019-2020 рр. сформовано ще дванадцять журнальних тематичних студентських періодичних видань. Ідея створення проєкту виникла у ході

проведення лекційних, семінарських та практичних занять з навчальної дисципліни «Газетно-журнальне виробництво». У вищезазначених випусках журналів у різних жанрах журналістики опубліковано близько 300 матеріалів, які підготували студенти. Передували цьому відвідування ними різних культурно-мистецьких заходів та подій краю, зустрічі з цікавими особистостями тощо.

Неодноразово майбутні журналісти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника ознайомилися з фондом відділу книгозберігання Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки, зокрема фондами раритетних та рукописних видань, авторськими фондами місцевих краєзнавців, письменників, мистців [7]. Впродовж першого семестру навчального року 2017-2020 рр. студенти ознайомилися з примірниками періодичних видань періоду 1939-1940 рр., давали аналіз газет та журналів XX – XXI ст., визначали, які типи видань переважають на сучасному етапі інформаційного простору.

Тож такий формат проведення практичних та семінарських занять є продуктивним для студентів-журналістів. А суть активних сучасних методів навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учасників. Студент і викладач у такому випадку постають рівноправними суб'єктами навчання, рефлексують із приводу того, що вони роблять, знають і вміють. Інтерактивне навчання сприяє формуванню відповідних навичок і вмінь, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, вчить студентів-журналістів бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення.

Відмітимо: друкарство, видавнича справа – це те, з чим багато хто із молоді буде тісно пов'язаний упродовж своєї професійної діяльності. Тому їм важливо бути обізнаними з технологічними процесами, що відбуваються у

друкарнях. Впродовж 2017-2020 рр. з особливостями друку майбутніх журналістів ознайомлювали фахівці івано-франківських видавництв «Ярина» та «Місто НВ» [7].

Від спеціалістів-практиків студенти дізнаються про особливості роботи в друкарні, закріплюють знання лекційних занять про офсетну друкарську машину, лазерний друк, різograf, наочно спостерігають, як відбувається верстка друкованого продукту.

Варто наголосити, що екскурсії у різні види ЗМІ мають вагомe значення для формування професійних компетенцій студентів, оволодіння ними прикладними засадами журналістської діяльності.

Таким чином, вищенаведений формат системного підходу до вивчення журналістських дисциплін сприяє майбутнім фахівцям медіапростору у глибшому розумінні теоретичного матеріалу, закріплює практичні навички аналізу інформаційних текстів, розвиває самостійність у навчальній і дослідницькій діяльності, а також є потужним тренінгом, що готує студентів до майбутньої виробничої практики, де вони вже виконуватимуть функції журналіста.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у процесі вивчення дисциплін «Газетно-журнальне виробництво», «Видавничий менеджмент» та «Видавнича справа» студенти формують професійні (загально професійні та спеціалізовано професійні) компетенції.

Зазначимо: напередодні Дня журналіста України 6 червня 2019 року студенти-журналісти презентували свій перший друкований видавничий проєкт «Поміж текстом: журналісти для журналістів». Проєкт започаткований у рамках навчальних дисциплін «Видавничий менеджмент» та «Видавнича справа». У ньому взяли участь студенти 3-го та 5-го курсів. Перший випуск книжки «Медіасфера Прикарпаття» приурочений до Дня журналіста. Наголосимо: мета видавничого проєкту – на практиці удосконалити вміння студентів писати,

формувати, редагувати та укладати свої матеріали. Важливо, що майбутні журналісти вчаться працювати у команді. Видання містить 50 цікавих інтерв'ю з журналістами Прикарпаття, а також зі студентами, які роблять перші професійні кроки у медійній сфері.

Тож можемо стверджувати, що інтерактивні методи викладання навчальних дисциплін «Газетно-журнальне виробництво», «Видавнича справа» та «Видавничий менеджмент» мають вагоме значення для формування професійних компетенцій студентів, оволодіння ними прикладними засадами журналістської діяльності. А метод моделювання нового періодичного та книжкового видання дозволяє студентові випробувати свої професійні навички. Таким чином, ефективність навчальної роботи зі студентами залежить не лише від методів і прийомів навчання, а й від формату організації навчального процесу у вищій школі та ґрунтується на взаємозумовленій діяльності викладача й студента.

Дана праця розкриває новий формат викладання дисциплін у вищій школі. Наведено приклади застосування системного підходу викладання окремих курсів у навчальному процесі спеціальності «Журналістика» та розкрито значимість даної методики у роботі зі студентами. Наступні наукові розвідки будуть присвячені дослідженню додаткових навчальних предметів у підготовці майбутніх спеціалістів медіасфери України.

Джерела та література

1. Газетна журналістика : навч.-метод. посіб. для спец.6.030200 – Журналістика / укл. О. В. Богуславський. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2003. – С. 5-7.
2. Гуревич С. М. Газета : Вчора, сьогодні, завтра : учеб. пособие для вузов / С. М. Гуревич. – Москва : Аспект Пресс, 2004. – С. 65-74.

3. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.92 [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2782-12>.

4. Потятиник Б. Вимирання традиційних медій скасовується (принаймні до 2015 року) [Електронний ресурс] / Б. Потятиник // Сайт Інституту медіаекології. – Режим доступу: <http://www.lnu.edu.ua/mediaeco/index.htm>.

5. Сайт «Полиграфическое оборудование». – Режим доступу: <http://www.poligraf.biz.ua/>

6. Сайт «PRINT-PORT». – Режим доступу: <http://www.print-port.com.ua/>

7. Сайт. – Режим доступу: <https://kjourn.pnu.edu.ua/>

Юлія Сизова

Наук. керівник – д.пед. н., проф. Чурсін М.М.

м. Одеса

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ РОЗРОБОК

Відомо, що для етапу сповіщення характерні неформальні канали отримання інформації – особисті контакти вчених і безпосередній обмін результатами наукових досліджень. Такі контакти продовжують відігравати велику роль і в наш час, мають безсумнівні переваги: мала величина інформаційних інтервалів, висока вибірковість і адресність, швидкість зворотного зв'язку. При особистому спілкуванні, листуванні між вченими необхідні відомості, що передаються зі швидкістю, недосяжною в науково-технічній літературі. Однак, не варто забувати, що неформальні канали мають істотні недоліки. Вони характеризуються обмеженою сферою оповіщення, не

мають громадські механізми контролю за цінністю повідомлень, не дозволяють перевіряти достовірність інформації і накопичувати її для подальшої переробки.

Лише ті науково-технічні відомості, що надходять на підприємства, піддаються оцінці в професійних колективах, тільки ті науково-технічні рішення, які позитивно зарекомендували себе на практиці, отримали високу оцінку відомих наукових і виробничих колективів, сповіщаються усіма засобами пропаганди - через друк, радіо, телебачення, кіно, виставки і т. д. Із зростанням темпів науково-технічного прогресу в основному централізоване оповіщення перестає задовольняти фахівців у всіх областях науки і техніки. Це змушує шукати нові шляхи в доведенні інформації до споживачів.

Поступово в окремих галузях промисловості, наукових установах, на промислових підприємствах стали створюватися органи НТІ. Вони не тільки виконували функції оповіщення, а й брали на себе більш складні завдання – інформаційне обслуговування.

Системи інформаційного обслуговування характеризуються відсутністю швидкої пристосовності до постійно мінливих вимог споживачів інформації.

В інформаційній роботі постійно виникають завдання, які необхідно вирішувати негайно, наприклад, при появі прогресивних наукових та технічних напрямів, які не передбачалися при комплектуванні інформаційних фондів, при організації нових тематичних підрозділів і зміну плану і програми розробки і виробництва виробів і т. д.

Інформаційне обслуговування характеризується слабкою надійністю, що пов'язано, перш за все, з суб'єктивними причинами, великою кількістю перешкод в каналі зв'язку «джерело-передавач-приймач».

Повністю ліквідувати недоліки можна шляхом докорінної зміни форм і методів інформаційної діяльності, яка повинна базуватися на наукових принципах єдності інформаційних процесів з процесами дослідження,

конструювання і проектування. Тільки в такій єдності можна досягти позитивних результатів.

В органах НТІ, які дотримуються принципів інформаційного обслуговування, як правило, працюють бібліотечні працівники. Вони в основному і формують інформаційний клімат обслуговування.

У розвитку органів НТІ на етапі інформаційного обслуговування велику роль зіграло встановлення безпосередніх ділових контактів інформаторів і споживачів.

Чітка організація інформаційної діяльності вимагає тісного зв'язку інформаційних працівників з підрозділами НДІ, КБ і ПО. Мова йде не просто про задоволення запитів, а про інформаційне забезпечення окремих етапів наукових, конструкторських і проектних робіт. Інформаційне підрозділ має не тільки активно впливати на хід науково-технічних розробок, а й брати участь у формуванні поточних і перспективних планів, вносити пропозиції про їх коригуванню.

Передбачається неодмінна видача відомостей з певної теми запиту незалежно від їх наявності в зборах документів даного НДІ, КБ, ПО. При інформаційному обслуговуванні потік запитів нестійкий, в той час як при інформаційному забезпеченні він стабільний. У подібних ситуаціях органи НТІ виконують пошук корисних документів, використовуючи для цих цілей всі ланки ДСНТІ, які містять сукупний інформаційний ресурс країни.

Переростання етапу інформаційного обслуговування в етап інформаційного забезпечення обґрунтовано закономірностями науково-технічного прогресу в країні.

Забезпеченням є організований безперервний технологічний процес підготовки і видачі інформації споживачам відповідно за їх потребами для підтримки ефективної науково-технічної діяльності.

На етапі інформаційного забезпечення, що є зрілою формою інформаційної діяльності, задовольняються не тільки випадкові потреби, скільки постійно зростаючі потреби в науково-технічній інформації як своєрідна сировина для процесів дослідження, конструювання і проектування.

Саме тут відбувся громадський розподіл наукової праці, в результаті якого інформаційна діяльність виділилася як самостійний напрям і стала однією із складових частин наукового процесу.

Етап інформаційного забезпечення бере початок з встановлення формалізованих відносин органу НТІ з споживачами, які розвивалися в значній мірі під впливом таких нормативних актів, як технічні завдання, тематичні плани інформаційного забезпечення.

Об'єктами інформаційного забезпечення виступають науково-дослідні та проектно-конструкторські розробки.

Інформаційне забезпечення передбачає, зокрема, безперервну видачу науково-технічної інформації вченим, інженерам та іншим фахівцям відповідно до конкретних потреб. Так, ВІНТІ, здійснюючи аналітико-синтетичну обробку потоку первинних документів, готує реферативну інформацію і забезпечує нею всі підприємства і організації країни відповідно до їх потреб. Аналогічний порядок спостерігається в центральних галузевих і територіальних органах НТІ, які в результаті відбору синтезують інформацію по галузевим, функціональним, предметними ознаками і забезпечують інформацією підприємства та організації. У свою чергу, органи НТІ КБ і ПО займаються тільки забезпеченням, оскільки процес дослідження, конструювання і проектування є перманентним, що вимагає планомірного надходження своєрідного сировини у вигляді інформації. Можна сказати, що перехід до інформаційного забезпечення вже здійснено в більшості органів НТІ. Про це свідчить широке використання різних форм і методів доведення НТІ до споживачів на всіх етапах розробок.

Тільки науково обґрунтована і перевірена на практиці система інформаційного забезпечення дозволяє зберегти єдність науково-технічного та інформаційного творчості, ефективність якого не викликає сумнівів. Тому інформаційне забезпечення повинно стати потрібним, практично цілеспрямованим, гранично оперативним.

Таким чином, повний перехід від інформаційного обслуговування (пасивної форми) до інформаційного забезпечення (активній формі інформаційної діяльності) є першочерговим і невідкладним завданням інформаційних органів. Це дозволить підвищити ефективність і якість розробок, активізувати використання інформаційного ресурсу в інтересах науково-технічного прогресу. Такий перехід створить умови для цілеспрямованого впливу органів НТІ на всі боки управління розробками, буде стимулювати підвищення ефективності як науково-технічного, так і інформаційних процесів.

Джерела та література

1. Звезинський С.М. Інформаційне забезпечення науково-технічних розробників. Львів: Вища школа, 1982. 208 с.

2. Іванов Р.І. Методи аналізу в управлінні процесами науково-технічної інформації. М.:Статистика, 1973.112 с.

3.Гринберг А.С., Король І.А. Інформаційний менеджмент: Навч. посібник для вузів. М.:ЮНІТІ-ДАНА, 2003. 415 с.

Ірина Трішина

Юлія Трішина

Наук. керівник – д.і.н, проф. Передерій І. Г.

м. Полтава

ІНТЕГРОВАНІ МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Глобалізаційні зміни заторкують усі сфери сучасного суспільства. А також глибинні реформи вітчизняної системи вищої освіти висовують нові вимоги, як до якості надання освітніх послуг, так і до здійснення інформаційної діяльності вишів. Остання у своїй реалізації гостро потребує використання модерних інтегрованих маркетингових комунікацій (далі – ІМК) для просування закладами вищої освіти (ЗВО) своїх послуг та залучення абітурієнтів до вступу. У цьому контексті нам видалося актуальним проаналізувати наявний арсенал ІМК ЗВО Полтавської області, щоб з'ясувати їхню ефективність та основні засоби підвищення престижності, популярності.

Під ІМК ЗВО розуміється комплекс всіх заходів, спрямованих на залучення абітурієнтів до споживання освітніх послуг та представлення конкурентних переваг вишу. До цього комплексу включаються різні види реклами, PR (зв'язки з громадськістю), спеціальні заходи (як-от Дні відкритих дверей), різні форми профорієнтаційної роботи.

Найефективнішим способом оприлюднення інформації про виш, його освітні послуги та конкурентні переваги є представлення діяльності закладу в мережі Інтернет, особливо на офіційних сайтах. У зв'язку з жорсткою конкуренцією навчальних закладів необхідно ретельно приділяти увагу концепції та оформленню офіційного вебресурсу. В ідеалі на сайті має бути

зручна система пошуку (навігації), актуальні новини та інструменти зворотного зв'язку, інформація повинна знаходитися швидко, інакше користувач залишить цей інформаційний майданчик і перейде на більш зручний, який його зацікавить.

Ще один ефективний ресурс в арсеналі ІМК – реклама. Вона буває зовнішня (вивіски, зовнішні плакати, рекламні щити, брендмауери, світлові установки, перетяжки, навіси) та в мережі Інтернет (банерна, контекстна). Майже всі її види можуть вдало використовуватися ЗВО у їхній інформаційній діяльності. Зв'язки з громадськістю (піар) спрямовані на формування та підтримку позитивного іміджу, високих рейтингових позицій у відповідному сегменті та відриву від конкурентів. Саме добре налагоджені піар-заходи здатні значно посприяти кінцевій меті ЗВО – високій популярності серед потенційних абітурієнтів. Під час профорієнтаційної роботи проводиться агітація абітурієнтів до навчання у конкретному ЗВО. Дні відкритих дверей – це спосіб ближчого знайомства із закладом безпосередньо у його стінах, глибше інформування про спеціальності, умови вступу та переваги навчання.

Ми спробували проаналізувати застосування ІМК ЗВО Полтавської області, а саме: Українською медичною стоматологічною академією (УМСА), Національним університетом «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (НУПП), Кременчуцьким національним університетом імені Михайла Остроградського (КрНУ), Полтавським університетом економіки і торгівлі (ПУЕТ), Полтавським національним педагогічним університетом імені В.Г. Короленка (ПНПУ), Полтавським державним аграрним університетом (ПДАУ, колишня ПДАА).

Розглянуті заклади проводять наукові конференції, круглі столи, розвивають наукові школи та міжнародну діяльність, мають велику кількість наукових видань та публікують значну кількість статей у міжнародних журналах. Намагаються неординарно підходити до проведення Днів відкритих

дверей, під час яких демонструють інноваційні дослідження та цікаві майстер-класи, проводяться екскурсії у власних музеях. Але динаміка розвитку усіх зазначених вище видів їхньої діяльності – все ж неоднакова. Як неоднаковою є й інтенсивність висвітлення ними різних видів своєї роботи.

УМСА – один із кращих ЗВО України із підготовки лікарів, у якому навчається значна кількість іноземців із 42 країн світу. У закладі відбуваються симпозіуми, круглі столи, наукові конференції, науково-практичні конференції, всеукраїнські конкурси.

Під час Днів відкритих дверей проводяться екскурсії народним музеєм історії УМСА та унікальним анатомічним музеєм УМСА.

Студентське життя насичене спортивними подіями, а також здобувачі освіти мають змогу відпочивати у спортивно-оздоровчому таборі «Диканська дубрава». УМСА на офіційному YouTube-каналі регулярно висвітлює свою діяльність. Також є кілька цікавих акаунтів в Instagram, що висвітлюють студентське життя, наприклад, «Подслухано УМСА».

На сайті [6] представлена віртуальна екскурсія, яка дозволяє всім бажаючим ознайомитись із закладом «зсередини». З усіх розглянутих ЗВО лише на сайті УМСА віртуальна екскурсія має звуковий супровід. Також є google-мапа з місцем розташування академії, зручна система пошуку, є карта сайту.

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» також є майданчиком проведення найрізноманітніших заходів – круглих столів, Міжнародних та Всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій, всеукраїнських конкурсів, спортивних змагань різного рівня. Університет також ініціює різноманітні благодійні акції, ярмарки. Й безперечно, він є потужним науково-дослідницьким осередком.

Крім Днів університету, як відбуваються для широких цільових груп офлайн та онлайн, практикується проведення Індивідуальних Днів відкритих дверей. Відвідувачі сайту вишу мають можливість здійснити віртуальний

кампус-тур університетом. Цей ЗВО загалом провадить дуже активну інформаційну та PR-діяльність, зокрема, анонс про онлайн День відкритих дверей, що відбувся в умовах карантину у травні 2020 р. заздалегідь було розміщено на сайтах полтавських гімназій та інших середнєшкільних навчальних закладів області. День абітурієнта у цьому виші завжди передбачає для його учасників залучення до різних цікавих і неординарних активностей.

Цього року у Полтавській політехніці до Міжнародного дня студента провели перший онлайн-квест «Я – студент». На свято Дня першокурсників завітав випускник університету 2012 року, відомий український реп-виконавець Артем Лоїк. Для всіх бажаючих проводиться художня виставка до Міжнародного дня захисту дітей «Дитячий естамп».

Для оперативного інформування своїх реальних та потенційних цільових груп вишем створено YouTube-канал Полтавська політехніка (його попередник – University PoltNTU). На каналі University PoltNTU розміщено цікаве відео до 85 річчя «ПолтНТУ – I love you». Телеканал «ІРТ-Полтава» в інформаційній програмі «Життя міста» розповідає про події в НУПП, також про це є відео в YouTube. Регулярно оприлюднюються новини університету на платформі інтернет-видання «Полтавщина».

Офіційний сайт [2] добре наповнений актуальною інформацією, є віртуальний тур, google-мапа з місцем розташування університету, сайт має зручну систему пошуку, але, на жаль, не містить карти сайту. Цей недолік слід усунути при вдосконаленні вебсторінки вишу.

КрНУ, як свідчать різні, використовувані вишем канали комунікації з громадськістю, проводить наукові конференції, конкурси студентських наукових робіт та інші важливі заходи.

Під час Днів відкритих дверей університет улаштовує виставки та демонструє власні винаходи, вироби, виготовлені на 3Д-принтері.

Студенти та викладачі проводять профорієнтаційну роботу, відвідуючи школи та гімназії, зокрема, поширюють серед учнів рекламні матеріали та ознайомлюють їх з правилами вступу та особливостями навчання.

На YouTube-каналах «Кременчуцькі новини» та «Кременчуцьке Громадське Телебачення» є велика кількість відео про цей заклад освіти. Є й власний YouTube-канал «КрНУ ім. М. Остроградського».

На сайті [1] наявний 3D-тур університетом, однак немає ні системи пошуку, ні карти сайту. На наш погляд, вебсторінка КрНУ має менш привабливий дизайн, порівняно з іншими ЗВО області, та не зовсім зручну навігацію.

У ПУЕТ створено Департамент маркетингу та відділ Інтернет-маркетингу, який, очевидно, й координує інформаційну діяльність вишу. Також є відділ профорієнтаційної роботи. Саме ці два структурні підрозділи займаються рекламою, проведенням профорієнтаційної, рекламно-агітаційної роботи; організацією Днів відкритих дверей. ПУЕТ регулярно бере участь в освітніх міжнародних, регіональних виставках та ярмарках професій. Проводяться Індивідуальні Дні відкритих дверей – всі охочі в зручний час можуть відвідати університет.

Друкований орган Полтавської районної ради – суспільно-політична газета «ВІСТІ» опублікувала значну кількість статей про ПУЕТ, більшість яких вийшла «на правах реклами». На платформі YouTube є такі канали вишу: «Полтавський університет економіки і торгівлі #ПУЕТ», «PUET International Students».

На сайті цього закладу [5] можна переглянути 3D-тур університетом, є зручна система пошуку, але немає карти сайту.

Ще один полтавський виш – ПНПУ імені В.К. Короленка – також здійснює інформування громадськості різноманітними каналами. День відкритих дверей відзначається проведенням екскурсій музеями та науково-

методичними центрами закладу. Для школярів проводяться конкурси, наприклад, обласний конкурс юних шанувальників українського слова «Котигорошко», а також фестиваль професій «Профіленд. Університету підпорядковується Ботанічний сад, крім цього є велика кількість університетських музейних кімнат, а саме: історії психолого-педагогічного факультету, факультету технології та дизайну, фізико-математичного факультету, факультету фізичного виховання, присвячених видатним постатям – Юрію Кондратюку, Василю Сухомлинському, Антонові Макаренку та ін.

На YouTube немає каналу самого університету, але є канали окремих факультетів, що, на наш погляд, розпорошує інформаційну діяльність вишу й робить її апріорі менш ефективною.

На сайті [4] є форма для зворотного зв'язку, є посилання на віртуальний тур, є система пошуку, але немає карти сайту. Та й інтерфейс сайту, на наш погляд, не надто привабливий та сучасний, а, отже, не дозволяє користувачеві ефективно взаємодіяти із контентом.

Активну інформаційну діяльність здійснює й ПДАУ. Під час проведення Дня відкритих дверей є змога записатися на курси підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання, також День відкритих дверей проводиться, як офлайн, так і онлайн. Проводиться профорієнтаційна робота з учнями шкіл, коледжів та ліцеїв по всій області. В університеті працює система довузівської підготовки, що гарантує вступникам 20 додаткових балів при вступі до вишу.

У студентському розпорядженні клуб-кафе «Еней», де створено умови для культурного відпочинку, санаторій-профілакторій «Наталка-Полтавка», спортивно-оздоровчий табір. Університет має унікальний «Студентський парк» площею 4.5 га, де представлені рідкісні екзотичні рослини, є місце для барбекю, також тут відбувається фестиваль фарб «Холлі» та посвята у студенти з традиційним частуванням сала в шоколаді.

На YouTube-каналі розміщено коротку рекламу про спеціальності, у якій знялися діти. Також в YouTube є канал «Йо-Майо», який присвячений студентським новинам ПДАУ. Телеканали «ІРТ-Полтава» та «Центральний» на YouTube регулярно розміщують нові відео про ПДАУ.

На сайті [3] вишу наявний пошук та мапа вебсторінки, 3D-тур та відео про університет.

Усі розглянуті ЗВО прозоро висвітлюють свою діяльність на офіційних сайтах, які можна переглядати українською та англійсько мовами (ПУЕТ, крім зазначених, ще й російською). Дизайн кожного розглянутого сайту виразно індивідуальний, хоча не кожен з них відповідає новітнім трендам. Інструмент пошуку по сайту є на всіх вебресурсах, крім КрНУ (наявний лише пошук новин). Кожен виш представляє віртуальні тури закладом. Проаналізовані ЗВО оприлюднюють свою діяльність у таких соціальних мережах, як Facebook, YouTube, Instagram, Telegram, але не однаково потужно. Однозначно найбільш активним у здійсненні своєї інформаційної діяльності, на наше переконання, є Полтавська політехніка.

Отже, проведений аналіз ЗВО Полтавської області дозволяє зробити висновок, що найбільш вдалим способом для налагодження ефективної інформаційної діяльності є використання саме інтегрованих маркетингових комунікацій, а саме: проведення спеціальних («з родзинкою») Днів відкритих дверей, інших заходів з подальшим висвітленням про них за допомогою різних комунікаційних каналів, організація виставок, публікації в ЗМІ (традиційна преса та новітні Інтернет-видання) про наукові дослідження та про інноваційні розробки, розміщення публікацій у міжнародних виданнях, вчасне та якісне подання необхідної інформації на офіційних сайтах та у соціальних мережах, особливо зорієнтованих на відповідні вікові групи (адже головна цільова аудиторія ЗВО – це молодь), розміщення рекламного контенту різних видів, створення власних каналів для поширення відеоконтенту (наприклад, на

YouTube) тощо. Але які б маркетингові заходи не використовувалися для здійснення інформаційної діяльності вишів, необхідно, насамперед, розвивати наукові дослідження та надавати якісні освітні послуги.

Джерела та література

1. Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського: сайт. URL: <http://www.kdu.edu.ua/> (дата звернення 23.10.2020).
2. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»: сайт. URL: <https://nupr.edu.ua/> (дата звернення 21.10.2020).
3. Полтавська державна аграрна академія : сайт. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/> (дата звернення 27.10.2020).
4. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка: сайт. URL: <http://pnpu.edu.ua/> (дата звернення 22.10.2020).
5. Полтавський університет економіки і торгівлі: сайт. URL: <http://puet.edu.ua/> (дата звернення 27.10.2020).
6. Українська медична стоматологічна академія: сайт. URL: <https://www.umsa.edu.ua/> (дата звернення 22.10.2020).

Анастасія Федоренко

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Лукаш Г.П.

м. Вінниця

ІНФОРМАЦІЙНА СВІДОМІСТЬ ЯК НОВЕ ПОНЯТТЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день інформація стала основною культурною цінністю. Її функціонування все більше розглядається в контексті інформаційної культури (ІК), яка охоплює сукупність усіх цінностей в інформаційній сфері, створених

людством протягом різних етапів історичного розвитку. Це були: поява писемності; документальний період; поєднання усних і письмових форм інформаційної культури; широке впровадження комп'ютерних технологій, що змінювали спосіб мислення та діяльність людини. Інформаційна свідомість як складне соціальне явище і динамічний процес сьогодні вивчають багато наук, розглядаючи її у вигляді образів, почуттів, чуттєво-емоційних настроїв, его-диспозицій, ідеалів, цілей і парадигм людини та її вираження у мультиматрицях інформаційного соціуму, що чинить шалений вплив на людину. світоглядну функцію, коли береться як форма самосвідомості людини, через яку усвідомлюється причетність індивіда до свого народу і до людства взагалі.

Загальноновизнано, що на будь-якому етапі історії суспільства за допомогою світогляду людина будує і свою власну, і загальну картину світу певної епохи. Світогляд – це комплексне переконання про те, як поводитися у цьому світі і по відношенню до Простору, і по відношенню до Часу. Наприклад, світогляд західноєвропейців вважається активним, раціональним і лінійним (культура «чоловічого типу»), а світогляд народів Сходу – споглядальним, ірраціональним (культури «жіночого типу»). Світогляд – спосіб побудови картини миру [4, с. 165-166].

Очевидно, що інформаційна культура базується на основі наукових понять, принципів та законів із використанням деяких методологічних, світоглядних, загальнокультурних, загальноосвітніх поглядів та підходів. Інформаційна культура є складником загальної культури, що орієнтована на інформаційне забезпечення людської діяльності. Здійснюючи структурно-функціональний аналіз світоглядної культури особистості, Ю. О. Хайрулліна підкреслює, що найважливішою особливістю людини є здатність переживати уявлюване як дійсне, минуле й майбутнє – як справжнє. Все те, що йде в минуле, не зникає з нашого життя, а входить до нашої свідомості, відтворюється пам'яттю й уявою, переживається багато разів, іноді з ще більшою силою, ніж у

момент реальної події [3, с. 33]. Люди живуть не тільки в Сьогодні (як тварини), але одночасно і у Минулому, і в Майбутньому.

Необхідною передумовою виникнення індивідуальної самосвідомості є формування суспільної самосвідомості. Тобто, відсутність інформаційної культури унеможливує повноцінне функціонування особистості в інформаційному суспільстві, однією з головних характеристик якого є підвищення ролі людини.

Отже, структура ІК включає світоглядну компоненту, яка забезпечує мотивацію інформаційної підготовки особистості; знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках. Категоріями інформаційної культури слугують також: компетентність у розумінні інформаційних процесів; гуманістично орієнтована ціннісно-мотиваційна сфера (мотиви, потреби, цінності, норми, принципи); розвинута інформаційна рефлексія; відстеження людиною своєї діяльності із збагачення своєї інформаційної культури й усвідомлення внутрішніх змін у ній; творчість в інформаційній поведінці.

Оскільки одним із складників інформаційної свідомості є поняття «інформації», беззаперечним є вплив інформації на свідомість. Прикро визнавати, що неадекватність інформації, що панує в суспільній свідомості, заповнює всі сфери інформаційного простору нашого суспільства.

Дослідники відзначають, що особистість сама по собі хоча і здатна теоретично сформулювати наукову і гуманістичну світоглядну культуру, у національному масштабі це зробити не може [3]. На фоні нерегульованих соціальних процесів сьогодення у міжнародному вимірі, коли: а) відбувається стихійна глобалізація світу; б) ведеться жорстка інформаційна війна між державами, у першу чергу між Україною і Російською Федерацією; в) внутрішній семантичний і ціннісно-смісловий простір розірваний на сегменти політичними партіями, що борються за політичну і державну владу; г)

в країні розквітають релігійні і філософські секти, що несуть позаукраїнську культуру і стереотипи поведінки; д) філософія, наука, освіта і культура – головні постачальники раціональних смислів і світоглядних знань у структуру особистості – ледь жевріють і гуманітарне знання викидається з навчальних програм, а телебачення жорстко нав'язує «вестернізацію» поглядів; є) олігархічні клани борються за сфери впливу і залишки матеріальних ресурсів нації, то за таких умов пересічна особистість самотійно ніколи не зможе змінити емоційно-почуттєве «мислення» на «логіко-понятійне» [2, с. 78]. Сама перехідна епоха за своїм змістом синкретична – у ній тісно переплітається старе, відживаюче, і нове, таке, що тільки зароджується, традиційне і новаторське. У зв'язку з «переоцінкою цінностей» відбувається народження нової картини світу і світоглядної карти.

Нездатність критично аналізувати навколишню інформацію провокує відмову від моралі, що пов'язано із слабкою інтелектуальною та поведінковою культурою [1, с. 60]. ІК включає володіння вміннями і навичками оцінювати якість інформації, її достовірність, можливості застосування, сучасність, актуальність, повноту, важливість. Вона визначає характер і способи роботи з джерелами інформації і починається з її планування як схематичного короткого запису певних думок, що передають зміст. Завдяки плану можна легко продумати зміст, яскраво і в доступній формі відобразити послідовність викладу матеріалу, узагальнити зміст і відновити в пам'яті прочитане, зосередитись і стимулювати увагу, легше скласти конспект, тези чи підготувати реферат.

Складовою формування ІК є вдосконалення роботи з джерелами інформації, зокрема її пошук, який в умовах постійного збільшення інформаційних ресурсів стає все складнішим. Ця галузь перетворилась на самотійну сферу, і її вдосконалення також потребує дотримання вимог інформаційної культури. Перш за все, мова йде саме про чітке уявлення про

загальну систему науково-технічної інформації; знання всіх можливих джерел інформації в певній галузі науки; уміння вибрати найбільш раціональну схему пошуків відповідно до завдань і умов наукового дослідження; наявність навичок у використанні бібліографічних та інформаційних матеріалів.

Отже, інформаційна культура – це сфера буття, що пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві, формування інформаційних навичок особистості. Інформаційна свідомість як нове поняття компоненти ідеології інформаційного суспільства буде сприяти успішній трансформації відносин в сучасному українському суспільстві, подоланню деформацій свідомості молоді та формуванню цілісності особистості, зацікавленої в різноманітних модернізаційних процесах.

Джерела та література

1. Кириченко М.О. Інформаційна свідомість особистості як соціальний феномен і складова компонента ідеології інформаційного суспільства сучасної України *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія* № 2 (10), 2017, С. 56-62. URL: http://journals.stu.cn.ua/problemy_sotsialnoyi_roboty/article/view/120972/115904
2. Максименюк, М. Ю. Концептуалізація розвитку інформаційного суспільства в контексті глобалізації: методологія постмодерністського дискурсу. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*: [зб. наук. пр.]. Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2017. № 68. С.78-88.
3. Хайрулліна Ю.О. Світоглядна культура особистості: структурно-функціональний аналіз: монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 235 с.
4. Шинкарук В. І. Вибрані твори : у 3-х т. К. : Український центр духовної культури, 2004. (Філософська спадщина України). Т. 3. Ч. 1. 404 с.

БЛОГОСФЕРА ЯК ОСОБЛИВИЙ ДИСКУРС МЕРЕЖЕВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Блогосферу розглядається нами як особливий дискурс в структурі інтернет-комунікації, який об'єднує безліч окремих блогів в єдину спільноту. Такий підхід формується в дослідженнях, що представляють дискурс блогосфери як одну зі складових інтернет-дискурсу, який виділяється на підставі специфіки каналу передачі інформації: О. Матковська [9, 2015], О. Калита [5, 2012], А. Кірілов [6, 2014] та ін. В рамках соціолінгвістичного підходу до аналізу дискурсу блогосфери канал передачі інформації розглядається як глобальний фактор диференціації дискурсів, що впливає на специфіку дії соціальних факторів їх формування. На різних етапах свого розвитку дискурс блогосфери реалізується в різних жанрових формах.

В контексті українського соціуму, особливо в дискурсі блогосфери, не розглядалися ті ознаки, які виявляють приналежність блогосфери до інтернет-дискурсу. Розглянемо деякі з них.

1. Інтернет-комунікація є дуже динамічним середовищем. Стрижневими ознаками інтернет-дискурсу є віртуальність, мультимедійність, анонімність, гіпертекстуальність, інтерактивність, дистанційність, синхронність та уснописьмовий характер комунікації, які модернізуються, оновлюються через технічний розвиток каналу зв'язку. «Анонімність та дистанційність» як конститутивні ознаки втрачають свою значимість відповідно до розвитку комунікативного інтернет-простору: з'являється потреба в персоналізованості спілкування і в статусному (ієрархічному) позиціонуванні. Наявність елементів мультимедіа стає новим значущим атрибутом інтернет-простору. Блогосфера

спочатку була задумана як простір для дружнього (тобто відкритого) спілкування, що, однак не заважає автором ховатися під ніком і моделювати мовну особистість, відмінну від реальної. Та з популярністю блогу, автору стає важливим, щоб читач ідентифікував його як реальну особистість. Також важливим є використання переваг каналу зв'язку (гіпертекстуальності, мультимедійності, інтерактивності) як інструменту залучення читацької уваги.

2. Інтернет-простір збільшує інтенсивність комунікації і переводить міжособистісну комунікацію в віртуальну площину. Воно неоднорідне і є своєрідним «дзеркалом дискурсів», яке відображає існуючі в офлайн-середовищі інституційні, і особистісні дискурси. Так само як і офлайнове спілкування, інтернет-спілкування може бути синхронним і асинхронним, носити офіційний характер (властивий інституційній сфері в основному представленої статичними текстовими масивами) або неофіційний (властивий особистісно-орієнтованій сфері, для якої характерна спонтанність та інтерактивність мови). Блогосфера в цьому аспекті на момент її технічного виникнення є частиною особистісно-орієнтованої сфери, оскільки, входячи на сайт, користувач налаштований на «спілкування заради спілкування».

3. З точки зору організації комунікації, дослідники виділяють такі види інтернет-взаємодії: односпрямоване отримання або надання інформації (веб-сторінка), двосторонній обмін інформацією і спілкування у формі полілогу. Так як блогосфера є електронним віртуальним співтовариством із можливістю коментування вихідних повідомлень, то реалізує вона саме полілог, але комунікативний статус його складових у блозі нерівнозначний. Провідну роль відіграє вихідний блоговий текст (пост) автора, а обговорення відбувається вже після нього в коментарях.

Регулювання суб'єктних інтенцій кожного виду спілкування відбувається за допомогою правил сайту, його інтерфейсу. Наприклад, існують веб-сайти, на яких інтерфейс дозволяє модерувати повідомлення інших користувачів

(можливість розповісти про помилку, відправити «в бан», видалити недоречне повідомлення або винести вербальне попередження).

4. Інтерфейс як технічна складова, яка організовує спілкування, впливає на правила створення тексту. Наприклад, довжина повідомлення в Twitter не перевищує 140 символів, що формує в свідомості користувача певний текстовий образ. Для популяризації сайту або платформи розробляється простий, інтуїтивно зрозумілий інтерфейс. Профілі користувачів, як інтерфейсна частина соціальних мереж і комунікативно-орієнтованих сайтів, служать джерелом соціалізації персональних даних (про особисте життя та інтереси реальних людей). В більшості, інтерфейс блогосфери орієнтований на спілкування між користувачами сервісу і має розвинені функції по розмежуванню доступу до записів блогу і читання інших блогів. Також блогівий інтерфейс передбачає полілогічний характер спілкування (основний), але є й можливість зв'язатися з автором в особистому листуванні (системі особистим повідомлень і сповіщень).

5. Розвиток мови інтернет-комунікації також є її важливою ознакою, оскільки формування мережевої ідентичності відбувається, в основному, за допомогою вербалізації. Тут можна виділити два шляхи розвитку інтернет-мовлення. По-перше, прослідковується відмова від літературної мови, бажання спростити орфографічні, лексичні, пунктуаційні та синтаксичні норми. Це прагнення і породжує другий шлях розвитку – створення нових тенденцій і форм мовлення, актуальних саме для інтернет-дискурсу. Також можемо говорити й про те, що детальний аналіз комунікації в інтернеті дає можливість прослідкувати за усіма новими віяннями в розвитку мовлення, проаналізувати зміни, які відбуваються в українській мові.

Отож, можемо зробити висновок, що особливості інтернет-комунікації сприяють формуванню дискурсу блогосфери. Вона відрізняється від інших інтернет-дискурсів особливими комунікативними інтенціями.

Аналіз блогосфери дозволяє розглядати її як особливий тип дискурсу, особистісно-орієнтований, що створюється за допомогою інтерфейсу того чи іншого сайту, письмової фіксації текстів і своєрідної побудови віртуального повідомлення. У блогосфері кожен пост є самостійним текстом, який виступає як продукт певної комунікативної ситуації, в якій блогер реалізує свою конкретно-ситуативну, авторське прагнення з урахуванням типової суб'єктної мети дискурсу блогосфери.

Тексти дискурсу блогосфери мають ряд особливих виразних засобів, пов'язаних із бажанням залучити більшу кількість читачів. Для цього автор йде на свідоме поєднання елементів різних стилів мовлення. Вони необхідні для надання мові виразності та емоційності і сприяють моделюванню віртуальної мовної особистості. Тому відбувається поєднання літературної мови зі сленгом, інвективною лексикою, активне вживання англомовних запозичень (в основному, пов'язаних із комп'ютерною сферою), використання хештегів, до невербальних особливостей можна віднести графічні символи, смайлики, гру шрифтів, закреслений текст (для створення додаткових смислів) і ін. На синтаксичному рівні важливо відзначити множинні відхилення від правил пунктуації та особливе використання пунктуації для надання тексту експресивності.

Специфіка дискурсу блогосфери – тенденція до об'єднання блогів в єдину спільноту за соціальною спрямованістю її текстів. Велика кількість текстових особливостей мови блогосфери пов'язана із бажанням блогера за допомогою індивідуального авторського стилю виділитися із загальної маси блогів.

Джерела та література

1. Бацевич Ф.С. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2005. 264 с.
2. Блог. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Блог>

3. Блогосфера. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Блогосфера>
4. Дергач Д.В. Медійна жанрологія в дискурсі сучасного філологічного знання. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2014. Вип. 28. С. 26-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apy1_2014_28_5
5. Калита О.М. Електронна комунікація: мовнокомунікативні особливості й жанрова диференціація. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2012. Вип. 9. С. 102-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2012_9_32.
6. Кириллов А. Г. Дискурс блогосфери: ключевые понятия и категории блогов как гипержанра компьютерно-опосредованной коммуникации // *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе: межвуз. сб. науч. тр.* Орёл: Орл. гос. ин-т искусств и культуры, ООО «Горизонт», 2014. С. 270-271.
7. Коваленко О.Ю. Блог та e-mail як жанр інтернет-комунікації. Лінгвістичні особливості реалізації комунікативних стратегій. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/14872>
8. Коноплицький, С. М. Соціальні аспекти комунікації в мережі Інтернет: феноменологічний аналіз: дис.. ... канд. соціол. наук: 22.00.01. НАН України, Інститут соціології. К., 2006. 154 с.
9. Матковська О. Перспективи лінгвістичних досліджень блогів. *Людина. Комп'ютер. Комунікація: збірник наукових праць / Національний університет "Львівська політехніка", Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій, Кафедра прикладної лінгвістики*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 128-131. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/32521>
10. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. К., 2009. 240 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТА КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАХИСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Ірина Передерій

м. Полтава

МАНІПУЛЮВАННЯ МАСАМИ ЯК ОСНОВНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

Історичний розвиток людства свідчить про те, що поняття «інформаційна війна» завжди супроводжувало та визначало разом зі зброєю хід, характер і результат міждержавних протистоянь.

Видатний китайський військовий теоретик Сунь-Цзи ще у середині I тис. до н.е. вперше запропонував використовувати інформаційні заходи як бажану альтернативу бойовим діям. Він сформулював дев'ять заповідей, дотримання яких забезпечувало такий потужний вплив на духовний світ армії противника, що вона просто «розкладалася» ще до початку військових сутичок. Зокрема, Сунь-Цзи зазначав, що «у війні, зазвичай, найкраща політика зводиться до захоплення держави цілісно... Здобути сотню перемог у боях – це не вершина мистецтва. Підкорити суперника без бою – ось вінець мистецтва» [1, с. 40]. Не абсолютизував збройне насильство і відомий прусський воєнний теоретик К. Клаузевіц, автор класичного визначення поняття «війна». Він переконував: «Доведеться ... визнавати й такі війни, які полягають лише у погрозі супротивнику» [2, с. 449].

Термін «інформаційна війна» вперше було введено до наукового обігу (а тому – й практику політичного протистояння двох наддержав – США і СРСР) 1967 р. колишнім директором ЦРУ Алленом Даллесом у книзі «Таємна

капітуляція». Трохи згодом термін з'явився в аналітичній доповіді американського дослідника Т. Рони (який ще й увів поняття «інформаційного протистояння») для компанії Boeing «Системи озброєння та інформаційна війна». У документі зазначалось, що інформаційна структура стає найбільш важливим елементом економіки з одного боку, та найбільш вразливою мішенню з іншого» [3, с.140].

У сучасному науковому дискурсі проблемі вивчення надскладного соціально-політичного явища «інформаційна війна» надається достатньо уваги, про що свідчить, зокрема, різноманітність підходів до визначення його основного змісту, відсутність єдиної системи класифікації. На наш погляд, **інформаційна війна** – це *суспільно-політичне явище, яке у політичному аспекті є продовженням домінуючих ідеологічних засад державної політики, що здійснюється за допомогою комплексу засобів інформаційно-технологічної індустрії, механізмів інформаційно-психологічного впливу на суспільство всередині держави чи населення країн-конкурентів в умовах політичного (воєнно-політичного, економічного) конфлікту з метою формування у соціальному аспекті єдності суспільства, визначення його ідентичності та інформаційного захисту світоглядних цінностей, а також – деморалізації та фрагментації населення та силової компоненти держав-противників у межах глобального інформаційного простору* [4, с. 80].

Як будь-яке соціально-політичне явище, інформаційна війна має свої *характерні риси*, що відрізняють її від звичайної війни. До них, зокрема, належать:

- відсутність видимих фізичних руйнувань, через що оборонна реакція країни може бути запізнілою;
- непередбачуваність та постійна оперативна змінюваність засобів ведення інформаційної війни;

- необов'язковість фізичного захоплення людських ресурсів при обов'язковому встановленні контролю над їхньою свідомістю;
- вибірковість за принципом досягнення найбільшого ефекту, тобто інформаційна війна буде результативною, коли досягатиме реального ефекту у впливі на суб'єктів прийняття рішень у країні, щодо якої відбувається атака;
- недостатня ефективність короткострокової інформаційної війни у випадку слабкої інформаційної інфраструктури країни впливу;
- нівелювання розуміння правди, зведення дискусій до абсурду, саботаж здорового глузду;
- вплив на хід думок супротивника з метою прийняття ним вигідного для того, хто здійснює атаку рішення;
- перетворення об'єктивних переваг супротивника на його недоліки; гра на емоціях, відволікання розуму на негідний об'єкт [5, с. 43].

Головне завдання міждержавної інформаційної війни – здійснення безпосереднього негативного впливу на могутність країни-конкурента (чи противника) через послаблення її реальних і потенційних можливостей із гарантування безпеки, створення перешкод для активної внутрішньої та зовнішньополітичної діяльності, руйнування іміджу, послаблення владної еліти, загроза стабільності соціально-політичного режиму, конституційному устрою чи територіальній цілісності.

Основним механізмом реалізації завдань інформаційної війни є маніпулювання масами. Оксфордський словник англійської мови трактує *маніпуляцію* як «акт впливу на людей... майстерне управління ними...або оброблення». Об'єктом дій маніпулятора є духовний, психологічний складник, психоемоційні патерни людської особистості [6].

Прийнято виокремлювати три види маніпуляцій – міжособистісні, масові, політичні. На наше переконання, у добу інформаційного суспільства найбільше

впливають на масову свідомість політичні маніпуляції. Вони є прихованим управлінням політичною свідомістю та поведінкою людей з метою примусити їх до дії або бездіяльності всупереч їх потребам чи інтересам. Для здійснення цього маніпулювання використовують пряму підтасовку фактів, замовчування невігідної інформації, недостовірну інтерпретацію фактів, поширення сфальсифікованої інформації (фейків) тощо.

Сучасні інформаційні технології, глобалізація інформаційно-комунікативного середовища та інтерсуб'єктно-суспільні обміни в Інтернеті суттєво розширюють спектр й потенціал застосування маніпулятивних стратегій і тактик.

Мета маніпулювання свідомістю полягає, насамперед, у поширенні ворожих, шкідливих ідей та поглядів; дезорієнтації та дезінформації мас; послабленні архетипів та стереотипів суспільства для нівелювання його національної ідентичності; створення образу ворога як зовнішнього так і внутрішнього; залякуванні противника своєю (реальною чи псевдо-) могутністю.

Виділяють такі основні рівні маніпулятивного впливу:

- посилення існуючих у свідомості людей ціннісних настанов, стійких стереотипних конструктів, що сформовані у минулому та містять ціннісно-орієнтаційні патерни;
- часткова трансформація поглядів при акцентуванні уваги на ту чи іншу подію;
- кардинальна зміна життєвих настанов [7, с.15].

На думку авторів підручника «Історія інформаційно-психологічного протиборства», для маніпулювання суспільною свідомістю використовують методи перекручування, приховування та способу подання інформації.

Перекручування інформації – варіює від відвертої брехні до часткових деформацій (підтасовування фактів або зміщення в семантичному полі поняття).

Приховування інформації виявляється у замовчуванні або приховуванні важливих якісних чи кількісних ознак інформації у кожному конкретному просторі-часі. Частіше використовують метод часткового висвітлення, дисперсного чи вибіркового подання матеріалу.

Спосіб подання інформації відіграє часто вирішальну роль у тому, щоб зміст, який передається, був сприйнятий так, як необхідно його відправникові [8, с. 13]. У способі подання інформації важливого значення набуває комплексний вплив уваги та емоційної пам'яті на процес активації образів, які здатні запустити процес формування поглядів у свідомості в заданому напрямі. З цією метою відбувається руйнування бар'єрів історичної та короткотривалої пам'яті для створення сприятливої атмосфери навіювання [7, с. 17].

Формами маніпулятивного впливу є *фальсифікації, дезінформація та негативна міфологізація*.

Фальсифікація – це свідоме викривлення фактів і подій з метою перекодування колективної свідомості народу.

Методи фальсифікації – це насамперед підробка документів, замовчування, вигадкування і довільне тлумачення фактів, що унеможлиблюють створення реальної картини та негативно впливають на громадську думку, суспільно-політичну позицію й діяльність як окремої особистості, так і усього суспільства.

Дезінформація – це хибна інформація, яка свідомо надається противнику для більш ефективного ведення бойових дій власними збройними силами, неповна або повна, але застаріла інформація, а також спекулятивне використання її частин у спотвореному вигляді.

Різновидами дезінформації є напівправа та «інформаційний шум». Напівправду використовують в інформаційній війні з метою створення ілюзії про успіхи та досягнення з одночасним замовчуванням невдач і провалів. «Інформаційний шум» – це своєрідна «димові завіса», диверсифікація

негативної інформації через «занурення» у комплекс версій, які «підтверджуються» набором штучно сконструйованих фактів, для творення у свідомості спотвореної інформаційної «картинки» [7, с.18].

Обов'язковим елементом процесів фальсифікації та дезінформації соціуму у добу сучасного інформаційного суспільства є *міфологізація* як множина поглядів, уявлень, відчуттів, що існують у підсвідомості для осмислення історичних подій і постатей, основоположних світоглядних, культурних, духовних характеристик народу, які мають для нього пріоритетне, інколи, сакральне значення.

Міфологізація здійснюється через маніпуляцію історичними фактами для досягнення мети сучасної геополітики; створення жорсткої конструкції догматів, які ігнорують критичне сприйняття та вимагають лише сліпої віри; ігнорування наукової методології та використання псевдонаукових методик.

Слід зазначити, що маніпулятивні технології у процесах реалізації цілей і завдань інформаційної війни здійснюють методами ідеологічної пропаганди. У цьому контексті знову варто звернутися до сутнісної характеристики відповідних дефініцій.

Ідеологія – система концептуально оформлених уявлень та ідей, яка виражає інтереси, світогляд та ідеали різних суб'єктів політики – класів, націй, суспільства, політичних партій, громадських рухів і виступає формою санкціонування або існуючих в суспільстві панування та влади, або радикального їх перетворення [9, с. 81].

Пропаганду ж можна розглядати як поширення та утвердження в масовій свідомості систематизованих форм логічного мислення, що відображають світоглядні орієнтири особи та суспільства загалом [10, с.5].

Особливостями пропаганди є визнання її як інформаційного процесу, наявність інтерпретаційного характеру пропагандистських акцій, використання емоційного забарвлення пропагандистського повідомлення.

Політична пропаганда – це комунікативна діяльність, яка зорієнтована на формування у свідомості або трансформацію певних установок, переконань, стереотипів цільової аудиторії за допомогою інформаційних та/або маніпулятивних прийомів, технік, методів для досягнення поставлених цілей і завдань [11, с. 3]. Тобто, це діяльність, що передбачає «системне поширення, поглиблене роз’яснення соціально-політичних, економічних, правових поглядів, ідей, теорій та забезпечує формування у суспільстві певних настроїв, закріплення у свідомості громадян тих чи інших цінностей, орієнтацій, уявлень з метою максимального розширення кола прибічників відповідної ціннісної системи» [12, с. 544-545].

Таким чином, «основна психологічна мета пропаганди – вплив на систему ідейних, суспільних і політичних установок людей», де установка – «це сформована під впливом пропаганди, виховання та досвіду відносно стійка організація знань, почуттів і мотивів, які провокують відповідне ставлення людини до ідейних, політичних і суспільних явищ дійсності» [13, с. 258].

Основними *маніпулятивними інструментами пропаганди* є: анонімний авторитет, буденна розповідь, прийом «тримай злодія», емоційний резонанс, ефект бумеранга, ефект ореолу, ефект присутності, інформаційна блокада, коментарі, констатація фактів, помилкова аналогія, відволікання уваги [14].

Практична реалізація завдань ідеологічно-пропагандистського маніпулятивного впливу під час ведення інформаційної війни має такі характерні риси:

- жорстке підпорядкування інформаційних потоків ідеологічно-пропагандистським завданням влади й національним інтересам;
- максимальна централізація пропагандистської діяльності та створення спеціалізованих структур контр- і спецпропаганди;
- тотальне обмеження альтернативних джерел інформації;

- примусова участь у пропагандистських маніпулятивних акціях «публічного каяття» ідеологічного (військового) противника;
- індивідуальна підготовка пропагандистського апарату, опора на еліту чи публічних осіб.

Отже, процес ведення інформаційних війн в умовах сучасного інформаційного суспільства ґрунтується на маніпулятивних технологіях масової свідомості, без знання механізмів реалізації яких неможливо створити й утілити в життя гнучку й ефективну модель протистояння цим війнам.

Джерела та література:

1. Сунь-Цзы, У-цзы. Трактаты о военном искусстве. М.: ООО «Издательство Аст»; Спб.: Terra Fantastica, 2002. 558 с.
2. Клаузевиц К. О войне : [В 2 т.]. М. : АСТ; СПб. : Terra Fantastica, 2002. Т.2.
3. Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. №5. С.138-142.
4. Гула Р.В., Дзьобань О.П., Передерій І.Г., Павліченко О.О., Філь Г.О. Інформаційна війна: соціально-онтологічний та мілітарний аспекти : монографія. К. : „Каравела”, 2020. 288 с.
5. Павліченко О.О. Сутнісні характеристики сучасної інформаційної війни. *Науковий семінар «Інформаційна агресія Російської Федерації проти України»: тези доповідей, 25 жовтня 2018 року*. Х., 2018. С. 43–44.
6. Oxford English Dictionary, second edition, edited by John Simpson and Edmund Weiner, Clarendon Press, 1989, twenty volumes, hardcover URL: <http://www.oed.com/>
7. Серов А. О роли дезинформации в современных конфликтах и войнах. *Зарубежное военное обозрение*. М., 2011. № 7. – С. 15-21.

8. Жарков Я.М., Компанцева Л.Ф., Остроухов В.В., Петрик В.М., Присяжнюк М.М., Скулиш Є.Д. Історія інформаційно-психологічного протиборства: підруч. К., 2012. 212 с.
9. Новая философская энциклопедия: в 4 т. Т. II. М., 2010.
10. Скуленко М.І. Логічні засади пропаганди: монографія. – Запоріжжя, 2010. 311 с.
11. Яковлева Н.І. Пропаганда як складова політичної комунікації: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». К., 2010. 16 с.
12. Політологічний енциклопедичний словник. Упор. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка та ін. К.: Вид-во Генеза, 2004. 736 с.
13. Войтасик Л. Использование психологии в системе пропаганды. *Реклама: внушение и манипуляция. Медиа-ориентированный подход.* – М., 2001. – С. 257–260.
14. Присяжнюк М.М. Прийоми маніпулювання свідомістю людей через засоби масової інформації. URL: [http://www.nbu.gov.ua /portal/natural/sitsbo/01-18/01-18.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/sitsbo/01-18/01-18.pdf)

Руслан Гула
м. Харків

КОНЦЕПЦІЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ВІЙНИ В ПАРАДИГМІ ГІБРИДНОГО ПРОТИСТОЯННЯ (ЗА ДОСВІДОМ ЛОКАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ ХХІ СТ.)

Динамічні зміни сучасного світу набули такого глобального характеру, що процес аналізу ситуації та прогнозування не завжди здатний ефективно враховувати системні зрушення у структурі та тенденціях вибору напрямку розвитку. Тому концепція сучасної війни сьогодні абсолютно змінилася [1].

«Прогрес цивілізації заперечувати не можна: у кожній новій війні нас вбивають по-новому» [2, с. 21], – стверджував американський політик і державний діяч Вільям Роджерс.

На сучасному етапі розвитку історичного процесу виникла парадоксальна ситуація, коли засоби ураження стали коштувати дорожче об'єктів поразок.

Війна, насамперед, це економічне поняття. Сьогодні ситуація така, що сучасна армія при агресії проти будь-якої держави не здатна перемогти з прийнятними (якщо тут коректне це слово) людськими втратами. Тому була створена концепція нового способу ведення війни – терористичної війни за допомогою дешевої масової сили, найманої у зоні локального конфлікту та в суміжних державах [3].

Умовно терористична війна складається з двох основних компонентів:

1. Зниження життєвого рівня суміжних країн та створення в них точок нестабільності. Це дозволяє на кордоні держави створити постійно діючий джерело бойовиків. Зниження життєвого рівня призводить до зниження вартості бойовиків.

2. Розв'язання релігійної або національної істерії та потім спонсорування та забезпечення зброєю. Ми бачимо, що зараз відбувається в Україні. Ось цей сам процес і був завданням (метою).

У чому небезпека терористичної війни на відміну від звичайної? Якщо в звичайній війні армія воює проти армії з метою досягнення перемоги, то в терористичній війні – мета не перемога, а сама війна. Всім абсолютно зрозуміло, що бойовики перемогти не можуть. Але це не мета – перемогти. Перемога (мета) – це нестабільність, перманентний стан війни. І жодна армія світу захистити своє населення від бойовиків не в змозі.

Суть терористичної війни в тому, щоб знищити державу, як економічну одиницю. Мета війни – хаос, а не захоплення країни. Терористична війна – найшвидший і найдешевший спосіб організації хаосу. Тому, зруйнована країна є

прийнятною метою. Просто фізичне руйнування економіки, щоб країна стала нічийною безгосподарською хаотизованою територією.

Соціальна база терористичних армій досить різноманітна. Не можна виокремити із широкого спектру елементів соціуму домінуючого контингенту. Але, слід визнати вирішальний вплив на початковому етапі формування цих збройних формувань з домінуючим впливом криміналітету. Принциповою особливістю використання цього специфічного контингенту у концепції терористичної війни є те, що цей озброєний конгломерат використовується як особовий склад відносно автономних іррегулярних військових формувань – терористичних армій [4]. Тисяча ненавчених бойовиків дешевше одного підготовленого солдата з сучасними засобами ведення війни. Терористичні армії дешеві, масові, ефективні, плюс немає можливості нанести їм удар у відповідь. Тому, що терористична армія начебто нікому не належить. Усі знають господарів армії, хто її спонсорує, але формально конкретних претензій до конкретних суб'єктів чи інституцій неможливо пред'явити.

Перевага бойового застосування таких загонів перед регулярною армією в тому, що вони воюють на своїй території, яку знають. Їхнє завдання – якомога швидше блокувати противника, який вже увірвався, припинити його «поширення» та знищувати методами контрпартизанської боротьби.

Також тисяча бойовиків здатна зайняти територію, для вибивання з якою необхідно не менше 50 тисяч солдатів. Потрібно надійно оточити периметр, щоб бойовики не прорвалися, та наситити військами територію всередині. Тобто жодна держава не здатна утримувати армію, здатну захистити більш одного-двох населених пунктів від бойовиків.

Дії регулярної армії проти терористів дають нам більше негативних, ніж позитивних прикладів. Хід військової операції в Сирії дуже наочний – там, де армія намагається самостійно знищувати бойовиків, місто в результаті все одно

зноситься. Ще з часів Другої світової війни відомо, що місто взяти не можна, якщо він обороняється, поки він не зруйнований.

А армія потрібна тільки для того, щоб підтримати вогнем терористичні загони, тому що потужність армійських сил, звісно значно вище. Тобто в основному діє терористична армія, і у них на плечах сидить армія. Тільки при такій організації реально противник дуже швидко знищуються.

Тому, виходячи з досвіду подій «арабської весни», анексії Криму та збройного конфлікту на Донбасі, сирійської війни слід зазначити збільшення ролі іррегулярних формувань.

Отже, на нашу думку, основну увагу слід зосередити на легалізації приватних військових кампаній за досвідом провідних країн світу.

Наприклад у 1999 р. командування армії США прийняло нормативно-правовий документ, який встановлює порядок взаємодії військовослужбовців США і співробітників приватних охоронних і військових компаній в зоні бойових дій – настанова FM 100-21. Після початку війни в Іраку була створена асоціація західних приватних військових і охоронних компаній «Private Security Company Association of Iraq» (PSCAI), яка координує їх діяльність в Іраку. До складу асоціації увійшли 40 військових і охоронних компаній. Станом на початок грудня 2009 р., в Афганістані діяло 104 тисяч співробітників приватних військових і охоронних компаній [5].

Тому – взаємодія з приватними військовими компаніями (ПВК) – нагальна вимога часу, що дозволяє ефективно протистояти терористичним арміям в плані організації симетричних дій.

На ПВК можуть бути покладені завдання:

1. Участь в підготовці підрозділів територіальної оборони.
2. Рекрутинг обслуговуючого персоналу видів забезпечення бойових дій.
3. Військова підготовки опозиційних військових формувань держави-противника.

4. Проведення спецоперацій в тилу противника (наприклад визволення заручників).
5. Прийняття участі в організації державних переворотів країн-противників.

Отже, розвиток воєнної теорії та практики епохи постмодерну вимагає прийняття рішень, які не завжди знаходяться в той системі етично-правових координат, що обслуговують потреби суспільства й армії у мирний час. Й основна увага повинна бути приділена перебудові свідомості військової людини на прийняття низки нестандартних рішень.

Джерела та література

1. Гула Р., Дзьобань О., Передерій І., Павліченко О., Філь О. Інформаційна війна: соціально-онтологічний та мілітарний аспекти. Монографія. К. : Каравела. 2020. 288 с.
2. Дорошкевич А.С. Гібридна війна в інформаційному суспільстві. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* № 2 (25) 2015. С. 21–28.
3. Скоков В.В. Война по лекалам сирийського конфлікту. Електронний ресурс: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100006520713103>
4. Van Creveld M. *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*. Free Press, 1991. 272 p.
5. Afganistan: una guerra «subcontratada». *«BBC Mundo»*. 5. 12. 2009.

Дарина Демченко

Тетяна Купенко

Наук. керівник – викл. Зеленська О.М.

м. Миргород

СУЧАСНИЙ СТАН ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасні процеси трансформації міжнародних відносин і суттєво впливають на формування нових підходів до національної безпеки, як однієї з центральних проблем державної політики. З переходом до постіндустріального суспільства значно посилюється роль таких чинників національної безпеки, як стан її інформаційних систем, розвиненість стратегічно важливих галузей науки, загальний освітній рівень населення, особливості його соціальної захищеності тощо.

Сьогодні в Україні гостро постає питання забезпечення інформаційної безпеки. Тому основними напрямками державної інформаційної політики є сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [2, с.42].

В сучасних умовах рівень розвитку та безпека інформаційного простору країни є системоутворюючими факторами у забезпеченні безпеки, що активно впливають на стан політичної, економічної, воєнної, інформаційної та інших складових національної безпеки держави.

Ефективність системи забезпечення інформаційної безпеки України стає вирішальним чинником в державній політиці. Неефективність системи інформаційної безпеки може стати чинником, здатним привести до великомасштабних аварій і катастроф, наслідки яких можуть викликати, зокрема, дезорганізацію державного управління, крах національної фінансової системи тощо.

Інформаційна безпека України – передбачений Конституцією захист політичних, державних, громадських інтересів країни, загальнолюдських і національних цінностей. У першій частині статті 17 Конституції України забезпечення інформаційної безпеки України проголошено «справою всього українського народу».

Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку вітчизняного інформаційного простору свідчить, що рівень інформаційної безпеки України, за окремими показниками, наближається до критично низької межі. Також варто наголосити, що проти України з боку Російської федерації ведеться інформаційна війна, яка спрямована на нав'язування певних ідеологічних стереотипів, тієї чи іншої суспільної думки за допомогою засобів масової інформації, зокрема через електронні видання [1, с.30].

Тому для суттєвого покращення рейтингу України у світовому інформаційному просторі необхідно побудувати модернізовану та сумісну зі світовими стандартами систему забезпечення національної безпеки. Для цього, перш за все, необхідно:

- 1) створити повнофункціональну інформаційну інфраструктуру держави та забезпечити захист її критичних елементів;
- 2) підвищити рівень координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігти таким загрозам та забезпечити ліквідації їх наслідків, здійснити міжнародне співробітництво з цих питань;
- 3) вдосконалити нормативно-правову базу щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері [3, с.79].

Отже, в умовах сучасних інформаційних протистоянь, експансіоністської політики Російської федерації, національний інформаційний простір України є

недостатньо захищеним від зовнішніх негативних пропагандистських інформаційно-психологічних впливів, загроз. Тому захист інформаційного суверенітету, створення потужної та ефективної системи інформаційної безпеки України, розроблення дієвих стратегій і тактик протидії медіазагрозам повинні стати пріоритетними завданнями органів державної влади та недержавних інститутів.

Джерела та література

1. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*. 2016. Vol. 2, Num. 1. С. 27-32.

2. Присяжнюк М., Белошевич Я. Інформаційна безпека України в сучасних умовах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2013. Вип. 30. С. 42-46.

3. Саврук М. В. Актуальність проблеми інформаційної безпеки в Україні та шляхи її розв'язання. *Системи обробки інформації*. 2010. Вип. 3. С. 77-79.

В'ячеслав Кудлай

Сергій Цебро

м. Маріуполь

КОМУНІКАТИВНИЙ ДОСВІД СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНА-НАТО

Комунікативна співпраця НАТО з країнами колишнього Варшавського договору полягає у проведенні інформаційних кампаній з пояснення мети та важливості присутності НАТО у регіонах. У контексті подій кінця 1990-х років, коли НАТО сприймалося українцями як деструктивне мілітаристське утворення, важливо було відкрити публічний інформаційний офіс у Києві та

надавати інформацію про правдиві справи НАТО для нівелювання традиційної кремлівської пропаганди.

Важливо з'ясувати особливості комунікативної співпраці між Україною та НАТО, окреслити основні події, що сприяли формуванню конструктивного комунікативного співробітництва сучасної України з НАТО.

Стан наукової розробки теми відображений у публікаціях таких дослідників як: С. Джердж [1], М. Кордон [2], В. Корнілова [3], Б. Носова [4].

Доцільно розглянути рівень комунікативної співпраці України з НАТО на сучасному етапі, який закріплено нормативно-правовою базою співробітництва Україна - НАТО. Взаємини НАТО з Україною зародилися 10 березня 1992 року, коли М. Вернера як генсек НАТО запросив представників нашої країни до співпраці у Раді євроатлантичного партнерства (далі РЄАП) [5]. Основоположними документами, що визначають зміст, характер і створюють договірно-правову основу відносин так званого «особливого партнерства» України з НАТО та якими регулюється співробітництво України з Альянсом є Рамковий документ Програми НАТО «Партнерство заради миру» [6] (далі ПЗМ) (започатковано 10 січня 1994 року, Україна приєдналася 8 лютого 1994 року), Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО від 9 липня 1997 року [7], Декларація про її доповнення від 21 серпня 2009 року [8] та Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року [9].

Комунікативна сутність рамкового документа «Програма ПЗМ» передбачає досягнення низки цілей, які можна інтерпретувати як: заходи із організації публічного контролювання збройних сил учасників; сприяння підвищенню готовності та здатності приймати активну участь у операціях під патронатом ООН та ОБСЄ; розширення співпраці у мілітаристичному секторі задля реалізації планування маневрів та військової підготовки; підтримка відкритості у плануванні національної оборони, наповненні бюджету армій [6].

Положеннями прийнятої Хартії про особливе партнерство встановлено, що між НАТО та Україною забезпечується активна політична комунікація між Україною та Альянсом та діє Комісія Україна – НАТО, під егідою якої функціонують спільні робочі групи співробітництва Україна – НАТО з питань воєнної реформи, оборонно-технічного співробітництва, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, з питань наукового співробітництва та з юридичних питань. Відповідно до Декларації про доповнення Хартії, під егідою КУН також розробляються Річні національні програми співробітництва Україна-НАТО (РНП) [8].

Закон України «Про напрямки внутрішньої і зовнішньої політики», який закріплював позаблоковий статус України та фіксував намір України як європейської позаблокової держави продовжувати конструктивне партнерство з Альянсом, засвідчив свою недієвість у ситуації з зовнішньою агресією з боку Російської Федерації. З огляду на це 23 грудня 2014 р. український парламент ухвалив Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості», що дозволило відкрити нові перспективи отримувати допомогу від НАТО для превентивної протидії військовим агресіям у майбутньому [9].

У джерелах з Рішень йдеться про визначення питань, ухвалення та інших документів стосовно партнерства НАТО з Україною [10].

Місія України при НАТО – дипломатичне представництво при міжнародній організації, що функціонує для підтримки сталої та дієвої співпраці НАТО з Україною та участі у Раді Євроатлантичного Партнерства, заради імплементації та виконання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, що була прийнята 9 липня 1997 року у Мадриді [7].

Комунікативна практика Місії України при НАТО свідчить про те, що вона узгоджується з положеннями Конституції України та українським

законодавством загалом, інтернаціональними угодами України, указами Президента та уряду, договором між Україною та НАТО.

Завдання, які покладені до виконання Місією: сприяння співробітництва України-НАТО в реформуванні сектору безпеки та оборони, участі в програмах, участі і діяльності у військовій, військово-технічній сферах та у оборонній реформі; встановлення урядових контактів, виконавчої влади країни з органами РЄАП та структурами Міжнародного секретаріату НАТО [11].

Таким чином, суверенна Україна, дотримуючись принципів верховенства права та демократії, зарекомендувала себе невід'ємною складовою євроатлантичної безпеки. Відносини між НАТО і Україною беруть свій початок в 1990-і роки, і з тих пір вони стали одним з найбільш істотних партнерств НАТО. З 2014 року, внаслідок російсько-українського конфлікту, було активізовано співпрацю у важливих областях.

Розбудова конструктивної комунікації почалося після закінчення «холодної війни», коли Україна приєдналася до Ради північноатлантичного співробітництва (1991 рік) і програми «Партнерство заради миру» (1994 рік).

Комунікація інтенсифікувалася після підписання Хартії про особливе партнерство 1997 року, відповідно до якої для розвитку співпраці була заснована Комісія НАТО-Україна (КНУ).

Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між НАТО і Україною, підписана в 2009 році, доручила КНУ, через Річну національну програму Україна, сприяти зусиллям України щодо подальшого проведення реформ, спрямованих на реалізацію євроатлантичних прагнень України відповідно до рішень зустрічі НАТО у верхах 2008 року в Бухаресті.

З 2014 року відбувається поглиблення взаємовигідного співробітництва, при цьому Україна бере активну участь в операціях та місіях під проводом НАТО. Пріоритет надається підтримці всебічних реформ в секторі безпеки і

оборони, які мають життєво важливе значення для демократичного розвитку України і для зміцнення її здатності забезпечувати самооборону.

У відповідь на російсько-український конфлікт НАТО посилила підтримку в області зміцнення потенціалу та створення сил і засобів в Україні. Країни НАТО продовжують засуджувати незаконну анексію Росією Криму та її дестабілізуючу і агресивну діяльність на сході України і в регіоні Чорного моря. НАТО збільшила свою присутність на Чорному морі і активізувала морське співробітництво з Україною і Грузією.

Після зустрічі НАТО у верхах у Варшаві в липні 2016 року надається Україні практична підтримка включена у Всеохоплюючий пакет допомоги для України. У червні 2017 року парламент України прийняв закон, який відновлює курс країни на членство в НАТО як стратегічну мету зовнішньої політики і політики безпеки. Президент Зеленський підкреслив своє прагнення дати новий імпульс взаємодії України з НАТО завдяки ряду реформ, кількість та якість котрих була високо оцінена представниками як ЄС, так і військово-політичного блоку НАТО, котрі, в свою чергу, виступили з тим, що Україна буде членом НАТО, але потрібно більш сфокусуватися на реформах, а в свою чергу, країни Альянсу будуть й надалі підтримувати Україну до євроінтеграції та членства з Альянсом.

Для сучасного світу, в якому з часом зміни тільки пришвидшуються, НАТО залишається ключовою опорою міжнародного порядку. У своїх зусиллях з розвитку комунікаційної взаємодії з країнами НАТО щодня співпрацює з сотнями експертів, політиків, журналістів, студентів та членами Альянсу в цілому світі. Відділ громадської дипломатії НАТО демонструє ефективну роботу на випередження нових комунікаційних викликів для суспільства, цей досвід доцільно врахувати в комунікативній практиці Місії України при НАТО. Завдяки зборам експертів на форумах публічної дипломатії, форумах соціальних медіа, щорічних публічних подіях та стратегічних конференціях з

комунікації акумулюється досвід, який поліпшує комунікативну позицію НАТО як в світі, так і в Україні. Комунікативна співпраця НАТО-Україна продовжує розвиватися та адаптуватися – 10 років тому почалась спільна робота над цифровою присутністю. У 2015 році відділ громадської дипломатії НАТО запуснув свою нову програму вимірювання та оцінки інформації, а з 2018 року разом з партнерами шукає нову інтегровану модель комунікації, щоб посилити конструктивний підхід та спрямованість на роботу з українським народом. Незважаючи на те, що завжди може бути місце для вдосконалення, постійний пошук нових та сучасних методик охоплення ширшої аудиторії та ефективної передачі повідомлення, підштовхує Україну та НАТО до інновацій. Якщо Місія при НАТО хоче досягти успіху в Україні та залишатися актуальною для українських громадян, продовжуючи забезпечувати публічну підтримку своїм діям та захищати свої базові цінності на противагу фейковим новинам та пропаганді, то у кожній справі Місії при НАТО потрібно знайти правильні слова для людей.

Джерела та література

1. Джердж С. Україна-НАТО: співробітництво заради безпеки / С.Ф. Джердж. – К. : Товариство «Знання» України, 2007. – 96 с.
2. Кордон М. Україна - НАТО: історія та сьогодення : навч.-метод. посіб. / М. В. Кордон. – Житомир : Полісся, 2008. – 148 с.
3. Корнілова В. Конструктивне партнерство Україна - НАТО: цивільний аспект : монографія / В. В. Корнілова. - К. : Науковий світ, 2011. - 178 с.
4. Носова Б. Україна - НАТО: медійний контекст : монографія / Богдана Носова ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2019. – 207 с.
5. Балабанов К. Публічна дипломатія міжнародних інститутів (ЄС, АСЕАН, НАТО) / К. Балабанов, М. Трофименко // Україна Дипломатична =

Diplomatic Ukraine : наук. щорічник. – Київ, 2015. – Вип. 16. – С. 836-855.

6. Партнерство заради миру [Електронний ресурс] : Рамковий документ / Законодавство України: офіційний сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_001.

7. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору [Електронний ресурс] : документ № 994-002 від 09.07.1997 / Законодавство України: офіційний сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002.

8. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною, підписаної 9 липня 1997 року [Електронний ресурс] : документ № 950-021 від 21.08.2009 / Законодавство України: офіційний сайт. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_021.

9. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики [Електронний ресурс] : Закон України № 2411-VI, редакція від 08.07.2018 / Законодавство України: офіційний сайт. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

10. Україна відмовилася від позаблокового статусу [Електронний ресурс] : інтернет-видання «Українська правда». - Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/23/705299>.

11. Місія України при НАТО [Електронний ресурс] : сайт на порталі Міністерства закордонних справ України. – Режим доступу: <https://nato.mfa.gov.ua/>.

ВІЗУАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Західна наука давно зробила антропологічний поворот у соціальних дослідженнях. Натомість українська гуманістика донині робить крен у цей бік, продукуючи фундаментальні розвідки у царині вивчення історичної науки, культурології та філології. Одним із напрямків руху наукової думки є вивчення візуальних джерел, котрі розглядаються як нелінгвістичні форми людського спілкування.

У ХХІ столітті науковці відійшли від тлумачення візуальної антропології як такої собі сестри-близнючки етнографічних студій, що трималися у фарватері аналізу документального кіно та нехудожньої фотографії. Нині під лупою візуальної антропології перебувають численні продукти людського розуму від піктограм доісторичних часів до абстрактного мистецтва постмодерну.

У нашому дослідженні мис звернулися до використання візуального образу у формуванні політичного світогляду громадян. Хронологічні межі дослідження охоплюють 1945 – 1960-ті рр. – добу початку та першого пост-Сталінського загострення холодної війни у світі. Джерелом стали випуски періодичного видання «Радянська освіта», що виходили від одного до трьох разів на тиждень в залежності від року видання. Зазвичай останні шпальта газети рясніли інформацією щодо міжнародного становища. На четвертій сторінці мали змогу розмістити свої матеріали і освітян УРСР. Окрім тематичних оглядів, критичних статей та пропагандистських матеріалів на міжнародну тематику, викладі та студенти педагогічних вишів республіки подавали на розсуд громадськості свої карикатури та агітаційні плакати. На них

автори тісно сплітали ідеологію з гумором. Та за ширмою смішного стояла велика комуністична агітаційна машина, яка використовувала знайомі образи, впливала на свідомість системою символів та розставляла необхідні лише їй акценти у буденному баченні світових проблем [1].

Контент-аналіз карикатур на міжнародну тематику, що виходили у «Радянській освіті», дав наступні результати. Роботи можна умовно розділити на два періоди 1945- 1956 рр. та 1957 – 1964 рр. Перший період можна назвати «добою Миколи Славського» за іменем викладача Вінницького державного педагогічного інституту, який був постійним дописувачем до газети у цей період [2]. Другий же став періодом творчості різних авторів: Відомі 8 авторів/джерел малюнків на соціально-політичну тематику: В. Подтягін (8 мал.), А. Гуцол (4 мал.), Е. Руппельт (3 мал.), В. Пружанський (2 мал.), Б. Воробйов, Ю. Робота та (ймовірно) В. Юхимович (по 1 мал.), ще 2 карикатури були передруковані з іноземних видань. За професійною приналежністю дописувачі були студентами, викладачами педагогічних вишів чи учителями шкіл [3; 4].

Більшість карикатур несли прихований або ж прямий посил: «СРСР – єдиний оплот миру у світі». Це впливало з образів чи підписів до малюнків. З переліку символів найчастіше виринали знак долара \$ з відверто негативним підтекстом (11 разів). На 4 намальована німецька свастика (чи то відверто на шевронах, касках, чи приховано – у фігурах).

На 23 малюнках присутня зброя чи засоби тортур (гармати, гаубиці, літаки, автомати, гранати, боєголовки, сокири, ножі, дубинки, револьвери, шприці з отрутою, хімікати, вибухівка, штики, зашморг та кайдани). окремим «аксесуаром» була зброя та її замітники. Найчастіше персонаж тримав у руках пістолет. Або ж мав поруч себе бомбу чи меч. В усіх інших випадках по одному разу негативні персонажі української радянської пропаганди були озброєні ломом, ножом, ланцюгами, дубинкою, гранатою, чи стояли біля ракети, гармати, підводного човна або військового крейсера.

Цікавим був образ великої десниці – символу єдності комуністичного світу (4 мал.). По два рази оздобленням ставала зірка та монета (цент), а серп і молот, оливкова гілка, ноти, як християнський хрест та український тризуб, по 1 разу були використані в оформленні сатиричних малюнків. Двічі малюнки «заливала» невинна кров, а один раз – розкрадена нафта.

На 40% картинок використана символіка птахів (голуб – мирний СРСР, круки – ворожі США та Третій рейх, кури – дурні американські діти, чайки – мирне небо СРСР).

Серед образів найчастіше виникали образи учня та збірний образ буржуа (по 4 мал.). По 3 малюнки апелювали до образів темношкірого африканця та універсальної ідеологічної метафори – Дядечка Сема, уособлення США. Двічі карикатуристи зверталися до використання образу Війни (божества війни, сніговика холодної війни). По одному разу у шаржах прослідковувалося використання зображень учителя, радянського робітника, американського бойскаута, грабіжника та українського буржуазного націоналіста. По 1 разу художники вдалися до алегоричного зображення країн через образи тварин: лева (Британія), собаки (ФРН), свиней (країни Західної Європи). Можна було також чітко визначити організаційну приналежність декількох персонажів: двічі критикували ООН, та 1 раз расистську організацію Ку-Клус-Клан;

Діячі карикатур у переважній більшості випадків були одягнені у штани (13 героїв) та сорочки (15 персонажів) з краватками (8 образів), а на ногах носили чоботи (8 осіб). Популярним одягом критикованих були військовий кітель (8 мал.) або фрак (4 образи). Тричі герої карикатур в руках тримали портфелі. Інколи персонажі з'являлися у шортах (4 герої) та гольфах у сандалях чи черевиках (4), у комбінезоні (3 зображення), або ж у сукні (2 рази – причому один раз це була дівчинка, інший – чоловік). Унікальними були змалювання карикатурних образів у древніх військових обладунках, у настегновій пов'язці, у жилеті, у фартухові, у драному пошарпаному одягові у заплатах, на милицях

(по 1 разу), інколи босоніж (двічі). Найрозповсюдженішим головним убором був шолом (8 образів), удвічі менше героїв носили берети (4), і ще вполовину меншу – шляпки (2 образи). Шестеро мали на обличчі окуляри (ще один – сонцезахисні), а троє викурювали трубку. Найрідкіснішими аксесуарами були фотоапарати та мішок (по 1 мал.).

Також 4 карикатури присвячені питанню ремілітаризації Німеччини після Другої світової війни. Чотири рази Британія змальована як країна-поплічник розгортання нової війни. Так само на 4 малюнках критикується образ головнокомандувача об'єднаних союзницьких військ Д. Ейзенхауера. Три карикатури торкають проблеми корейської війни. Із 10 малюнків інші 3 змальовують Уолл-Стріт як осердя світового зла. Президент Франції Венсан Оріоль присутній також у 3 комічних епізодах. Тричі Франція постає залежною від долара та опалювачкою нової війни, як тричі на карикатурі присутнє поняття військово-політичного блоку. По двічі зустрічаються образи прем'єрів Британії Климента Еттли та Уїнстона Черчилля, прем'єра Японії Йосіди Сігуру та Президента США Гаррі Трумена. На 2 малюнках Англія, як двічі й Японія, пов'язується із фінансовою залежністю від Штатів. По два рази М.Славський звертався до образів тюрем та таборів (в'язниця для злочинців Третього рейху, концтабори Майданек та Освенцім і табір військовополонених Кочжедо). На 2 малюнках зустрічаються папки з планами нової війни, на двох є школи (дитяча та військово-злочинна).

По одній карикатурі присвячено темам німецького міліарного бізнесу, пограбуванню, та періодиці («Правді»). Один раз на малюнках з'являються діти, Адольф Гітлер, Президент КНР Чан Кайші, бандити, канцлер ФРН Конрад Аденауер. Одної згадки удостоївся верховний командувач Німеччини Джон Маккой та Президент Червоного Хреста Пауль Роггер. Та по одному образливому малюнку присвячено «залежності» від США Червоного Хреста та ООН. Як бачимо, карикатури у педагогічній пресі майже повністю дублювали

офіційно-охоронну версію світового ладу. А педагоги продовжували перебувати у тенетах ідеологічної пастки. А часто й самі були тими, хто наставляв її ближнім і задурював голову антизахідними жахіттями. Наслідки цього у 2014 р. якнайгіршим чином проявили себе на Сході України, коли російська пропаганда пробудила посіяні колись в СРСР зерна пустопорожнього страху перед «фашистами заходу».

В основаному карикатури з'являлися у поворотні для радянської дипломатії моменти. Спад публікацій до 2 мал. у 1957 р., очевидно, пов'язаний із прийняттям у 1956 р. XX з'їздом КПРС політики про мирне співіснування із Заходом. Однак, реальність швидко зробила реверс до загострення протистояння як реального у ході «холодної війни», так і ідеологічного (у сатиричних малюнках: 1958 р. – 5 мал., 1960 – 4 мал., 1961 р. – 7 мал., 1962 р. – 4 мал.). Пік 1961 р. ймовірно за все співпадає із початком чергової Берлінської кризи та ракетного протистояння із США. Більшість карикатур (5 мал.) торкалися проблем Африки (Конго та Суецу) та питання освіти у закордонні (5 мал.). На другому місці за значимістю змалюванню ситуації з розширенням блоку НАТО (4 мал.). Трохи менше уваги карикатуристи приділили зміні у статусі повоєнних Німеччин (3 мал.) та ситуації в азійському тихоокеанському регіоні (2 мал.). По одній карикатурі змальовували протистояння різних міжнародних політичних доктрин, символічне значення радянської преси та українське національне державне питання. Прикметно, що у «гарячі» для самого СРСР часи на кшталт Угорського повстання, карикатуристи мовчали. Часто взагалі. Повна відсутність карикатур у 1959 р., скоріше за все, визначилася із першим візитом радянського лідера до США: критика Заходу мала бути прикручена. Повна відсутність карикатур після 1962 р. могла б теж бути виявом певної розрядки у міжнародних відносинах після Карибської кризи. Нагнітати масовий психоз, страх чи нелюбов до Заходу стало непотрібно.

Джерела та література

1. Лук'яненко О. В. «Карикатурні війни» в освітянській пресі УРСР доби «відлиги» (1953-1964 роки) // Гілея: науковий вісник, 2017, Випуск 116, С.71-75.
2. Славський М. Крук крукові ока не виклює // Радянська освіта. 10 лютого 1951. №6. С.4.
3. Руппельт Е. Незалежність і суверенітет арабських країн // Радянська освіта. 19 січня 1957. №3. С.4.
4. Подтягін В. В кООНтакті з голововізами. Радянська освіта. 10 грудня 1960. №99. С.4.

Тарас Найденко

Науковий керівник – д.і.н., доц. Лук'яненко О. В.

м. Полтава

ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ НАТО В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Інтеграція у геополітичний простір Організації Північноатлантичного договору та євроатлантична інтеграція є одними з найактуальніших питань сучасності. За роки незалежності виробився значний корпус історіографії, присвяченої проблемі. Соціально-політичний аспект взаємовідносин України з НАТО був темою наукових конференцій різного рівня, на яких фахівці розглядали численні питання: можливості кадрового забезпечення процесу з позицій вищої школи (Бунда С. [1, с. 237-246]), правові сторони інформування населення (Бунда В. [2, с. 226-236]), історичну ретроспективу впливу засобів масової комунікації на формування образу НАТО (Лук'яненко О. [3]), вплив євроінтеграційних процесів на економічний розвиток України (Задорожний В.[4, с. 186-203]) тощо.

Після 2014 р. у період АТО (ОСС) у ЗМК активно формується дискурс підготовки України до вступу до НАТО через висвітлення Національних програм співробітництва Україна-НАТО, конкретних заходів політичного, економічного, військового, оборонного характеру та досягнення відповідності критеріям, нормам, принципам НАТО у соціально-політичній сфері.

За референтну базу був прийнятий новинний сайт Кореспондент.net, матеріали якого за останні шість років були насичені інформаційними повідомленнями щодо відносин України з НАТО. Розрізнений новинний контент доцільно розглядати як цілісність, сформовану з окремих дискурсів різного рівня висвітлення та ваги. Застосування принципу цілісності та еволюційності дозволяє дослідити формування образу НАТО на прикладі окремого джерела інформації. Уже у 2014 році можна побачити кілька інформаційних векторів: тема пришвидшеного вступу України до НАТО; проведення реформ заради інтеграції; втілення у життя програм, пов'язаних із захистом об'єктів критичної інфраструктури і захистом цивільного населення; критика інтеграції від опозиційних сил.

Вступ до НАТО: позитивний бік. У 2014 року з початком бойових дій на Сході України однією з перших новин у досліджуваному нами полі, стало повідомлення про створення плану заходів кризового регулювання, розробленого Україною і НАТО [5]. Були заплановані заходи кризового регулювання, пов'язані із захистом об'єктів критичної інфраструктури і захистом цивільного населення. Через чотири місяці Україна звернулася за допомогою до Ради Безпеки ООН, НАТО, ЄС, ОБСЄ та держав-стратегічних партнерів. Вже у вересні ЦВК зареєструвала повідомлення про збори з обговорення референдуму щодо вступу в НАТО [6], який стане одним з найважливіших дискурсів у наступні роки. Форсування вступу до НАТО трактувалося, за словами Ю. Тимошенко, як можливість захисту України від зазіхань Кремля [7].

Новий генеральний секретар НАТО Й. Столтенберг 24 вересня 2014 р. назвав Україну своїм головним пріоритетом, а вже 29 вересня оприлюднив статистику, згідно з якою більше половини повнолітніх українців підтримували вступ України у блок [8]. Уже у листопаді 2014 р. у блоці П.Порошенка запропонували відмовитися від позаблокового статусу і законодавчо закріпити прагнення руху до Альянсу, акцентуючи увагу на необхідності реформ і можливості прийняття до НАТО, не зважаючи на військові дії та територіальні суперечки [9]. У 2015 р. П. Порошенком анонсувався вступ України до НАТО через 5-6 років [10]. Відповідна тематика публікацій продовжувалася у 2016 р., засвідчуючи незмінний напрям на інтеграцію, проведення реформ та обіцянки влади стосовно членства в НАТО, не зважаючи на те, що, за словами П. Порошенка, «в альянсі немає консенсусу щодо членства України» [11].

Проведені зрізи думки засвідчували неоднотайність позиції населення. В один і той же місяць Корреспондент.net публікував полярні результати соціологічних опитувань, згідно з якими різниця між максимальною кількістю позитивно налаштованих голосуючих складала майже 40% голосів [12; 13]. Влада мала бажання провести референдум про вступ до Альянсу, але ці ідеї були швидко відкинуті [14]. Уже 2 червня 2017 р. спікер Верховної Ради А. Парубій запропонував закріпити законом вступ України до НАТО [15]. За тиждень Верховна Рада підтримала законопроект №6470, який закріплював зовнішньополітичний курс України. А 6 липня 2017 р. президент П. Порошенко підписав закон про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України і вступу до НАТО [16]. Відповідь Організації не змусила себе довго чекати: були оголошені умови вступу: основні зусилля владні структури України повинні були зосередити на проведенні реформ, а НАТО мало допомагати в цьому, включаючи модернізацію ЗСУ і боротьбу з корупцією. З огляду на це з поданням заявки до вступу вирішили почекати, заради проведення масштабних реформ [17].

Вступ до НАТО: негативний бік. Та формування оптимістичного, протекціоністського образу НАТО як нагально необхідного Україні захисника розхитували інші інформаційні викиди. Серед них заява Генсека про те, що Альянс не має наміру розглядати питання вступу України до альянсу у найближчий час [18]. Негативу додавали традиційні виступи проросійського політичного крила. Так, у листопаді 2014 р. з'явилася критика від В. Медведчука та В. Олійника про небезпечність вступу України до НАТО [19; 20]. Подвійності додавали й коментарі помічниці держсекретаря США В. Нуланд: «Закривати для України перспективу вступу до НАТО ми не готові, але якщо Україна вирішить стати на цей шлях, це буде дуже непросто» [21]. 29 липня 2018 р., після надання Україні статусу країни-аспіранта, з'являється новий дискурс, який позначено протистоянням президента Угорщини В. Орбана інтеграції України до НАТО [22]. Не зважаючи на вище зазначене, немає відомостей про скасування навчань або загрози розриву відносин. Весь негативний дискурс або має персоніфікований характер і походить від конкретного, критично налаштованого політика, або сили, має нестабільний характер і на загальних тенденціях інтеграції позначається мало.

Висновки. Питання інтеграції у геополітичний простір Організації Північноатлантичного договору та євроатлантична інтеграція України в останні роки стали одним з факторів, що формують інформаційні дискурси. Проаналізувавши у якості референтної бази новинний сайт Кореспондент.net як цілісність, сформовану з окремих дискурсів різного рівня висвітлення та ваги, було виявлено декілька інформаційних векторів: ілюстрацію пришвидшення вступу України до НАТО; опис спільних військових навчань; презентацію локальної та міжнародної співпраці НАТО та ЗСУ.

Образ НАТО що формувався аналізованим вітчизняним ЗМК був переважно позитивний. Інтеграція ЗСУ до міжнародного виміру навчань, активна участь у змаганнях окремих частин ЗСУ та успішна взаємодія сил ЗСУ і

НАТО у чисельних спецопераціях не мають жодних негативних конотацій у матеріалах аналізованого періоду. Рух України до НАТО за сім років був лише кілька разів підданий критиці представниками проросійських сил та окремими скептично налаштованими політиками. ЗМК регулярно публікував позитивну статистику, звернення представників НАТО і результати досягнень української влади, які сприяли творенню образу плідної співпраці на шляху до мети.

Джерела та література

1. Бунда С., Бунда В. Євроатлантична інтеграція України та можливості кадрового забезпечення з позицій вищої школи // *Взаємовідносини Україна-НАТО: соціально-політичний аспект*. Ужгород: «Ліра», 2008. С.237-246.
2. Бунда В. Правове забезпечення системи інформування населення щодо євроатлантичного інтеграційного курсу України // *Взаємовідносини Україна-НАТО: соціально-політичний аспект*. Ужгород: «Ліра», 2008. С.226-236.
3. Лук'яненко О. В. «Карикатурні війни» в освітянській пресі УРСР доби «відлиги» (1953-1964 роки) // *Гілея: науковий вісник*, 2017, Вип. 116, С.71-75.
4. Задорожний В. До питання впливу євроінтеграційних процесів на економічний розвиток України (1991-2007рр.) // *Взаємовідносини Україна-НАТО: соціально-політичний аспект*. Ужгород: «Ліра», 2008. с.186-203.
5. .Бень Я. Євроатлантична інтеграція України: від хартії про особливе партнерство до основного закону держави. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6646&i=23>
6. План заходів кризового регулювання розроблений Україною і НАТО. URL:<https://ua.korrespondent.net/ukraine/3347593-plan-zakhodiv-kryzovoho-rehulivannia-rozroblenyi-ukrainoui-i-nato>
7. ЦВК зареєструвала повідомлення про збори з обговорення референдуму щодо вступу в НАТО. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3414468-tsvk-zareiestruvala-povidomlennia-pro-zbory-z-obhovorennia-referendumu-schodo-vstupu-v-nato>

8. Вступ до НАТО захистить Україну від будь-яких зазіхань Кремля – Тимошенко. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3415138-vstup-do-nato-zakhystyt-ukrainu-vid-bud-yakikh-zazikhan-kremlia-tymoshenko>

9. Більшість українців підтримують вступ до НАТО – опитування URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3425313-bilshist-ukraintsiv-pidtrymuuit-vstup-do-nato-opytuvannia>

10. Україну можуть прийняти у НАТО, незважаючи на Крим і Донбас. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3462337-ukrainu-mozhut-priyniaty-u-nato-nezvazhauichy-na-krym-i-donbas>

11. Порошенко: Про членство в НАТО можна буде говорити через 5-6 років. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3578095-poroshenko-pro-chlenstvo-v-nato-mozhna-bude-hovoryty-cherez-5-6-rokiv>

12. Порошенко: У НАТО немає одностайності щодо України. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3741170-poroshenko-u-nato-nemaie-odnostainosti-schodo-ukrainy>

13. В Україні зростає кількість противників НАТО. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3713941-v-ukraini-zrosla-kilkist-protyvnykiv-nato>

14. Майже 80% українців за вступ до НАТО – опитування. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3709809-maizhe-80-ukraintsiv-za-vstup-do-nato-opytuvannia>

15. У Порошенка відкинули швидкий референдум щодо НАТО. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3810185-u-poroshenka-vidkynuly-shvydkyi-referendum-schodo-nato>

16. Парубій: Вступ України в НАТО потрібно закріпити законом. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3858234-parubii-vstup-ukrainy-v-nato-potribno-zakriptyu-zakonom>

17. Порошенко підписав закон про курс України в НАТО. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3866594-poroshenko-pidpysav-zakon-pro-kurs-ukrainy-v-nato>

18. Навчання України і НАТО не пов'язані з конфліктом на Донбасі. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3414103-navchannia-ukrainy-i-nato-ne-poviazani-z-konfliktom-na-donbasi>

19. Олійник: Вступ у НАТО – це шлях до війни і розколу країни. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3447966-oliinyk-vstup-u-nato-tse-shliakh-do-viiny-i-rozkolu-krainy>

20. НАТО визнала Україну країною – аспірантом. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3949291-nato-vyznala-ukrainu-krainoui-aspirantom>

21. Україні доведеться сильно змінитися заради членства в НАТО – Нуланд. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3448600-ukraini-dovedetsia-sylno-zminytskyia-zarady-chlenstva-v-nato-nuland>

22. Україна отримає від Канади один мільйон доларів через фонди НАТО. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3414721-ukraina-otrymaie-vid-kanady-odyn-milion-dolariv-cherez-fondy-nato>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Анісімова Ольга Миколаївна, доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри інформаційних систем управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Безноса Світлана Петрівна, бібліотекарка I категорії, Українська медична стоматологічна академія (м. Полтава)

Белько Олег Олександрович, кандидат історичних наук, молодший науковий співробітник відділу керамології новітнього часу, Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАН України; науковий співробітник Наукового відділу виставок, Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, завідувач редакційно-видавничого відділу, Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського; викладач вищої категорії, Полтавський коледж мистецтв імені Миколи Лисенка

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, доцент, завідувачка кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль)

Богиня Лариса Вікторівна, керівниця Навчально-наукового центру з підготовки іноземних громадян, Українська медична стоматологічна академія (м. Полтава)

Болотнікова Алла Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри загального мовознавства та іноземних мов, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Бондурівська Лілія Юрївна, магістрантка, 1 курс, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Боровик Ольга Борисівна, директорка бібліотеки, Українська медична стоматологічна академія (м. Полтава)

Бортняк Катерина Василівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного та приватного права, Навчально-науковий гуманітарний інститут Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (м. Київ)

Вакуленко Юлія Олегівна, магістрантка, M20 ІБАС 1 курс, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Вдовіна Олена Олександрівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Вергій Жанна Сергіївна, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Власенко Людмила Миколаївна, заступниця директора з інформаційних технологій, Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського

Волошин Дмитро Андрійович, магістрант, МІБАС-20, 1 курс, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ)

Вощенко Вікторія Юріївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Гарачковська Оксана Олександрівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри зв'язків із громадськістю і журналістики факультету журналістики і міжнародних відносин, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ)

Герасимчук Галина Олександрівна, магістрантка, перший курс, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Головань Анатолій Андрійович, магістрант, 2 курс, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, в.о. декана соціально-гуманітарного факультету, Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль)

Грінберг Лариса Феліксівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ)

Гула Руслан Володимирович, доктор історичних наук, професор, Харківський національний університет Повітряних сил імені Івана Кожедуба (м. Харків)

Гуменюк Галина Фаргатівна, викладач, Полтавський коледж нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Демченко Дарина Романівна, студентка, група Д-31, 3 курс, Миргородський художньо-промисловий коледж імені М. В. Гоголя Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Денбновецький Станіслав Олександрович, аспірант, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ)

Денисовець Ірина Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Дерев'янка Людмила Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Добровольська Вікторія Василівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри культурології та інформаційних комунікацій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)

Донець Дарина Леонідівна, магістрантка, ІБАС-21м, 2 курс магістратури, Навчально-науковий гуманітарний інститут Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського (м. Київ)

Дяченко Катерина Олександрівна, магістрантка, група 601-ГД, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Захарченко Дар'я Миколаївна, студентка, Д-3-1, курс третій, Полтавський коледж нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Зеленська Оксана Миколаївна, викладач, Миргородський художньо-промисловий коледж імені М. В. Гоголя Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Каденюк Олександр Степанович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри правових і соціально-гуманітарних дисциплін, Подільський державний університет (м. Кам'янець-Подільський)

Калініченко Альона Павлівна, магістрантка, Національний авіаційний університет (м. Київ)

Катуніна Анастасія Андріївна, магістрантка, група 601-ГД, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Кірчук Інна Іллівна, магістрантка, 1 курс, МІД-161, Одеський національний політехнічний університет (м. Одеса)

Комликова Галина Іванівна, кандидат історичних наук, директорка наукової бібліотеки, Сумський національний аграрний університет (м. Суми)

Копанєва Вікторія Олександрівна, кандидат історичних наук, директорка Наукової бібліотеки, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)

Кудлай В'ячеслав Олегович, кандидат наук із соціальних комунікацій, кафедра культурології та інформаційної діяльності, Маріупольський державний університет (м. Маріуполь)

Купенко Тетяна Юріївна, студентка, група Д-31, 3 курс, Миргородський художньо-промисловий коледж імені М. В. Гоголя Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Лазаренко Анастасія Володимирівна, магістрантка, ІБАС-21м, 2 курс, Навчально-науковий гуманітарний інститут Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (м. Київ)

Ландарєва Наталія Іванівна, завідувачка відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення, Науково-технічна бібліотека Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Литвинська Світлана Віталіївна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри української мови та культури, Національний авіаційний університет (м. Київ)

Лукаш Галина Павлівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Лук'яненко Олександр Вікторович, доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри культурології, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Микитенко Галина Василівна, викладач, Полтавський коледж нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Мізіна Ольга Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Москалець Людмила Олександрівна, магістрантка, група 601-ГД, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Найденко Тарас Олександрович – магістрант кафедри культурології, 2 курс, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Нарадько Андрій Валерійович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Оніпко Тетяна Володимирівна, доктор історичних наук, професор, професор кафедри менеджменту, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Панченко Ірина Олександрівна, студентка, 4 курс, група 401-ГД, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Передерій Ірина Григоріївна, доктор історичних наук, професор, завідувачка кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Петренко Ірина Миколаївна, доктор історичних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки та суспільних наук, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Петрусьова Анна Віталіївна, студентка, I курс другого (магістерського) рівня освіти, група МІД-161, Одеський національний політехнічний університет (м. Одеса)

Поденко Олена Іванівна, провідна бібліотекарка Науково-технічної бібліотеки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Поливода Дарія Володимирівна, студентка, 2 курс, група ДІД-21, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Пристаї Галина Іванівна, кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри журналістики Факультету філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)

Прігунов Олексій Володимирович, старший викладач кафедри інформаційних систем управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Савицька Тетяна Володимирівна, старший викладач Навчально-наукового центру з підготовки іноземних громадян, Українська медична стоматологічна академія (м. Полтава)

Сажко Василь Володимирович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Салата Галина Володимирівна, доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ)

Самсоненко Наталія Валентинівна, викладач комп'ютерних дисциплін Полтавського коледжу нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Сидоренко Валентина Олегівна, директорка НТБ, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Сидорина Ольга Григорівна, викладач комп'ютерних дисциплін Полтавського коледжу нафти і газу Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Сизова Юлія Віталіївна, магістрантка, 2 курс, група МІД-151, Одеський національний політехнічний університет (м. Одеса)

Сисова Юлія Василівна, аспірантка 1 року навчання, спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ)

Спрінсян Василь Георгійович, кандидат мистецтвознавства, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету, заслужений працівник освіти, Президент Асоціації документознавців України (м. Одеса)

Стовбун Олеся Вікторівна, магістрантка, група М20 д/029, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Стороженко Любов Володимирівна, магістрантка, 2 курс, група 601-ГД, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Тімофєєва Катерина Олександрівна, аспірантка 2 року навчання, Київський національний університет культури і мистецтв (м. Київ)

Токуєва Наталія Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач відділу мовної підготовки, Центр міжнародної освіти, Полтавський державний аграрний університет

Трішина Ірина Анатоліївна, студентка спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», гуманітарного факультету, 501-ГД, 5 курс, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Трішина Юлія Анатоліївна, студентка спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», гуманітарного факультету, 501-ГД, 5 курс, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Тур Оксана Миколаївна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Устименко Тетяна Володимирівна, магістрантка, група 601-ГД, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Фазан Василь Васильович, доктор педагогічних наук, доктор теологічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Фазан Тетяна Павлівна, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри дошкільної освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Фаражалла Марйам Ашрафівна, студентка, група 401-ГД, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Федоренко Анастасія Юрївна, студентка 4 курсу факультету інформаційних і прикладних технологій, спеціальність «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Філіпішин Ігор Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри інформаційних систем управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Цebro Сергій Олександрович, магістрант 2 року навчання спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», Маріупольський державний університет (м. Маріуполь)

Чередник Людмила Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Чурсін Микола Миколайович, доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій, Одеський національний політехнічний університет (м. Одеса)

Шевченко Олена Василівна, доктор наук із соціальних комунікацій, професор, професор кафедри інформаційної діяльності та медіакомунікацій, Одеський національний політехнічний університет (м. Одеса)

Щербіна Ольга Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Шишова Галина Іванівна, провідна бібліотекарка, Українська медична стоматологічна академія (м. Полтава)

Штепуляк Ірина Володимирівна, студентка, група МІД-151, Одеський національний політехнічний університет (м. Одеса)

Яблонська Наталія Мирославівна, кандидат філологічних наук, викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль)

Яворська Тетяна Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних систем управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

ДЛЯ ПОДАТОК

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**Документно-інформаційні комунікації
в умовах глобалізації: стан, проблеми та перспективи**

**Матеріали
V Всеукраїнської науково-практичної конференції**

Українською та англійською мовами

Комп'ютерне верстання

Наклад прим. Замовлення №

Підписано до друку

Формат. Папір офсетний. ГарнітураTimes.

Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 20,12.

Наклад 100 шт. Замовлення 2021-03

Видавництво ПП «Астрая»

36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4

Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694

E-mail: astraya.pl.ua@gmail.com, веб-сайт: astraya.pl.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП «Астрая»

36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4

Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694

Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР

14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 01008